

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

52. ISTUNGJÄRK

14.–17. oktoober 1991

SISUKORD

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 52. ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG

14. oktoober 1991.....	3
Istungjärgu päevakorra kinnitamine.....	3
Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse jõustumisest" eelnõu esimese lugemise jätkamine.....	8

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 52. ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG

15. oktoober 1991.....	54
Päevakorralised avaldused.....	54
Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduses" eelnõu teise lugemise jätkamine.....	61
Eesti Vabariigi ettevõtte tulumaksu seaduse eelnõu teine lugemine.....	78

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 52. ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG

16. oktoober 1991.....	93
Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" kehtestamise korrast" eelnõu esimene lugemine.....	94
Eesti Vabariigi karusnahaaktsiisi seaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses" eelnõu teine lugemine.....	98
Eesti Vabariigi käibemaksuseaduse eelnõu teine lugemine.....	102
Kirikute vabastamisest maksudest.....	107
Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse jõustumisest" eelnõu esimese lugemise jätkamine.....	124

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 52. ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG

17. oktoober 1991.....	144
Heiki Nurmsalu nimetamine Eesti Vabariigi looduskaitse peainspektoriks.....	144
Jüri Paapi valimine Eesti Vabariigi Ülemkohtu liikmeks.....	149
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadiku Mikk Titma saadikuvolituste lõpetamine.....	150
Eesti Vabariigi maareformi seaduse eelnõu teise lugemise jätkamine.....	151
Eelarve-majanduskomisjoni arupärimine omandireformi aluste seaduse rakendamise kohta.....	196

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

52. ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG

14. oktoober 1991

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere õhtust, head kolleegid! Kas me võime alustada 52. istungjärgu tööd? Kontrollime kohalolekut. Kohal on 77 rahvasaadikut. Puudub 27. Kes hilines, palun ennast registreerida.

Kolleegid! Vastavalt meie reglemendile ja eelnevale kokkuleppele soovib valitsus täna üle anda ühe komplekti seadusandlike aktide eelnõusid ja ma paluksin kõnetooli proua Krista Kilveti.

K. Kilvet

Austatud juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Me esitame teile Eesti Vabariigi elamuseaduse ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi elamuseaduse rakendamise kohta" eelnõu, mis vaadati läbi Eesti Vabariigi Valitsuse istungil käesoleva aasta 20. septembril. Ettekande antud küsimuses teeb Kommunaalameti peadirektor Toivo Lippmaa.

Eesti Vabariigi Valitsus esitab eelnõu Riigi- ja Piirikaitseameti töötajate poolt tulirelvade ja erivahendite omamise ning kasutamise korra kohta. Seoses eelnõus käsitletud küsimuste aktuaalsusega palume võtta eelnõu arutamisele kiireloomulise küsimusena. Ettekande selles küsimuses teeb Eesti Vabariigi riigiminister härra Raivo Vare.

Seoses Eesti Vabariigi konkurents- ja demonopoliseerimiseaduse eelnõu menetluse võtmisega Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt võtab Eesti Vabariigi Valitsus tagasi eelnevalt menetluses olnud Eesti Vabariigi konkurentsiseaduse projekti koos Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projektiga 13. mai 1991 otsuse "Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud konkurentsiseaduse eelnõu kohta" tühistamisest. See on kõik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ma küsin ühe asja üle. Kas üht eelnõu taotletakse arutada kiireloomulisena?

K. Kilvet

Jah.

Juhataja

Vastavalt eelnevale kokkuleppele ja reglemendisätetele annab meile ühe komplekti seadusandlike aktide eelnõusid üle ka rahvasaadik härra Jõerüüt.

J. Jõerüüt

Härra juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma esinen siin kahe komisjoni nimel. Need on siis teadus-, haridus- ja kultuurikomisjon ja ajakirjanduskomisjon. Nimelt vastavalt siin saalis vastuvõetud põhikirjale määrab Ülemnõukogu oma otsusega Rahvuskultuuri Fondi esimehe. Vastava eelnõu selle isiku määramiseks tahaksin ma nüüd ulatada juhatajale kahe komisjoni nimel ja öelda veel, et kui see päevakorda jõuab, siis vastavalt kokkuleppele teeb ettekande selles küsimuses ajakirjanduskomisjoni liige Jaak Allik.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Mul on teile ettepanek, et enne, kui asuksime kinnitama käesoleva istungjärgu päevakorda, võtaksime kõne alla käesoleva istungjärgu tööaja režiimi ja pikendaksime istungite tööaega enne päevakorra kinnitamist. Juhatus teeb täiskogule ettepaneku, et me homme, teisipäeval ei töötaks mitte kaks tundi, vaid kolm tundi (kella 10–13) ja kolmapäeval kell 14–18. Sel juhul oleks 20-minutiline vaheaeg kella nelja paiku.

Kas me paneme need kaks ettepanekut eraldi hääletusele, sest sisuliselt on tegemist kahe eri ettepanekuga, kuigi nad on väga sarnased? Või on Ülemnõukogu valmis arvama, et nad võiksid olla üks ja seesama ettepanek nii homse kui ka ülehomse päeva suhtes? Koos. See nõuaks kvalifitseeritud häälteenamust (kaks korda rohkem poolt kui vastu). Tundub, et ka kõik hilinejad on kohale jõudnud. Viime veel kord läbi kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll. Kohal on 84 rahvasaadikut, puudub 20. Päril ilus kvoorum.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et 52. istungjärgu kahel päeval, s.o. homme, teisipäeval töötaksime me kella 10–13 ja kolmapäeval kella 14–18? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 57 rahvasaadikut, 1 saadik on vastu, 9 on erapooletud. Ettepanek on vastu võetud. Töörežiim on määratud.

Ja veel üks teadaanne enne päevakorra juurde minekut. Riigikaitsekomisjonis on toimunud teatud muudatused. Komisjon on valinud omale uue esimehe. Esimeheks on härra Enn Tupp

ja nüüd me palume siis ka Enn Tuppi juhatusse koosolekutest osa võtta. Kokkuleppeliselt on need esmaspäeviti pool neli juhataja kabinetis ja teisipäeviti pool kolm juhatusse ruumis.

Kolleegid! Asugem päevakorra juurde. Võtame kõigepealt kätte tabeli selle lõigu, kus tuleb langetada otsus juhatusse saabunud seaduseelnõude kohta. Nagu te näete, puudutab jutt konkurentsi- ja demonopoliseerimisseaduse eelnõu ja tehakse ettepanek arutada seda teemat 53. istungjärgul. Panen selle hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et konkurentsi- ja demonopoliseerimisseaduse eelnõu tuleks arutusele 53. istungjärgul? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 57 rahvasaadikut, vastu on 1 saadik, erapooletuid on 7. Otsus on vastu võetud, läheb 53. istungjärgule.

Kolleegid! Teie ees on 52. istungjärgu päevakorra projekt, juhatus pakub välja 26 päevakorrapunkti. Nii mahukas ei ole seni olnud veel ükski päevakorra projekt. See näitab, et me oleme jäänud oma töödega pehmelt öeldes jänni. Ma tegin juhatuses ettepaneku kaaluda võimalust, kas ei oleks otstarbekas sellises keerulises olukorras anda üheks või ka kaheks istungjärguks juhatajale erivolitused. Loomulikult ei ole see lähenemisviis demokraatlik, me kõik mõistame seda. Loomulikult käsitleksid erivolitused ainult töö organiseerimist, mitte seadusloomega seonduvat. See on üks ettepanek. Kolleegid, mõelge. Ärge praegu veel ettepanekut tehke, me tuleme selle juurde veel tagasi, sest praegu ei ole see reglemendi järgi ette nähtud. Ma panen teie ette hääletamisele 26-punktilise päevakorraprojekti.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatus poolt esitatud 52. istungjärgu päevakord vastavalt projektile? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 57 rahvasaadikut, 3 rahvasaadikut on vastu ja 4 on erapooletud. Seega on kinnitatud järgmine päevakord:

1. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Heiki Nurmsalu nimetamise kohta Eesti Vabariigi looduskaitse peainspektoriks" eelnõu.
2. Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" kehtestamise korrast" eelnõu.
3. Eesti Vabariigi seaduse "Kompensatsioonist elamispinna vabastamise eest" eelnõu.
4. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Kirikute vabastamisest maksudest" eelnõu.
5. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Jüri Paapi valimise kohta Eesti Vabariigi Ülemkohtu liikmeks" eelnõu.
6. Eesti Vabariigi seaduse "Vara võõrandamise õigusvastasuse tõendamise lihtsustatud korra kehtestamise kohta" eelnõu.

7. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu teadus-, haridus- ja kultuurikomisjoni arupärimine vabariigi valitsusele ja Tallinna Linnavalitsusele seoses Eesti Kunstimuuseumi olukorraga.
8. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadiku M. Titma saadikuvolituste lõpetamise kohta" eelnõu.
9. Eesti Vabariigi maaseaduse eelnõu. Teise lugemise jätkamine.
10. Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse jõustumisest" eelnõu. Esimese lugemise jätkamine.
11. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Saue Alevivalitsusele tema halduses oleva riikliku elamufondi müügi loa andmise kohta" eelnõu.
12. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu eelarve-majanduskomisjoni arupärimine Eesti Vabariigi Valitsusele Eesti Vabariigi omandireformi aluste seaduse rakendamise kohta.
13. Eesti Vabariigi seaduse "Omandiõiguse täpsustamise kohta riiklike väikeettevõtete reorganiseerimisel majandusühinguteks" eelnõu. Esimene lugemine.
14. Eesti Vabariigi karusnahaaktsiisi seaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses" eelnõu. Teine lugemine.
15. Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi rahvastikuregistri asutamise kohta" ja Eesti Vabariigi seaduse "Täienduste ja muudatuste tegemise kohta "Eesti NSV administratiivõigusrikkumiste koodeksis" ja "Eesti NSV kriminaalkoodeksis"" eelnõu. Teise lugemise jätkamine.
16. Eesti Vabariigi kohtute seaduse ja Eesti Vabariigi kohtuniku staatuse seaduse eelnõu ning Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi kohtute seaduse ja Eesti Vabariigi kohtuniku staatuse seaduse rakendamise kohta" eelnõu. Teine lugemine.
17. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "NSV Liidule antud sõjaväelise vande tühistamise kohta" eelnõu.
18. Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi Sotsiaalministeeriumi ümbernimetamise kohta Eesti Vabariigi Tööministeeriumiks" eelnõu. Teine lugemine.
19. Eesti Vabariigi seaduse "Erastamise esimesel etapil riiklikku ja munitsipaalalamufondi kuuluvate elamute ja korterite müümise kohta" eelnõu ning Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Erastamise esimesel etapil riiklikku ja munitsipaalalamufondi kuuluvate elamute ja korterite müümise kohta" kehtestamise kohta" projekt. Teise lugemise jätkamine.
20. Eesti Vabariigi ettevõtte tulumaksu seaduse eelnõu. Teine lugemine.
21. Eesti Vabariigi käibemaksuseaduse eelnõu. Teine lugemine.

22. Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi pangaseaduses" eelnõu. Esimene lugemine.

23. Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduses" eelnõu. Teise lugemise jätkamine.

24. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra muutmise kohta" eelnõu (arutelu katkestati 15.08.1991).

25. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "NLKP territoriaalse organisatsiooni tegevuse lõpetamise ja välisriikide poliitiliste parteide kohta Eesti Vabariigis" projekt.

26. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi majandusvööndi kehtestamise kohta" eelnõu.

Minu küsimus K. Propstile. Kas valitsuse poolt esitatud kiireloomuline seaduseelnõu on nõuetekohaselt vormistatud? Kas on olemas täiskomplekt, mille võime saali välja jagada?

Lugupeetud kolleegid! Valitsus teeb ettepaneku täiendada käesoleva istungjärgu päevakorda ühe kiireloomulise küsimusega, mis käsitleks Eesti Vabariigi Riigi- ja Piirikaitseameti töötajate poolt tulirelvade ja erivahendite omamise ning kasutamise korda. Vastavalt reglemendile teen ma ettepaneku, et me määraksime juhtivkomisjoniks õiguskomisjoni, kes selle küsimuse läbi vaataks ja teeks edasised ettepanekud vastavalt reglemendile tema käsitlemise aja ja läbiviimise korra kohta. Kes õiguskomisjoni kõige kõrgemal tasemel esindab? Kas härra Eller? Härra Eller, milline on teie komisjoni arvamus?

H. Eller

Lugupeetud esimees, lugupeetud kolleegid! Ma teen ettepaneku, et me vaagiksime seda küsimust koos riigikaitsekomisjoniga.

Juhataja

Härra Tupp, kas olete nõus koos vaatama?

E. Tupp

Nõus.

Juhataja

Nõus. Teeme siis niimoodi, et juhtivkomisjon on õiguskomisjon. Õiguskomisjon koos riigikaitsekomisjoniga teeb oma järgnevad ettepanekud vastavalt reglemendile, nii nagu see on leidnud meil kajastamist §-s 15.

P a u s

Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse jõustumisest" eelnõu esimese lugemise jätkamine

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Juhatus teeb ettepaneku alustada tänast istungit 10. päevakorrapunktist. Kümnes päevakorrapunkt käsitleks Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse jõustumise eelnõu. Paar lauset minu poolt.

See teema võeti päevakorda kiireloomulise küsimusena, arutelu toimus esimesel lugemisel ja esimest lugemist on mitu korda katkestatud. Samas võeti seadusloome käigus kokkuleppeliselt arutusele ka otsus kodakondsuse kohta, mille vastuvõtmisel jõudsid osapooled läbirääkimistel kokkuleppele, et kui otsus kodakondsusest võetakse vastu, on kõik tingimused täidetud, et kodakondsuse seaduse eelnõu esimene lugemine lõpetada.

On laekunud päris mitu eelnõu, mida me täna selle teema arutelu käigus kõikidele tutvustame. Peale kodakondsuskomisjoni, mida juhivad Marju Lauristin, on rahvasaadikud Enn Leisson, Valeri Kois, Tiit Käbin ja kaks saadikurühma esitanud veel alternatiivsed eelnõud, mille kohta me kuulaksime täna ära ka ettekande. Kolleegid! Mul on teile üks väga suur palve, millega ma paluksin nõustuda. Nimelt, mul on selline palve, et kui me oleme ära kuulanud ettekanded kõikide alternatiivide kohta, siis me paneksime alternatiivid täna ka konkureerima. Ma tunnistan teile avameelselt, et mina pean homme sõitma Madridi NATO istungjärgule. Seda teemat jääb edasi käsitlema Marju Lauristin, kuna tema on ka kodakondsuskomisjoni esimees. Kui tema peaks konkursi läbi viima, oleks see talle mõningal määral delikaatne olukord.

M. Lauristin

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kodakondsuskomisjon on jätkanud tööd kõigi nende eelnõude autoritega, kes meiega ühinesid. Meie eesmärgiks oli luua võimalikult ühtne projekt, mida oleks võimalik läbi hääletada. Töös osalesid kristlik-demokraatlik saadikurühm ja Kaido Kama. Töö viimane etapp kulges koos õiguskomisjoniga. Kõik osapooled istusid koos kahel põhjalikul istungil, kus arutati läbi alternatiivid ja probleemid, mis on seotud nende rakendamisega. Selle töö tulemusena on teile nüüd välja jagatud kodakondsuskomisjoni ja kristlik-demokraatliku saadikurühma ning Kaido Kama lõplik otsuse projekt, kus

õiguskomisjoni otsesel nõudel on mis tahes alternatiivid viidud miinimumini. Sisse on jäetud ainult kaks alternatiivi, mille suhtes me õiguskomisjonis päris ühese variandini ei jõudnud.

Nüüd sellest, mille poolest erineb teile praegu jagatud projekt eelnevatest. Kõigepealt tegime me struktuurilisi muudatusi ja viisime eelmisest projektist punkti 3 punktiks 1, mis tähendab, et me peame kõigepealt selle otsuse eesmärgiks anda selge tellimus juristidele 1938. aasta "Kodakondsuse seaduse" taasjõustumiseks, s.t. 1938. aasta seadus kõigis detailides üle vaadata ja esitada meile täielik tekst. 1938. aasta "Kodakondsuse seaduse" teksti planeeritavaid muudatusi kajastab praegu otsuse projekti punkt 2 kõigi oma alapunktidega. Siin ei ole põhimõttelisi muutusi võrreldes eelmise projektiga. Me pidasime otstarbekaks ka siin alternatiivi ära jätta. Selle järgi pikendatakse nendele, kes Eestisse saabuvad pärast seaduse taasjõustumist, naturalisatsiooni esimest etappi kahel aastalt kümnele aastale, variandina kahekümnele aastale. Me leidsime, et see variant ei ole tarvilik. Kümme on tulevikus ilmselt täiesti konsensuslik ajamäär.

Kõiges muus, võrreldes eelmise projektiga, muutust ei ole. Ei ole ka muutusi 1938. aasta seaduse tekstis. Otsustasime teha muudatusi minimaalselt ja ainult neid, mille suhtes on olemas üksmeel nii autorite kui ka üldsuse hulgas. Üldsuse arvamusest saame ülevaate meile saabunud kirjadest, mida on tulnud väga rohkesti. Kodakondsuskomisjon on saanud umbes 200 mitmesugust kirja, muist neist väga paljude allkirjadega. Kirjad puudutavad enamasti keeletsensust. On muidugi ka teistsuguseid kirju, on ka lihtsalt ülepolitiseeritud ideoloogilisi hinnanguid, emotsionaalseid avaldusi. Näiteks mitte anda kodakondsust eestlastele, kes on olnud komparteis jne. Üldistavalt võib öelda, et arutelus osalenud avalikkus nõuab üksmeelselt keeletsensuse sissejätmist mis tahes lahenduse korral.

Kodakondsuskomisjon on olnud kontaktis ka Eesti Vabariigi Keeleametiga. Keeleamet andis meie käsutusse ulatusliku ekspertmaterjali praeguse keelesituatsiooni kohta, millest selgub, et antud hetkel on eestlaste jaoks venelastega võrreldes keskel läbi 10–15% sagedasemad juhtumid, kus nemad ei saa, vaatamata riigikeele kehtestamisele, oma asju eesti keeles ajada. Samuti on tehtud keelesituatsiooni prognoos ning toodud konkreetsed andmed eesti keele oskuse kohta venekeelse elanikkonna seas, millest nähtub, et keeletsensuse rakendamine olukorras, kus keeleseadus on kaks aastat toiminud, oleks ilmselt ka sellest seisukohast mõeldav. Vastavalt uuringutele valdab 15% juba praegu vabalt eesti keelt. Samal ajal on 33–34% viimase kahe aasta jooksul käinud keelekursustel või käivad seal praegu. Alla 20-aastaste hulgas on praegu aktiivseid keeleõppijaid 70%. Nii et Keeleameti hinnangul on toimunud või toimumas teatud murrang.

Oleme arvestanud ka andmeid, mida oleme saanud avaliku arvamuse küsitlustelt. Tellisime eraldi küsitluse Kirde-Eesti kohta, mis on teile laiali jagatud, samuti Eesti elanikkonna üldküsitluse, millest nähtub, et kodakondsuse taotlejaid oleks praegu venekeelse elanikkonna hulgas umbes 40–45%. Nii Keeleameti andmed kui ka avaliku arvamuse küsitluse andmed näitavad, et see on püsiv kontingent. Selle kontingendi integreeritus Eesti ühiskonda on märkimisväärselt suurem kui nendel, kes praegu ei ole veel otsustanud seda avaldust anda. Tegemist on tõesti poliitiliselt ja kultuuriliselt põhjendatud sisulise hoiakuga. Kõik see annab julgustust, et me saavutame demokraatliku lahenduse ka keeletsensuse rakendamisel, kui me kindlustame eesti keele õppimise võimalused. See on ka otsuses kirjas. Seega ei ole meil jäänud ühtegi alternatiivi, mis lubaks keeletsensusest mööda minna.

Varasem punkt 2.6, mis nüüd on praeguse numeratsiooni järgi punkt 3.5, näeb ette avalduste lihtsustatud läbivaatamise korra, s.t. 1-aastase läbivaatamise aja lühendamise võimaluse ainult neile, kes juba taotluse esitamise ajal vabalt eesti keelt valdavad. Neid inimesi on praegu vene elanikkonna hulgas 15%. Arutasime selle alternatiivi vajalikkust õiguskomisjonis põhjalikult. Me läheme vastu valimistele, kus passiivse valimisõiguse saavad igal juhul ainult kodanikud, samuti peavad tulevikus riigivõim ja riigivõimuga seotud ametid olema kodanike käes. On kahtlemata tarvilik, et see osa muulastest, kes on juba sisuliselt integreerunud, omaks võimalust aktiivselt poliitilises elus osaleda. Mis puutub üldiselt naturalisatsiooniga, siis põhivariant 2 + 1 on lahendatud nii nagu ka eelmises projektis, s.t. naturalisatsiooniga kaks aastat hakkab kehtima või kehtib tegelikult elamise aja ulatuses, samal ajal kui avalduste läbivaatamise üks aasta hakkab kehtima pärast avalduse andmist.

Komisjon täiesti teadlikult ei seosta kodakondsusotsust valimisseadusega. Me ei pea õigeks neid asju omavahel siduda, vaid leiame, et valimisseaduse arutamisel peame me vaatlema juba olukorda, mis hakkab kujunema kodakondsuse seaduse taasjõustamisel.

Punktis 3.4 on alternatiiv, mis puudutab Eesti Kongressi valimistel osalenuid. See on projektis olevast kahest alternatiivist teine. Õiguskomisjonis oli näha, et selles küsimuses lähevad arvamused lahku. Praegu on põhitekstis, et Eesti Kongressi valimistel osalenutel hakkas naturalisatsioonivalduse läbivaatamise aeg kehtima kodakondsuse taotlejaks registreerimise päevast. Ja on ka variant jätta see välja. Selles küsimuses on kodakondsuskomisjon saanud saadikutelt ja komisjonidelt arvamusi nii poolt kui ka vastu. Mina isiklikult olen toetanud selle alternatiivi sissejätmist, lähtudes sellest, et muukeelset elanikkonda esindavad kodanikud peaksid oma seotust Eesti Vabariigi iseseisvusega olema juba varem tõestanud.

Otsuse projekti uus variant on täienenud mitmete rakenduslike punktidega, mida eelmises projektis ei olnud. Tuletan meelde, et eelmises variandis oli ainult punktis 4, et on tarvilik

võtta vastu eraldi seadus selle kohta, millised õigused on neil, kes ei taotle kodakondsust, kindlustada neile majanduslikud, poliitilised, seaduslikud õigused. Lisatud on punkt 5, mis näeb ette § 7 lõigu 2 rakendamise, s.t. lihtsustatud kodakondsuse andmise isikutele, kes on seda väärinud oma tööga ja vaimuannetega. See on üldlevinud traditsioon ning see rakendusotsus tuleks meil teisel lugemisel juba läbi arutada, sest neid isikuid on 50 aasta jooksul kogunenud natuke rohkem, kui neid oli Eesti Vabariigis. Selle tõttu oleks tarvilik teada, kes ja mis tingimustel saab esitada inimest kodakondsuse saamiseks.

Peale selle tuleb arutada kodakondsuse valimise võimalust, et valmistada paralleelselt ette lepped Ukraina, Venemaa jt. NSV Liidu vabariikidega, kelle võimalikke kodanikke meil Eestis on. Oleme olnud ühenduses Vene parlamendi esindajatega. Vene parlamendis valmiv kodakondsuse seadus eeldab samuti kodakondsuse taotlemisel valikut. Isikud, kes on Vene kodanike järeltulijad, on Vene Föderatsiooni kodanikud. Seega on meil vaja sõlmida Venemaaga vastav lepe. Samuti on otsuse projekti lisandunud punkt 7, mis näeb ette, et me pöördume rahvusvahelise ekspertiisi poole 1938. aasta "Kodakondsuse seaduse" taasjäotustamise eelnõule hinnangu saamiseks. On vaja täielikku selgust, et välistada igasugune poliitiline propaganda ja demagoogia selle seaduse ümber.

Nagu ma ütlesin, olime kontaktis Keeleametiga, mida kajastab ka punkt 8. Keeleamet on valmis töötama välja naturalisatsiooniks vajaliku keelestandardi. Kahtlemata peaksime me selle läbi vaatama, sest küsimus ei ole mitte ainult filoloogiline, vaid väga paljus ka poliitiline. Seega on kodakondsuskomisjoni, kristlik-demokraatliku saadikurühma ja härra Kama poolt valmistatud otsuse projekt suunatud sellele, et 1938. aasta "Kodakondsuse seaduse" taasjäotustamise ajaks oleks maksimaalselt tehtud kõik seaduse rakendamiseks vajalikud organisatsioonilised eeltööd. Me peaksime ka järgmise aasta eelarves ette nägema vajalikud summad, sest kodakondsuse rakendamine 1938. aasta seaduse järgi vajab küllalt tugevat infrastruktuuri – see tähendab aga ka finantsilist, riiklikku tuge.

Vaatame nüüd veel tabelit, kus on toodud terve rida ettepanekuid, mis on tulnud saadikutelt arutelu käigus. Kui me jõuame hääletamiseni, kui kodakondsuskomisjoni eelnõu ainsana leiab toetust, mida komisjon väga loodab, siis on võimalik läbi hääletada ka üksikuid täiendusettepanekuid, mis ei ole meie otsuses kajastatud. Juhin ainult tähelepanu sellele, et osa siin tabelis olevaid ettepanekuid, nagu näiteks härra Menšikovi ja härra Sovetnikovi oma, on praegu juba kajastatud eraldi alternatiivsete eelnõudena. Aga nendest eelnõudest räägivad autorid ise. Kodakondsuskomisjon tutvus alternatiivsete eelnõudega, härrade Leissoni, Koisi, Kåbini ja Kassi eelnõudega. Kuna autorid ei olnud nõus meie pakutud võimalusega esitada need eelnõud parandusettepanekutena ning leidsid, et nad tahavad eelnõud tervikuna läbi

hääletada, siis kodakondsuskomisjon pidi loomulikult sellise lähenemisega nõustuma – hoolimata sellest, et meie arvates oleks õigem vaadelda neid parandusettepanekutena.

Juhataja

Suur tänu! Me esitame nüüd küsimused Marju Lauristinile ja kuulame ära ka teised ettekandjad. Siis viime läbi läbirääkimiste vooru. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mul on küsimus proua Lauristinile. Mis on juhtunud teie veendumustega? Mis on selle põhjuseks, et esialgset kodakondsuse seaduse eelnõu on nii kardinaalselt muudetud? Kas selle põhjuseks on tõesti 19.–21. augusti sündmused ja see, et Eesti Vabariik sai tõeliselt iseseisvaks? Tänan!

M. Lauristin

Härra Lebedev! Ma kordan vastuseks teile seda, mida ma ütlesin juba ajakirjanikele. Kodakondsuskomisjon ei ole poliitiline grupeering. Kodakondsuskomisjon on Ülemnõukogu tööorgan, mis on kohustatud arvestama nii saadikute ettepanekuid kui ka valijate arvamusi, ettepanekuid. Minu ettekandest, ma arvan, pidi selguma, et mitte ainult meile laekunud n.-õ. spontaanne tagasiside üldsuselt, vaid ka meie poolt eraldi selles ajavahemikus tellitud küsitlused andsid meile aluse arvata, et mis tahes kodakondsuse variant ilma keelenõudeta antud ajahetkel Eesti ühiskonnas toetust ei leia.

Minu isiklikud veendumused ei saa olla aluseks kodakondsuskomisjoni otsuse tegemisel. Minu isiklikud veendumused on seotud sellega, et ma pean vajalikuks, et Eesti ühiskond areneks stabiilselt, et siia jääv vene kogukond integreeruks Eesti ühiskonda, et see ei jääks võõrkehaks ja tekiks demokraatlik koostöö. Kui Eesti poole jaoks on selle põhitingimuseks see, et realiseeruks keeleseadusega ettenähtu, et kaoks keelebarjäär, siis ma arvan, et seda tuleb võtta kui ajaloolist reaalsust.

V. Malkovski

Lugupeetud Marju Lauristin! Mul on teile kaks küsimust.

Esimene küsimus puudutab programmi, mida teie sõnutsi koostatakse keele õpetamiseks. Ülemnõukogu eelmine koosseis võttis vastu keeleseaduse. Selles oli selgesti öeldud, et selline programm koostatakse ja me isegi arvestasime kokku, kui palju see maksma läheb. Aga senini on see jäänud paljaks jutuks. Kas see ei jää mitte nii ka edaspidi?

Teine küsimus. Kuidas te prognoosite teie pakutud seaduse ja punkti 2 realiseerimist, kui võtta arvesse Vene NFSV kodakondsuse seaduse eelnõu, kus on öeldud: "Vene NFSV kodanikeks tunnistatakse NSV Liidu kodanikud, kes elavad alaliselt teise, vahetult NSV Liitu kuuluva või kuulunud vabariigi territooriumil, kui nad ei ole selle vabariigi kodanikud ja kui nad ühe aasta jooksul pärast käesoleva seaduse jõustumist registreerivad end Vene NFSV kodanikuks"? Kuidas sobivad teie seaduse ja Vene NFSV seaduse projekt kokku ning milline on tulemus Kirde-Eestis ja mitte ainult seal?

M. Lauristin

Kõigepealt esimene küsimus keeleõppeprogrammist kodakondsuse taotlejatele. Erinevalt keeleseadusest, mis määrab ära keele valdamise vajalikkuse eri ametites, vaatame meie ikkagi inimesi, kes tahavad saada Eesti Vabariigi kodakondsust ja peavad selleks siis keelt õppima.

Meie projekt näeb ette, et kodakondsuse taotlemise avaldus ise on see alus, mis annab võimaluse riikliku keeleõppesüsteemi kaudu keelt õppida. Selle süsteemi käivitamiseks on tarvilik väga tõsine eelarveline finantseerimine. Keeleameti direktori härra Rannutiga oli juttu esialgu 3 miljonist rublast. Ma olen veendunud, et see ei ole küllaldane, kuid samal ajal olen ma kõnelnud ka välisriikide esindajatega, kellele seda laadi programmide abistamine (kaasa arvatud abistamine vastava tehnikaga) on väga vastuvõetav ja huvipakkuv. On vajalikud keelekeskused, mis on kaasaegselt sisustatud. On vajalik vastav keeleõpetajate tasustamine, materiaalne stimuleerimine, materiaalne huvitatus. Sellest on olnud juttu haridusminister härra Loiguga, et see süsteem läheks käiku. On vaja võtta seda kui esmajärgulise tähtsusega riiklikku programmi.

Siiamaani, ja ma pean seda nii Keeleameti kui ka valitsuse ja meie väga tõsiseks tegematajätmiseks, ei ole me ühte kriimugi rida meie eelarves keeleõppimisele, keeleseaduse rakendamisele välja toonud. See on jäänud kuskile haridusministeeriumi eelarvevahendite hulka. Me pole ka kontrollinud, kuidas seda on kasutatud. Ma võin ainult seda lubada, et kodakondsuskomisjon – nii kaua, kuni ta töötab ja nii kaua, kuni Ülemnõukogu töötab – võtab koostöös Keeleametiga enda peale selle käivitamise ja kontrolli selle käivitamise üle. Selle kohta on ka kokkulepe olemas. Peale selle näeme ette, et kohe on tarvilik nn. kodanikuõpiku väljaandmine, kus seesama keelestandard ja keele minimaalseks õppimiseks vajalik abimaterjal oleks trükitud ja kõigile kodakondsuse taotlejatele kättesaadav.

Mis puudutab seda, kas ja mismoodi meie seaduse projekt ja Vene kodakondsuse seaduse projekt omavahel sobivad, siis nad sobivad tegelikult üsnagi täpselt. Kui te märkate, on meie projektis punkt 3.1 praegu sõnastatud selliselt: "Lugeda Eesti Vabariigi kodanikeks isikud,

kes olid Eesti Vabariigi kodakondsuses 16. juunil 1940, ning nende isikute otsesed järeltulijad, välja arvatud isikud, kes seaduse jõustumise ajal on ka teise riigi kodakondsuses ja kes ei kinnita ühe aasta jooksul oma Eesti Vabariigi kodakondsust, loobudes teise riigi kodakondsusest." See käib siis põhiliselt väliseestlaste kohta, aga ka Nõukogude Liidus elavate eestlaste kohta, kuid on sümmeetriline Vene Föderatsiooni vastava punktiga ja just nimelt selles osas on kindlasti vajalik ka vastastikune lepe.

Mis puutub sellesse, kui paljud mida valivad, siis väga erinevad (nii meie poolt tellitud küsitluse kui ka Keeleameti ja veel mitme teise küsitluse) andmed kõnelevad kõik sellest, et Kirde-Eestis ei erine see keskmine hulk mujal elavate vene keelt kõnelevate inimeste hulga, kes tahavad kodakondsust taotleda. Nagu ma ütlesin, on see hetkel 40–45%. Mis puutub sellesse, kas see hulk suureneb või mitte, või selle küsimuse allteksti, et võib-olla Kirde-Eestis tahetaksegi jääda Vene kodanikeks, siis elame-näeme. See sõltub sellest, mismoodi hakkab edenema poliitiline ja majanduslik elu ja koostöö. Ja ma arvan, et praegu oleks neid prognoose puhtpoliitilistest kaalutlustest lähtudes mõnevõrra illusoorne teha.

K. Sergij

Lugupeetud Marju Lauristin! Te ütlesite, et 45% Kirde-Eesti elanikest soovib saada Eesti kodakondsust. Aga kas te olete analüüsinud, kui suur protsent nendest elanikest võib saada kodakondsuse teie pakutud seaduse järgi, kui lähtuda keeleoskusest? Kas vabariigi elanikud saavad keelt õppida, kui nad selles keeles ei suhtle?

M. Lauristin

Tähendab, kas on võimalik õppida keelt minimaaltasemel, vastava standardi tasemel, kui on olemas keeleõppe süsteem? Ma arvan, et me kõik, kes me oleme vähemasti keskhariduse omandanud, võime öelda, et minimaaltasemel on see võimalik. Kõik, kes on õppinud inglise keelt koolis, ilma kordagi Inglismaal käimata, võivad seda kinnitada. Selge on see, et motivatsioon mängib keeleõppel põhilist osa. Keeleseadusega ei käivitunud kogu see süsteem paljuski sellepärast, et motivatsiooni ei olnud.

Kodakondsus loob täiendava motivatsiooni. Küsitlusandmete põhjal arvab umbes 2/3 Kirde-Eesti elanikkonnast, et keeletsensus tekitab neile raskusi, kolmandik nendest, kes tahtsid taotleda, ütlesid, et see raskusi ei tekita. Nii et see küsimus on väga konkreetne, väga praktiline ja väga paljus sõltuv nii motivatsioonist, inimese enese tahtest kui ka muidugi nendest võimalustest. Igatahes olen ma täiesti kindel, et keegi, kes tõesti tahab kodakondsust,

selle keelestandardi tõttu kodakondsusest ilma ei jää, kui ta kodakondsuse saamiseks keeleõppimise tõsiselt ette võtab.

K. Raud

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Kuidas te lahendate situatsiooni, kus tuhanded teise riigi kodanikud on Eesti Vabariigi riigiametnikeks? Kas te ei leia, et paralleelselt kodakondsuse seaduse ettevalmistamisega peaks töötama välja ka mehhanismid taoliste tekkida võivate probleemide lahendamiseks? Aitäh!

M. Lauristin

Kahtlemata ei ole see ainult kodakondsuse seaduse probleem, see on pigem põhiseaduse probleem. Ja nii palju, kui ma tean, on põhiseaduse projektides, mida me assamblees arutame, see probleem ka üsna selgesti lahendatud.

L. Annus

Lugupeetud spiiker, lugupeetud proua Lauristin! Mis puutub teie kinnitusse, et ühiskond areneks stabiilseks, siis ma olen täielikult sellega nõus. See kõik on õige.

Kuid kas teie lause teist poolt, Marju Lauristin, et venekeelne ühiskond integreeruks Eesti ühiskonda, tuleb mõista nii, et sellega alustatakse ka riiklikku eestistamispoliitikat? See on esimene küsimus.

Ja teine küsimus Koit Raua küsimuse jätkuks. Kust võtta need eesti keelt kõnelevad Eesti riigi kodanikud, kes hakkavad töötama Narvas, Sillamäel, Kohtla-Järvel riigiametis? Aitäh!

M. Lauristin

Mis puutub sellesse, kas tegemist on riikliku eestistamispoliitikaga, siis kahtlemata, kui on tegemist Eesti riigiga, siis Eesti riik on tervik ja integreerumine Eesti riigi ellu, Eesti ühiskonda eeldab vähemasti teatud astmeni kultuurilist integratsiooni, mis sugugi ei pruugi tähendada ja ei tähenda seda, mida te eestistamise all silmas peate. Kui te mõtlete näiteks assimilatsiooni, siis need protsessid on pikaajalised ja stabiilse arengu korral ongi protsessid pikaajalised, nii et tulemus – näiteks juba n.-õ. meie laste Eesti riigis – võiks olla inimeste ühiskond, kus kõik saavad üksteisest aru, räägivad nad siis eesti keelt või ka inglise keelt või veel mõnda teist keelt. Näiteks oleme me härra Lebedeviga ühes komisjonis ja tema jõudis praktiliselt nädalaga nii kaugele, et me töötame ainult eesti keeles ja ilma mingisuguste raskuste ja tõlkimisteta.

Mis aga sellesse puutub, kuidas on lood eesti keelt kõnelevate ametnikega Kirde-Eestis, siis mina võiksin teile nimetada praegu hoobilt kümnekond Narvas või Sillamäel elavat kohalikku asukat, kes võiksid oma eesti keele oskuselt vabalt seal riigiametis olla. Seni ei ole nad sinna sobinud oma poliitilise meelsuse pärast, mitte sellepärast, et nad keelt oskavad või ei oska. Seal on lihtsalt olnud n.-ö. poliitiline suunitlus inimeste valikul.

P. Priks

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Kas teile ei tundu, et väga suurele protsendile muulastest seostub kodakondsuse saamine nimelt omandiga?

M. Lauristin

Aitäh, härra Priks, küsimuse eest! Ma oleks pidanud võib-olla sellest ise rääkima seoses sellega, et õiguskomisjoni ettepanekul me viisime sisse punkti, mis puudutab mittekodanikke, selge määratluse, et nendele, kellel juba on Eestis alaline elamine, tagatakse rahvusvahelistes konventsioonides ettenähtud poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed õigused. Omandiõiguse suhtes on nn. rahvusvahelise praktika ja õiguskorra järgi võimalikud riigi huvidest lähtuvad piirangud, mis on seaduses selgesti fikseeritud, ja seadus on vaja meil vastu võtta.

Ma tean küll, millele paljud mõtlevad, s.o. küllalt levinud arusaam, et me peaksime väga ulatuslikult selekteerima ühe või teise asja või omandi omanikke. Sellel teemal spekulereetakse praegu väga palju ka venekeelses ajakirjanduses. Jällegi saan ma viidata põhiseadusele, sest paljud asjad määratletakse põhiseadusega. Praegu läbihääletatud põhiseaduse alusprojekt, mille me kinnitasime reedel, näeb täiesti selgesti ette lahenduse, et põhiline erinevus kodanike ja mittekodanike vahel puudutab ikkagi sedasama parlamendi valimist ja kodanikukohuse täitmist sõjaväeteenistuses. Eraelulised õigused kodanikel ja mittekodanikel on väga vähe eristatavad, v.a. mõned väiksed asjad, mis me täna läbi vaidleme. Näiteks kas mittekodanikel on maaostuõigus, mis paljudes riikides on jäetud kodanikele. Nii et see küsimus on praegu väga paljus propagandistlikult suureks puhutud.

Juhataja

Suur tänu, Marju Lauristin! Meil rohkem küsimusi ei ole. Kolleegid! Me leppisime kokku (mulle tundus, et see oli kokkulepe), et me kuulame nüüd ära kõik ettekanded esitatud alternatiivsete eelnõude kohta, siis peame ära läbirääkimised ja viime läbi konkursi. Suur tänu! Järgmisena palun ma kõnetooli kaitsma oma eelnõu härra Enn Leissoni.

E. Leisson

Lugupeetud härra eesistuja, lugupeetud kolleegid! Minu eelnõu on sedavõrd lühike, et seda kommenteerida ei olegi vaja. Ma nimetaksin motiivid, miks ma niisuguse eelnõuga üldse lagedale olen tulnud.

Eesti Vabariigi 1938. aasta "Kodakondsuse seaduse" § 3 lõige 2 kõlab nii: "Eesti kodanikud on isikud, kes tunnustatakse Eesti kodanikeks Eesti Vabariigi poolt sõlmitud rahvusvaheliste lepingutega." Ja see rahvusvaheline leping, millega Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ühines paar nädalat tagasi, on leping 30. augustist 1961, ÜRO resolutsioon nr. 896, mis on vastu võetud Peaassamblee poolt 4. detsembril 1954. Ja see on konventsioon kodakondsuseta isikute maksimaalsest vähendamisest riigis. Mul on venekeelne tekst, seepärast loen ma teile § 10 punkti 2 vene keeles siit ette.

Kuna meil Baltikumis on pretsedent olnud, siis ma loeksin ka selle teile ette. Nimelt esitas Poola Vabariigi president ultimatiivses vormis Leedu Vabariigi Ülemnõukogu esimehele noodi, milles ta nõudis kõigile Leedu territooriumil elavatele poolakatele kodakondsuse võimaldamist. Ja nüüd siis Leedu vastus sellele: "Agentuuri PAP teatel soostus Leedu Poola nõudmisega, mille kohaselt Leedus elavad poolakad saavad automaatselt Leedu kodakondsuse. Neil ei ole vaja deklareerida ka ustavust Leedu Vabariigile." Selle teise punktiga ma isiklikult küll sugugi nõus ei oleks. Minu meelest ei ole see sugugi tähtis, kas nad on poolakad või leedukad – primaarne on ikkagi ustavus oma isamaale, kodumaale, sünnimaale.

Ja mul on käes ka Maanõukogu määrus "Eesti demokraatilise vabariigi kodakondsuse kohta", mis on vastu võetud üheksa kuud pärast iseseisvuse manifesti 26. novembril 1918. Selles Maanõukogu määruuses ei ole sõnakestki keeletsensusest ja asjad käisid vastupidi sellele, kuidas meile rääkis proua Lauristin. Mitte nii, et enne tsensus, siis õpetame, enne eksam, siis kuulame loengukursust sel teemal, vaid ikka vastupidi. Enne õpetas Eesti Vabariik 20 aastat oma kodanikele riigikeelt ja alles seejärel kehtestas keeletsensuse.

Miks ma selle teema juurde taas tagasi tulen? Sellepärast, et Põhiseaduslikule Assambleele esitatud kõigis eelnõudes, kaasa arvatud prioriteedi saanud Jüri Adamsi eelnõus, on paragrahv, mis näeb ette, et rahvusvähemustega asustatud aladel võib asjaajamises kasutada võrdselt riigikeelega kohalikku keelt. Ma näen selles võimalust teatavaks kompromissiks, sest küsimus on selles, et Eesti Vabariiki taastades me ei saa automaatselt lahti nõukogulikust pärandist – olgu selleks meie kollektiviseeritud põllumajandus või meie kooliharidus. Kõik see tuleb meiega kaasa Eesti Vabariiki ja seda lihtsalt maha vaikida või ära tõugata oleks vastutustundetu käitumine.

Marju Lauristin mainis ka, et alternatiivsete projektide autoritele anti võimalus oma eelnõusid mitte esitada ja anda nad parandusettepanekute vormis. Meie kodakondsuskomisjoni tööiga on küllalt soliidne, peaaegu aasta, ja terve selle perioodi jooksul olen ma nimelt kaitsnud ühte ettepanekut. Mitte kellelgi, olgu see ka kõrgeim võim, ei ole õigust inimest formaalselt ilma jätta sünnimaast, sünnikodust. Ja kui me pöörame oma pilgud jälle põhiseaduse poole (ma usun, see punkt saab vastu võetud just nimelt Jüri Adamsi redaktsioonis), siis seal on kirjas: "Kõik on võrdsed sündimisest, rahvusest, usutunnistusest, keelest ja rassist sõltumata." Sellel võrdsusprintsibil, sotsiaalsel õiglusel ning rahvusvahelisel praktilisel põhineb ka minu eelnõu. Ja kui me räägime sellest, et vabariigis elavad kaks keelkonda, eesti- ja venekeelne, siis ma ei arva sugugi, et eestlased eestlastest hästi aru saavad. Nii teatas pärast pressikonverentsi Eesti Raadio, et Enn Leisson teinud ettepaneku kehtestada eesti keele kõrval teiseks riigikeeleks vene keel, millest ma ei ole hinganudki. Ja kui järgmisel päeval Marju Lauristin lükkas ümber selle teate, nagu tegeleks kodakondsuskomisjon põhiseaduslike küsimustega, siis ka see teade avaldati, aga teises vormis: "Põhiseadusliku komisjoni esimees Marju Lauristin lükkas ümber ..." Marju Lauristin ei ole olnud põhiseaduslikus komisjonis. Niisugust komisjoni pole üldse olemas. Niipalju siis sellest, kuidas eestlased saavad aru eestlastest ja eesti keelest. Ma arvan, et teie küsimused laheneksid sada korda ratsionaalsemalt ja lihtsamalt, kui me kasutaksime siiski seda võimalust, mida me saime lugeda ajalehest, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees on määranud oma eksperdiks professor Uibopuu, Salzburgi Ülikooli professori, Euroopa kodanikuõiguste kohtu liikme. Kui me kuulaksime Ülemnõukogu täiskogu istungil ära lugupeetud professor Uibopuu kui eksperdi, ma usun, meil saaksid paljud küsimused selgemaks. Ma ei välista, et mul ei ole õigus, kuid selle peaks mulle selgeks tegema keegi tunnustatud ekspert. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, Enn Leisson! Tundub, et on mõned küsimused, vähemasti üks. Valeri Kois.

V. Kois

Aitäh! Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra Leisson! Mul on üksainuke küsimus. Punkt 1.2 niihästi vene- kui ka eestikeelses tekstis ei ole mulle isiklikult selge. Kas te räägite eraldi neist inimestest, kes on Eesti territooriumil sündinud, ja neist, kes siin praegu elavad? Kas see on üks kategooria või kaks kategooriat? Kas Eesti territooriumil sündinud inimesed moodustavad ühe ja praegu Eestis elavad inimesed teise kategooria? Mida te silmas peate?

E. Leisson

Ma pean silmas nimelt seda, mis siia on kirjutatud: isikud, kes on sündinud Eestis NSV Liidu ja Saksa okupatsiooni ajal ajavahemikul 17. juuni 1940 – 20. august 1991 ning elavad alaliselt Eestis. Tähendab, nende eemalviibimine Eestist võis olla niisugustel eesmärkidel, nagu näiteks õppimine teiste riikide õppeasutustes, sõjaväeteenistus, ravilviibimine, komandeeringud, kuid nad elavad alaliselt Eesti Vabariigis.

S. Sovetnikov

Lugupeetud härra spiiker, lugupeetud härra Leisson! Te olete oma projektis teadlikult vältinud naturalisatsiooni aluseid ja korda. Tahaksin siiski teada, milline on teie arvamus naturalisatsiooni kohta. Täna!

E. Leisson

Mis puudutab naturalisatsiooni, siis on mul komisjoni poolt esitatud eelnõule kaks sisulist märkust.

Paragrahvis 4: "... millega kaasnevad kõik rahvusvahelistes konventsioonides ettenähtud poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed õigused." Need õigused tuleb välja kirjutada, see on esimene ja tingimusteta, vastasel korral muutub see paljusõnaliseks deklaratsiooniks. Need õigused tuleb siin fikseerida.

Ja teine küsimus. Kuna me tahame saada Põhjamaade Nõukogu liikmeks, tuleb meie seadusandlus ühtlustada Põhjamaade omaga ja seal on paiksustsensused. Kõikides Põhjamaades (Islandil, Taanis, Rootsis, Norras, Soomes) on paiksustsensuseks viis aastat. See võib olla tõkkeks meie vastuvõtmisel sinna, meilt võidakse paluda meie seadusandluse kooskõlla viimist nende riikide seadusandlusega. Aga põhimõtteliselt mul ei ole ainsatki vastuväidet ega muud märkust meie naturalisatsiooni ebademokraatlikkuse kohta. See on ülimalt korrektselt, ilusti läbi viidud.

Juhataja

Suur tänu, Enn Leisson! Rahvasaadikutel rohkem küsimusi ei ole. Järgmisena palun ma kõnetooli oma eelnõu kaitsma Valeri Koisi.

V. Kois

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Alustuseks tahaksin meenutada Marju Lauristini repliiki inimõigustega spekulatsioonist. Fraas "me garanteerime inimõiguste tagamise"

meenutab mulle tõepoolest spekulatsioon. Leppigem kokku, mida me mõtleme inimõiguste all ja mida me mõtleme kodanikuõiguste all. Kas me seda tahame või mitte, aga meil kõigil, kes me siin oleme, on üks staatus – Nõukogude Liidu kodaniku staatus. Pidagu end südames keegi ühe või teise maa kodanikuks, aga juriidiliselt, formaalselt elame me ikka veel ühe režiimi all ja meil kõigil on ühesugune staatus. Ükskõik millisesse asutusse me ka ei läheks, igal pool esitatakse meile ühesugused nõudmised, olenemata kodakondsusest, millele me võime pretendeerida. Seni on meil kõigil ühesugune staatus.

On selge, et pärast kodakondsuse seaduse vastuvõtmist jaguneb enamik Eesti elanikke kolme kategooriasse. Esimesse kuuluvad need, kes saavad Eesti kodanikeks; teise need, kes ei saa Eesti kodanikeks, vaid Vene, Nõukogude Liidu, aga võib-olla ka Ameerika, Kanada või mõne muu riigi kodanikeks; kolmandasse aga võivad sattuda kodakondsuseta inimesed ehk apatriidid, kes ei võta või ei saa mingi riigi kodakondsust. Osa inimesi lahkub Eestist. Olla Eesti kodanik või mõne muu riigi kodanik või apatriid tähendab ka erinevat sotsiaalset staatust. Ei saa öelda, et erinevus puudutab ainult valimisõigust. See erinevus puudutab eelkõige igapäevaelu, sealhulgas õigust tööle. On ju täiesti selge, et igas riigis on selliseid väga tähtsaid valdkondi, kuhu mittekodanikke tööle ei võeta, näiteks politsei, toll, energetika, võib-olla ka raudteemajandus. On olemas nende ametikohtade loetelu, kuhu mittekodanikke ei saa tööle võtta. See ei olene sellest, kas riik on demokraatlik või mitte, kas see on nõukogude või parlamentlik riik. Riigi huvid nõuavad seda. Mittekodanikud ei tohi saada vastutavatele ametikohtadele. See ei ole ju loogiline, kui näiteks riikliku kooli direktor ei ole selle riigi kodanik. Sama kehtib ka riiklike ettevõtete direktorite kohta.

Praegu on meil enamuses just riiklikud ettevõtted. Nüüd saame kõik eri staatuse. Inimestel tekib erinev suhe riiki ja vastupidi. Mittekodanikul on küll õigus omandile, aga seejuures tuleb silmas pidada järgmist. Meil on praegu üleminekuperiood. Riik, Nõukogude Liit, ei maksnud pikka aega oma elanikele välja kogu teenitud töötasu, luues selle arvel riikliku omandi. Praegu toimub kõigis vabariikides riikliku omandi privatiseerimine, s.t. riiklik omand läheb tagasi eraisikute kätte. Minu arvates oleks normaalne, kui Eesti Vabariik tagastab riikliku omandi oma vabariigi kodanikele, Vene vabariik oma vabariigi kodanikele. Võib muidugi välja arvestada, kui kaua on mittekodanik Eestis töötanud, ja kompenseerida tema töö, aga reeglina saab eelistingimustel selle omandi Eesti kodanik. Seepärast ärge vähemalt omavahel rääkigem, et kõik inimesed on tulevikus sotsiaalselt võrdsed. See ei ole õige.

On tulnud palju kirju, mis sisaldavad mitmesuguseid nõudmisi. Täna anti mulle näiteks üle Narva linna ametiühingukeskuse kiri, mis läheb edasi presiidiumile. Sellele kirjale on alla

kirjutanud üle 3500 inimese. Täna toimus ametiühingute, vähemalt osa Eesti ametiühingute aktivistide nõupidamine. Ma arvan, et ka sellele järgnevad teatud aktsioonid ja läkitus.

Nüüd aga konkreetselt seaduseelnõust. Kinnitan, et kõik aruteluks esitatud seaduseelnõud peale härra Leissoni seaduseelnõu sisaldavad kolme kodakondsuse saamise viisi. Esimene on kodakondsuse taastamine, teine optsioon ja kolmas naturalisatsioon. Mida tähendab taastamine, see on kõigile selge. See puudutab neid, kes olid Eesti kodanikud 1940. aastani. Optsioon tähendab seda, et teatud hulgale inimestele antakse õigus kodakondsust saada. Sel juhul esitatakse nõudmine inimhulgale, mitte igähele eraldi.

Oletame näiteks, et me otsustame silmade värvi järgi, kas anda kodakondsus või mitte. Kõik seaduseelnõud sisaldavad selliseid nõudmisi – ka see, mille on heaks kiitnud kodakondsuskomisjon. Ma räägin nendest inimestest, kes 1938. aasta seaduse järgi tuleb Eesti Vabariigi kodanike hulgast välja arvata oma riigivastase tegevuse pärast tol ajal või praegu: 1940. aasta revolutsiooni läbiviimise, Saksa või punaste okupatsioonivägedes viibimise, parteiorganites või KGB-s töötamise jne. pärast. Muide, just sellele viidati ühingu "Memento" viimases läkituses, kus on loetletud kõik need kategooriad, olenemata rahvusest, ja kinnitatakse, et need inimesed tuleb Eesti kodakondsusest ilma jätta.

Teine rühm inimesi, kellest ma rääkisin, on niinimetatud järglased oma liinis. Ka neid polnud märgitud 1938. aasta kodakondsuse seaduses. Nii kodakondsuskomisjon kui ka Eesti Komitee on läinud optsiooni teed. Nad on need inimesed Eesti Vabariigi kodanikeks tunnistanud. See on tüüpiline optsiooni juhtum. Selle üle ei tasu vaieldagi. Seepärast ma arvan, et ei maksa selle termini ümber suurt kära tõsta – see on normaalne termin. See on normaalne toimumisviis, mida on juba paljud poliitilised jõud rakendanud. Kui opositsioonist rääkida, siis oleks äärmiselt vajalik seda kurssi jätkata. Ma räägin ainult ühest inimeste kategooriast oma seaduseelnõus, nondest isikutest, kes on sündinud Eesti territooriumil ja elavad siin praegu. Nemad peavad saama Eesti kodakondsuse oma isikliku avalduse alusel ilma igasuguste tsensusteta ja see on normaalne, kui lähtuda rahvusvaheliste seaduste seisukohast. See punkt on minu seaduseelnõus sees ja see on ka opteerimisviis.

Kolmas viis on naturalisatsioon. Selle puhul esitatakse individuaalseid nõudmisi igale üksikisikule. See tähendab, et kodakondsust ei anta teatud inimeste hulgale, vaid riik esitab igale üksikisikule teatud nõudmised kodakondsuse saamiseks. Üldse on aga naturalisatsiooni kui kodakondsuse saamise viisi tunnistamine tohutu suur kompromiss Eesti kogu venekeelse elanikkonna poolt, sest keegi ei nõua, et kodakondsus antakse otsekohe kõigile korraga. Jah, me oleme nõus, et tehakse individuaalne valik. Aga nüüd kerkib üles küsimus, milliseid nõudmisi on Eesti riigil mõtet selle individuaalse valiku puhul esitada.

Teen ettepaneku kõigepealt ära jätta paiksustsensusest see "pluss üks aasta". Võtame näiteks minu. Ma loen eesti keeles ja võib-olla sooritan ka selle eksami, aga minu avalduse läbivaatamiseks kulub pärast seda veel terve aasta. Nii on see põhiprojekti järgi. Terve aasta pole mul õigust valida, ma ei tea, kas mind kui mittekodanikku võetakse kuhugi tööle ja milline on minu suhe riikliku omandiga. Terve aasta ei tea ma midagi oma edasisest saatuses. Minu meelest on see "pluss üks aasta" väga vale, see tuleb ära jätta. Jäägu paiksustsensuse kaks või kolm aastat, aga see tuleb arvestada tagantjärele. Nii ongi minu seaduseelnõus ette nähtud. Ma ei taha hakata pikalt rääkima soodustustest, mida võiks teha inimestele, kes saavad kodakondsuse naturalisatsiooni korras. Tahan öelda vaid, et vaevalt oleks see õiglane, kui me sunnime näiteks haigeid, invaliide ja vanureid eesti keele eksamit sooritama. Kinnitan teile, et väga vähesed neist on võimelised seda sooritama, ja selle tagajärjel satuvad nad raskesse olukorda. See on lihtsalt ebahumaanne. Soodustused tuleb minu arvates teha just sellele inimeste kategooriale. Mis aga puutub noortesse, tervetesse ja tugevatesse inimestesse, siis nende puhul on minu arvates õiglased Eesti ühiskonna nõudmised, et on vaja teatud määral vähemalt aru saada eesti keelest, nagu see oli kirjas 1938. aasta seaduses.

Ma annan endale täielikult aru sellest, et minu seaduseelnõu saab ilmselt kõige vähem poolthääli just oma kompromissiseloomu tõttu. Tahaksin teile siiski pakkuda välja veel ühe võimaluse mitte asuda konfrontatsiooni teele ja leida see kompromiss. Ja mulle näib, et see kompromiss on selles seaduseelnõus olemas. Teen selle seaduseelnõuga ettepaneku määrata kindlaks nn. üleminekuperiood kodakondsusküsimustes. Selle pikkuseks võiks olla üks aasta või poolteist aastat. Selle aja jooksul nõustuvad venekeelsed elanikud, kes soovivad kodanikuks saada, naturalisatsiooni tingimustega ja hakkavad eesti keelt õppima. Nad nõustuvad sellega, et saavad kodakondsuse alles pärast seda, kui on sooritanud vastavad katsed eesti keele oskuse kohta. Eesti poole kompromiss võiks seisneda selles, et selle üleminekuaja – aasta või poolteise – jooksul saavad need inimesed täiesti võrdsed poliitilised, sotsiaalsed ja majanduslikud õigused. Mitte mängult, nagu siin pakutakse. Mis puutub poliitilistesse õigustesse, siis võiks ehk teha nii, et need inimesed saavad ainult valida, mitte aga ise valitud olla.

See ongi kõik minu seaduseelnõu kohta. Kordan veel kord, et ma ei looda eriti, et see läbi läheb, aga kõige rohkem kardan ma, et kui te praegu kiirustades ühe või teise kompromissitu seaduseelnõu vastu võtate, siis tekitab see vastukaja iga üksikisiku, kogu ühiskonna ja riigi elus. Tänan!

M. Lauristin

Mul on teile kaks küsimust, kuna me oleme väga palju vaielnud.

Esimene küsimus. Kui majanduslik ja muu motivatsioon kodakondsusega seoses on nii tugev, nagu te räägite, miks siis need inimesed teie arvates ei anna avaldust kodakondsuse saamiseks ja ei ole võimelised seda keelemiinimumi ära õppima?

Teine küsimus. Te ütlesite, et kui me võtame nüüd vastu selle seaduse. Ma tahan täpsustada, kas teil oli keelevääratus. Nimelt on praegu seaduse esimene lugemine, seaduse teine lugemine võimaldab veel arutada kõiki probleeme.

V. Kois

Teise küsimuse kohta niipalju, et mul vist keel vääratas. Ausalt öeldes on 1938. aasta kodakondsuse seadus üldiselt ideaalne seadus, kui sealt mõned asjad välja jätta. Näiteks muuta see säte, et kodakondsus antakse ainult isaliini järgi, ja teha veel mõned parandused, siis kannatab see välja mis tahes ekspertiisi. Küsimus on selles, millised otsused me vastu võtame ja kuidas me läheme praegusest olukorrast üle tulevasse olukorda. Mis puutub motivatsiooni, siis ma ei saanud päris hästi teie küsimusest aru.

M. Lauristin

Te tõite väga palju näiteid tehaste direktoritest jne., et nad jäävad väga ebavõrdsesse olukorda, kui nad ei ole kodanikud ja ei saa olla riigiametis. Kui neil on nii suur soov olla nendes riigiametites, miks nad siis teie arvates ei taha normaalolukorras kodakondsust saada?

V. Kois

Vastupidi, on selgunud, et umbes 60% soovib saada Eesti kodakondsust ja võib-olla inimesed isegi tahavad eesti keele selgeks õppida. Ma rääkisin praegu muust, sellest, et see tsensus – pluss üks aasta – ei anna terve aasta jooksul seda võimalust ja terve aasta on nende olukord ebaselge. Ma pidasin seda silmas.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Mul on teatud mõttes protseduuriline küsimus ja isegi protest. Proua Lauristin esines ettekandjana, sest ta esitas ühe projekti, ja ma arvan, et tema poolt pole päris korrektne oma konkurenti kritiseerida, rääkimata juba küsimuste esitamisest. Tänan!

J. Kass

Lugupeetud juhataja, austatud väljavalitud rahvasaadikud! Praeguseks Ülemnõukogule esitatud eelnõud Eesti Vabariigi kodakondsusest omavad seda puudust, et nad algavad justkui probleemi keskpaigast – seda nii poliitilises kui ka ajalises mõõdus. Kuid põhjuste tekkimise algpunkti minemata pole võimalik saada täielikumat ülevaadet, adekvaatsemat pilti. Pole võimalik saada kindlamat alust küsimuse käsitlemiseks, nagu pole võimalik ehitada kindlat elamut, maja ilma vundamendita.

Praeguse Ülemnõukogu kodakondsuskomisjoni eelnõud käsitlevad kodakondsuse seadust detailides, paragrahvides, lähtudes 20. augustist 1991 ning ühenniidilise tagasisidega 14. juulisse 1940. Kuid jäetakse välja ütlemata sellest tänasesse Eestisse tulenev. On jäetud otsustamata nii poliitilised kui ka riigiõiguslikud küsimused: kes me täna kõik Eesti Vabariigis oleme, arvestades juba neid tehtud otsuseid, mis käsitlevad möödaniikku alates 1939. aastast.

Lugupeetud Eesti rahva saadikud! Meie kogu – Ülemnõukogu – ei vasta, ei ole kooskõlas Eesti Vabariigi staatusega, sest Ülemnõukogu ei ole läbinud seda muutust, mis on riigiõiguslikult tänaseks päevaks Eestiga toimunud. Me oleme jäänud samaks Eesti NSV Ülemnõukoguks ja mõneti isegi tagasi läinud, kahvatanud, võrreldes Ülemnõukoguga 1990 – ja seda poliitilistes põhiprintsiipides. Tuletage meelde, võrrelge, milleks me olime suutelised kevadel, suvel 1990 ja millised me oleme praegu.

Oma liberaalsuses oleme me jõudnud paljulubavuseni, mida siin nimetatakse demokraatiaks, kuid mina nimetaksin seda teistmoodi – poliitiliseks prostitutsiooniks. Jah, meie legitiimsus on Eesti Vabariigi suhtes praegu nõrk, kuid seda saab parandada, andestada, kui meie teod, põhimõttelised otsused vastaksid järjepidevuse printsiipidele, seega Eesti Vabariigile. Aga sellist võimalust ma teile praegu pakun. Tõepoolest, raputage endilt maha see Eesti NSV mentaliteet! Tõuskem kõrgemale, vaadake ennast kaugemalt, rahvusvahelisest mastaabist, nendest õigustest lähtuvalt, ja tegutsegem siis ka vastavalt.

Käesoleval otsusel on ka tähtis psühholoogiline osa siinsetele Nõukogude Liidu kodanikele – see toob selgust ja teadvustab neile, millistel põhjustel nad siia on sattunud ning milline võlg ja milline suhe on neil Eesti Vabariigiga ja siinsete põliselanikega. Otsus teadvustab, et osa meie õiguste pakist on MRP tulemusena praegu siinsete NSV Liidu kodanike kätes. See on võlg, mille eest tuleb tasuda, nõudmata lisaks uut, sest see on juba liiast. Praegu, ilma selle otsuseta on enamik siinseid Nõukogude Liidu kodanikke arvamusel, et kogu õiguste pakk on meie käes, ja loomulikult tahetakse sellest osa omale juurde saada. Tegelikult see nii ei ole, meil ei ole 100% midagi käes, aga seda tuleb teadvustada. Ning sellise otsuse võtmine

Ülemnõukogu kodakondsuskomisjoni projekti aluseks annab kindla poliitilis-õigusliku baasi kodakondsuse seadusele ja meil kaob ära soomättal kõndimine – see tunne, mis meil praegu on. See annab ka kindlustunde ja selge aluse, seadusliku raami Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse väljatöötajatele – juristidele. Ja lõppkokkuvõttes see konsolideerib meid.

Praegu on Eesti ühiskond väga lõhestunud selles küsimuses, sest puuduvad selged poliitilised printsiibid. Kuidas käsitleda antud projekti? Palun seda käsitleda kui poliitilist otsust, kui riigiõigusliku staatuse määratlust siinse kodanikkonna staatuse määratlemisel. Seda tuleb võtta üldosana, alusena Ülemnõukogu kodakondsuskomisjoni otsuse projektile, mis käsitleb kodakondsust detailides, parandustega 1938. aasta kodakondsuse seaduse suhtes. See ei ole eraldi alternatiiv, vaid lihtsalt eelnev poliitiline otsus, mis on üles ehitatud sellele printsiibile, et alustame 1939. aastast ja, võttes aluseks eelnenud otsused, ehitame üles loogilise konstruktsiooni.

Võtkem siis projekt kätte ja vaadake seda põhjalikult. Nagu ma ütlesin, peame küsimust alustama algusest, võttes arvesse kõik need otsused, mis on eelnenud tänasele päevale. Meil on olemas Eesti NSV Ülemnõukogu 1989. aasta 12. novembri otsus ajaloolis-õiguslikust hinnangust Eestis 1940. aastal toimunud sündmuste kohta, mis ütleb kokkuvõttes, et 1940. aastal NSV Liit annekteeris sõjalise jõu ähvardusel Eesti Vabariigi. 1940. aasta Eesti Vabariigi Riigivolikogu valimised ja Riigivolikogu otsus Eesti NSV-st ja Eesti NSV astumine NSV Liitu ei olnud Eesti rahva tahe. Eesti NSV sünd toimus rahvusvahelise õiguse ja Eesti Vabariigi põhiseaduse jämeda rikkumise tulemusena. Seega puudusid Eesti NSV-l rahvusvahelise õiguse alused, rahvusvahelise õiguse subjekti tunnused, nagu on siin ka öeldud.

Teiseks on olemas NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi 1990. aasta 24. detsembri otsus ajaloolis-õiguslikust hinnangust 1939. aastal sõlmitud Nõukogude-Saksa lepingutele. See konstateerib põhimõtteliselt sama, et 1939. aastal rikuti sõjalise jõu ähvardusega kolmandate riikide suhteid ja nende õigusi, ja tunnistatakse tulemused õigustühiseks. Meil on olemas 1991. aasta 20. augusti Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi iseseisvusest, kus me selgelt konstateerisime, et me oleme Eesti Vabariigi õigusjärglane, taastasime ennast sellel baasil. Ja praegust otsust palun käsitleda nõnda, et punktile 1 järgneks kohe punkt 3 ja praegune punkt 2 tõsta punktiks 3, siis oleks mõtteahel järjepidevam.

Nagu ma ütlesin, taastatud Eesti Vabariik ei ole Eesti NSV õigusjärglane, kellel puudusid rahvusvahelise õiguse subjekti tunnused ja õiguslik alus, see on vaid 1940. aasta Eesti Vabariigi õigusjärglane. Sellest tulenevalt puuduvad Eesti Vabariigil poliitilised ja riigiõiguslikud kohustused Eesti Vabariigis alaliselt elavate NSV Liidu kodanike suhtes,

samuti nendele Eesti Vabariigi kodakondsuse automaatseks andmiseks (siin sõna "automaatseks" küll puudub). Nende kodanike staatus on alates k.a. 20. augustist tõepoolest kahe riigi vaheline küsimus.

Võttes automaatselt endale need kohustused, mis Eesti NSV-l kui NSV Liidu administratiivosal olid siinsete kodanike suhtes, me tegelikult tunnistame ennast siis ka Eesti NSV õigusjärglaseks. Aga seda ei saa ju olla. Me ei saa tunnistada mingit seadust selle Nõukogude Liidu administratiivosaga, kellel puuduvad subjekti tunnused, me rikuksime sellega väga tugevalt printsiipe. Nagu näete, on antud otsus lihtsalt poliitiline otsus, mis annab vundamendi Ülemnõukogu kodakondsuskomisjoni esitatud projektile ja mida saab sellega väga kergelt liita, see on puhttehniline küsimus. Seoses sellega muidugi natuke muutub ka kodakondsuskomisjoni projektis punkt 3, punkti 3.4 ja 3.3 küsimus. Kuid need on detailid, põhiprintsiipi see ei sega. Siin on väga palju räägitud sellest, et siinsetel Nõukogude Liidu kodanikel on enesemääramise õigus, on olemas inimõigused. Jah, need on, kuid neil puudub enesemääramise õigus siinsel territooriumil, sest vastav ÜRO resolutsioon ütleb, et enesemääramise õigus on igal rahval oma etnilisel territooriumil. Kui ta on välja rännanud oma etniliselt territooriumilt, siis järgmisel territooriumil tal neid õigusi pole. Nii on lood, härra Lebedev.

Lõpetuseks tahan ma öelda, et 26. septembril k.a. võttis Tallinna Linna Volikogu vastu pöördumise Ülemnõukogu poole, mis järgib täpselt neid printsiipe. Kuid Tallinn on Eesti Vabariigi pealinn ja siin elab väga suur osa Eesti Vabariigi kodanikkonnast, seda ei saa mitte eirata. Antud printsiipe järgib ka kõikide maakondade ja linnade vanemate ühispöördumine ja neid me ei saa tõesti eirata.

Täpsustuseks veel niipalju, kuidas tehniliselt lahendada selle otsuse vastuvõtmine – lihtsalt lihthääletus. Ja kui see saab enamuse hääled, siis on see vastu võetud. Edasi järgneb puhttehniline küsimus kodakondsuskomisjonis, kuidas see liita harmooniliselt Ülemnõukogu otsusele EV kodakondsusest, et anda meil käsitusel olevale projektile kindel poliitiline ja õiguslik alus. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu, Johannes Kass! Täpsustame asjaolusid, et ma teaksin, kuidas ma asja edasi ajaksin. Ma küsin üle. Ega see otsuse eelnõu ei ole alternatiiv nendele teistele?

J. Kass

Ei, mitte seda. See on selle üldosa, konstateeriv poliitiline osa.

Juhataja

Küsimus on selles, kas komisjon võtab seda osana.

J. Kass

Jah, selle üle tuleb veel komisjoniga vaielda. Ma ei saanud seda teha, kuna ei viibinud Eesti Vabariigis sellel ajal, kui see projekt sinna jõudis.

Juhataja

Me peame selle asja selgeks tegema, muidu võin mina siin vigu teha. Marju Lauristin annab vajalikud täpsustused.

M. Lauristin

Kodakondsuskomisjonis ei olnud küll härra Kass, kuid seal andsid seletusi selle projekti kohta härra Käbin ja härra Lippmaa. Viimane oli ka selle otsuse projekti, nagu ma aru saan, üks konsultante või eksperte või autoreid.

J. Kass

Endel Lippmaa oli minu volitustega.

M. Lauristin

Kodakondsuskomisjon ei nõustunud selle projekti lähenemisega ja ütles, et see saab olla hääletusel ainult kui alternatiiv.

J. Kass

Ülemnõukogu on kõrgeim kogu. Tema hääletab selle poolt, järelikult tuleb see sinna liita.

Juhataja

Johannes Kass! Vastavalt reglemendile on minul nüüd sellised valikud. Kui komisjon oleks nõustunud lugema seda üheks sobivaks osaks, siis oleks probleem selleks korraks lahendatud. Kui komisjon ei nõustu, siis mina saan seda esitada kui omaette otsust ja sellisel juhul nõuab see 53 häält.

J. Kass

Kui see läheb eraldi otsusena, siis jah.

Juhataja

Jah.

J. Kass

Aga olekski vaja Ülemnõukogu poliitilist otsust.

Juhataja

Tähendab, me ei pane seda otsuse eelnõu konkursile, vaid see on omaette otsus ja see läheb omaette otsusena. Eks ole nii?

J. Kass

Jah, sellisel juhul küll.

Juhataja

Marju Lauristin.

M. Lauristin

Sel juhul tahaksin ma struktuuri täpsustada. Kui see on omaette otsuse projekt, siis on siin neid punkte, mis struktuurilt langevad kokku teise otsusega. Ma mõtlen selle all punkti 5, mis räägib naturalisatsiooni tingimustest. Nagu ma teile juba ette kandsin, oli meie ühisprojekti tegemisel aluseks see, et naturalisatsiooniaeg hakkab lugema siin elatud ajast, mitte seaduse jõustumisest. Ja seetõttu on see niivõrd oluline lähenemise muutus, et seda ei saaks võtta kui eraldi poliitilist otsust, vaid ta ikkagi tähendab konkreetset lisa või alternatiivi, täiendustepanekut naturalisatsiooni tingimuste suhtes.

J. Kass

Jah, siin on tõepoolest lahkuminek printsiipides, sest kui me loeme elatud aja hulka siia saabumise aja, siis me loeme, et nad tulid Eesti Vabariiki, aga tegelikult tulid nad Nõukogude Liidu administratiivossa, mille nimeks oli Eesti NSV. Kuna meil puuduvad riigiõiguslikud sidused kohustused Eesti NSV suhtes, siis me ei saa seda nõnda võtta. Tegelikult *de facto* hakkas Eesti Vabariik 20. augustist k.a. ja aeg hakkab sealt pihta, sest alles siis tekkisid meil õigused, keda siia lasta ja keda mitte lasta.

Kui päris detailselt vaadata, siis peaksime asja nõnda käsitlema, et kõikidel Nõukogude Liidu kodanikel tegelikult puudub Eesti Vabariiki elama asumise õigus. Eesti Vabariik ei ole neile

seda andnud, seda pole olnud. Kui hakata asjaga täiesti otsast pihta, siis peame kindlaks määrama selle osa Nõukogude Liidu rahvast, kellele isegi elamisõigus anda. Nii on lood. Nii et tõepoolest, siin elamise aega ei saa arvestada enne kui 20. augustist, välja arvatud see tühine osa, kellele on loa andnud Eesti Vabariigi Migratsiooniamet 1990. aastal, ülejäänutele ei ole Eesti Vabariik luba andnud.

Juhataja

Suur tänu! Ja nüüd küsimused rahvasaadikutelt. Lembit Annus.

L. Annus

Lugupeetud spiiker, austatud kolleegid! Ma ei tea, kuidas on härra Kassiga, kuid mina pole oma elus kunagi poliitilise prostitutsiooniga tegelnud ja seepärast pean kohatuks selliste võrdluste tarvitamist tribüünilt.

Aga nüüd esimene küsimus. Härra Kass rõhutas siin väga tugevalt printsipiide järgimise vajalikkust. Samas riigis, keda ta siin needis, on olemas ka kodanik, kes pidevalt rõhutab "ne postuplju s printsipami", kuid mulle jääb arusaamatuks see, et rääkides nii hästi, rikkus ta samas ise seda tribüünilt. Ma mõtlen seda, kui ta ütles "minu poolt esitatud projekt". Kui härra Nugis sellest rääkis, siis ta määratles, et see oli Tiit Kábini ja härra Kassi projekt. Kuidas on sellega lood?

Ja teine küsimus. Te tegite väga tugeva rõhuasetuse neile, kes on siia ebaseaduslikult sisse rännanud. Võib-olla te määratleksite, kes on siis 1/3 Eesti Vabariigi elanikkonnast, millisesse kategooriasse te nad liigitaksite. Sest kodakondsus kas on või seda ei ole, teatavasti kolmandat teed ei ole. Aitäh!

J. Kass

Mis puutub sõnasse "minu", siis tõepoolest, selle kontseptuaalse aluse mõtlesin mina välja. Lihtsalt ma kaasasin spetsialiste Tiit Kábini näol jne. Mis puutub kodakondsuse määratlusse, siis seda ma siin tegema ei hakka, selleks on olemas Ülemnõukogu kodakondsusprojekt, mis niigi määratleb selle ära. Ma võin öelda niipalju, et Nõukogude Liidu kodakondsus omistati Eesti Vabariigi kodanikele õigusvastaselt, tegelikult puudus riigiõiguslik alus. Need viis otsust, mis siin on, tunnistavad selle kõik ebaõigeks. Järelikult ei olnud õiguslikku alust.

H. Peterson

Lugupeetud juhataja, ettekandja! Teil on siin ära toodud üpris pikk ja põhjalik preambula, mis lõpeb ÜRO Peaassamblee 1960. aasta 14. detsembri resolutsiooniga nr. 1514. See on siis koloniseeritud maade ja rahvaste õigusest iseseisvusele. Te olete selle resolutsiooniga lähemalt tutvunud. Kas see resolutsioon sellesama numbri all hõlmab ka elanikkonna jaotamist sõjaväelasteks ja mittesõjaväelasteks – tähendab, nende inimeste jaotamist, kes on läinud teisele territooriumile, ja seda, mil moel nad selle territooriumi koloniseerimisest osa võtavad? Ja kui siin ikkagi on mingisugune jagamine, siis kuidas see läheb kokku teie otsuse punktiga, kus te ütlete, et Eesti Vabariigi 1938. aasta kodakondsuse seaduses ettenähtud ajalise tsensusaeg 2 + 1 aastat algab 1991. aasta 20. augustist nendele kodanikele? Keda siin "nendele" all on mõeldud? Kas kõiki siiatulnuid läbisegi või võimaldate siiski ka mingisugust jagamist sõjaväelasteks ja tsiviilisikuteks, kes on siia saabunud erinevatel põhjustel?

J. Kass

See ÜRO resolutsioon käsitleb nende kodanike staatust, õigusi, kohustusi, kes ei ole selle riigi kodanikud. Mis puutub sõjaväelastesse, siis nemad ei olegi selles mõttes kodanikud, nad dislotseeruvad, nad ei ela. Punktis 5 ma mõtlen neid kodanikke, kes ei ole meie riigi kodanikud, kuid on siia sattunud mitmesugustel põhjustel, on ära elanud teatud aja, ka selle tsensusaja, ja siis esitavad avalduse.

Mis puutub sellesse ÜRO resolutsiooni, siis sisuliselt, nagu ma juba eespool märkisin, hakkaksid neil need õigused tegelikult puhtjuriidiliselt võttes kehtima alles siis, kui nad on saanud Eesti Vabariiki asumise loa. Nad seda saanud ei ole. See on nendele kodanikele, kellele on siiski antud asumisluba. Neil pole paljudel sedagi – tähendab, enamikul.

J. Liim

Härra Kass! Ma puudutan samuti punkti 5. Võtan sealt välja lause: "1938. aasta kodakondsuse seaduses ettenähtud ajalise tsensusaeg 2 pluss 1 aastat." Kas te ei arva, et arvestades praeguseid olusid, jääb sellisest tsensusaeg väheks? Kas peate võimalikuks seda arvu oma projektis suurendada?

Ja punkt 6, rahvahääletuse suhtes: valimistest võivad osa võtta Eesti Vabariigi kodanikud. Kas te ei täpsustaks, mis ajast, millistest hääletustest ja millistest valimistest? Tänan!

J. Kass

Esimeses küsimuses mõistis Jüri Liim mind natukene valesti. Praegu kehtib 1938. aasta kodakondsuse seadus (3 aastat, 2 pluss 1). Tähendab, see aeg hakkab lugema 20. augustist. See, kui me võtame paranduse vastu pikema aja peale – 10 või 15 aastat –, hakkab kehtima pärast seda, kui parandus on vastu võetud.

Rahvahääletusest võtavad tõepoolest osa kodanikud. Kes need kodanikud on, seda määrab aeg. Kui hääletus tuleb hiljem kui 3 aastat, siis võib kodanikke veel juurde tekkida. Neid võib tekkida ka enne, sest detailides määratud seaduses antakse teatud isikutele soodustusi ja nad saavad kiiremini kodanikeks. Igal juhul saavad osa võtta ainult kodanikud, kuid see ei tähenda sugugi seda, et ainult need, kes olid 19.06.1944. aastal kodanikeks olnute järeltulijad, ka teised. Kõik sõltub ajast, millal see hääletus tuleb ja kas jõutakse vastavalt seadusele veel uusi liikmeid vastu võtta.

P. Panfilov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Teie arutuste loogika on väga huvitav. Tuleb välja umbes nii, et alates 1940. aastast kuni käesoleva aasta 20. augustini elasime me kõik, sealhulgas teie, eikusagil, sest alles pärast 20. augustit algas kodakondsuse määramine ja kõik muu. Kas teile ei näi, et ka teie sündisite eikusagil, teie küpsustunnistus ja ülikoolidiplom ei kehti enam, ka teie abielu on registreeritud valesti, sest siis polnud vabariiki? Kas teile ei näi, et te viite absurdini selle olukorra ja diskrediteerite absurdini endist tegelikkust? Kas tõesti võib nii arutleda?

J. Kass

Ilmselt ei jõudnud teiegi mu kõnele järele ja seepärast saite minu jutust vääralt aru. Ei, me ei ole kasvanud ning sündinud "nigde". Me oleme sündinud ja kasvanud Nõukogude Liidu administratiivosas. Kõik. Kuid see ei olnud Eesti Vabariik. Kui me kõik need asjad, mis sellest tulenevad, võtame kohe Eesti Vabariigile omaseks, siis järelikult me ei ole mitte kuni 1940. aastani kestnud Eesti Vabariigi õigusjärglased, vaid tunnistame MRP õiguspärasust, samuti õiguspäraseks ka kõik selle, mis sel ajal siinsel territooriumil toimus. Siin tuleb teha väga selge vahe põhiprintsiipides riigiõiguslikul alusel – mis on siduv, mis mitte.

N. Aksinin

Lugupeetud ettekandja! Mul on isiklik küsimus. Aidake mul leida oma koht, kas või Eesti Vabariigis, ja öelge, millist kodakondsust pean ma nõutama, sest ma olen elanud Ukrainas,

Moldaavias, Saksamaal ja Venemaal ning nüüd elan Eestis. Teie arutlused on mind päris segi ajanud – ei tea enam, kus ma olen sündinud ja mida pean edasi tegema. Kas võite mulle seda asja isiklikult vaheajal või praegu siin selgitada? Tänan!

J. Kass

Ma mõistan täielikult Aksinini muret, sest tõepoolest oleme me kõik ajaloolise ebaõigluse ohvrid. Kuid samal ajal peame me väga selgelt vaatlema, kellel on suurem süü selles küsimuses. Milline osa süüst on Eesti Vabariigi kodanikel ja milline osa süüst on Nõukogude Liidu kodanikel? Kahtlemata ei saa meie süü olla ainult see, et me tol korral, kui me oleks pidanud sõjaliselt vastu astuma, ei teinud seda. Oleksime endale tekitanud hoopis teise staatuse, oleksime 1945. aastal olnud miinimum sotsialistliku riigi staatuses. Kuid Nõukogude Liidu kodanikel lasub see süü, mis on Nõukogude Liidul. Nad ei ole otseselt süüdi, kuid kaudselt küll. Kuid see ei tähenda, et härra Aksinil puudub võimalus saada Eesti Vabariigi kodakondsus ja siia jääda. Tal on kindla peale see võimalus ja seda vastavalt seadusele, mitte automaatselt, nagu ma rõhutasin. Automaatselt me ei saa kellelegi midagi anda, sest siis me võtame ennast kui ENSV õigusjärglasi. Meil puuduvad riigiõiguslikud poliitilised kohustused selle olematu riigi suhtes. Tal puudusid õiguslikud alused. Jah, me oleme kõik ohvrid ja kannatame, aga katsume sellele probleemile inimlikult läheneda. Kuid ühtegi probleemi ei saa inimlikult lahendada, kui ei ole määratletud selge printsip, ei ole selgelt välja öeldud, kes on kes.

Ü. Uluots

Lugupeetud kolleeg! Teie otsuses on juttu ainult Nõukogude Liidu kodanikest. Kuna meie oleme praegu iseseisev riik, siis minu arusaamise järgi peame me käsitlema kodakondsuse andmist välisriigi kodanikule – hoolimata sellest, kas ta on prantslane, ameeriklane, hispaanlane, itaallane, venelane, ukrainlane või moldaavlane. Mispärast olete te nii ühekülgse suhtunud oma otsusesse, et räägite ainult Nõukogude Liidu kodanikest? Aga mida me rootslastega, soomlastega, itaallastega teeme? Sõja ajal siia jäänud sakslastega?

J. Kass

Vaadake, need on täielikult erinevad kodanikustaatused. Rootslane, sakslane ei tule meil siin kohe küsima kodakondsust ilma igasuguste tingimusteta, automaatselt. Aga paljud Nõukogude Liidu kodanikud tahavad saada seda teenimatult – sellepärast on rõhk pandud Nõukogude Liidu kodanikele, sest probleem on siiski nendes, mitte mõnesajas rootslases ja

sakslases. Probleem on 40%-s või rohkemas Nõukogude Liidu kodanikus. See kodanikkond jääb siiski kodakondsuse põhiküsimuseks. Aga ma sugugi ei väida seda, ja seda parem on ka parandus teha, lisada siia sõnad "teiste riikide kodanikud".

A. Zöbin

Lugupeetud spiiker! Mul on küsimus ettekandjale. Ma ei usu oma kõrvu. Küsimus on järgmine. Kas te tõesti praegu kinnitasite, et kõigil inimestel, kes on siia tulnud teistest NSV Liidu piirkondadest ja töötanud siin näiteks 30–40 aastat, lasub süü selle eest, et nad siin elavad? Kas ma sain õigesti aru? Kas nad on süüdi selles, et nad tulid siia ja töötasid siin 30 aastat? Kas nad on nüüd teie ees, härra Kass, kaudselt süüdi ja teie tahate neid milleski süüdistada? Kas ma sain õigesti aru, et nad on teie ees milleski süüdi?

J. Kass

Ei. Ilmselt on siin jälle tõlke äpardused, ega ma tõlget ei kuule. Ei ole süüdi, kuid teil kui selle riigi kodanikel lasub kaudne süü selle eest, mida see riik on tekitanud Eesti Vabariigile pärast 1939. aastat. See on väga kaudne süü. See ei ole otsene kodanikusüü, mida saab paragrahvi alusel võtta – see on kogu rahva moraalne süü. Samal ajal võib seda abstraktselt võtta, sest tegelikult tol ajal, kui Nõukogude Liidu kodanikud siia tulid, nad ei teadnud, kuhu nad tulid ja mis siin enne oli. Kuid seda nüüd teada saades peaks lihtsalt kodanikuna seda tunnetama. Selle riigi kodanikuna, kes on selles meie hädas algsüüdlane.

M. Lauristin

Härra Kass! Ma tahaksin täpsustada. Ma sain praegu teist nii aru, et te peate vajalikuks sellise lisaotsuse vastuvõtmist selleks, et ära hoida NSV Liidu kodanikele automaatselt Eesti Vabariigi kodakondsuse omistamist. Kas te võiksite öelda, millises kodakondsuskomisjoni otsuse projekti punktis on see automaatne omistamine praegu ette nähtud?

J. Kass

Ei, ma ei ole kuskil seda öelnud, et hakatakse automaatselt omistama, vaid ma lihtsalt rõhutan, et meil puuduvad riigiõiguslikud poliitilised kohustused selle umbmäärase Eesti NSV suhtes – tähendab, meil puuduvad kohustused automaatse opteerimise korras neid vastu võtta. Ma ei tahtnud sugugi väita, et kuskil on seda tahetud teha. Ma lihtsalt rõhutan, et meil puuduvad kohustused.

Juhataja

Suur tänu, Johannes Kass! Rohkem küsimusi ei ole. Kas Aleksei Zõbin tahab esitada teise küsimuse? Üks hetk, Johannes Kass. Aleksei Zõbin, teine küsimus.

A. Zõbin

Mind siiski huvitab ikka see küsimus. Esitan veel järgmise küsimuse. Juriidilises praktikas eksisteerib ju süütuse presumptsioon. See on esmane põhimõte. Ja teine printsiip on see, et seadustel ei ole tagasiulatuvat jõudu. Öelge palun, millist seadust on need, kellel teie arvates on Kaini märk, rikkunud ajavahemikul 1940–1991. Millise seaduse järgi oleme me süüdi?

J. Kass

Antud küsimust ei saa esitada nii täpselt kriminaalsetes raamides. Ma rõhutan veel kord: iga riigi kodanik on vastutav selle eest, millega riik on hakkama saanud. See järgib seda printsiipi, et iga rahvas on väärt oma valitsejat – see on üldtuntud printsiip.

Juhataja

Suur tänu, Johannes Kass! Tundub, et rohkem küsimusi ei ole. Kolleegid! Peame nõu. Kell on 18.05. Kuidas te suhtute sellesse ettepanekusse, kui me täna pikendaksime tööpäeva kuni konkursi läbiviimiseni? Kolleegid! Ma kirjeldan teile asjaolusid, see aitaks teil kiiremini otsustada. Meil on ära kuulata veel üks ettekanne, meil on üks alternatiivne eelnõu veel läbi arutamata. Pärast seda viiksime läbi läbirääkimiste vooru ja konkursi, kusjuures ettekandjatel on lõppsõnaõigus ja õiguskomisjon avaldab oma seisukoha. Kui konkursi tulemused oleksid käes, siis võiksime tänase tööpäeva lõpetada. Ma pakuksin, et me Johannes Kassi ja Tiit Kåbini eelnõu, mis konkursis ei osale, täna otsustamisele veel ei võtaks, sest see küsimus jääb meil pooleli. Me katkestaksime ja esimest lugemist täna ei lõpetaks, kuigi väga paljud põhitingimused oleks täidetud. Niisugused oleks meiepoolsed pakkumised. Kas mulle on küsimusi? Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud spiiker! Arvan, et ei tasu nii palju aega raisata. Asi on selles, et kodakondsuse seadust arutame me juba pikka aega. Arvamused on teada. Kõik uus, mida selle kohta võis öelda, on juba öeldud. Aga võib-olla on see unustatud vana. Seepärast teen kolleegidele ettepaneku läbirääkimisi mitte pidada, vaid küsimus kohe hääletusele panna.

Juhataja

Härra Malkovski! Mina küll ei ole seda meelt, et Ülemnõukogus oleksid asjad nii selged. Ma arvan, et asjad on hoopis keerukamad. Aga küsimus jääb ikkagi täiskogu otsustada. Ma arvan, et paneme tänase tööpäeva pikendamise hääletamisele. Lembit Annus.

L. Annus

Austatud spiiker! Mul on teile protseduuriline küsimus. Kui me pikendame, siis kui pikaks ajaks? Kas tund, 2 tundi, 4 tundi, 6 tundi? Aitäh.

Juhataja

Ma kardan, et kui me ajalist graafikut välja pakume, siis me võime eksida. Ma teen ettepaneku tööpäeva pikendada kuni konkursitulemuste väljaselgitamiseni. Kohe pärast seda, kui Ülemnõukogu on nõus tööpäeva pikendama, teen ma ettepaneku piirata läbirääkimisi 15 kõnepidajaga ja ma paluksin, et rohkem juurde ei tuleks. Siis kuulame ära lõppsõnad, õiguskomisjoni seisukoha ja viime läbi konkursi. Ma võin oletada, et see võib aega võtta tund või poolteist. See on minu oletus. Samas on kõikidel rahvasaadikutel võimalus tõsiselt järele mõelda, kui nad kõnet pidama hakkavad – kas neil on ikka sõnum olemas. Mis nüüd saab? Kas on veel mõnda head nõu mulle anda? Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Mul oli lihtsalt üks hea nõuanne. Paneme minu ettepaneku hääletusele.

Juhataja

Et läbirääkimisi mitte pidada?

V. Malkovski

Jah.

Juhataja

See oleks väga ebademokraatlik. Vladimir Malkovski! Esitage see ettepanek mulle kirjalikult ja ma panen selle hääletusele, nagu reglement ette näeb. Niikaua viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll. Kohal on 75 rahvasaadikut, puudub 29. Juba 10 saadikut kadunud.

Kolleegid! Vladimir Malkovski ettepanek seisneb selles, et antud päevakorrapunktis

läbirääkimisi mitte avada, vaid asuda kohe otsust vastu võtma. Ma panen selle hääletusele. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et läbirääkimisi mitte avada? Selle ettepaneku poolt on 17, vastu on 30 rahvasaadikut, erapooletuid on 19. Ettepanek ei leidnud toetust. Nüüd ma panen hääletusele oma ettepaneku, et pikendada tänast istungit kuni konkursitulemuste väljakuulutamiseni. Selle ettepaneku poolt on 47 rahvasaadikut, vastu 21, erapooletuid on 4. Ettepanek leidis toetust.

Lugupeetud kolleegid! Järgmise ja viimase alternatiivse eelnõuga tulevad välja kaks saadikurühma: "Kodanikuleppimus" ja "Koostöö ja võrdõiguslikkus". Nende kahe saadikurühma nimel paluksin ma kõnetooli härra Menšikovi. Palun!

V. Menšikov

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid! Kuulanud tähelepanelikult ära kõik sõnavõttud kõigi projektide kohta, ei hakka ma öeldut kordama ja teid ühtede ja samade poolt- ja vastuargumentidega tüütama. Olen väga tänulik kolleeg Koisile tema väga hea, selge ja täpse sõnavõtu eest, mis näitas ka, milline on minu koht ja seisund Eesti Vabariigis. Meie rühma poolt pakutud parandused põhiprojekti juurde esitati kodakondsuskomisjonile ja neid ei võetud vastu. Seepärast olime sunnitud oma alternatiivse projekti ette valmistama. Seepärast ei saa ma nõustuda proua Marju Lauristini väitega, et parandusi polnud mõtet arutada, sest ilmus projekt. Projekt ilmus tegelikult alles täna, õigemini see valmistati ette neljapäeva õhtul, kui kodakondsuskomisjoni projekt oli juba valmis. Miks me oma projekti esitasime? Kodakondsuskomisjon loobus tegelikult sellest variandist, mille ta esialgu ette valmistas. Kui mõned üksikasjad välja jätta, siis jõudis Ülemnõukogu kodakondsuskomisjon tegelikult variandini, mille esitasid herrad Kama ja Hallaste. Pean veel kord väljendama tänu härradele Kassile ja Käbinile nende seaduseelnõu eest, mis näitas selgelt kätte meie tuleviku Eesti Vabariigis.

Ma toetaksin Enn Leissoni seaduseelnõu, kui selle 2. punktis oleks selgemini määratletud Eesti Vabariigis sündinud ja siin elavate inimeste seisund. Põhimõtteliselt võib pidada analoogiliseks olukorda 1918. ja 1991. aastal, ehkki see analoogia võib näida kunstlik. Tookord võttis tekkiv Eesti Vabariik vastu otsuse kodakondsuse kohta ja nüüd võiks taastatav Eesti Vabariik analoogilise otsuse vastu võtta. Kui mitte seada eesmärgiks taastatava vabariigi puhtus, mida nõuab härra Kass, vaid mõelda sellele, mil moel hakkab see vabariik edasi funktsioneerima suveräänse, sõltumatu, iseseisva ja demokraatliku riigina, siis oleks käsitus ilmselt võinud olla pisut teistsugune. Meile näib, et meie seisukoht on selles suhtes

konstruktiivsem, leebem ja mis peamine – perspektiivikam, kui arvestada majanduse arengut, vastastikuste suhete arengut nii ida kui ka läänega ning kodurahu meie vabariigis.

Mis puutub kodakondsuse seosesse majandus- ja sotsiaalsete küsimustega, siis ma ei taha hakata neid seisukohti kordama. Valeri Kois rääkis sellest küllalt selgesti. Ja kui kõlavad süüdistused, et nende küsimustega spekulieritakse, siis ma ei ole sellega nõus. Võtame näiteks kodakondsuskomisjoni projekti, mille 4. punktis on öeldud, et neil isikutel, kes elavad alaliselt Eestis kodakondsuse seaduse jõustumise hetkel ja ei taotle kodakondsust või kelle suhtes ei saa rakendada seadusega kehtestatud naturalisatsioonitingimusi, on õigus saada alaline elamisluba. Ma rõhutan, et neil on selline õigus, aga nad võivad seda ka mitte saada nagu ka kõiki rahvusvaheliste konventsioonidega ette nähtud poliitilisi, majanduslikke ja sotsiaalseid õigusi.

Välisriikide praktika näitab, et mittekodanikul ei ole üldse mitte mingisuguseid õigusi, välja arvatud õigus tööle, mida kodanikud ei taha teha või mida nad ei oska teha, nagu kolleeg Tiit Made ühes ajalehes selgitas. Töökohtade vähendamise puhul vallandatakse nemad esmajärjekorras, neil pole õigust streikida ja neil pole ka õigust sotsiaalsele kaitsele. Isegi ametiühingutega seotud probleemid lahendatakse eri maades erinevalt. Väga huvitav on näiteks ette kujutada Eesti Vabariigi energeetikatöötajate – mittekodanike ametiühingut.

Valeri Kois juba rääkis kodakondsuse taotlemise avalduse läbivaatamisest ühe aasta jooksul pärast selle esitamist. Ma ei tahaks seda üle korrata. Aga ma olen sunnitud rõhutama, et tsensus pluss üks aasta on ebaloomulik, arvestades neid protsesse, mida me Ülemnõukogus peame või püüame käivitada, ning seda, millega tulevase kõrgeima seadusandliku organi – Riigikogu – järgmine koosseis esmajärjekorras tegelema hakkab – majanduse ja majandussuhete ümberkujundamist, turusuhetele üleminekut ja privatiseerimist. Ei ole õige, et privatiseerimisel pole seost kodakondsusega. Üheski riigis pole selles suhtes tavaliselt võrdsust, eriti sellises olukorras, nagu meil valitseb. Kui aga on soov tagada võrdsus, siis meil on vaja kõigepealt ellu viia see, mis puudutab majanduslikku valdkonda ja seejärel kõik muu. Keeleoskuse nõuded on muidugi täiesti õiglased, õiguspärased ja vajalikud. Vaadelgem seda probleemi kahest küljest. Kui me nüüd, pärast neid 50 aastat, esitame nõudmise, et kodakondsuse saamisel on vaja keeleoskust, siis see ei ole ilmselt päris õige. Keeleoskus on vajalik ja ma kinnitan teile, et need, kes jäävad elama Eesti Vabariiki, õpivad selle ära. Aga olen kindel, et seda probleemi ei saa lahendada nii, nagu see on kirjas kodakondsuse kohta käiva otsuse projektis, et keeleoskus tuleb omandada aasta jooksul kursustel, mida hakatakse korraldama. Keeleseadus on kehtinud kaks aastat ja senini pole selles valdkonnas reaalseid samme astunud.

Motivatsioon on keeleõppimisel muidugi esmatähtis. Seepärast olen kindel, et eesti keel õpitakse ära. 20. augustini oli ju ühiskonna seisund ühesugune, pärast 20. augustit aga teistsugune. Kohtumised valijatega kinnitavad, et peaaegu kõik saavad sellest aru. On ka selliseid, kes senini pole selles küsimuses selgusele jõudnud ja neid ei tohi ka ära unustada.

On avaldatud arvamust, et kodakondsuse seaduse peab vastu võtma uus seadusandlik organ, mis moodustatakse pärast valimisi. Siis jääb alles kogu see kodakondsusega seotud probleemidepundar: sellesama seadusandliku organi valimised, põhiseaduse vastuvõtmine referendumil, majandusküsimused. Küsimus, mida on varem vaja – kas põhiseadust või kodakondsust –, on muidugi õiguspärane, aga määrakem siis kindlaks, kes võtab vastu põhiseaduse referendumil.

Kui see toimub Johannes Kassi esitatud kontseptsiooni kohaselt, siis langevad kõik mu küsimused iseenesest ära. Palun vabandada, et minu sõnavõtt on nii katkendlik, aga ma ei tahaks keeleprobleemist rääkides korrata juba öeldut. Te räägite minimaalsest keeleoskusest. Aga milline see on ja kes seda eksamit vastu võtab? Tulemus oleneb eksamineerija isikust. Üks nõuab vähe, teine rohkem, kolmas veelgi rohkem jne. See tuleb kusagil fikseerida.

Ja veel ühest probleemist, enne kui ma lõpetan. Neid 50 aastat, mil oldi Nõukogude Liidu koosseisus, ei saa kõrvale heita. See on reaalsus, millest me ei saa üle astuda. Lugupeetud saadikud! Kassil oli täielikult õigus, kui ta rääkis sellest, et me oleme kogu selle ajaloolise ebaõigluse ohvrid. Aga kui ta tõstatab küsimuse nende ohvrite süü määrast, siis ma ei saa teda mõista, sest ohver on ohver. Kahjuks teeme me end mõnikord ise ohvriks, mõnikord teevad teised meist ohvrid, kui me vastu ei pane, ja seepärast ei saa ma nõustuda ka tema teesiga, et 1940. aastal Eesti Vabariigis elanute süü seisnes selles, et nad ei haaranud relva. Minu arvates pole päris korrektne süüdistada neid inimesi, kes tegutsesid tollastes ajaloolistes oludes, tolleaegses süsteemis, selle otsuse pärast, mille nad tegid 50 aastat tagasi.

Seepärast paluksin ma teid, lugupeetud kolleegid, järele mõelda, millist otsust me püüame praegu vastu võtta ja milleks me seda tahame teha. Üks asi on see, kui seame eesmärgiks rajada demokraatlik riik, kus võimalikult kiiresti hakkaks funktsioneerima normaalne majandus ja selle kaudu tagaksime normaalse elu kõigile selle vabariigi kodanikele ja elanikele, kes ei taha kodakondsust saada, aga tahavad siia elama jääda. Kui me aga seame eesmärgiks säilitada 1940. aasta vabariik täiesti puhtal, idealistlikul kujul, eks siis hakakem sellega tegelema. Ent ajalugu on näidanud, et mis tahes utoopiaid on võimatu ellu viia. 1940. aasta Eesti Vabariigi taastamine algsel puhtal kujul 50 aastat hiljem on aga minu meelest täielik utoopia. Reaalsus on reaalsus, seda ei saa eirata. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! On mõned küsimused. Heino Kostabi.

H. Kostabi

Lugupeetud härra spiiker, lugupeetud ettekandja! Mul on üks küsimus. Kas te võite loetleda konkreetseid riike, kes annavad kodakondsuse isikutele, kes ei oska selle riigi keelt?

V. Menšikov

Ma ütlesin, et keelt tuleb osata. Meil ei ole praegu kahjuks normaalset kindlalt väljakujunenud riiki, meil on lõppemas üleminekuperiood pärast mainitud 50 aastat. Ja minu arvates ei toimu kogu diskussioon mitte kodakondsusküsimuse üle. Kodakondsuse seadus võib olla milline tahes. Võib vastu võtta kodakondsuse seaduse, milles on kirja pandud, et kodakondsuse saab sellesse riiki saabunute teine põlvkond. Aga praegu on meil üleminekuperiood pärast 50 aastat uude riiki. See on praegune reaalsus, mis ei kao kuhugi. Me ei saa korrapealt, ühe hüppe või suvalise otsusega olukorda muuta.

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Öelge palun, kas te ei arva, et punktides 2.6 ja 2.9 sätestatud tähtaeg sunnib inimesi moraalitult kiiresti nii tähtsat küsimust otsustama, pealegi veel määramatuse õhkkonnas, kus ei ole üldse teada, kuidas lahendatakse kodakondsusküsimused teistes NSV Liidu piirkondades.

Juhataja

Jüri Reinson, kordame veel kord küsimust. Kas nüüd on tõlge olemas?

J. Reinson

Öelge palun, kas ei ole siiski vastutustundetu ja moraalitu nõuda inimestelt nii kiiret otsustamist nii tähtsas küsimuses ja seda määramatus õhkkonnas, kui ümberringi endise NSV Liidu territooriumil on see küsimus lahendamata. (Hääled saalist.)

V. Menšikov

See on tõepoolest väga keeruline küsimus. Ma olen teiega nõus. Aga 20. augustist on möödunud juba küllalt kaua aega ja see annab võimaluse otsustada nendel inimestel, kes veel

kõhklevad. Ma ei ütleks, et keegi ei oska otsust teha. Kõigil mittepõliselanikel on ju oma seisukoht olemas.

Teine asi on see, milliseks kujunevad tingimused seal ja siin. See avaldab muidugi mõju. Ent enamik inimesi on oma valiku teinud. Seda enam tehakse valik, kui antakse võimalus valida kodakondsus. Selleks on meie arvates piisav tähtaeg kuni 1. jaanuarini 1992. Ehkki probleeme on, selles suhtes olen teiega täielikult nõus.

U. Ugandi

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Siin eelnõus punktis 2.5^a on öeldud: mitte rakendada eesti keele oskuse nõuet Eestis sündinud ja alaliselt elavate isikute suhtes. Kas te mõtlete, et need, kes praegu sünnivad ja siia alaliselt elama jäävad, ei peagi eesti keelt omandama? Tänan!

V. Menšikov

Ei, ma ei arva nii. Olen seisukohal, et kõik peavad keele ära õppima. Mis puutub nendesse, kes on Eestis sündinud ja elavad alaliselt siin, siis minu meelest oleme seda probleemi juba mitu korda arutanud.

Küsimus on selles, et mis tahes võõrkeele õpiksid kõige paremini ja kiiremini ära kooliõpilased, juhul kui keeleõpetus on organiseeritud. Võtame näiteks Sillamäe, kus inglise ja saksa keelt õpetatakse koolis palju suuremas mahus kui eesti keelt. Mitte sellepärast, et õpilased ei taha õppida, vaid sellepärast, et pole õpetajaid.

L. Hänni

Härra Menšikov! Teie eelnõu § 4 ütleb, et kodakondsusse ei võeta isikuid, kellel on mõne teise vabariigi kodakondsus. Praegu on paljudel siin saalis viibijatel Nõukogude Liidu kodakondsus ja sellest lahkumiseks on Nõukogude Liidu kodakondsuse seadusega sätestatud kindel protseduur. Kas olete päris kindlad, et Nõukogude Liit on nõus oma kodanikke vabastama Liidu kodakondsusest?

V. Menšikov

Palun vabandust! Millises paragrahvis?

L. Hänni

Küsimus jääb ikkagi jõusse. Kas te arvate, et Nõukogude Liit on nõus oma kodanikke niisama lihtsalt Nõukogude Liidu kodakondsusest vabastama?

V. Menšikov

Kui lühidalt vastata, siis jah. Selgituseks võib öelda, et ta on juba nii toiminud, minnes üle sellesse seisundisse, millises ta praegu on.

Juhataja

Suur tänu, härra Menšikov! Tundub, et rohkem küsimusi ei ole. Kolleegid! Peame hetke nõu. Mulle on saanud rohkem kui üks ettepanek selle kohta, et me peaksime täna sellel plenaaristungil tegema piiranguid sõnavõtte või kõnepidamise kestuse suhtes – piirata kõnesid 4 minutiga, 5 minutiga. Kui me täna peaksime selle küsimuse otsustamisele panema, siis Ülemnõukogu peaks võtma selle otsuse vastu kvalifitseeritud häälteenamusega, kaks korda rohkem poolt kui vastu. Ei, täna me reglemendiparandust läbi ei vii. Kui me tahame reglemendiparandust täna läbi viia, siis see eeldaks uut päevakorrapunkti ja siis võtaksime 53 häälega selle otsuse vastu. Küll aga oleks Ülemnõukogu suuteline kvalifitseeritud häälteenamusega tänaseks istungiks sõnavõtte aega piirama.

Kuid hakkame peale lihtsamast, kõigepealt läbirääkimiste lõpetamise ettepanek. Ma olen selles päevakorrapunktis juba vähemasti kaks kohaloleku kontrolli läbi viinud. (Hääled saalist.) Ma mõtlen, et praegu ei ole rohkem põhjust kohalolekut kontrollida.

Esimene ettepanek Ülemnõukogule. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised antud päevakorrapunktis sellise arvestusega, et viimane kõnepidaja oleks Kaljo Ellik? Lihthäälteenus. Selle ettepaneku poolt on 56 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, 5 on erapooletud. Läbirääkimised lõpetatakse eespool öeldud tingimustel.

Ja nüüd selline ettepanek, mis nõuab kvalifitseeritud häälteenamust. Priidu Priksilt on ettepanek piirata kõnepidajate ajalimiiti 4 minutiga. Panen selle ettepaneku esimesena hääletamisele. Kaks korda rohkem poolt kui vastu. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Priidu Priksi ettepaneku poolt, et kõnepidajad saaksid kõnepuldis kõnet pidada ainult 4 minutit? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 41 rahvasaadikut, vastu 19, erapooletuid on 5. Priidu Priksi ettepanek leidis toetust.

Ülle Aaskivi! Sellega seoses ma siis teie ettepanekut ei pane enam hääletusele, eks ole? Aitäh! Ma paluksin siis meie kompuutrimehi panna ka mikrofon kellaga koos tööle 4 minuti peale. Kuid enne läbirääkimiste alustamist annan ma sõna õiguskomisjoni esindajale, härra Hillar

Ellerile, et ta teeks meile enne läbirääkimisi teatavaks õiguskomisjoni seisukoha. Palun kõnetooli! See on kaasettekanne. See on veel kuni 10 minutit, loodetavasti nii pikalt ei lähe.

H. Eller

Lugupeetud kolleegid! Ma ei kuritarvita teie aega, vaid ma teen teile teatavaks õiguskomisjoni otsuse antud küsimuses. Nimelt võttis õiguskomisjon vastu järgmise otsuse: toetada kodakondsuskomisjoni poolt pakutud muudatusettepanekutega otsuse projekti arutusele võtmist Ülemnõukogu täiskogu istungile. Antud otsuse poolt hääletas 7 liiget, 1 jäi erapooletuks. Kõik.

Juhataja

Suur tänu! Avan läbirääkimised ja palun kõnetooli Tiit Made.

T. Made

Lugupeetud eesistuja, kallid kolleegid! Neli minutit pole mingi küsimus, tuleb ainult tempo peale panna. See, kas kõik järele jõuavad, on igaühe oma mure. Aga nagu Šveitsi parlamendiski ei pööra me tulevikus tõlkimisele arvatavasti mingit tähelepanu, vaid tuleb rääkida kõikides kohalikes keeltes ilma tõlkimata. Sellepärast kutsun ma ka juba järgmisel korral, kui me kodakondsuse seadusega ühele poole saame, meie juhatust üles lõpetama tõlkimine kui niisugune.

Kodakondsuse seadus on väga oluline riigi organiseerimise asjus. Ehkki Eesti ühiskond on jagunenud kaheks – ühed arvavad, et me ei peaks seda vastu võtma, teised arvavad, et me peaksime selle vastu võtma –, kuulun mina inimeste hulka, kes arvavad, et riigi organiseerimiseks tuleb kodakondsuse kohta mingi otsus vastu võtta. Ja hea, et meil on olemas 1938. aasta vastav seadus, ja hea, et meil on olemas tubli kodakondsuskomisjon, kes on ligi poolteist aastat töötanud ja teatud resultaadini jõudnud. On olemas tohutu evolutsioon, kui võrrelda seda, mis meile poolteist kuud tagasi ette kanti, sellega, mis on täna. Ja see on hea, et inimeste mõtlemises toimuvad muudatused.

Saksamaa Liitvabariigis oli kunagi niisugune mees nagu Konrad Adenauer. Kui talle üks noor kolleeg Bundestagis ütles, et lugupeetud kantsler, kolm päeva tagasi te ütlesite selle asja kohta hoopis midagi muud, siis ütles lugupeetud kantsler: "Ärge võtke mult, noor kolleeg, ära võimalust õppida!" Nii on ka meie kodakondsuskomisjoniga. Aga keel on väga oluline ja see on väga hea, et keeleasjad on ühele poole saanud, sest kujutage nüüd ette, et valitsus on välja kuulutanud üldmobilisatsiooni teatud aastakäikudele. Kes tulevad siis Eesti armeesse? Kuidas

me suhtume nendesse inimestesse, kes ei oska keelt? Näiteks ütleb meie kindral: "Vasak pool!" Aga selle peale küsitakse: "A što on skazal?" Nii et keel on väga tähtis.

Nüüd paar sõna nende punktide kohta, mida ma olen teile pakkunud hääletamiseks. Ärge võtke tõsiselt, et kodakondsuskomisjon on 3.7 kohta kirjutanud "arvestatud". See ei ole nii, sest minu ettepanek oli risti vastupidine sellele, mis on 3.7. Nimelt on siin: võimalus õppida eesti keelt ühe aasta jooksul pärast taotluse esitamist. Minu ettepanek on: ühe aasta jooksul enne taotluse esitamist. Tõmmake see sealt maha!

Edasi punkt 2 lõige 3: "osaliselt arvestatud". Jah, tõesti – 10 aastat pärast. See käib naturalisatsiooniks vajaliku aja kohta. Kuid miks ma olen pakkunud välja, et meil ei ole mitte 2 pluss 1, vaid on 5 pluss 1? Näiteks, kui on 2 pluss 1, siis kõigil neil ohvitseridel, kes on siin olnud Nõukogude armees ja elanud Eestis juba üle kahe-kolme aasta, on põhimõtteliselt juba võimalus esitada avaldus kodakondsusesse astumiseks. Niisiis on mul ettepanek: 5 aastat enne ja 10 aastat pärast.

Edasi. Väga oluline on see, et kui sa tahad saada teist kodakondsust, pead sa enne eelmisest loobuma, see on põhiküsimus. Palun teid hääletada selle poolt, et kõigepealt tuleb anda avaldus sisse Moskvasse – ükskõik mis kujul seal siis kõrgeim riigivõimuorgan on. 9 kuu jooksul (varem oli 9 kuu jooksul) vabastatakse isik kodakondsusest, tuleb maksta teatud riigilõiv, samal ajal võiks juba aasta jooksul keelt õppida. Ja siis anda avaldus Eesti kodakondsuse saamiseks.

Ja lõpuks. Mida tähendab alaline elamisluba, ilma mingite kohustusteta ...?

Juhataja

Suur tänu! Palun kõnetooli Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Austusväärsed kolleegid! Nähtavasti on igapäevase isikliku hingerahu huvides, et ta end kodakondsuse küsimuses avalikult väljendaks ja seda eriti eelnõude paduvihma tingimustes. Ajalugu on meisse sisse istutanud vastumeelsuse veneluse suhtes. Eestimaa tahab taastamist – nii majanduslikku kui ka kultuurilist, eriti rahvuslikku. Siit lähtungi oma seisukoha kujundamisel kodakondsuse küsimuses. Kas meie otsus sätestada kodakondsuse nõuded nii või naa aitab kaasa eesti rahvuse säilimisele, on seda kahjustav või ei mõjuta seda üldse? Kas see tõstab või alandab pinget ühiskonnas? Lepingi nende seisukohtadega, mis aitavad kaasa või ei kahjusta. Arvestan ka seda, et korras majandus on parim alus Eesti kodanikkonna kvaliteedile ja kasvule.

Kõik see sunnib mind loobuma mustvalgest suhtumisest, sunnib olema mõõdukas naturalisatsiooni tingimuste suhtes. Ja siin peangi ma silmas venelasi ka näiteks Narvast ja Peipsi-äärsetest küladest. Viimased on järjepidevuse järgi Eesti Vabariigi kodanikud, kuigi suur osa neist ei valda eesti keelt, samuti nagu Narva venelased. Kuid just keele alusel tahame neid raskelt eristada. Ometi on meil Narva venelaste näol tegemist töölisaristokraatiaga, tööstusintelligentsiga, kes on Narvas juurdunud, elavad seal kümneid aastaid. Nad on reeglina orienteeritud töötegemisele ja huvitatud oma tehase heast tööst. Kõik, mis seda segab, ka poliitika, on neile vastumeelne. See tähendab, et tegemist on Eestile väga kasulike inimestega, kes on igatpidi lojaalsed korralikule riigile. Ma rõhutan – korralikule riigile, mis võimaldaks neile töö ja töö eest vastava tasu. Mul on raske ette kujutada, et see kontingent on Eestile või eesti rahvuse säilivusele mingil moel kahjulik. Kehtestades naturalisatsiooni tsensuseks 10 aastat, saaksid nad kodakondsuse, kuid kehtestades karmi keeletsensuse, ei saa neist väga kasulikest ja lojaalsetest tööinimestest kodanikke ega tulevase parlamendi esindajaid.

Kas me sellega eesti rahvuslikke huvisid kahjustame või kaitseme? Meenutagem jälle majandust kui rahvuse arenguruumi üht alusosist. Narva oli toodud näiteks. Jäädes 10-aastase elamistsensuse juurde, lõikame ära Eestis juurdumatud isikud. Et Eestis kujuneks valdavaks eesti keel, peab kujunema keskkond, kus eesti keelt osata oleks kasulik. Karistuse ähvardusel seda ei saavutata. Narvas, Sillamäel, Paldiskis ei teki eestikeelset keskkonda niipea. Küll on aga selleks võimalused Tallinnas ja teistes Eesti paikkondades. Selleks tuleks hakata tegelikkuses realiseerima keeleseaduse nõudeid.

Sotsioloogiliste uurimiste tulemused meie laudadel näitavad, et range keeletsensus ei ole Eesti ühiskonnale määrav, kuid enamik kirju, avaldusi, ettepanekuid siin saalis nõuavad naturalisatsiooni põhitingimusena keeletsensuse sisseseadmist. Ülemnõukogu peab küsimuse otsustama, pidades silmas, et demokraatia ei tähenda mitte alati enamuse jõu realiseerimist, vaid eelkõige vähemuse arvamusega arvestamist. Loomulikult on jutt ainult nendest, kes võiksid pretendeerida kodakondsusele enne kodakondsuse seaduse jõustumist või taasjõustumist. Pärast tulijatele olgu ranged tsensused. Nii et olgem endast üle ja tehkem mitte niivõrd hingeline, kuivõrd pragmaatiline otsus, milleks pean praegu kodakondsuskomisjoni varianti.

R. Järlik

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma tulin siia selleks, et rõhutada keeleoskuse nõude vajalikkust meie kodakondsuse seaduses. Ja see nõue ei ole mitte ainult eestlaste huvides. See on täpselt samuti mitte-eestlaste huvides, kes Eesti kodakondsust taotlevad. Ja

sellest ei ole raske aru saada. Me võime tõesti nullilähedase või päris nullvariandiga anda kodakondsuse kõigile. Tulemuseks on see, et need inimesed on küll kodanikud, kuid nad ei saa oma kodanikuõigusi realiseerida, sest nad ei oska keelt. Nad ei saa olla kõikjale valitud, nad ei saa töötada juhtivatel ametikohtadel, nad ei saa töötada isegi teeninduses. Ja tekib küsimus, kumb on siis parem, kas olla kodanik ja mitte omada võimalust kodanikuõiguste realiseerimiseks või kannatada pisut, õppida keel ära ja siis saada kodanikuks selle õiguse realiseerimise kõigi võimalustega.

Me oleme ka siit kõnetoolist kuulnud lausa absurdini ulatuvaid väiteid, et eesti keelt on võimatu õppida. Ülemnõukogu eelmises koosseisus (siis oli ta veel Eesti NSV Ülemnõukogu) esines siit puldist keeleseaduse arutamise eel või ajal üks kõrge sõjaväelane (ma ei mäleta tema aukraadi, ju vist oli kindral), kes ütles, et tema poeg on käinud Eestimaal koolis, loomulikult vene koolis, õppinud eesti keelt. Tulemus on see, et ta oskab ainult kaht sõna. Mulle meenus üks vana anekdoot sellest ajast, kui Liidus hakati totaalselt võitlema mitte joomise, vaid jookide vastu. Siis oli üks venekeelne anekdoot, kuidas alkohoolikust isa läks kooli otsima oma poega. 1a-s ei olnud Vasjat, 1b-s ka ei olnud, 1c-s samuti mitte. Siis tulid debiilikud, seal ka ei olnud. Siis tulid poolidoodid, ei ole Vasjat. Täisidoodid – ka ei ole. Aga koridori lõpus on veel üks uks ja seal on ukse peale kirjutatud "Vasja". Too kindral tegi oma pojast siin kõnetoolis Vasja.

Me oleme jõudnud tõesti sellise absurdini, et mulle saadetud ühes kirjas on selline lõik: "Möödunud aasta, novembrikuu "National Geographic" toob ära lühiteate 19-aastasest kõnelevast gorillast nimega Koko, kes mõistab ja kasutab 800 sõna Ameerika märgikeeles. Sama number annab maailmale teada Eesti keeleseadusest, mis nõuab siinselt teenindajalt vähemalt 800 sõna ulatuses eesti kõnekeele tundmist." See on mõtlemapanev lõik. Ja ma palun meie kolleegidel mitte-eestlastel sellest aru saada, et minimaalses ulatuses eesti keele tundmine on normaalsele inimesele täiesti kättesaadav ja ärge tehke oma rahvuskaaslasi ebanormaalsedeks. Aitäh!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kõigepealt tahaksin ma pöörduda nende kolleegide poole, kes siit kõnetoolist on juba varasematel kordadel rääkinud sellest, nagu ei peaks Ülemnõukogu tegelema kodakondsuse asjadega, et seda küsimust oleks justkui võimalik kuhugi lükata. Ma tahaksin öelda, et kõik meie riikluse organiseerimiseks vajalikud sammud takerduvad selle taha, kui me ei ole määratlenud Eesti Vabariigi kodanikkonda.

Sellepärast ei ole meil võimalik seda küsimust mitte kuhugi lükata. Meil, sellel saalil, tuleb see ära otsustada, sest igasugune selgus on parem kui teadmatus, ka inimeste endi puhul.

Lahendus on ju käeulatuses, lahendus on sellesamas projektis, mis on praegu kodakondsuskomisjoni poolt meile laudadele välja jagatud. Õiguskomisjoni liikmena (mitte kodakondsuskomisjoni liikmena) olen ma kõrvalt jälginud kodakondsuskomisjoni tööd ja võin tõesti rõõmuga kinnitada, et kodakondsuskomisjon, sattunud 20. augustil täiesti uude situatsiooni võrreldes sellega, milles ta pidi töötama ja mis suunas oma mõtteid arendama enne 20. augustit, reageeris sellele päevale väga paindlikult. Ja see eelnõu, mis nüüd on meie laudadele jõudnud, on arvestanud kõiki neid protsesse, mis ühiskonnas on toimunud. On arvestanud küsitluste tulemusi ja kogu seda materjali, mis kodakondsuskomisjonil on käepärast olnud. Sellepärast pean ma seda eelnõu väga tasakaalustatuks ja vastavaks ootustele, mis ühiskonnas kodakondsusprobleemi lahenduse suhtes on.

Nüüd tahaksin veel öelda, et kahjuks on ka paljud meie kolleegid siin saalis kahjustanud kodakondsuskomisjoni mainet ja selle töö kvaliteeti, mis seal on tehtud. Sellepärast tahaksin paluda, et edaspidi, enne kui ajakirjanduses sõna võetakse, loetaks tähelepanelikult läbi nii need eelnõud kui ka lisamaterjal, mis on meile kätte jagatud ühes või teises küsimuses. Siiski tundub, et ajaleht on palju populaarsem ka siin saalis, mitte seaduse tekst, mitte eelnõu või otsuse projekti tekst. Nii väldiksime me paljusid arusaamatusi, mis muidu võivad tekkida. Ma toetan kodakondsuskomisjoni varianti ja palun, et ka järgmised kõnepidajad ei räägiks mitte sisulisest küljest selles konkreetses eelnõus, vaid räägiks just konkursiga seoses olevatest asjaoludest. Sisu juurde jõuame siis, kui me selle eelnõu oleme saanud juba aluseks võtta. Täna tähelepanu eest!

A. Ristkok

Lugupeetud kolleegid! Mind teeb murelikuks see, et paljud kodakondsuse üle arutlejad ja ka mitmed alternatiivprojektide autorid kipuvad kodakondsust käsitlema kui mingit abstraktsest asja, mis lihtsalt peab olema. Sedamoodi tekib tunne, et käsil on uute Ameerika Ühendriikide rajamine või siis Campanella "päikeseriigi" loomine, mitte aga Eesti Vabariigi ülesehitamine. Kodakondsuse saamise tingimustest sõltub aga otseselt, millise riigiga on tegemist. Need on ilmselt erinevad näiteks Šveitsil, mis on mitme rahvuse liitriik, või Ameerika Ühendriikidel, kus põlisrahvast praktiliselt polegi enam olemas.

Tänu sotsialistlikele ümberkorraldustele on eestlaskond jäänud või jäämas vähemusse omaenese maal, meie kultuurivarasid on hoolimatult hävitatud või jäetud lihtsalt hooletusse. Eesti majandusse ja loodusesse on suhtunud, nagu oleks siin rändkarjakasvatajate ajutine

peatuspaik, mitte aga meie rahva kodu täna ja tulevikus. Need on põhjused, miks Eesti riik peab saama korraldatud just nimelt rahvusriigiks. Ei ole terves maailmas ühtegi teist organisatsiooni, kelle kohuseks on eesti rahvuse ja kultuuri säilimise kindlustamine. Seda ei olegi võimalik teha mujal kui siin, meie põlisel asualal ja meie oma riigis. Seetõttu on Eesti riik ka see ainus organisatsioon, kes vastutab selle eest, et eesti rahvas säiliks.

Seetõttu ei pea me otsima lahendusi, mis rahuldaksid kõiki siin võimu eest võitlevaid jõude, iseäranis mitte neid, kes on huvitatud eesti rahvuse hääbumisest või ümbervormimisest ühtseks nõukogude rahvaks. Vastupidi, meie riigi seadused peavad meid selliste jõudude eest kaitsma. Nendele, kes sellisele väitele kavatsevad vastu vaielda, võttes appi demokraatia loosungi, tuleb selgitada ka demokraatia olemust. Sotsiaalses tegelikkuses on demokraatia siis, kui elutingimused riigis korraldatakse vastavalt tema elanike vajadustele ja nende osavõtul. Kui aga vajadused ja huvid peaksid vastuollu sattuma, siis luuakse esmalt need tingimused, mis on vajalikud inimeste, nii elanike kui ka rahvuse, looduse, kultuuri ja riigi enese säilimiseks. Alles seejärel on õigustatud heaolu küsimuste lahendamine. Kogu see inimõiguste loend, mida tavatsetakse näiteks tuua, on heaolu tingimused. Nende juurde saame asuda siis, kui säilimistingimused on tagatud.

Eestis ei ole vaja korraldada ühegi teise rahva säilimist tagavaid tingimusi, seades ohtu põlisrahvuse säilimise. Kõikidel teistel rahvastel on kusagil oma riik, oma eeskostja, kelle kohustuseks on just nende säilimise ja arengu tagamine. Lähenedes asjale nõnda, ei saa üldse vaidlustada vajadust kehtestada kodakondsuse saamisel keeletsensus. Saab ilmselgeks, miks Nõukogude Liidu kodanikud ei saa samaaegselt omada ka Eesti kodakondaust. Ei teki kahtlust selleski, et Eesti iseseisvuse vastu võitlejad ei või olla kutsutud Eesti sõjaväkke. Nad ei või olla kutsutud osa võtma meie konstitutsiooni väljatöötamisest või toimetama muid sääraseid asju.

On selge, et samadel põhjustel tuleb kodakondsuse seadus vastu võtta enne valimisseadust ja põhiseaduse üle otsustama asumist, sest Eesti riiki juhtima tohib valida ikkagi neid, kes taotleavad neidsamu sihte, mille heaks see riik on toimima loodud, mitte aga kes tahes. Aitäh!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mulle meeldis kõigist ettekandjaist kõige rohkem kolleeg Kass. Vähemalt oli ta ausam ning tema ja Tiit Kåbini variant on palju ausam kui lugupeetud kolleeg Marju Lauristini variant. Viimane pakkus tegelikult sedasama, ainult looritatud kujul. Olen seisukohal, et on vaja toetada kolleegide Kassi ja Kåbini projekti. Nemad on ausamad.

Kas te, lugupeetud kolleegid, tõesti arvate, et kui kuulutatakse välja nullvariant või optsoon, siis tormavad kõik 600 000 otsekohe Eesti kodakondsust saama? Te eksite. Kodakondsus ei tähenda ju mitte ainult õigusi, vaid ka kohustusi. Kui pole kodakondsust, siis pole vaja teenida sõjaväes ja ei ole ka teatud riiklikke kohustusi. Ei tasu olla naiivne ja arvata, et kõik venelased võtavad Eesti kodakondsuse. Te ei tunne reaalselt olukorda. Me tahame luua kaitsejõud. Me võtsime vastu seaduse riigipiiri kohta – tähendab, on vaja piirivalvureid. Arvatavasti on kõik lugenud peaminister Savisaare sõnavõttu selle kohta, mis meil toimub politseis, kus ei jätku mehi. Kas te tõesti saate kaitsejõud, piirivalveteenistuse, politsei ja päästeteenistuse komplekteerida ainult Eesti kodanikest ja nende järeltulijatest? Tänan!

Juhataja

Kolleegid! Meie hea kolleeg härra Sovetnikov oli registreeritud kõneks, aga sel ajal, kui ta esitas küsimuse Enn Leissonile, kadus tema nimi ekraanilt. Ta palub kaheks minutiks võimalust kõnega esineda. Ma usun, et me lubame seda. Palume, härra Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid! Viimasel ajal on ajakirjanduses hakatud rääkima, et niinimetatud venekeelne elanikkond suhtub väga rahulikult kodakondsuse küsimusse, pole mingeid pikette, miitinguid, avaldusi jne. Tallinna tulles sain "Kreenholmi Manufaktuuri" töötajailt läkituse Eesti Vabariigi Ülemnõukogule. Sellel on 3508 allkirja. Läkituse tekst on järgmine: "Läkitus Eesti Vabariigi Ülemnõukogule. Kodurahu säilitamiseks ja tagamiseks vabariigis kutsume Eesti Ülemnõukogu kui Eesti rahva täievolilist ja seaduslikku esindajat üles ilmutama poliitilist tarkust ja kiirendama kodakondsuse seaduse vastuvõtmist. Meie, puuvillakombinaadi "Kreenholmi Manufaktuur" töötajad, oleme seisukohal, et igaühel, kes oli Eesti elanik Eesti sõltumatuse väljakuulutamise hetkel (silmas peetakse ikkagi käesoleva aasta 20. augustit, mitte 1918. aasta 24. veebruari), peab olema võõrandamatu õigus valida oma kodakondsus ilma igasuguste tingimusteta." Järgneb 3508 allkirja.

Kommentaariks veel mõned sõnad. Lugupeetud kolleegid! Mulle ei mahu kuidagi pähe see, et mõnel ärikal või prostituudil, kes on Eesti kodaniku otsene järeltulija, on kodakondsuse saamisel eeliseid "Kreenholmi" tekstiilitöölise või näiteks "Marati" töötajate ees, kes on 25–30 aastat kohusetruult töötanud ja meid kõiki riidesse pannud. Selle üle tuleb mõelda. Et ma juba võtsin sellel teemal sõna esimesel lugemisel, siis tänan teid tähelepanu eest ja annan kõik need allkirjadega läkitused üle Ülemnõukogule. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Läbirääkimised on lõppenud. Nüüd me viime läbi konkursi. Enne seda ma küsin, kas ettekandjad soovivad ka lõppsõna pidada. Ja kui konkursi tulemused on teada, siis sellega tänane plenaaristung lõpeb. Selle eelnõu baasil, mis konkursi võidab, sisuline töö jätkub, läbirääkimised jätkuvad, parandusettepanekud hääletatakse läbi. Nii kujundame me selle otsuse. Kuid nüüd küsimus mulle. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Austatud spiiker! Ma palun vabandust, mul on ainult üks küsimus. Kas te panete härra Kassi projekti hääletusele?

Juhataja

Ei. Härra Kass ja härra Käbin väidavad ja härra Kass oma ettekandes ka rõhutas, et nende eelnõu ei ole alternatiivne ja sellepärast seda konkursile ei panda. See on eraldi otsus ja Ülemnõukogu võtab selle otsuse suhtes seisukoha siis, kui see pannakse eraldi hääletamisele. See nõuab 53 häält. See on eraldi otsus. Nii et praegu osalevad konkursil kodakondsuskomisjoni eelnõu, mis on veel ka teiste autorite poolt heaks kiidetud (Kaido Kama, kristlikud demokraadid), härra Leissoni eelnõu ja härra Koisi eelnõu. Ja konkursi viime me läbi meile juba tuntud viisil, s.t. arvesse lähevad ainult poolthääled. Ja kõikides hääletusvoorudes on kõikidel rahvasaadikutel üks hääl. Ei ole vaja hääletada ei vastu ega olla erapooletu, loomulikult see pole ka keelatud, aga ainult poolthääled võetakse arvesse. Sergei Petinov! Kas küsimus mulle?

S. Petinov

Lugupeetud härra spiiker! Mul on ainult üks küsimus. Te ei maininud alternatiivvarianti, mille esitasid kaks rühma. Kas see juhtus juhuslikult nii või on sellel mingi muu eesmärk?

Juhataja

Ei. Kõik nad lähevad, peale härra Käbini ja härra Koisi variandi. Ka härra Menšikovi variant, ma nimetan nii tinglikult, osaleb konkursil. Ja lõppsõna palub Marju Lauristin.

M. Lauristin

Ma tahaksin lõppsõnas lihtsalt täpsustada paari asja, mis tulid teistes sõnavõttudes ja kõnedes välja. Kõigepealt punkt 4. Ma sain aru, et tõlkes on ilmselt tekkinud nüansi vahe. Eestikeelne

tekst ütleb niiviisi: isikutel, kes käesoleva kodakondsuse seaduse jõustumise hetkel elavad alaliselt Eestis ning ei taotle Eesti kodakondsust või ei vasta seadusega kehtestatud tingimustele, on õigus alalisele elamisloale Eestis. Vene keeles on tõlgitud "pravo polutšit" eesti keeles on see "pravo na". Näüanss on teine.

Teine märkus puudutab siin väljendatud arvamust, et kes ei ole kodanikud, ei saa ametiühingutesse ühineda jne., on toodud viiteid mitmesugustele riikidele. Ma kordan veel kord, et põhiseaduse variantides me oleme seda küsimust detailselt arutanud, et siin ei oleks lihtsalt võimalusi arvata, et mis ikkagi mõeldakse ühe või teise asja all. Ühinemisvabadus alalistele elanikele on olnud väljaspool kahtlust.

Kolmandaks, küsimus keeleeksami subjektiivsusest. Just nimelt sellest ongi jutt, et Keeleamet peab tegema standardi. See peab olema konkreetne, nagu on autojuhi standard. Konkreetne tekstide maht, sõnastik, mitte nii, et üks ütleb ühes ühtemoodi, teises teistmoodi. Siis on meil veel võimalik arutada, kas me need standardid kuidagi varieerime või ei varieeri, aga see peab olema meil siin laual koos teise lugemisega. Sellepärast on see tähtis, et meil oleks see standard teada, kui hakkame teist lugemist lõpetama.

Ma tahaksin lõpetuseks ütelda, et meie viimane protest sündis pika ja piinarikka protsessi tulemusel, oli õiguskomisjonis arutlusel. Ja nagu alati sellised variandid, mis jõuavad mingisuguse kompromissi tulemusel lauale, ei meeldi need tegelikult kellelegi, kindlasti ka mitte ühelegi tegijatest. Ülemnõukogu reaalsus on midagi muud kui subjektiivne meeldimus, mitte nagu see ajalooline reaalsus, milles me asume. Mul on isiklikult väga sümpaatsed härra Menšikovi põhjendused, tema vaateviis. Ja mul on väga kahju, et sedalaadi vaateviis, sedalaadi põhjendused ei kõlanud siin saalis näiteks aasta tagasi – see oleks nähtavasti väga muutnud seda reaalsust, milles me praegu töötame ja võtame vastu kodakondsusotsust.

Juhataja

Suur tänu! Kas härra Leisson soovib sõna?

E. Leisson

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kolleegid! Vahepeal on mulle mitu korda esitatud küsimus, mis saab siis, kui minu poolt väljapakutud otsuse redaktsioon läbi ei lähe. Konrad Adenauer ütles läbi Tiit Made suu: "Ärge võtke minult võimalust õppida!" Ma laiendan selle "võimalust minult" võimaluseks "meilt". Meenutagem, mida vastas see saal sellele, kui ma möödunud aasta maikuust alates järjekindlalt tegin ettepaneku korraldada Eestis referendum Nõukogude Liitu kuulumise kohta. Mida vastas see saal, kui ma tegin ettepaneku teha

välisministeeriumile ülesandeks ette valmistada ratifitseerimiseks terve rida rahvusvahelisi leppeid meie iseseisvumise korral? See saal vastas jäiga üksmeelse eitusega. Võimalus õppida oli ja õppimisvõimet saal ka tõestas: referendum on möödunud, ratifitseeritud on rahvusvahelised lepped. Tõsi küll, mitte nii, kuidas ma seda mõtlesin – 30 minutiga 30 lepet neisse pilku heitmata.

Ja minu projekti ei maksa sugugi võtta mingisuguse erilise alternatiivina. Ma tahtsin teile lihtsalt esitada oma seisukoha, mis läheb lahku kodakondsuskomisjoni seisukohast vaid ühesainsas punktis ja sedagi ainult pooles punktis. Kui need eestlased, kes on sündinud Eestis nõukogude võimu perioodil, on kodakondsed, aga need muulased, kes on sündinud Eestis nõukogude võimu perioodil, ei ole kodanikud, ei ole sugugi tegemist mitte kodakondsuse kriisiga, vaid see on rahvusküsimus. Ja te teate, missugust kaalu sellele omistatakse.

Ma meenutan seda, mida rääkis Marju Lauristin ja ka mina, kui oli Euroopa Nõukogu Parlamendiassamblee. President või asepresident Martinez kiitis heaks selle seisukoha, milline tol hetkel valitses meie kodakondsuskomisjonis ja mille me oleme nüüd minu meelest päris põhjendatult hüljanud, nimelt selle optioonivariandi. Kuid ma ei usu, et keegi on teda või maailma avalikkust sellest informeerinud. Kui me lähtume sellest, kas see alternatiiv, mille see saal arvatavasti hülgab, toob meile kasu või kahju, siis vaieldamatult kahju. Mulle näib, et me peame selleks, et jõuda euroopalikult avatud ühiskonda, elama läbi rahvusriigi kriisi – sügava, raske rahvustevahelise kriisi. Ja sellest ise välja rabelema, et Eesti Vabariik jääks püsima. Jõudu kõigile!

Juhataja

Suur tänu! Härra Koisi saalis ei ole. Ma ei saa temale lõppsõnaks ettepanekut teha. Härra Menšikov! Kas on soovi lõppsõnaga esineda? Palun!

V. Menšikov

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid! Mulle näib, et meil on praegu kaks võimalust, põhimõtteliselt kaks teed Eesti Vabariigi arenguks. Esimene on konstruktiivne, kahe keelekogukonna liidu tee. Teine aga kujutab endast katset säilitada kahe keelekogukonna mitte veel väljakujunenud vastuolu, vastasseisu. Sel juhul on meil tunduvalt vähem võimalusi. Selleks, et rajada normaalselt funktsioneeriv majandus, on meil vaja normaalset, sotsiaalselt kaitstud ühiskonda. Selleks on siis võimalusi vähem kui esimesel juhul, sest kohustuste ja õiguste tasakaal on rikutud. Mittekodaniku panus riigi heaks, kus ta elab, on alati väiksem kui kodaniku panus. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Ja nagu me oleme otsustanud, härra Kábini ja härra Kassi otsuse eelnõu tuleb eraldi hääletamisele. Ma oletan, et autorid sooviksid lõppsõna pidada siis, kui hääletusvoor on läbi. Kas on nii?

Kolleegid! On palutud kuulutada välja vaheaeg enne konkursi läbiviimist. Ma tutvustan viimast korda läbiviimise korda, siis tuleb vaheaeg ja kohe alustame konkursiga. Kui teil selle vastu midagi ei ole (ma usun, asjaosalised ei pane pahaks), siis nimetagem varianti tinglikult esimeste autorite nimede järgi: Lauristini-variant, Koisi-variant, Menšikovi-variant, Leissoni-variant. Igas voorus on igal saadikul üks hääl. Kui keegi soovib vastu hääletada või erapooletuks jääda, siis on see ta oma asi, arvesse see ei lähe. See, milline variant saab kõige rohkem poolthääli, võidab konkursi ja sellega töö jätkub. Vaheaeg 5 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kohal on 70 saadikut, puudub 34. On see õige või on meil kuskil keegi peidus? Uus kohaloleku kontroll. Kohal on 74 rahvasaadikut, puudub 30.

Alustame konkursiga. Marju Lauristini eelnõu. Kas oli kokku lepitud, et on niisugune tingnimi? Nii on mul lihtsam siin ees opereerida. Kes on Marju Lauristini eelnõu poolt? Palun hääletada! 57 häält. Kes on Enn Leissoni eelnõu poolt? 17 häält. Kes on Valeri Koisi eelnõu poolt? 9 häält. Kes on Vladimir Menšikovi eelnõu poolt? 11 häält. Konkursi võitis kodakondsuskomisjoni, Kaido Kama, kristlike demokraatide poolt esitatud eelnõu, tinglikult Marju Lauristini eelnõu 57 häälega. Selle baasil töö jätkub, läbirääkimised jätkuvad, võib esitada parandusettepanekuid.

Mul on paar teadaannet. Lugupeetud Krista Kilvet! Mul on ettepanek, et me siiski korrigeeriksime selle kiireloomulise küsimuse esitamise tähtaega. Eelnõu on esitatud 18. septembril 1991. Kätte saime selle täna, 14. oktoobril. Kuna meil on nende tähtaegade pärast pahandusi ja on jäänud selline mulje, et eelnõud on Ülemnõukogu kantseleides hoiul, siis oleks vaja seda fikseerida.

V. Lebedev

Lugupeetud spiiker! Kas te võite öelda, millal me jätkame kodakondsusala otsuse arutamist? Tänan!

Juhataja

Selleks on kohe valmis Marju Lauristin.

M. Lauristin

Meil on ettepanek, et me jätkaksime veel sellel istungjärgul, loodetavasti kolmapäeval. Ja ma väga paluksin, kui on veel parandusi ja täiendusi, tuua need ära homse päeva jooksul. Kodakondsuskomisjonil palun kokku tulla kolmapäeval tund aega enne istungi algust. Kas meil algab istung kell 2?

Juhataja

Kell 10 hommikul.

M. Lauristin

Ma paluksin kolmapäeval kell 1 kodakondsuskomisjonil kokku tulla, muidugi koos kaasautoritega.

Juhataja

Kolleegid! Me oleme reglemendi nõuete vastu väheke eksinud. Kuid küsimus on keerukas, võib-olla sellepärast tohib ka andeks anda, sest see on kiireloomuline küsimus, kui te mäletate. Ja kiireloomulise küsimuse arutelu esimesel lugemisel on omad ranged nõuded. 24 tundi antakse aega, kui te mäletate. Lembit Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Kas võiksite orienteeruvalt öelda, mis küsimused tulevad homme arutelule, et tervet seda paberipundart mitte kaasa vedada?

Juhataja

Homme tahaks läbi võtta kõik maksuseadused, mis on selles päevakorras meil kinnitatud. Ainult ma kuulsin, et ühe maksuseadusega meil asjad vist veel ei õnnestunud. Aga meil on üksikisiku, käibemaksu ja mõned aktsiisimaksu seadused, mida on vaja vastu võtta. Tundub, et tänaseks on kõik. Head õhtut! Homme algab istung kell 10 ja kahjuks vaba mikrofoniga, mida ma paluks mitte kuritarvitada.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

52. ISTUNGJÄRK

TEINE ISTUNG

15. oktoober 1991

Päevakorravälised avaldused

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere hommikust, kolleegid! 52. istungjärg jätkub. Kohaloleku kontroll. Kohal on 51 saadikut, puudub 53. Meil ei ole kvoorumit. (Hääled saalis.) Kui härra Tähistet kohal ei ole, ei saa me tööd alustada. Kus ta meil on? Tuleb. Palun, härra Tähiste, registreerima. Uus kohaloleku kontroll. Kohal on 63 rahvasaadikut, puudub 41. Ikka on vähe. Kolleegid! Vastavalt reglemendile on meil täna n.-ö. vaba mikrofon. Alustame härra Leissonist. Palun!

E. Leisson

Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud kolleegid! Viimasel ajal teeb kõigile muret üks suur korralagedus meie vastloodud Eesti Vabariigis. Ei täideta seadusi, ei peeta sõna. Ja see kõik, ka majanduslik kriisiolukord on tekitanud niisuguse tunde, et me elame, nagu "Kuldse Trio" laulusalmis öeldakse, dokumentideta võõras linnas. Meil on võõra riigi passid taskus, meie trepikojad on elektripirnide puudumisel pimedad, nii et võib ära eksida, ei oska enam koju minna, ja alati ei võigi sinna minna, kui me meenutame, mida ütles meie lugupeetud juhataja ööl vastu 21. augustit.

Aga ma tahaksin täna rääkida sellest, mis on mul hingel seoses meie tööga. Maikuus tõstatasin ma küsimuse, kuidas Ülemnõukogu saadikud saavad informatsiooni Ülemnõukogu Presiidiumi tööst. Härra juhataja ütles, et see küsimus vaadatakse läbi lähemal ajal ja meid informeeritaks sellest. Mitte tuhkagi. Viimane info Ülemnõukogu Presiidiumi tööst, mis meile on laekunud, pärineb maikuust.

Ma tõstatasin möödunud aastal küsimuse, et viia sisse Ülemnõukogu kinnine infotund, kus me saame töö parema organiseerimise nimel informatsiooni vahetada. Ka selle peale kostis härra juhataja, et kui ma olen nõus, siis see küsimus suunatakse reglemendikomisjonile ja sealt tuleb vastus. Aasta on möödas, vastust ei ole, korralagedus kestab.

Riigipöördekatse ajal, kui toimus ka vägede sissetoomine Eestisse, paistis eriliselt silma grupp inimesi, kes suutis ära hoida teletorni vallutamise. Need olid need inimesed, kes olid 22. korrusel. Kuidas vabariik neid tänas? Mitte kuidagi. Samas ma tahaksin meenutada, et 1. augustil sai aasta sellest tähtajast, mille Ülemnõukogu Presiidium oli kehtestanud vabariigi autasude väljatöötamiseks. Nüüd on tähtajast aasta edasi ja ikka mitte midagi.

Siiamaani luusivad mööda Toompea lossi nagu eraisikud ringi Ülemnõukogu saadikud ja tihtipeale, eriti just kuu alguses, käivad ja küsivad, kust saaks suitsu. Isegi kõige hirmsamatel repressiooniaastatel pidas riik vajalikuks inimestele tubakat anda. Vähe küll, aga siiski rohkem kui praegu – viis pakki kuus ühe suitsetaja kohta. Ma ei pea ennast sugugi laitmatuks inimeseks. Tunnistan pattu, et ka mina suitsetan, aga kui 63. eluaastal hakkas suitsetama isegi president Gorbatšov, siis see patt võib-olla ei paistagi silma. Näete, minu käes on terve pakk igasuguseid talonge, mul ei ole võimalust nende eest kusagilt midagi saada. Kuid ometigi on meil olemas ka majandusteenistus, on olemas asjadevalitsus. Kas tõesti on need probleemid siis niivõrd võõrad ka meie juhatusele? Kas tõesti ei ole võimalik selle koosseisu juures kuidagi seda asja niimoodi sättida, et me saame oma elektripirnikesed, suitsud ja muud asjad kuidagi kätte?

Kolleeg Helgi Viirelaid tõstatas emadepäeva künnisel küsimuse meie kaupluse tööst. Härra Nugis lubas talle anda pärast küsimuse uurimist asjaliku vastuse. Proua Viirelaid ei ole tänaseni härra Nugise käest ega mitte kellegi käest mitte mingisugust vastust saanud. See teeb üldiselt väga murelikuks. Seepärast ei maksa neid küsimusi niimoodi püstitada, et saadikud on lollid, laisad ja luusivad ringi. Ei, nad lihtsalt ajavad oma kõige tavalisemaid inimlikke asju. Ja sellepärast ei maksa avaldada imestust, kui 51 saadikut suudab hommikul kohale tulla, sest teatavasti avatakse tubakapoed kell 10.

Neid probleeme on palju ja teisigi, mida ma ei hakkaks puudutama. Ma lihtsalt tahtsin juhtida tähelepanu. Pole meie kogu siin sugugi paremas olukorras, me töötame täpselt samasuguse korralageduse, sõna mittepdamise õhkkonnas. Ja tahaks, et see asi ükskord lõpetataks. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Vaba mikrofoni puhul üldiselt läbirääkimisi ei avata. Üks niisugune juhtum küll on – kui selgelt on tegemist konkreetse adressaadiga. Seda ma oma praeguses sõnavõtus ka arvesse võtan.

Poliitikas ei ole midagi juhuslikku. Kes on tõsiselt jälginud mängu poliitikas, oskab ka teisejärgulistest sõnavõttudest teha tõsiseid järeldusi. Need ründed minu aadressil ei olnud juhuslikud. Härra Leisson on siiski üks saadik siin Ülemnõukogus ja otsuseid võetakse vastu

53 häälega. Kui reglemendikomisjon ei ole pidanud vajalikuks esitada vastavaid reglemendimuudatusi, siis järelikult on see komisjoni arvamus. Ei võta vaevakski hakata organiseerima ei suitsu ega midagi muud. See ei ole juhatuse ülesanne. Teatan seda autoriteetselt. Jätkame vaba mikrofoniga. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Tahaksin härra spiikrile vastu vaielda. Kolleeg Leisson tõstatab täiesti õige küsimuse. Juhatusel on õigus arutada, kellele teha ülesandeks kõigi nende küsimuste lahendamine.

Tahaksin pöörduda tagasi kodakondsusküsimuse juurde, mida me eile arutasime. Eile jagati meile laiali venekeelne tõlge Maanõukogu määrusest "Eesti demokraatilise vabariigi kodakondsuse kohta" 20. novembrist 1918. Seal on öeldud, et Eesti demokraatilise vabariigi kodakondsuse saamise õigus on rahvusest ja usutunnistusest olenemata kõigil inimestel, kes vastavad järgmistele nõuetele: need, kes elavad Eesti demokraatilise vabariigi piirides ja olid kuni 21. veebruarini 1918 endise Vene riigi alamad. See oli tõepoolest demokraatlik kodakondsuse seadus ja demokraatlik vabariik. Paljud kolleegid rääkisid Eesti Vabariigi õigusjärgsusest. Kodakondsuse saamise õigus peab kehtima sellisel kujul, nagu see kinnitati 1918. aasta novembris. See oli tõepoolest demokraatlik Eesti Vabariik, aga mida me praegu rajame, seda ma ei tea.

Me räägime praegu väga palju oma kaitsejõudude loomisest. Teooriast lähtudes moodustab relvajõudude koosseis umbes 1% elanikkonnast. Kui teie, lugupeetud kolleegid, ei anna kodakondsust 600 000 Eesti elanikule, siis lähtudes arvust 900 000 saab vabariik oma kaitsejõududesse värvata 90 000 inimest. Vabandage väga, aga sellest ei jätku isegi mitte ühe diviisi moodustamiseks. Lisagem sellele veel piirikaitse – loomulikult peavad piiril teenima ainult Eesti Vabariigi kodanikud –, tolliteenistuse, päästeteenistuse ja politsei. Kust te leiate nii palju noormehi? Muide, praegu on raske isegi politseid komplekteerida, arvestades seda, et seal teenivad väga paljud tulevased mittekodanikud. Kust te nad kõik leiate? Kas te olete selle peale mõelnud? Võtke sulepea ja arvutage välja.

Nüüd projektist, mida komisjon soovitas vastu võtta. Proua Lauristin ja sotsiaaldemokraadid kuuluvad sellesse kodakondsuskomisjoni. Üleeile olid nad punased, eile sinimustvalged ja täna on neil juba pruunikas värving. Pole teada, mis värvi on nad homme. Olukord muutub. Enam ei räägita optioonist, nüüd kehtestatakse juba jäika tsensust, juba on tekkinud keeleoskuse nõue kodakondsuse puhul.

Aga mind paneb imestama saadikurühm, kes oli selle kodakondsuse seaduseelnõu kaasautor. Need on kristlikud demokraadid. Juulikuus, kui härra Hallaste arutas kristlike demokraatide nimel riigipöörde võimalust, Savisaare valitsuse kukutamise võimalust parlamentlikul teel, pidas ta läbirääkimisi meiega. Käis ministriportfellide jagamine. Tal oli hoopis teistsugune seisukoht kodakondsuse küsimustes. See oli lojaalne ja väga demokraatlik seisukoht. Mis on siis härra Hallaste ja kristlike demokraatidega juhtunud? 29. augustil said ju vabariik ja rahvas vabaduse. Seda küsimust võiks ju demokraatlikult käsitleda. Mulle on ausalt öeldes arusaamatu, miks on tekkinud selline jäikus. Võib-olla annab see tõepoolest tunnistust sellest, et meie ühiskondlikus elus tekib pruun värving.

Mulle on arusaamatu see rõhuasetuse muutmine Eesti poliitikas vene küsimuses, kodakondsuse küsimustes. Mulle on arusaamatu peatoimetajate tegevus, kes on lasknud kõige paadunud natsionalistid oma ajalehtede veergudele. Veel pisut ja me hakkame eesti lehtedes nägema loosungit "Peksa venelasi!". Kõik märgid näitavad seda. Ma ei kutsu üles tsensuuri sisse seadma. Jumal hoidku! Aga toimetaja peamine kohus on mitte lubada õhutada rahvastevahelist vaenu. Eesti ajakirjandust lugedes aga, vabandage mind, tõusevad juuksed püsti. On vist väga hea, et paljud venelased ei saa eesti keelest aru ja ei saa eesti ajalehti lugeda. Kui kõik venelased saaksid eesti keelest aru, siis ei oleks vist sündmuste areng rahumeelne. Mõni võib jälle öelda, et ma ähvardan, aga see ei ole nii. Jumal tänatud, et venelased ei oska eesti keeles lugeda.

Kas te tõesti mõtlete, et enamik neist 600 000 inimesest võtab Eesti kodakondsuse? Venelaste ümber on juba kujunenud selline õhkkond, et nad ei võta seda kodakondsust, nad ei võta natsionalistliku riigi kodakondsust. Tänan!

N. Aksinin

Lugupeetud kolleegid! Sain äsja telefoni teel teate Tartu linna veteranide organisatsioonilt. Selle kohaselt tungis eile Kaitseliidu komando Tartu sõjakomissariaati ja võttis ära 800 reservohvitseride, s.t. nii-öelda veteranide organisatsiooni kuuluvate pensionäride isiklikku toimikut. Mis eesmärgil seda tehti, on mulle teadmata ja selle asja tõepärasuse eest ei saa ma ka vastutada. Olen lihtsalt sunnitud teatama seda seoses sellega, et ma andsin täna kirjaliku arupärimise valitsusele, et nad seda asja selgitaksid. Võib-olla on see vale, võib-olla provokatsioon, aga ma kannan teile sellest ette. Tänan tähelepanu eest!

J. Rätsep

Lugupeetud juhataja ja austatud kolleegid! Ma pöördusin teie poole, lähtudes õigussüsteemi terviklikkuse ideaalist. Lähtudes ühest pretsedendist, mis kippus nädal-poolteist tagasi kahjustama õigussüsteemi logisevat funktsioneerimist praeguses Eestis. See küsimus on küll lahendatud, kuivõrd Põhiseadusliku Assamblee otsustustes fikseeriti, et 1937.–1938. aasta konstitutsioon on kehtiv, kuid ei toimi. Niisugune lahendus on tervitatav kompromiss, kuid arvestades tendentse, mis tekkisid nädal aega tagasi, mis minu võtsid kõhedaks, sooviksin ma ikkagi tagantjärele ära seletada teile, lugupeetud seaduseandjad, selle, mis oleks võinud tekkida 1937.–1938. aasta konstitutsiooni totaalse taaskehtestamise puhul.

Õigussüsteem on niisugune raam, mis tuleb meil jõudumööda osaliselt juba täita. Seekord on see täiesti purustatud mosaiik ja too hoiak oleks tegelikult selle mosaiigi katastroofiliselt hävitanud. Asi on nimelt selles, et kui oleks tulnud taaskehtestada 1937. aasta põhiseadus, siis oleks kahtluse alla sattunud kõik, mis vahepeal toimus nende seaduste järgi, mis kehtisid meie ikestatud isamaa territooriumil. Järelikult mina kui jurist oleks pidanud katsuma saada sellest poliitilist profiiti, ma oleks saanud minna juba nädal tagasi tervitama Vasalemma laagri väravasse oma kliente, kes on seal teist, kolmandat, osa isegi neljandat korda. Nendega vahepeal toimunu oleks tol juhul olnud vastuolus selle õiguskorraga, mis oleks meil Eestis pidanud tolle populistliku mudeli järgi kehtima hakkama. Seda ei juhtunud ja mul ei olnud ka õnne selle vilju koguda.

Ma sooviksin vaba mikrofoni raamides seda lihtsalt rõhutada ja teile meelde tuletada, et me eelseisvate Riigikogu valimiste tuhinas arvestaksime ikkagi seda, et riigi juhtimise ideaalne viis on õigusliku juhtimise viis ja ränga ülepolitisiseeritud juhtimise ajad peaks ikkagi lõppude lõpuks hakkama mööduma. Ma lihtsalt ütlesin välja need oma mõtted sellepärast, et me oleksime enesekriitilised – ei kahjustaks niisuguste aktsioonide algatamisega enda ja oma poliitiliste mõttekaaslaste autoriteeti. Tänan teid!

A. Zõbin

Lugupeetud saadikud! Ma ei pea teid kaua kinni. Tahaksin avaldada arvamust ühe saadiku eilse sõnavõtu kohta, milles räägiti riigi kodanike või elanike vastutusest, s.t. süüst oma valitsuse käitumise pärast. Minu küsimusele, kas nad on tõepoolest süüdi, vastati ainult, et kriminaalseaduse järgi nad ei ole süüdi, aga üldiselt on süüdi.

See on nonsens ja kõlab banaalselt, aga kui nii räägitakse selles kõnetoolis, siis järelikult keegi toetab seda, millest eile räägiti. Kas see ei sarnane sellega, mis oli Stalini ajal? Tegelikult kanti ju siis üksikisikute süü üle terve rahva või rahvuse süüks. Hiljem aga kanti

selle rahvuse süü üle kõigile selle rahvuse või rahva liikmetele. Sel moel küüditati ingušid, tšetšeenid, tatarlased. Muidugi, mingil määral olid näiteks tatarlaste ümberasutamisel Krimmist põhjuseks tatarlaste pataljonide metsikused okupatsiooni ajal. Aga teisest küljest ei olnud muidugi õiguspädev kanda nende konkreetsete isikute süü üle kogu rahvale. Inimesed aeti oma kodudest välja ühe päeva jooksul. Selle tagajärjel oli palju hukkunuid.

Stalin toimis samamoodi sakslastega, kes tegelikult ei olnud midagi korda saatnud või vähemalt ei olnud jõudnud midagi korda saata. Ka nemad sundasustati Volgamaalt mujale. Kas see pole sama lugu? Selle seisukoha järgi tuleb välja, et Nikolai II alamad olid süüdi tema tegude pärast, hiljem olid riigi elanikud süüdi Kerenski valitsuse ja Lenini valitsuse tegude pärast. Kuidas sellest aru saada?

Tahaksin rääkida ka kodakondsuse probleemist. 40% inimeste, s.t. teist keelt rääkivate Eesti elanike kõrvaldamine poliitilisest elust toob endaga arvatavasti kaasa selliste isikute mõju kasvu, kes nii sõna võtavad, nagu ma rääkisin. Lühidalt öeldes tähendab see nihkumist paremale, aga ka pruuni värvi poole.

Tahaksin rääkida veel sellest, mis minus kahtlust tekitab. Pole sugugi rõõmustav, kui eesti saadikud esinevad kõigis poliitilistes küsimustes nagu üks mess. Selline ühtsus teeb mind pisut valvsaks. Selline üksmeel pole ju eriti õigustatud. Kas tõesti mõtlevad kõik 80 inimest ühtmoodi igas poliitikat puudutavas küsimuses? Me ju teame hästi, kuidas oli see näiteks 1930. aastatel tehastes, kui tervitati ja hääletati üksmeelselt kõige selle poolt, mis seal toimus. Kas me tõesti jõuame nii tõeni? Tänan!

T. Mets

Lugupeetud härra eesistuja! Te ütlesite Leissoni esinemise kohta, et Leisson ründas teid. Ma vabandan ette, aga ma tahaksin teid ka natukene rünnata ja nimelt selsamal teemal, mille Leisson päevakorda tõstis – nimelt ametkonnavälise koosoleku korraldamise kohta, sest meil on tõesti tekkinud terve rida probleeme. Ja teie vist ise, härra Nugis, kui ma ei eksi, lubasite juba kaua aega tagasi, et teeme sellise koosoleku, mis oleks vaba korrespondentidest ja teistest asjaosalistest just nimelt meie päevakorda tekkinud probleemide arutamiseks. Aeg on edasi läinud ja see on jäänud korraldamata. Viga on parandatav ja ma usun, et lähiajal te seda teete. Ma palun ka, kui te selle koosoleku väljaspool tööaega korraldate, et sellel kindlasti osaleks saadikust peaminister. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ma olen siiski kohustatud mõned laused lisama. Vastavalt meie töö reglemendile

ei ole juhatuse esmaülesanne tegelda olmeküsimustega, kuid sellega on tegeldud. Ma ei tahaks jätta sellist halba muljet, nagu oli vanadel aegadel, et probleemid anti käest kätte ja lõpuks tõsteti ukse taha sellepärast, et õiget süüdlast ei leitudki. Ausalt öeldes, ega meie oma struktuuri järgi ei ole vahetus kontaktis nende inimestega, kes peavad saadikute olmeprobleemidega tegelema. See käib ikka läbi valitsuse. Neid taotlusi ja pretensioone on olnud päris palju küll riigiministrile, küll asetäitjatele, rääkimata väiksematest ametiisikutest. Seni ei ole see tulemusi andnud.

Mis puudutab saadikute olmemurede lahendamist, sealhulgas defitsiitsete toidu- ja tööstuskaupadega varustamist, siis see on seni veel presiidiumi peal. Peab ütleva, et üldiselt kehv olukord riigis ei lubanud ka seda küsimust efektiivselt lahendada. Iseasi on, kas praegusel etapil oleks kõige kenam sellele küsimusele tähelepanu pöörata.

Mis aga puudutab põhiülesandeid, sealhulgas seda, mille tõstatas härra Made, siis tunnistagem ausalt kõik koos, et meil on ju väga palju tegematajätmissi. Meie praegune 26-punktiline istungjärk kasvab ilmselt järgmiseks istungjärguks peaaegu 30-punktiliseks. Tunnistagem oma süüd. Ma tunnistan oma töö puudusi. Samas pean siiski oma põhiliseks kohustuseks tegelda esmajärguliselt sellega, mis toimub siin istungite saalis. Ja nagu te teate, oleme me praegu lihtsalt ajahädas. Esimesel sobival võimalusel peame koos nõu ja vaatame, kuidas me need koosolekud, mida me võime nimetada ka kinniseks informatsioonitunniks, ära peame. Peame nõu. Jaan Lippmaa.

J. Lippmaa

Härra Nugis! Mul on hea meel teie väite üle, et poliitikas ei toimu mitte midagi ilma põhjuseta. Kuu aega tagasi või isegi rohkem koostas riigikaitsekomisjon otsuse projekti, kiitis selle ühehäälselt heaks ja edastas ettenähtud kanaleid pidi, et ta jõuaks plenaaristungil meie ette. See käsitles Nõukogude sõjaväelaste poolt valitud rahvasaadikute mandaatide tühistamist. See on nüüd kadunud. Meile riigikaitsekomisjoni ei ole selle kohta mingisugust teadet tulnud. Kusagil keegi seda millegipärast peidab. Ei tea, kust kohast saaks selle kohta informatsiooni?

Juhataja

Mu pinginaaber ütles ette, et need dokumendid on Ülemnõukogu Presiidiumis. Kas me võime lõpetada vaba mikrofoni ja minna päevakorra juurde? Võime.

Nagu eelnevalt sai informeeritud, tahaksime me tänase istungi pühendada valdavalt nendele teemadele, mis on seotud maksuseadustega. Kui me täna viljakalt töötame, siis võib olla

lootust, et me võime enamiku neist juba otsusteks või seadusteks vormistada. Aga heal juhul ka kõik, mis meil praegu päevakorras ees on.

Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduses" eelnõu teise lugemise jätkamine

Juhataja

Alustame 23. päevakorrapunktiga: Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduses" eelnõu aruteluga. Teine lugemine on katkestatud. Jätkame teise lugemisega ja üritame täna võtta seisukohad parandusettepanekute suhtes. Ma paluksin ettekandeks kõnetooli härra Roose, rahandusministri esimese asetäitja.

E. Roose

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja, asejuhataja ja saadikud! Seaduse "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduses" eelnõu teisel lugemisel on tulnud veel seitse ettepanekut ja majanduskomisjoni arutelu lisas kaks ettepanekut. Kokku on jutt üheksast ettepanekust.

Kõigepealt, kokkuleppel majanduskomisjoniga teen ma juhatajale ettepaneku arutada iga ettepaneku kaupa, s.t. kui on jutt esimesest ettepanekust, mille tegi härra Allik, siis selle kohta ütleks oma arvamuse valitsuse esindaja, s.t. mina, ja pärast seda majanduskomisjoni esindaja härra Koha. See ettepanek on põhjustatud sellest, et esitatud ettepanekutega seotud küsimused on väga tõsised ja enne, kui hääletada, on vaja see probleem kõigi osavõtjate teadvuses aktualiseerida. Kui ma räägiks valitsuse seisukoha ära praegu, siis on pärast hääletama asudes pooled asjad tähelepanu alt välja jäänud.

Juhataja

Suur tänu! Kas härra Koha soovib meile veel ettekande vormis midagi lausuda? Seejärel asume parandusettepanekute juurde.

K. Koha

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Härra Roose pakkus teile praegu välja variandi, et me need parandusettepanekud, mis on teile praegu tabeli vormis lauale jagatud, arutaksime

kordamööda läbi. Seega on konkreetne ettepanek: valitsus ütleb oma seisukoha, majanduskomisjon ütleb oma seisukoha ja siis toimuks lõpuks hääletamine. Põhimõttelised läbirääkimised on meil lõpetatud. On vaja ainult viia läbi hääletusprotseduurid parandusettepanekute suhtes. Ja sellest, mismoodi neid parandusettepanekuid hääletatakse, sõltub ka tegelikult selle seaduseelnõu vastuvõtmine või mittevastuvõtmine. Praegu on veel sellised momendid sees. Nii et ma paluksin ka, et me kordamööda käiksimel siin ees ja räägiksimel ettepaneku sisu tagamaad ära ja siis saal peab otsustama. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kuulame ära. Üks hetk veel. Tundub niimoodi, et Valeri Koisil on küsimus. Kas on nii, Valeri Kois? Palun.

V. Kois

Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra Koha! Mispärast te arvate, et läbirääkimised on lõppenud? Ma ei mäleta niisugust otsust. Mina arvan, et me peame läbirääkimised avama ja andma võimaluse rääkida.

K. Koha

Eelmine kord tegin ma siin ees ettepaneku kuulata ära kõik sõnavõttud. Nende läbirääkimiste tulemusena laekuvad majanduskomisjonile parandusettepanekud. Parandusettepanekud pidi majanduskomisjon läbi töötama, välja töötama oma seisukohad. Samamoodi pidi valitsus oma seisukohad selles küsimuses kujundama. Ja meil ei ole selles mõttes siin suurt enam midagi rääkida, on vaja teha otsuseid antud parandusettepanekute suhtes. Me oleme juba ära rääkinud oma rääkimised ja see otsus on vastu võetud. Siis me peame lihtsalt stenogrammi uurima hakkama.

Juhataja

Üks hetk, me kohe täpsustame asjaolusid. Kas meil on võimalik stenogrammi kontrollida? Kas oli Ülemnõukogu otsus läbirääkimiste lõpetamise kohta? Kas see hääletati läbi täiskogu ees? Järelikult on läbirääkimised lõppenud. Kalju Koha! Veel on küsimusi. Peeter Lutt.

P. Lutt

Lugupeetud juhataja, härra Koha! Eesti Vabariigis kehtib siiski kaks valuutavarianti. Tähendab, ühel juhul on 1 dollar jumal teab mitukümmend või mitusada rubla, teise variandi

puhul on 1 dollar 1,8 rubla. Siin eelnõus on selline asi, et valuutatulu tuleb maksustada ka valuutaga. Õelge palun, millisel seisukohal on majanduskomisjon ja kuidas on võimalik valuutatulu rehkendada. Kui kulutusi on tehtud okupatsioonirublates, siis millise kursiga läheb okupatsioonirubla valuuta arvestusse? Aitäh!

K. Koha

§-s 5 on kaks mõistet: pangakursi või noteeringu järgi. Kuna meil ei ole endal rahvuslikku valuutat, siis praegu Eesti Pank kurssi ei määra. Me saame praegu ainult määrata panga noteeringuid Nõukogude Liidu käiberubla suhtes. Noteering on see alus.

Juhataja

Üks hetk! Kas see on Peeter Luti teine küsimus? Kui see on teine, siis kuulame ära.

P. Lutt

Ma ei saanud vastust ja vastust ei saanud mitte keegi siin saalis. Mind huvitab just see, milline on see kurss. Kas see 1,8 rubla võrdub dollariga või 40, 50 või 100 rubla võrdub dollariga? See tuleb täpselt paika panna, muidu me ei saa seda asja ju hääletada. Milline on see kurss? Panga noteering või Eesti Vabariigi Valitsuse noteering on ju kaks isiasja.

K. Koha

Ma kordan veel kord, selles muudatuste seaduse eelnõus on kirjutatud lõikes 1 selliselt: maksekuupäeval kehtinud Eesti Panga kursi või noteeringu järgi. Minu meelest ei ole siin ühtegi sõna räägitud valitsusest või valitsuse kursist. Kuna meil ei ole täna rahvuslikku valuutat Eesti kroon, siis me saame kasutusele võtta ainult Eesti Panga poolt antud noteeringu käiberublale. Aitäh! Olen ma õigesti vastanud?

Juhataja

Kalju Koha! On veel küsimisi. Arvo Sirendi.

A. Sirendi

Lugupeetud ettekandja! Ma tahaksin ikkagi teada, mitu rubla on 1 dollar. Muidu me võime siin lõpmatult rääkida, et on selle noteeringu järgi. Palju ta siis on? Kas 1.50 või 50 või palju ta tegelikult on?

K. Koha

Härra Sirendi! Mina ei ole Eesti Panga nõukogu liige ega Eesti Panga töötaja. Praegu öeldi mulle ette, et praeguses noteeringus on suhe 1 : 35. See võib muutuda.

A. Sirendi

Suur tänu! Ma tean, et see võib muutuda. Ma tahan teada, kas ta on rubla või 70. Selles osas erinevusi ei ole sellel muutumisel. Nii et tänan! Ma sain teada, mida ma tahtsin.

Juhataja

Suur tänu, Kalju Koha! Tundub, et rohkem küsimusi ei ole. Kas me võime kohe minna parandusettepanekute juurde?

K. Koha

Nüüd oleks mõistlik hakata edasi liikuma parandusettepanekute kaupa.

Juhataja

Kas olete mõlemad härra Roosega kõnetoolis? Kõrvuti? Niimoodi sobib.

Kolleegid! Täpsustame asjaolusid. Läbirääkimised on lõppenud. Seda akti kontrollitakse. Nüüd tulevad täiskogu ette hääletamiseks need parandusettepanekud, mis ei ole leidnud autorite ja komisjonide toetust. Loeme need kõigepealt ette ja nimetame parandusettepaneku autori nime.

E. Roose

Esimeseks on härra Alliku ettepanek ja see kõlab niimoodi: käesolev seadus jõustub 1. jaanuarist 1992. aastal, välja arvatud punkt 2, mis jõustub alates 1. oktoobrist 1991. aastal. Formuleering on ilmselt juriidiliselt ja majanduslikult ebakorrekne. Kui teha 3600 rubla maksuvabaks sellise formuleeringuga, et see peab jõustuma 1. oktoobrist 1991. aastal, siis tähendab see, et eelnevad kuud peame me arvestama tagasi ja maksma riigile kohalikest eelarvetest need vahed tagasi.

Ma usun, et härra Allik tahtis ütelda, et 1. oktoobrist hakkab kehtima 300-rublane maksuvabastus, kuid sel juhul oleks korrektne sellele 1200 maksuvabale aastatulule panna juurde 600 rubla, mis on selle kahe maksuvabastuse vahe. Sisuliselt taandub siis maksuvabastus 1800 rublale. Põhimõtteliselt võib sellega nõustuda.

Kui juriidiliselt võtta, siis peaks härra Alliku ettepaneku tagasi lükkama kui valesti või ebapädevalt formuleeritud ettepaneku, kuid majanduskomisjoni diskussiooni tulemusena võiks nõustuda sellega, et rakendada kuu arvestuses seda 200-rublast maksuvabastust kolmele või kahele viimasele kuule. Ülemnõukogus on protsess veninud juba oktoobrikuu keskele, kuid ka see üritus nõuab ettevalmistamist. Järelikult teen kõigepealt ettepaneku, et oktoobrikuu kohta seda enam tagantjärele rakendada ei jõua. Jutt on siis ainult selle aasta novembri- ja detsembrikuust. Kohaliku omavalitsuse tulud vähenevad 77,2 miljoni rubla võrra. See tuleks neile riigieelarvest tasuda.

Ja seetõttu teen ma ettepaneku. Kui te aktsepteerite, et novembrikuust on 300 rubla kuu arvestuses maksuvaba miinimum, siis peaks võtma kohe otsuse vastu, et eraldada seoses üksikisiku tulumaksu maksuvaba miinimumi tõstmisega selle nimetatud suuruseni kohalikele omavalitsustele üksikisiku tulumaksust laekumata jäänud summade kompenseerimiseks 1991. aasta lõpuni Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reservist 77,2 miljonit rubla. Seda Ülemnõukogu reservi on praegu 125 miljonit rubla, nii et sellest summast jätkuks, et seda ideed rakendada. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas Jaak Alliku paranduse sisu on mõistetav? Härra Koha annab oma kommentaari.

K. Koha

Majanduskomisjon ei toeta Jaak Alliku ettepanekut. Häälte kvoot on teil märgitud. Põhiline moment on selles, kas meil on täna alust otsustada, et vastavalt eelarve seadusele § 9, kus eelarve on juba kinnitatud, võtame me vastu täiendava otsuse ja peame siiski eraldama raha oma eelarvest, oma valgest reservist – 125 miljonist 77 miljonit kohalikele omavalitsustele. Seetõttu me ei pea seda praegu õigeks, sest eelarve arutelul me seda otsust vastu ei võtnud. Ühesõnaga, majanduskomisjon ei toeta.

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kohal on 61 rahvasaadikut, puudub 43.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Jaak Alliku ettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 15 rahvasaadikut, vastu 62 saadikut ja erapooletuid on 15. Ettepanek ei leidnud toetust.

E. Roose

Teine ettepanek on proua Ülle Aaskivi poolt ja tema teeb ettepaneku § 6 punkti 2 sõnad "nägemis- ja psühhoinvaliididele" asendada sõnadega "I ja II grupi invaliididele". Me analüüsisime, kui palju see ettepanek maksab. Jutt on invaliidide arvust – umbes 6000 inimest. Kui nendele kõikidele teha see tulumaksusoodustus, siis jääb kohalike omavalitsuste eelarvetesse laekumata 13 miljonit rubla. Keskmise maksumäär maksustatava tulu suhtes on praegu 20,38% – see on statistiliselt. Ja uus maksumäär, kui see ettepanek vastu võetakse, oleks 20,59% ehk tulumaks tõuseks ülejäänutele keskmiselt 0,22%. Ma usun, et seda on põhimõtteliselt võimalik vastu võtta, sest niikuinii esitab riigivalitsus teile 1. novembriks uued tulumaksumäärad ja seda 13 miljonit rubla me arvestame uute tulumaksumäärade sisseviimisel. Ühesõnaga, valitsusepoolselt ma toetan seda ettepanekut.

Juhataja

Kas Kalju Kohal on ka kommentaar?

K. Koha

Majanduskomisjon toetab antud ettepanekut ja meie hääletusreglemendi järgi ei vaja see ettepanek hääletamist. See läheb automaatselt sisse.

Juhataja

Mitte päris. Ma küsin veel üle. Lugupeetud rahvasaadikud! Kas keegi nõuab Ülle Aaskivi parandusettepaneku hääletusele panekut? Ei nõua. Võetakse arvesse.

E. Roose

Järgmine on härra Lembit Arro ettepanek: "Teen ettepaneku üksikisiku tulumaksu seadusest välja jätta § 7 p. 2." § 7 lõige 2 ütleb, et kuni 15 aasta vanuste alaealiste tulusid deklareerivad nende vanemad (lapsendajad või eestkostjad) oma tulude koosseisus. 15–18-aastased alaealised deklareerivad oma tulusid iseseisvalt. Kuna 15-aastased alaealised on piiratud teovõimega inimesed, kuna nad on teovõimetud, siis ei saa nad omada töövõtu- jt. lepinguid. Ja kui nad asuvad tööle, siis võib lepingu sõlmida ainult nende vanematega. See seisukoht tugineb kehtiva tsiviilkoodeksi § 14 lõikele 1, kus on öeldud, et kuni 15-aastaste alaealiste eest teostavad tehinguid nende nimel vanemad (lapsendajad või eestkostjad). Järelikult on härra Arro ettepanek vastuolus praegu kehtiva tsiviilkoodeksiga. Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduse § 7 lõige 2 lihtsalt kordab praeguse tsiviilkoodeksi vastavaid punkte, kuna

seada oli vaja selguse mõttes teha. Seda § 7 teist lõiget (kuni 15-aastaste kohta) võib üksikisiku tulumaksu seadusest vabalt ära jätta – see kehtib niikuinii. Aga on seisukoht, et selguse mõttes peaks see siia teksti jääma, kuna see selgitab mõningaid aspekte ainult tulumaksu seadusega seoses. Valitsus ei toeta seda seisukohta.

Juhataja

Kuulame ära ka majanduskomisjoni kommentaari.

K. Koha

Nagu te tabelist näete, ei ole majanduskomisjonil ühist seisukohta: 2 poolt, 1 vastu ja 3 erapooletut. Tegelikult, lugupeetud kolleegid, oleme selle probleemi ees, kas me muudame ühe seadusega teist seadust. Tähendab, kui me viime täna selle punkti siit § 7 lõikest 2 välja, siis me peame kohe algatama uue parandusettepaneku tsiviilkoodeksis, mis täna siiski kehtib. Me peame parandustesse ja ettepanekutesse suhtuma alati selliselt, et kui me võtame vastu paranduse, mis on seotud orgaaniliselt ühe või teise seadusaktiga, siis me peame ka seda kohe muutma. Tänapäeval hetkel ei ole me seda punkti ette valmistanud, sest tsiviilkoodeksi ühe või teise paragrahvi muutmise tahab ka eeltööd. On vaja läbi arutada ja uurida, kas see on ikkagi põhjendatud. Seetõttu on minu isiklik seisukoht, et seda ei saa toetada. Kuid kuna komisjonis selge seisukoht puudub, siis peate otsustama vastavalt nendele kommentaaridele. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas Lembit Arro paranduse sisu on mõistetav?

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Lembit Arro parandusettepaneku poolt? Selle poolt on 17 rahvasaadikut, vastu on 17 rahvasaadikut ja erapooletuid on 12. Minu mälu järgi loetakse sellisel juhul otsus vastuvõetuks. Olen puhta kimbatuses. Ma ei leia reglemendist seda kohta üles. Nii kaua, kuni Marju Lauristin selgitab asjaolusid, läheme me edasi. Ja kui minu arvamus leiab kinnitust, siis me fikseerime selle. Kui on mingi teine lahend, mida me ei mäleta, siis anname selgitusi.

Kas on mulle küsimusi, Uno Ugandi? Ei ole. Läheme praegu edasi. Lembit Arro parandusettepanek on praegu menetluses ja otsuse võtame natukene hiljem vastu. Jätkame parandusettepanekutega. See koht on leitud. Ma loen teile ette. Kolleegid! Olukord on selline. Kui vastu ja poolt hääletanud saadikuid on ühepalju, siis loetakse projekt mittemuutunuks. Kuid juhiti tähelepanu sellele, et hetkel oli saalis 47 saadikut. See on lihtsalt informatsiooniks.

Tähendab, antud juhul jääb projekt muutmata. Ei läinud läbi. Nii, jätkame, palun! Lembit Arro ettepanek ei leidnud toetust.

E. Roose

Lugupeetud saadikud! Järgmise ettepaneku on välja pannud Sergei Sovetnikov ja tema teeb ettepaneku muuta § 6 punkti 1 ja sõnastada see järgmiselt: "tulu 4200 rubla aastas". Ettepanek on asendada 3600 4200-ga, kuu arvestuses oleks 300 rubla asemel 400 rubla maksuvaba tulu. Selle kohta oleme teinud ka arvutuse. Ja see arvutus ütleb, et sel juhul jääb kohalike omavalitsuse eelarvesse saamata 113,3 miljonit rubla ehk teiste sõnadega – kui praegu on keskmine maksuprotsent maksustatavast tulust 20–25, siis see tõuseb 21,6-ni, et sama tulu kätte saada. Täheandab, valitsus peaks siis välja tulema sellise tuleva aasta eelarvega, kus kõik üksikisiku tulumaksumäärad on suurendatud 1,22% võrra. Sisuliselt, tähendab maksutehniliselt on see põhimõtteliselt vastuvõetav, aga see on poliitiline otsus, mida teete teie. Aitäh!

K. Koha

Majanduskomisjon ei toeta seda ettepanekut samadel põhjustel.

Juhataja

Selge. Kas on küsimusi protseduuri kohta?

K. Koha

Mul ei ole praegu protokollki käepärast, kuid see on kindel, et poolthääli ei olnud – ükski komisjoni liige seda ettepanekut ei toetanud.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas Sergei Sovetnikovi paranduse sisu on mõistetav?

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Sergei Sovetnikovi parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 6 rahvasaadikut, vastu 28 ja erapooletuid on 8. See ettepanek ei leidnud toetust. Jätkame, palun!

E. Roose

Järgmine ettepanek on rahvasaadik härra Illar Hallaste ettepanek. Tema pakub välja sõnastada § 6 punkt 1 järgmiselt: maksuvaba tulu kuni 3600 rubla aastas iga täiskasvanu, 1800 iga

temaga koos elava alaealise kohta. Ka selle ettepaneku kohta on tehtud arvutus ja analüüs. Rahaliselt kujuneb asi niimoodi välja, et kohalikel omavalitsustel jääb nende tuludest vähemaks 109,4 miljonit rubla, mis on ekvivalentne sellega, et keskmine maksuprotsent maksustavast tulust, mis praegu on 20,38%, peab tõusma 22,23%-ni sama tulu kättesaamiseks ehk ligikaudu 2%. Seetõttu on see maksutehniliselt teostatav.

Valitsusel on ainult järgmised vastuväited. Tähendab, sisuliselt on see ettepanek teist paljude seas ja ka elanikkonna seas kindlasti väga populaarne, kuid see on probleemi pseudolahendus. Sel juhul tuleks põhjalikult üle vaadata ja muuta seni kehtivat lastetoetuste süsteemi. Tähendab, praegu maksame me lastetoetust välja lastele nende vanemate kaudu kokku 576 miljonit rubla. Sotsiaalfondist väljamakstavad lastetoetused on praegu domineeriv toetuse abinõu ja see on suunatud just nendele pesakondadele, kus on lapsed, kes vajavad toetust. Peale selle on kompensatsioonid ka nendele, kes üldse omavad lapsi. Selle ettepaneku negatiivsed küljed: see annab ka perekondadele lisasoodustusi, see viib maksuvõtmise protsessi keeruliseks. Tekib terve rida situatsioone, mis on vaja seadusega lahendada: kui vanemad on lahutatud, kui lapsed teenivad ise raha, kui lapsed saavad ise stipendiumi.

Ja teised maad, kus sellised ülalpeetavate maksusoodustused on olnud pikka aega kasutusel, on nendelsamadel põhjustel, mis ma teile ette lugesin, neist loobunud. Näiteks Rootsi sellest aastast. Saksamaa ja USA püüavad ka taolistest lahendustest sotsiaalabirahade jagamisel loobuda. See ettepanek muudab põhimõtteliselt maksuseaduse kogu struktuuri, kuna on vaja väga täpselt formuleerida. Ma usun, et on vaja üks terve lisapeatükk sinna sisse panna – keda loetakse ülalpeetavaks ja mis tingimustel see 1800 rubla nende ülalpeetavate suhtes siis võetakse.

Siin on terve rida formaaljuriidilisi probleeme ja ühe härra Hallaste ettepanekuga seda süsteemi sisse viia ei saa. Ma toonitan maksuseaduse ümbertegemist. Me tegime ka terve rida arvutusi. Kui inimese sissetulek on 800 rubla kuus, siis üksikisiku tulumaksu järgi saab ta soodustust 300, aga kui on 5000 rubla kuus, siis see perekond (kui ta on tulusaaja ühe alaealisega perekonnas) saab peaaegu kaks korda rohkem soodustusega sissetulekut. Seetõttu pean ma kahetsusega deklareerima, et juhul, kui see ettepanek leiab teilt toetust, siis on valitsus kohustatud võtma tagasi kogu selle seadusega seotud ettepanekute paketi, kuna see ettepanek viib Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduse täiesti upakile. Meil ei jää muud võimalust.

Juhataja

Suur tänu! Minu kommentaar antud teemakäsitluse kohta. Läbirääkimised on lõppenud,

rahvasaadikud võivad täpsustada parandusettepanekuid juhul, kui midagi ei olnud arusaadav. Sinna alla ei käi loomulikult sõnavõttud hääletusmotiivide kohta. See, kas kõik on poolt või vastu, selgub hääletamise teel. Praegused arvamused käivad siiski antud parandusettepaneku sisu täpsustamise kohta.

V. Kois

Ma tahan avaldada arvamust meie arutelu protseduuri kohta. Meil on arutelu tõepoolest lõppenud ja nüüd tuleb ainult alternatiivid hääletusele panna. Seepärast ei ole mulle tõesti arusaadav see valitsusele antud lisavõimalus agiteerida oma seisukoha poolt. Ma arvan, et seda tuleb mingil moel piirata. Vastasel juhul, vabandage väga, peate andma ka mulle täpselt samasuguse võimaluse oma seisukohast rääkida, sest see, mida ütles härra Roose, ei vasta paljuski tegelikkusele. Tänan!

Juhataja

Lugu on nüüd selline. Ühel juhul on meil tegemist seaduseelnõu autoriga, teisel juhul on meil tegemist juhtiva komisjoniga. Ega me kommenteerimist keelata ei saa. Paranduse autor on Valeri Kois. Ma võtan, Valeri Kois, selle märkuse teadmiseks ja juhindun sellest. Kellega kahasse see ettepanek oli? Valeri Kois ja ... Selge. See on praegu Hallaste-nimeline selles mõttes, et me nimetame seda tinglikult niimoodi. Kuulame ära ka majanduskomisjoni kommentaari ja võtame Valeri Koisi märkuse teadmiseks.

K. Koha

Kõigepealt, reglemendis on säte, et kui arutatav küsimus puudutab eelarvet või majandusküsimusi, siis peavad kindlasti olema ka kommentaarid. Minu meelest on seaduse autoril täielik õigus kommenteerida, rääkimata majanduskomisjonist. Teiseks, nagu näete, ei ole majanduskomisjon jälle ühisel seisukohal: 3 poolt, 3 vastu. See parandusettepanek vallandas komisjonis tõsise vaidluse.

Üks on selge. Kui me kinnitatud parandusettepaneku läbi hääletame ja härrade Hallaste ja Koisi ettepanek leiab heakskiitu Ülemnõukogu poolt, tähendab see, et me peame tegema terve rida muudatusi. Esiteks üksikisiku tulumaksu seaduses, teiseks peame tegema muudatusi kogu eelarve struktuuris. Antud ettepanek vähendab täiesti üheselt üksikisiku tulumaksu osas eelarve tulusid kohalikes eelarvetes. Me oleme respekteinud täna kehtivat eelarvete süsteemi, kus otsemaksud põhilises osas laekuvad kohaliku omavalitsuse eelarvesse. Milline mõte sellel oli? See, et inimene maksab maksu otse kohaliku valla kassasse, on omamoodi

sotsiaalse kontrolli mehhanism. Maksumaksja tunneb otsest huvi, kuidas tema raha kulutatakse. Kaudsed maksud kuuluvad riigieelarve tulude baasi – need on aktsiisi- ja käibemaks.

Selle ettepaneku taga on tõesti igatpidi tore mõte, et kaitseme maksusoodustuse kaudu lapsi ja kõigepealt nõrgalt kaitstud sotsiaalseid gruppe. Sisuliselt riik enam ei toeta neid isikuid otseselt, ühetaoliste printsiip riigi osas kahaneb. Me peame enesele aru andma, et kõik töökohad ei ole tulukad. Sisuliselt need, keda tahetakse selle ettepanekuga toetada, ei võida, kui võrrelda neid nendega, kes teenivad rohkem tulu. Praegune sotsiaalabisüsteem on tehtud selliselt, et tulud jaotatakse ümber ja riik toetab kõiki abivajajaid ühetaoliselt.

Kui me sellest süsteemist tahame loobuda, siis peame selle parandusettepaneku vastu võtma. Aga see tähendab, et seda ei saa teha ühe või kahe kuuga. Seaduseelnõu tuleb ümber töötada ja töötada ümber ka muud selle seadusega seonduvad süsteemid. Härra Kois! Ma räägin sellest, millest oli komisjonis juttu. Ja ma räägin siis härra Koisi seisukoha ära.

Oli ka teine arvamus, mis toetas härra Hallaste ja härra Koisi ettepanekut. Peame loobuma tänasest süsteemist. Tähendab, me peame minema üle süsteemile soodustada maksude kaudu nõrgemalt kaitstud sotsiaalseid gruppe – see on siis lapsi, pensionäre, tudengeid jne. Nagu näete, oli hääletustulemus 3 poolt, 3 vastu. Aitäh!

Juhataja

Kolleegid! Minu meelest on tegemist ühe keeruka episoodiga ja kui mitte väga keeruka, siis keskmise keerukusega. Mul on selline ettepanek aususe nimel, et me annaksime võimaluse ühe minuti jooksul Valeri Koisil oma ettepanekut veel kord kommenteerida. Siis oleks aus mäng. On nii? Valeri Kois.

V. Kois

Täna, kallid kolleegid! Üks minut on väga lühike aeg, seepärast räägin väga lühidalt. Lugupeetud härrad! See seadus on tõepoolest väga jäik. See ei võimalda kohandada muutustega, mida nõuab aeg, rääkimata juba sellest konkreetsest ettepanekust. See on määratud terveks aastaks. Kui suur oli seal maksuvaba miinimum? See ei ole antud kuude kaupa, ehkki meil maksud muutuvad. Kui me aasta alguses maksime kõik keskmiselt umbes 24%, siis kinnitan teile, et aasta lõpus maksate kõik 33%.

See seadus on väga jäik, me ei saa sellesse sisse viia ühtki soodustust – ma ei räägi lastest, see on konkreetne juhtum. Kui me tahame nii nagu normaalsetes riikides anda soodustusi inimestele, kes näiteks paigutavad oma raha elamuehitusse, ostavad korteri või investeerivad

tööstusesse, siis me ei saa seda teha. Seadus ei luba seda. Seda ei luba ka rahandusministeeriumi või maksuinspektsiooni instruksioonid. Ja selleks, et mitte muuta neid inspektsioone ja mitte teha normaalset seadust, sunnitakse meid nüüd vastu võtma väikesi parandusi selles seaduses. Kellele neid üldse vaja on? Leppigem kokku, kas meil on vaja raisata Ülemnõukogu aega sellistele piasjadele, mis näiliselt parandavad seadust sel ajal, kui seadus ise ei sobi meie elu, meie ühiskonna reguleerimiseks. Ma ei hakka konkreetselt rääkima antud seaduseelnõu parandustest. Tahan juhtida teie tähelepanu sellele, et üksikisiku maksuseaduse eelnõu ei vasta aja nõuetele. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Kas Hallaste, Koisi parandusettepaneku sisu on mõistetav? On mõistetav. Võin hääletusele panna? Paneme.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Hallaste, Koisi parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 14 rahvasaadikut, vastu on 31, erapooletuid on 5. See ettepanek ei leidnud toetust. 15 poolt. Jätkame. Palun!

E. Roose

Järgmine ettepanek on ka rahvasaadik Illar Hallastelt ja ta teeb ettepaneku lisada valitsusepoolsele ettepanekule punkt 5 ja muuta § 10 lõppu järgmises sõnastuses: käesolevas seaduses loetletud tulud maksustatakse 20%-lise maksumääraga. Sellel ettepanekul on omad head küljed ja vead, tähendab, halvad küljed.

Kõigepealt peab ütlema, et see ettepanek on väga meeltemööda Maksuametile. See viib maksuarvestuse võrdlemisi lihtsaks. See suurendab mingil määral kohalike eelarvete tulusid. Ja härra Illar Hallaste poolt määratud 20% vastab ligikaudu keskmisele maksustamise protsendile, mis on 20,38. Arvutus on küllalt korrektne. See vähendab kulutusi maksu võtmisel ja sobib paremini inflatsioonilisele raharingluse režiimile. Selles mõttes võiks ja peaks seda ettepanekut toetama. Rahandusministeeriumil ja Maksuametil pole absoluutselt midagi selle vastu.

Kuid ma pean teie tähelepanu juhtima sellele, et see otsus, mida te teete, on siiski ainult poliitilise, mitte fiskaalse iseloomuga. See on kasulik kindlalt kõrgema sissetulekuga inimestele, kuna see nendelt, kes maksavad praegu rohkem kui 20%, võtab vähem tulumaksuna ära. Ja nendel, kes maksavad praegu võib-olla 11%, suureneb tulumaks kahekordselt. Valitsuse esindajana arvan ma, et see viib sotsiaalse ebaõigluseni. Me peame väga tähelepanelikud olema just madalama sissetulekuga inimeste suhtes ja nende tulumaksu

suurendamine protsentuaalselt vajab kompenseerimist sotsiaalfondi kanalite kaudu. Samal ajal saavad kõrgema sissetulekuga inimesed selle ettepaneku rakendamisel tulu lisaks.

Me uurisime järele, kuidas on maailma eri riigid seda probleemi lahendanud. Reeglina kasutavad kultuurriigid progressiivse tulumaksu määrasid ka nendes riikides, kus inflatsioon kehtib. Me leidsime ainult kolm maad maailmas (Waterhouse'i järgi, kus on publitseeritud andmed 99 riigi kohta) – Jamaica, Pakistan ja Boliivia, kus kehtib 1%-line tulumaksumäär, sõltumata tulu suurusest.

Kui nüüd rääkida edasi sotsiaalsest nõudlusest ja sellest, kellelt tuleb maksu võtta, arvestades ka maksuseaduse paranduse tegijat härra Hallastet, siis ma tahaksin meelde tuletada kristlikku filosoofiat, sest see ütleb nii: kui tuleb jõuga midagi ära võtta, siis tuleb võtta rikastelt, vaestelt ei tohi võtta. See on kristlaste filosoofiast ja maailmavaatest pärinev põhimõte ja see läbib kogu piiblit, või siis konkreetselt "Õpetussõnade" 22. peatükki, kus 22.–23. salmis on sõnaselgelt kirjutatud: ära riisu viletsat, sest et ta vilets on, ja ära rõhu mitte vaest maha väravas, sest Issand lahendab asja nõnda, et ta riisub nendelt röövijatelt hinge. Valitsuse esindajana ühinen ma täielikult piiblisõnaga. Kui härra Illar Hallaste oleks siin, siis ma teeksin talle ise ettepaneku see ettepanek vabatahtlikult tagasi võtta. Praegu ma ei saa seda ettepanekut teha.

Juhataja

Tundub, et sisu vajab täpsustamist. Kolleegid! Me leppisime kokku, et ei avalda arvamust, kas see on hea või halb, vaid täpsustame ainult asjaolusid, eks ole? Mart Laar.

M. Laar

Austatud härra juhataja! Ma siiski paluksin teil sekkuda, kui ettekandja asjaolude täpsustamise asemel hakkab esitama selliseid piibli tsitaate, mis antud juhul mind kui usklikku inimest lihtsalt solvavad, kuna nad ei ole siin kohased. Aitäh!

Juhataja

Ma juhindun sellest ja palun härra Rooset arvesse võtta, et järgmise parandusettepaneku juures me piiblit ei tsiteeri.

E. Roose

Ma luban seda.

V. Kois

Täna! Üldiselt on härra Laari märkus õige. Aga ma tahaksin siiski täpsustada, kui hästi tunneb härra Roose piiblit. Seal on ka täpselt öeldud, kui suur on see protsent, mille rikas inimene peab andma vaesele. Palun tsiteerige seda kohta piiblist.

E. Roose

Ma hea meelega teeksin seda, aga härra Laar keelas mul seda tegemast ja ma lubasin seda mitte teha.

Juhataja

Kolleegid! Lepime niimoodi kokku (ma paluksin ka valitsuse esindajat ja võimaluse korral ka majanduskomisjoni), et me kommenteeriksime lühemalt. Suur tänu, härra Roose! Kuulame ka majanduskomisjoni kommentaari ära lühemalt.

K. Koha

Lugupeetud kolleegid! Ma olen ikka lühemalt hakkama saanud. Milleks maksud on? Maksud on ikka selleks, et saada tulu eelarvesse. Teiseks, regulatiivne toime. Selles mõttes on selles maksuseaduses mitu peatükki, kus on kirjas mitmed võimalused, kuidas oma nn. maksualust tulu vähendada. Ühesõnaga, tõestada ära Maksuametile, et need tulud olid minu asjalikud tulud, need nagu ei oleks minu tasku pandud tulud. Selles mõttes oleks see nagu tulumaksuvaba. Et inimest sellele teele sundida, on ka progresseeruv skaala igatpidi hea. Põhimõtteliselt, kui võtate teise peatüki (tulu ettevõtlusest, varalt ja muudest allikatest) ja kui te leiate sealt endale võimalused näidata oma kõrget tulu kulude poole peal, on teie tulumaksumäär võib-olla ainult 16%. Progresseeruv skaala omab selles mõttes nagu regulatiivset toimet. Sest me peame ikkagi aru saama, kas ühiskonnale on kasulik, et inimesed panevad tarbijatena rohkem raha tasku, ei investeerid seda tagasi tootmisesse. Me peaksime ikkagi soodustama seda poolt, et meie teenitud raha läheks tagasi taastootmisesse, muidu tekib tarbijaturul õudne kriis. Selles mõttes majanduskomisjon ei toeta seda ettepanekut. Paluks see küsimus panna hääletusele.

Juhataja

Suur tänu! Kas Illar Hallaste parandusettepaneku sisu on mõistetav? On mõistetav. Panen hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Illar Hallaste parandusettepaneku poolt? Palun hääletada.

Selle ettepaneku poolt on 7 rahvasaadikut, vastu on 34, erapooletuid on 7. See ettepanek ei leidnud toetust. Jätkame, palun!

E. Roose

Lugupeetud rahvasaadikud! Seitsmes parandusettepanek on Teet Kallaselt ja puudutab § 16. Ja siin lõikes 1 tehakse ettepanek: "Juhul, kui üksikisik sai maksustaval kalendriaastal tulu mitme kalendriaasta jooksul tehtud töö või muu tegevuse eest, jaotab Eesti Maksuamet selle maksumaksja põhjendatud nõudmisel töö tegemiseks tegelikult kulunud ajale, sealhulgas maksustatavale aastale ning arvutab tulumaksu ümber ja teeb tasaarvestuse." Ja lõige 2: "Käesoleval aastal rakendada paragrahvi 1. lõiget kuni töö tegeliku alguseni."

Valitsusepoolne seisukoht on selline, et tehniliselt ei ole seda võimalik teostada või on see väga raskelt teostatav. Ja teiseks, võib-olla oleks pidanud härra Kallasega rääkima, aga sisuliselt ma leian, et see tekitab kahju nendele maksumaksjatele, kellelt tema poolt pakutud formuleeringu järgi hakatakse tulumaksu arvutama. Kui on tugev inflatsioonirežiim, siis vastupidi, on kasulik kasutada (näiteks kunstnike või kirjanike puhul) normatiivset tulu just sellel aastal, millal ta tulu sai ja peab maksu maksma. Sel juhul võetakse hoopis rohkem maha kui eelmisel aastal või üle-eelmisel aastal või nendel eelnevatel aastatel arvutatud faktiliste kuludega. Ja seetõttu ma arvan, et see ettepanek ei ole kasulik loometöoga tegelevatele inimestele, s.o. sisuline vastus. § 16 lõige 1 tekst sai omal ajal kooskõlastatud loomeliitude esindajatega, kes selle paragrahvi küsimuse üles tõstsid ja me leidsime konsensuse sel teemal. Seetõttu ma arvan, et valitsus ei saa toetada seda praegust ettepanekut. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Majanduskomisjoni kommentaar.

K. Koha

Majanduskomisjon samuti ei toeta antud ettepanekut, samadel põhjustel.

Juhataja

Kas Teet Kallase parandusettepaneku sisu on mõistetav kolleegidele?

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Teet Kallase parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 11 rahvasaadikut, vastu 23, erapooletuid on 7. See ettepanek ei leidnud toetust. Jätkame, palun!

E. Roose

Lugupeetud rahvasaadikud! Järgmine parandus ei ole teile esitatud, see puudutab § 7 3. lõiku – tuludeklaratsioonide esitamist. Nimelt on probleem selles, et selle § 7 3. lõiguga on tuludeklaratsioonide esitamisest vabastatud terve rida inimesi. Kõigepealt need inimesed, kes saavad § 5 järgi maksusoodustusi või mittemaksustatavaid tulusid. On täitsa normaalne, et need peaksid tuludeklaratsiooni esitamisest vabastatud olema. Nende hulka kuuluvad näiteks pensionärid ja muud sotsiaalabi saajad, kellel ei ole muid tulusid.

Nüüd § 7 3. lõigu teisest poolest, mis ütleb niimoodi: ja üksikisikud, kes on saanud tulu ainult ühelt tööandjalt ning elanud ja töötanud kogu maksuperioodi jooksul ühe ja sama esmatasandi kohaliku omavalitsuse territooriumil. Ettepanek on tulnud selle 3. lõigu teise poole ärajätmise kohta ja selle on algatanud kohalikud omavalitsused, eeskätt vallad. Mõte on selles, et kui inimesed on erinevatel töö- ja elukohtadel ning nad tuludeklaratsiooni ei esita, siis puudub võimalus nende tulude arvestamiseks elukohajärgse kohaliku omavalitsuse eelarvesse, kuna kohalik omavalitsus ei tea, kuidas nõuda tasaarveldust sisse naabervallast või naaberlinnast, kus see inimene käib tööl ja kus peetakse kinni tulumaks talle ettevõtja poolt makstavast palgast. Et seda üksikisiku tulumaksu seaduse põhiprintsiipi rakendada, peaksid ka need inimesed, kes saavad tulu tööandjalt ja teistelt kohtadelt, deklareerima oma tulu.

Seda probleemi arutati majanduskomisjonis ja selle kohta ütleb oma sõna härra Koha. Me toetame kohalike omavalitsuste ettepanekut lahendada § 7 3. lõiku alates sõnadest "üksikisikud, kes on saanud tulu ainult ühelt tööandjalt" kuni lõpuni. Aitäh!

Juhataja

Milline saadik selle esitas?

K. Koha

Austatud kolleegid! See nõuab täpsemat selgitust. Me vaatasime pärast 8. oktoobrit veel kord üle üksikisiku tulumaksu seaduse. Kõigepealt tuli meile kohalikelt omavalitsustelt selline informatsioon, et põhimõtteliselt viia §-s 7 sisse muudatused, jättes välja kogu 3. lõike, ja panna kirja selline põhimõte, et tulumaksu deklaratsioon esitab ainult see isik, kes saab tulu, olenemata sellest, millist tulu ta saab (ka pensionär). Tookord leidis see komisjonis toetust suhtega 4 : 3. Kuid Maksuameti peadirektor arvas, et ei ole mõistlik panna kõik isikud, ükskõik kes nad ka ei ole – kas maksust vabastatud tulu saajad või mitte –, esitama tuludeklaratsiooni. Tookord tegin ma ettepaneku, et selle ettepaneku esitan Ülemnõukogule mina. Kuid asi on saanud edasiarenduse ja nii nagu härra Roose ette kandis, peaksid

põhimõtteliselt esitama tuludeklaratsiooni need isikud, kellel on maksualune tulu. Need pensionärid, kellel on maksuvaba tulu, ei peaks tuludeklaratsiooni esitama. Seda ettepanekut tuleks käsitleda kui minu ettepanekut, kuigi see on välja kasvanud kohalike omavalitsuste informatsioonist. Valitsus on seda ettepanekut respektueerinud ja eelnevalt ka majanduskomisjon. Nii et ma paluksin härra juhatajal ...

Juhataja

Mina saan seda praegu hinnata ikkagi kui Kalju Koha parandusettepanekut. Majanduskomisjon toetab, valitsus toetab. Kolleegid saalist! Kas keegi nõuab Kalju Koha parandusettepaneku hääletusele panekut? Valeri Kois nõuab. Selge. Valeri Kois avaldab oma seisukoha.

V. Kois

Aitäh! See ei ole minu seisukoht. Kui meie komisjon oli koos, siis Maksuameti esindaja ütles, et see suurendab umbes 1,5 korda, siis veel 400 000 inimest peavad täitma seda deklaratsiooni. Mina arvan ka, et see ei ole otstarbekas. Palun panna see hääletusele.

Juhataja

Selge. Kas Kalju Koha parandusettepaneku sisu on lõplikult mõistetav täiskogule? On. Panen hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Kalju Koha parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 35 rahvasaadikut, vastu on 6, erapooletuid on 3. See ettepanek leidis toetust. Jätkame.

K. Koha

Lugupeetud kolleegid! Rohkem parandusettepanekuid ei ole. Nüüd ei jää midagi muud üle kui panna Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduses" eelnõu kogu tänaste parandusettepanekutega, mis leidsid toetust, hääletusele tervikuna vastuvõtmiseks.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Ega ei ole juhuslikult kellegi parandusettepanekut unustatud? Ei ole. Kõik on arvesse võetud. Nüüd tuleb kutsuda kõik rahvasaadikud saali. Kohaloleku kontroll. Kohal on 75 rahvasaadikut, puudub 29. Palun registreeruda, kui mõni hilines.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi seadus "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seaduses"? Palun hääletada! 53 häält. Selle ettepaneku poolt on 59 rahvasaadikut, vastu on 1, erapooletuid on 9. Seadus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi ettevõtte tulumaksu seaduse eelnõu teine lugemine

Juhataja

Kolleegid! Mul on ettepanek, et me jätkaksime ettevõtte tulumaksu seaduse eelnõu aruteluga. Alustame teise lugemisega. Ja ma paluksin kõnetooli jällegi rahandusministri esimese asetäitja Enn Roose.

E. Roose

Lugupeetud Ülemnõukogu esimees, aseesimees ja rahvasaadikud! Ettevõtte tulumaksu seadus on teisel lugemisel. Esimese ja teise lugemise vahel on tulnud muudatusi teksti, mis on teil käes. Ma püüan põhjendada, miks need muudatused on tehtud.

Kõigepealt on juurde toodud § 2 lõige 3 ja see lõige tuli sisse majanduskomisjoni arutelu tulemusel. Sisuliselt tähendab see kehtivate raamatupidamise eeskirjade kulude ja tulude loetelu äramainimist, mida praegu seaduste kohaselt kinnitab ja kehtestab rahandusministeerium. See § 2 lõige 3 on tervikuna.

Nüüd ma olen kohustatud pöörama teie tähelepanu ühele asjaolule. Nimelt, kui võtate vastu ettevõtte tulumaksu seaduse ja selle §-s 17 olevad maksusoodustused investeerijatele, siis annulleerub automaatselt vastav välisinvesteerijate maksusoodustuste kohta käiv seadus, mille te võtsite vastu seoses välisinvesteeringute seadusega. See on täpsustava iseloomuga.

§ 6 1. ja 3. lõikesse on sisse viidud "Eesti Panga kursi või noteeringu alusel". Enne oli ainult noteering. Siin on reserveeritud koht, et kui tuleb Eesti oma kroon, siis on võimalik noteering asendada kursiga ja ei ole vaja muuta § 6 vastavaid lõikeid.

Järgmine parandus või muudatus on esimesest lugemisest § 7 lõige 1, mis ütleb, et ettevõtte on kohustatud esitama oma asukohajärgsele Eesti Vabariigi Riiklikule Maksuametile tuludeklaratsioonid 3 kuu, 6 kuu ja 9 kuu kohta jne. Enne oli redaktsioon, et need esitatakse kvartali kaupa. Tähendab, jutt on sellest, et need tulud tuleb esitada kasvavalt iga kvartali järel. See on ratsionaalne parandus. Teine parandus ja muudatus on § 7 2. lõikes, kus on

lisatud, et nõuda see varjatud tuluna eelarvesse vastavalt Eesti Vabariigi maksukorralduse seadusele. See on Maksuameti initsiatiiv. See initsiatiiv on õigustatud tänu sellele, et meil on sadu ja sadu ettevõtteid, kes keelduvad esitamast maksuametnikule kontrollimiseks neid dokumente, mis on vaja vaadata läbi tulumaksu õigsuse, makstava maksu õigsuse kontrollimiseks.

Järgmine parandus on 3. leheküljel § 9 1. lõige. See lõige on täiesti uuesti sisse toodud ja see korreleerub § 2 3. lõikega (mida ma teile juba mainisin), seadustamaks, et raamatupidamise eeskirjade kehtestamise korra määrab Eesti Vabariigi Valitsus. Praegu seda üheski teises seadusaktis ilmselgelt sätestatud ei olnud.

Järgmine parandus on lk. 4 – maksusoodustuste § 17. Siin on põhimõtteliselt korratud välisinvesteeringute seadusega seoses sätestatud maksusoodustusi. Ja lisatud need maksusoodustused, mis siis oma kodumaised investeerijad peavad saama, juhul kui nad käivad nende formuleeringute alla. Nii et § 17 on esimese lugemisega võrreldes täielikult muutunud. Siin on toodud üks erinevus, mida te välisinvesteeringutega seoses vastu ei võtnud. Jutt on § 7 1. lõike 2. alapunkti formuleeringust, kus on sisse toodud 50 000 USA dollarit. Seesama 50 000 USA dollarit kriteeriumina välisinvesteeringutele (sel juhul nad saavad seda maksusoodustust) oli ka valitsuse poolt esitatud välisinvesteeringute maksusoodustustes ja seda aktsepteeris majanduskomisjon.

Kui mu mälu mind ei peta, siis see parandusettepanek võtta see 50 000 USA dollarit välja, võeti vastu teie poolt väliskomisjoni ettepanekul, kusjuures seda ettepanekut ei konsulteeritud valitsusega ega konsulteeritud ka majanduskomisjoniga. Seetõttu ei saanud me seda väga austatud väliskomisjoni ettepanekut kuidagi ümber lükata. Mis on asja sisuline külg? Me tahame anda maksusoodustusi investeerijatele. Kui see 50 000 USA dollarit maha võtta, siis saavad maksusoodustused sisuliselt kõik need firmad, kes sugugi ei investeerinud Eestisse ja seetõttu muutub see ettepanek absurdiks. Just seetõttu teevad valitsus ja majanduskomisjon ettepaneku tagasi viia kriteerium 50 000 USA dollarit.

Kui võtta nii, et Ameerika keskmine isikutulu on umbes 35 000 dollari piirides, siis see tähendab sisuliselt 1,5-kordset aasta sissetulekut ühele keskmisele ameeriklasele. Sisuliselt ei ole see suur summa investeeringute jaoks. Aga see paneb siiski mingisuguse piiri nn. spekulatsiooni- või vahendusfirmadele, kes sugugi ei ole huvitatud Eestisse investimisest ja kes satuvad praeguse redaktsiooniga väga suurte maksusoodustuste mõjuvälja. Ja muidugi vastavalt sellele on viimane parandus või muudatus sisse viidud § 24 lõikesse 2, mis ütleb, et siis kaotab kehtivuse maksusoodustuste seadus väliskapitaliga ettevõtetele.

Mul ei ole täpselt teksti, kuid see oli vist rahvasaadik härra Arro ettepanek teha siin veel üks muudatus. Ja see muudatus puudutas põllumajandustootjate maksustamist või õigemini maksusoodustuste andmist 5–10% ulatuses nendele, kes toodavad teatud põllumajandusprodukte (oli antud loetelu). See ettepanek oma põhiolemuselt ei ole vastuvõetav. Põhjus on selles, et me ei suuda kunagi ühe põllumajandusettevõtte puhul – olgu ta kolhoos, sovhoos või keegi kolmas – eraldada, et üks osa kasumist tuleb kurgikasvatusest ja üks osa kasumist tuleb lillekasvatusest. Mõlemad kasvavad ühes ja samas kasvuhoones. Raamatupidamisbilanss ei eralda kunagi kurgist saadud kasumit ja lilledest saadud kasumit. Maksutehniliselt ja raamatupidamise tehnoloogia seisukohast on see eraldamatu.

Ja teiseks, sisuline külg on selles, et praegu valitsus leiab, et põllumajandust on vaja soodustada. Need maksusoodustused olid siis väga vajalikud, kui põllumajandussaaduste hinnad olid kinni külmutatud või nad olid valitsuse poolt määratletud. Ja vabaturg seda ei määranud. Nüüd on enamik põllumajandussaadusi, mida härra Arro oma ettepanekuga esitas, vabaturu hinnakujunduse all. Seega saavad nad vastavalt turunõudlusele sealt kasumit, mis on vajalik nende arendamiseks ja eksisteerimiseks.

Valitsuse poliitika on selline, et me oleme hea meelega nõus andma riigieelarvest põllumajandusele spetsiaalseid dotatsioone, finantseerima põllumajanduse teatud kulutusi ja tuleva aasta eelarveprojekti on neid väga palju. Ja just minna seda teed, et eelarve kaudu maksta need summad põllumajandusele sihipäraselt tagasi, sellepärast et on vaja toetada ilmselt neid põllumajandusettevõtteid, kes omadega praeguses situatsioonis veel välja ei tule, ots otsaga kokku ei tule, ja aidata nad jalule.

Härra Arro ettepaneku üks puudustest on see (sõltumata tema eesmärgist), et see ettepanek soodustab just neid ettevõtteid, kes on juba majanduslikult jalul, aga mitte neid, kes majanduslikult jalul ei ole. Ja näiteks tuleva aasta eelarves on väga suured summad planeeritud põllumajanduse kapitaalmahutusteks – 73 miljardit rubla, põllumajandusasutuste ülalpidamiseks ligi 30 miljonit rubla, seemnekasvatuseks ja tõuaretuseks 14 miljonit rubla, happeliste muldade lupjamise peale 4,3 miljonit rubla. On terve rida riiklikke programme, mida hakatakse finantseerima riigieelarvest. Praegu me oleme sellisel seisukohal, et teraviljakasvatuse programm, kartulikasvatuse programm, magusainete, suhkrutootmise programm, liha- ja piimatoodete riiklik reserv, s.t. nende kokkuost sellele suunale läheb maksma ligi 14 miljonit rubla. Põllumajanduse omandireformi ja haldusreformi toetuseks, pangalaenude kustutamiseks on ette nähtud 15 miljonit rubla, ettevõtluse arendamiseks 5 miljonit rubla, asundusmaade taastamisega ääremaadel 15 miljonit rubla, talufondile ligi 150 miljonit rubla. Sisuliselt tähendab see, et me suudame läbi eelarve suunata neid summasid

sinna, mis suunas me tahame põllumajandust arendada. Valitsuse poliitika erineb härra Arro ettepanekust just sellise loogika alusel. On ettepanek, et te ei aktsepteeriks härra Arro ettepanekut – see tekitab ületamatuid raskusi ja ei ole põllumajanduse seisukohalt ratsionaalne. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Küsimused härra Roosele.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud härra Roose! Kui Ülemnõukogu selle seaduseelnõu seaduseks hääletab, kas valitsusel on plaanis tulla välja ettepanekutega välisinvesteeringute seaduse muutmiseks? Aitäh!

E. Roose

Härra Made! Ei ole seda plaani peetud praegu. Võib-olla ei ole häid ettepanekuid olnud, aga minu teada plaani peetud ei ole.

Juhataja

Suur tänu, härra Roose! Tundub, et rohkem küsimusi ei ole. Kaasettekande antud küsimuses teeb eelarve-majanduskomisjoni esimehe asetäitja härra Aavo Mölder.

A. Mölder

Austatud spiiiker, lugupeetud kolleegid! Majanduskomisjonil on tõesti olnud piisavalt aega arutada seaduseelnõu ettevõtte tulumaksust. Lubage mul täiendavalt puudutada veel ainult paari momenti, mis minu meelest on praegusest arutelust lihtsalt välja jäänud, et me lihtsalt omale teadvustaksime.

Majanduskomisjonile laekus üldse kokku neli täiendusettepanekut. Härra Roose käsitles ka neid. Ainult kolleeg Tähiste ettepanek on siit puldist käsitlemata jäänud. Tähiste tegi ettepaneku seaduseelnõu §-s 3 suurendada protsenti 5-lt 15-le. Majanduskomisjon ei toetanud seda ettepanekut lihtsalt sellel põhimõttel, et prognoositav ettevõtte tulumaks järgmisel aastal peaks olema umbes 1,5 miljardit rubla. Sellest 5% on vähemalt 75 miljonit rubla. Ja majanduskomisjon pidas seda summat piisavaks, mis sisuliselt maksumaksjate rahast annetusteks välja jagatakse. Ain Tähistega sai räägitud, aga tema jääb oma ettepaneku juurde ja üks Ülemnõukogu peab oma hääletamisega otsuse tegema.

Teine probleem, mida ma siiski tahaks natuke täpsustada, on põllumajanduskomisjoni ettepanek, mitte härra Arro ettepanek, nagu rahandusministri asetäitja ette kandis. Ettepanek oli 50% maksusoodustust toiduainetelt, mis realiseeritakse Eesti Vabariigis. Komisjon ei toetanud seda ettepanekut hääletamise vahekorraga 1 oli poolt, 4 oli vastu, 1 jäi erapooletuks. Komisjoni otsust lahti rääkides ütleksin seda, et komisjoni liikmed, kes hääletasid vastu, toetasid põhimõtteliselt põllumajanduse subsideerimist. See läheks siis kõikidele tootjatele teatud tooteliigi osas, kui need subsideerimise programmid tõesti tulevad. Senini neid ei ole olnud.

Kõik teised ettepanekud, mis puudutasid osa tootmisharudele maksusoodustuste andmist, on ettepanekute tegijatega läbi arutatud. Ja nad on oma ettepanekud tagasi võtnud, kuna need on läinud § 17 alla, kui valitsus teeb teatud soodustustega tootmisharud. Majanduskomisjonil on ettepanek seaduseelnõu teisel lugemisel tervikuna vastu võtta.

Juhataja

Suur tänu, härra Mölder! Tundub, et küsimusi ei ole. Kolleegid! Avan läbirääkimised. Palun kõnetooli Ain Tähiste.

A. Tähiste

Lugupeetud spiiker, kallid kolleegid! Loomulikult räägin ma siin omaenda ettepanekust – see on siis konkreetselt ettevõtte tulumaksu seaduseelnõu § 3 lõige 1 punkt 2. Ma teen ettepaneku, et annetused Eesti Vabariigis tegutsevatele juriidilistele isikutele, välja arvatud ettevõtted, võiksid olla maha arvatud brutokasumist, kuid mitte rohkem kui 15% ettevõtte brutokasumist. Praegune lattu on 5%.

Mida selline parandusettepanek tähendab? See käivitab põhimõtteliselt uue süsteemi, kus kõigepealt need ettevõtted, kes raha teenivad, saavad ise aktiivsemalt otsustada, kellele nad oma raha annavad, ja nad teavad väga konkreetselt, miks nad talle raha annavad. Ja käivitub ka tagasiside, et kui keegi raha saab, siis lasub temal kohustus hoolitseda selle eest, et see raha andmise akt oleks teadvustatud. Teisest küljest muutuksid raha vajajad ise aktiivsemaks raha taotlemisel, nad koguksid ka rohkem infot ettevõtete kohta ja oskaksid neilt midagi küsida.

Tõepoolest ei ole midagi põhimõttelist halba ka meie praegu kehtivas olukorras, kus riik korjab raha kokku ja siis vastavalt finantseerib, aga ma arvan, et minu pakutud süsteem oleks mobiilsem. Meil tekib iga päev uusi institutsioone, kes raha vajaksid. Millal nad oma palumistega siia üles jõuavad... Rahandusaasta juba käib, tuleb küsida võib-olla juba valitsuse reservist jne. See süsteem on kõik teataval määral kohmakas.

Ma teen selle ettepaneku julgelt, sest ma vaatan sellele kahest otsast. Ühest küljest olen ma praktilise ettevõtjana oma teenitud raha andnud mitmesugustele üritustele ja võin ütelda, et taoline süsteem meil Eesti Vabariigis juba käivitub. Ja teisest küljest olen ajakirjanikuna olnud küllalt hästi kursis sellega, mida ja kui palju vajavad iga päev need institutsioonid, kes ise raha ei teeni. Ma ise küll ei poolda sellist väljendit, et see käivitab nn. rottide võidujooksu, s.t. raha andmine muutub populaarseks. Aga ma toaksin teile küll ühe näite laiast maailmast. Maailma popmuusika turg elab mitte just väga halvasti seetõttu, et kaks giganti ongi n.-õ. raha andmise võidujooksul – need on siis kompaniid "Coca-Cola" ja "Pepsi-Cola". Üks toetab ühte lauljat, teine toetab teist, ja kokkuvõttes ei ole need summad, mis lähevad muusika tegemisse, sugugi väikesed.

Meie sport hakkab jõudma maailmatasemele. Ka see vajab igapäevaselt raha. Sellel andmisel on natuke teine tera sees. Ma lihtsalt maksan oma maksu. Vaadake, psühholoogiliselt tahab iga ettevõtte maksta vähem ka makse – see on täiesti normaalne olukord ja ma ise toimin ettevõtjana ka täpselt samamoodi. Aga kui minult küsitakse konkreetselt mõne asja jaoks raha, näiteks mulle sümpaatse jalgpalli või korvpalli või purjetamise jaoks, siis on hoopis teine tunne seda raha anda. Ja seda enam, kui taoline võimalus on ja lattu oleks kõrgem. Ma arvan, et kokkuvõttes eesti rahvas sellega ei kaota.

Ma paneksin teile veel kord südamele, kui seda otsust hakkame langetama, et võib-olla tõesti selles uues ajas, kus neid institutsioone, kes raha tahavad, kerkib iga päev juurde, oleks minu pakutud süsteem peale kõigi muu võib-olla ka mobiilsem. Ma ei ole võimeline andma analüüsi. See, kui suured summad sinna laekuvad, mõjutab eelarvebaasi. Ja ma olen seisukohal, et võib-olla sellel ei ole ka sügavat mõtet, sellepärast et inflatsioon kirjutab rublale nulle omasoodu juurde. Ja täna öeldud arvud ei tähenda juba kuu aja pärast mitte midagi. Aga ma arvan, et me võiksime kehtestada uue süsteemi. Ma loodan toetust kultuurikomisjoni poolt ja eelkõige ka kõigi radikaalsemalt meelestatud saadikurühmade poolt. Aitäh!

J. Telgmaa

Ma pean vajalikuks mõne sõna ütlemist maaelukomisjoni parandusettepaneku toetamiseks. Jutt on sellest ettepanekust, mida üks ettekandja nimetas L. Arro ettepanekuks ja teine põllumajanduskomisjoni ettepanekuks. Tegelikult on tegemist maaelukomisjoni ettepanekuga, et me teaksime, millest me räägime.

Me tulime selle ettepanekuga välja, et säilitada soodustus, mis kehtis möödunud aastal. Siis kehtis see rahandusministeeriumi poolt määratuna. Nüüd uues seaduses hakkavad maksusoodustused käima ainult seaduse kaudu. Et vähendada maksusoodustuste lunijate või

norijate tulva, ei ole muud pääsu kui kirjutada see sisse seadusesse. Härra Roose rääkis siin ilusti dotatsioonidest ja subsiidiumidest ja igasugustest programmidest. Kuid kõik need asjad on alles õhus, need ei ole isegi projektidena esitatud – rääkimata sellest, et oleks riiklik programm, mis on juba kinnitatud ja millel on seaduse jõud.

Teades ja olles korduvalt kogenud, kuivõrd ettenägematu on meie valitsuse käitumine meie majanduses, ei saa sellele jutule eriti sügavat ja täit põhja omistada. Kuidas meil kuude vältel riigiametnikud tegid selleks, et piimale ei ole võimalik juurde panna ühtegi kopikat, et siis see riik variseb kokku. Ühel heal päeval öeldi: "Võtke, põllumehed, 33 miljonit." Niisuguste faktide valgusel ei saa juttu, et meil tulevad riiklikud programmid ja meil tulevad dotatsioonid ja subsiidiumisüsteemid, võtta eriti tõsiselt. Seda, et maksusoodustused soodustavad neid ettevõtteid, kes on jalul, peame me oma komisjoniga just õigeks. Ei ole mingit vajadust ega mõtet konserveerida majanduslikku viletsust. Kui leitakse, et teatud piirkonnas või valdkonnas on majandusviletsusest vaja üle saada, siis selle kohta tuleb kokku sättida eriprogramm ja see realiseerida. Mitte hakata seadusandlike aktidega seda konserveerima, et see kõik saaks veelgi edasi hingitseda.

Ei pea vett ka see väide, et põllumajandussaaduste hinnad on vabad ja need on vabal turul. Vaba turgu ei ole, kuni põllumajandussaaduste jaoks on meie piir kinni. Kuidas selle vabadusega lood on, seda ju kogeme praegu päris hästi Tallinna piimaga varustamise näitel. On võetud vastu otsus, et vaba turg Tallinnat piimaga ära ei varusta. Lähevad uuesti mängu käsumajanduslikud vahendid. Sõidame tagasi sinnapoole. Nii et ka see argument ei pea meie arust paika. Lõppude lõpuks suurendavad igasugused maksud põllumajandussaadustele paratamatult jaehindu. Kui me neid makse nüüd alandame, siis me piirame sellega valitsuse teenimisvõimalusi igapäevase toidulaua arvel, hoiame veidi tagasi seda metsikult kalliks läinud toiduainete hindade edasist tõusu. Maaelukomisjon jääb oma seisukoha juurde ja see ettepanek tuleb panna hääletusele. Tänan!

V. Kois

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Härra Ain Tähiste läks saalist välja, aga ma tahaksin rääkida tema poolt tõstatatud probleemist, s.t. § 3 2. punktist, kus ettevõtetal lubatakse teha eraldisi mingitele fondidele ja organisatsioonidele ning seejuures neid eraldisi ei maksustata, kui need ei ületa 5% kasumist. Härra Tähiste rääkis sellest, milline ühiskondlik tähtsus sel on ning kui tähtis on see kunsti, spordi jne. arenguks.

Muidugi on väga vajalik ja tähtis, et ettevõtjad toetaksid neid sotsiaalsfääre. Ent pole päris arusaadav, miks seda toetust ei tohi maksustada. Oletame, et härra Tähiste tahab ülal pidada

mind kui sportlast, tulevast olümpiavõitjat. Las ta teeb seda. Aga miks ta ei peaks selle pealt maksu maksma? Kui ta ei maksa, siis tuleb ju välja, et mitte tema ei pea tegelikult seda sportlast ülal, vaid meie, maksumaksjad, sest meile läheb see maks kaduma. Ja meie arvel tehakse reklaami antud konkreetsele ettevõtjale või ettevõttele.

Arvan, et sellised eraldised võiksid ju üldiselt maksuvabad olla, aga mitte nii suures ulatuses, kui härra Tähiste soovitab. See 5% on tohutu suur summa, mida me ei oska endale praegu võib-olla ette kujutada. Seepärast ma arvan, et ei tasu seda praegu suurendada 15%-ni. Vaatame kõigepealt, kuidas meil nende eraldistega tegelikult toimitakse ja kuivõrd toimub see kõik kogu ühiskonna huvides. Rääkisin sellest ka majanduskomisjonis. Praegu tuleb suhtuda ettevaatlikult igasugustesse – eriti ettevõtete maksudest vabastamise, kuni meile on ebaselge kogu majanduslik olukord vabariigis. Ma teen ettepaneku jätta 5%, nagu on praegu tekstis.

Teine probleem, millest ma tahaksin rääkida, puudutab § 8, kus on juttu tulumaksumääradest. Lugupeetud härrad! Ma saan aru, et meil võib-olla ei ole aega nende maksumäärade viivitamatuks muutmiseks. Ent me peame andma endale aru, et selline ettevõtete kunstlik jaotamine saadava kasumi suuruse järgi ei ole majanduses päris normaalne. Mõõnan, et me võime selle seaduseelnõu vastu võtta sellise tingimusega, et peame juba lähemal ajal taas selle küsimuse juurde tagasi pöörduma ja siis juba kehtestama kõigile ettevõtetele, olenemata nende suurusest, töötajate arvust ja kasumi suurusest, ühesuguse maksuprotsendi kasumilt. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Tunnen, et seda seadusloomet tuleks vist kuidagimoodi suunata. Ma küsin vahepeal Aavo Möldri käest, kui palju on laekunud parandusettepanekuid.

A. Mölder

Sisuliselt laekus neli parandusettepanekut, neist kaks võeti omavahelisel arutelul tagasi. Päevakorda jäi probleemina üles ainult maaelukomisjoni ettepanek ja Ain Tähiste ettepanek.

Juhataja

Maaelukomisjoni ettepanek eelarve-majanduskomisjonile ja Ain Tähiste ettepanek. Selge. Rohkem parandusettepanekuid praegu ei ole ja need lähevad täiskogu ette. Arvestades, kui palju on sõnasoovijaid ja kõnepidajaid, ning kuna ka kolmanda lugemise nõuet ei ole keegi esitanud, oleks lootus seadus tänasel istungil, teisel lugemisel vastu võtta. Ja ma sõndaksin

teha Ülemnõukogule ettepaneku läbirääkimiste lõpetamiseks pärast Arvo Sirendi kõnet ja Tiit Made sõnavõttu. Sobib? Kohaloleku kontroll. Kohal on 63 rahvasaadikut, puudub 41.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised sellise arvestusega, et viimane kõnepidaja oleks Arvo Sirendi ja viimane sõnavõtja Tiit Made? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 47 rahvasaadikut, vastu on 1, erapooletuid on 5. Läbirääkimised lõpetatakse eelöeldud tingimistel. Palun kõnetooli Arvo Sirendi.

A. Sirendi

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Me näeme, kui me võrdleme kahte maksuseadust – käesoleval aastal kehtivat ja tuleval aastal kehtima hakkavat –, et valitsus on üsna õppimisvõimeline. Ta on teinud juba tükk maad õhema maksuseaduse ja on kõik erandid, mis vähegi võimalik, siit välja rookinud. Kusjuures on näha, et valitsus hoiab kindlalt seda joont – võtta võimalikult palju raha kokku, et siis kutsuda esile kõigi tänulikkust, kes tema käest seda raha tagasi saavad. Seetõttu on ka kõik maksusoodustused põhimõtteliselt kaotatud. See eesmärk oli juba eelmisel aastal.

Eelmise aasta algul, pärast seda, kui maksuseadus valmis sai ja võimalikud maksud kokku arvestati, tuli välja niisugune olukord, kus tööstuses kogunes teenimatult palju kasumit, mis läheb küll maksustamisele, kuid kasumi vaba jääk on erakordselt suur. Seetõttu kutsus peaminister meid kokku, et arutada küsimust, kuidas seda ülikasumit põllumajandusse ümber arvestada. Muidugi võtsime asja tõsiselt, me ei teadnud, et peaminister teeb nalja. Alles aasta teisel poolel eraldati põllumajandusele mõningad summad, kusjuures suurem osa neist summadest läks jaotamisele eraettevõtte kaudu – tähendab, eraisikute kaudu, kelleks pean ma ka Taluliitu.

Lõpptulemusena kujunes niisugune olukord, et Leetsaar teatas paar päeva tagasi raadio teel, et nendele ei maksta vaheraha ei seemnekasvatuse ega ka tõuloomade eest, kes ei ole astunud tema poolt juhitava ettevõtmise liikmeks. Niisiis alustati nendest samadest valitsuse poolt tagasimakstavatest summadest kampaania, mis ületab kõik senised korrupsiooni- ja seaduserikkumise määrad. Taoline olukord on minu arust talumatu. Kui riik tahab maksumaksja raha tagasi jagada, siis võib ta jagada seda ainult põllumajandusministeeriumi kaudu, kes on riigi esindaja selles küsimuses. Igasugused katsed seda muul moel – ühistute, erafirmade ju muude organisatsioonide kaudu – ümber jagada peaks minu arust olema seadusega keelatud.

Loomulikult ei ole see teadmata, et Taluliit väga püüdlikult jälgib peaministri poliitikat ja toetab teda. Kas sel viisil makstakse see toetus välja? Selle tõttu on tekkinud rahulolematust

talurahva hulgas, just uustalunike hulgas. Seda käsitletakse kui majandusliku surve avaldamist, mis ületab kõik senised piirid – ka nõukogude võimu algperioodil toimunu, kui talusid sunniti vägivaldselt kolhoosi. Nüüd sunnitakse neid alluma Talupidajate Keskliidu otsustele ja nende ees kummardusi tegema.

Peab ütleva, et selle tulumaksu üldpõhimõtted ei ole paremad kui eelmisel. Maksusoodustuste ärajätmine toiduainete tootmisele kahjustab veel kord meie elanikkonna varustamist toiduainetega. Eelmisel aastal ütlesin siitsamast puldist, et tuleval aastal samal ajal on meil enamikust põllumajandussaadustest puudus käes. Praegu on see aeg käes. Nüüd pean ütleva, et tuleval aastal sel ajal rakendame juba erakorralisi abinõusid, et oma elanikkonda toita. Ma soovitan kõigil selle üle järele mõelda. Maksustamise seadus kuulub samasse süsteemi, millega on esile kutsutud need tagajärjed, mille all me praegu kõik kannatame, mille pärast me otsime abinõusid, kuidas saada põllumajandus uuesti kas või sellisesse seisusse, et me võiksime vähemalt oma elanikkonna ära toita. Seni toitsime me oma jutu järgi ka poolt Venemaad, nüüd me oleme sellest loobunud, aga elanikkonda ei suuda me ikkagi ära toita. Täna tähelepanu eest!

T. Made

Austatud eesistuja, kallid kolleegid! Härra Roose kiitis täiesti teenimatult väliskomisjoni välisinvesteeringute seaduse eest. See täpselt nii ei olnud. Väliskomisjon andis koos eelarve- majanduskomisjoniga oma osa, kuid see selleks. Ma ei küsinud juhuslikult, mis juhtub siis, kui me selle seaduseelnõu seaduseks hääletame (nimelt maksusoodustused).

Mul on selline väike kahtlus, et me paneme ennast ebamugavasse olukorda. Jääb kehtima põhimõtteliselt kaks erinevat lähenemist ühele küsimusele – tähendab, kaks seadust satuvad omavahel vastuollu. Siin oleks tarvis juristide hinnangut selle kohta, justiitsministri hinnangut, kes oli aktiivne välisinvesteeringute seaduse ettevalmistamisel. Seetõttu paluksin ma täna mitte kiirustada, et pärast ebaseadusliku kaela ei tuleks, vaid veel kord kõik läbi mõelda, tuginedes juristide nõule.

Kas selle kolmanda punkti (maksusoodustused) vastuvõtmine ei sea välisinvesteeringute seaduse teatud sätteid jällegi vastuollu maksusoodustuste sätetega? Kas samal ajal ei tuleks teha parandusi ka välisinvesteeringute seaduses? Praegu tundub niisugune oht õhus liikuvat. Ettepanek on täna teine lugemine katkestada.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Läbirääkimised on sellega lõppenud. Meil on kaks

parandusettepanekut, mis peaks minema täiskogu ette otsustamiseks. Tiit Madelt laekub protseduuriline ettepanek. Kuid ettekandjad soovivad ilmselt ka lõppsõna pidada. Kõigepealt härra Roose lõppsõna. Palun!

E. Roose

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Ilmselt ei kutsu ettevõtte tulumaksu seaduse põhitekst enam vastuväiteid esile – see on korrigeeritud. On jäänud kaks põhimõttelist punkti, mis vajaksid läbihääletamist.

Üks on seotud § 3 1. lõikega, täpsemini 1. lõike 2. punktiga, mis puudutab annetusi. Valitsus on praegu välja pakkunud 5%. Kogu ettevõtete maksustatav kasum on meil tuleval aastal prognoositud 4,5 miljardit rubla, see tähendab 175 miljonit rubla võime me anda annetustena välja, kui kõik annaksid annetustena välja. Muidugi kõik ei anna.

Kas on vajadust ja mõtet suurendada ettevõtte brutokasumist annetuste suurust, mis ei lähe maksustamisele? Ausalt öeldes on see tõesti teie otsustada. Te võite panna 10%, te võite panna 15%. Ainult et tuleb arvestada sellega, et tõesti paljud hakkavad annetusi andma ja tuleb tõsta ettevõtte tulumaksu määrasid tulu teise osa peale, millest annetusi ei maksta, mis läheb maksustuse alla. Ja need otsused on korreleeruvad.

Härra Kois pakkus välja teise võimaluse – üldse mitte kellelegi maksusoodustusi anda (annetajatele, sponsoritele). See on muidugi teine äärmus. Nii et ilmselt te peate nende kahe äärmuse vahel valima selle kõige ratsionaalsema, mis Eesti ühiskonda rahuldab. Ja ma usun, et te teete õige otsuse.

Teise sõlmpunkti esitasid põllumehed, täpsemini põllumajanduskomisjon. Muidugi kaitseb iga esitaja oma seisukohti. Kui nüüd härra Sirendi väide oleks õige ... Kui sel aastal säilisisid põllumajandusettevõtetel maksusoodustused, siis need maksusoodustused küll selles suunas ei mõjunud. Tähendab, ühest korrelatsiooni ei olnud, et me täna kehva toidulaua juures oleme. Maksusoodustustega seda põhjendada ei saa. Vastupidi, kui maksusoodustused olid, siis läks kehvemaks. Kui maksusoodustusi ei ole, siis võib-olla läheb asi paremaks. Aga ma ei usu ka, et nendel on mingisugune omavaheline seos.

Põllumajandussaaduste defitsiidil on hoopis teised põhjused – see ei ole tingitud maksuseadustest. Ja ma tahaksin tuletada teile siiski meelde, mida ma oma põhisõnavõtus ütlesin selle põllumajanduskomisjoni ettepaneku suhtes, et praegu kehtiva Euroopa standardi järgi tehtud raamatupidamisarvestuse kord ei võimalda arvestada ettevõtete kasumit üksikute tooteliikide järgi. See on tehniliselt teostamatu ja selles me veendusime selle aasta praktika najal. Need maksusoodustused ei ole ära jäetud mitte sellepärast, et valitsus ei taha neid

rakendada, vaid sellepärast, et neid on praktiliselt võimatu rakendada. Sellepärast et nende järgi tehtud raamatupidamisarvestus muutub maksumaksmise seisukohalt pehmelt öeldes absurdiks. Sellega seoses ma ei tea, mida siis teha, kui te võtaksite selle põllumeeste ettepaneku vastu ja hääletaksite poolt. Ilmselt tuleb siis valitsusel tulla välja mingisuguste hoopis teiste ettepanekutega, kuidas seda realiseerida. Aga millised need ettepanekud oleksid? Ma isegi ei näe võimalust nende ettepanekute tegemiseks tänase päeva tarkuse seisukohast. Mis puudutab härra Tiit Made kahtlust, siis me oleme pidevalt töötanud koos juristidega ja ka esialgsed redaktsioonid olid tehtud justiitsministeeriumiga koos. Seetõttu võin ma väita, et esimesed redaktsioonid olid härra Raidla poolt isiklikult ja tema kolleegide poolt üle vaadatud. Tähendab, nad olid sellelt seisukohalt korrektsed. Minu arvates on nad ka praegu korrektsed. Aitäh!

A. Mölder

Austatud kolleegid! Ma tahan puudutada ainult ühte probleemi, mis on seoses ettepanekuga lahendada kahe seaduse erisused. Kui te loete läbi § 24 2. lõigu, siis siin on asi siiski ära seletatud. Teine asi, mis on põhimõtteline küsimus kahe kriteeriumi rakendamise või mitterakendamise kohta (s.o. 30% ja 50 000 USA dollarit), siis küsimus on lihtsalt selles, kas meie Ülemnõukogu peab vajalikuks soodustada või mitte väikeettevõtete kaubandusvahendustegevust. Kui alampiiir dollarites ära võtta, siis ta selle võimaluse annab. Eks me igatüks oskame rehkendada, kui palju on vaja dollareid, et see soodustus algaks. Meil on olemas ka selline praktika, kus väikeettevõtted on siiski oma tegevuses eelkõige seadnud eesmärgiks hetke ajatamise ja suurema kasumi saamise, mis on ka palgaks välja makstud. Järjepidevale tööle ja taastootmisele ei ole selle probleemi juures lihtsalt mõeldud. Muidugi on soodustanud seda asja ka üldine segadus meie majandusküsimustes. Kuid ma arvan siiski, et majanduskomisjon, kui ta ka uuesti oma otsuse üle vaatab, jääb oma otsuse juurde. Nii üheselt võeti see vastu. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ma pöördun Tiit Made poole ja küsin, kas on mingi vastuolu selle vahel, et me enne hääletaksime läbi sisulised parandusettepanekud ja siis protseduurilised. Või lähtume reglemendist ja panem enne katkestuse hääletamisele?

T. Made

Austatud eesistuja! Ma oleksin oodanud lõppsõnast, et selgitataks, kas see vastuolu on olemas. Või selgitaks mõni jurist, kes siin on. Juhul, kui seda vastuolu ei ole kahe seaduse vahel, siis ei ole mõtet katkestada. Küsimus ei ole lihtsalt põhimõttes, kas katkestada või mitte. Küsimus on seadusandluse kvaliteedis.

Juhataja

Mina sain härra Roose lõppsõnast aru nii, et tema ei näe selles suurt probleemi.

T. Made

Ei. Härra Roose ütles, et seda on justiitsministri juuresolekul arutatud, kuid see ei ole vastus küsimusele, kas siin vastuolu on või mitte. Võib-olla nad seda ei arutanud omavahel, kas seda vastuolu on või mitte, selles on kogu lugu. Küsimus on niisugune. Kas mõlemad seadused kehtivad samaaegselt? Kas ei või näiteks juhtuda, et üks ajab oma joru ja teine ajab oma joru ja saadakse kohtus kokku?

Juhataja

Kas saalis mõistab keegi anda sellele kvalifitseeritud, autoriteetse vastuse?

T. Made

Kui see vastus oleks, siis ma võtan otsekohe oma ettepaneku tagasi.

A. Mölder

Lugupeetud Tiit Made! Ma puldis ütlesin selle § 24 2. lõike minu meelest ära ja see tühistab ühe otsuse.

Juhataja

Tähendab, probleem langeb ära. Tiit Made võtab tagasi. Mul on niisugune palve. Aavo Mölder! Viime koos läbi parandusettepanekute läbihääletamise.

A. Mölder

Esimese parandusettepanekuna tuleks hääletusele panna Ain Tähiste ettepanek § 3 lõike 2 muutmiseks.

Juhataja

Üks hetk, Aavo Mölder, ma kutsun kõik selle väe saali. Ma kohaliku kontrolli läbi ei vii, selles päevakorrapunktis on juba olnud kohaloleku kontroll. Palun, Aavo Mölder.

A. Mölder

Ain Tähiste ettepanek puudutas § 3 lõiget 2. Ta teeb ettepaneku arvata brutokasumist maha annetused Eesti Vabariigis tegutsevatele juriidilistele isikutele, peale registreeritud ettevõtete, kuni 15% ulatuses ettevõtte brutokasumist. Majanduskomisjon ja ka valitsus toetasid, et teksti jääks 5%.

Juhataja

Kas Ain Tähiste parandusettepaneku sisu on mõistetav? On mõistetav. Panen hääletusele. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Ain Tähiste parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 35 rahvasaadikut, vastu on 16, erapooletuid on 3. See ettepanek leidis toetust. Jätkame, palun!

A. Mölder

Teine ettepanek on maaelukomisjoni ettepanek. Siia on komisjoni nimel Telgmaa alla kirjutanud. See on Telgmaa ettepanek, millest Telgmaa ka puldist rääkis. Siin on ettepanek kehtestada põllumajandusettevõtetele teravilja, kaunvilja, lina, heina, rapsi, loomade, lindude, piima, kartuli, juurvilja, munade, mee, villa ning sordi- ja tõuaretustoodangu realiseerimisest Eesti Vabariigis saadud tulult riigieelarvesse kantava tulumaksu osas 50%-line maksusoodustus. Ma ettekandjana ütlesin teile ka komisjoni seisukoha. Komisjon ei toetanud seda ettepanekut, kuid toetas programmi põllumajanduse subsideerimiseks nendes tingimustes, kus me täna oleme. See peaks olema vist arusaadav.

Juhataja

Kolleegid! Kas Juhan Telgmaa ettepanek on mõistetav? On mõistetav. Panen hääletusele. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Juhan Telgmaa ettepaneku poolt? Palun hääletada! Poolt on 23 rahvasaadikut, vastu on 21, erapooletuid on 9. Ettepanek leidis toetust. Kas võtame seaduse teisel lugemisel vastu? Kohaloleku kontroll. Kohal on 66, puudub 38. Panen hääletusele. Kes on selle poolt, et võtta vastu ettevõtte tulumaksu seadus? Poolt on 61 rahvasaadikut, vastu ei ole, erapooletuid on 4. Seadus on vastu võetud.

Peame nõu. Meil on jäänud meie kokkulepitud tööaja lõpuni veerand tundi. Täna on veel juhatuse istung, lõunat ei ole me pidanud. Kuidas te tunnete, kas on õigustatud alustada järgmise päevakorrapunktiga või ei ole? Ei ole. Kolleegid! Palun mitte lahkuda saalist. Hommikul tõstatatud teravate probleemide üle oleks vaja nõu pidada. Võib-olla teeksimegi seda praegu niisuguses heatahtlikus konstruktiivses miljöös.

Ma siin vahepeal värskendasin vargsi oma mälu reglemendi suhtes ja pidasin nõu targemate inimestega. Sellelaadiliste probleemide vältimine on reaalselt võimalik või rohkem võimalik siis, kui me teeksime võib-olla natukene täpsemat koostööd. Mida ma silmas pean? Vaadake, Ülemnõukogu juhatus on siiski tööd korraldav organ, ta ei ole ei riigivõimuorgan ega poliitiline organ. Me saame tegutseda ainult nende volituste piirides, mis te meile olete oma otsusega andnud – ei rohkem. Kõik teised toimingud toimuvad ainult teie otsuse põhjal.

Mida ma konkreetselt silmas pean? Näiteks, kui komisjon on võtnud vastu oma otsuse ja soovib, et seda otsust asutakse realiseerima, siis on kõige õigem tee selleks saadiku seadusandliku initsiatiivi korras tulla täiskogu ette ja anda üle eelnõu. Edasi toimub kõik juba vastavalt reglemendi sätetele. Kui kõne all oli näiteks riigikaitsekomisjoni otsus, siis minu isikliku arvamuse järgi oleks olnud otstarbekam ette valmistada eelnõu Ülemnõukogule. Ma ei usu näiteks, et meil oleks praegu väga efektiivset võimalust hakata avaldama mõju presiidiumile. Presiidiumi liikmed võivad seda teha ainult hääletamise kaudu, kuid mõjutada, kuidas pannakse kokku päevakord, on meil tunduvalt raskem.

Sedasama sooviksin ka muudel juhtudel. Näiteks hea kolleeg Jaan Lippmaa avaldas umbusaldust presiidiumi koosseisule. Sellisel kujul me saame selle ainult teadmiseks võtta. Ma teen ettepaneku ette valmistada eelnõu, anda see täiskogu ees üle ja kõik toimub vastavalt menetlusele. Ja ka tulevased võimalikud kokkusaamised, mis ei ole reglemendipärased, oleks soovitatav läbi viia samal menetlusel. Näiteks kas või kinnised istungid omavahelise diskreetse informatsiooni vahetamiseks, sest juhatusel ei ole tegelikult õigust täiskogu kokku kutsuda. See õigus on ainult esimehel, presiidiumil ja täiskogul endal teatud nõuete täitmise juures. Vähemasti kolmandik saadikutest. Sellisel juhul on see ka reglemendipoolse kontrolli all – isegi kui ükski meist, näiteks mina, kas unustan midagi ära või näitan üles oma suutmatust. Need oleksid minupoolsed soovitusel. Ja ma usun, et sellisel juhul täna hommikul kerkinud probleemid võiksid kas ära langeda või olla vähem teravad, mulle tundub niimoodi.

Kuna meil on siiski mõned minutid aega ja ametlik plenaaristung osa on tegelikult läbi, oleks võib-olla isegi kena mõne sõnaga omavahel arvamusi vahetada. Vähemasti, kas selline lähenemisenurk on õige, sobiv või on see liiga bürokraatlik. Peidame ennast reglemendisätete

taha ja sellega oleks nagu vastutusest vaba. Mida asjaosalised arvavad? Tavaliselt loetakse vaikimist nõusolekuks. Ollakse nõus? See oleks kena.

Ma kordan veel üle üheainsa lausega. Mina olen harjunud pidama kinni reglemendist. Bürokradina sellel ametikohal ma reglemendisäätteid ei unusta. Kõik, mis jääb väljapoole reglementi, võib puhtalt inimlikust nõrkusest ununeda. Tuleme julgelt täiskogu ette, anname üle seadusandliku akti projekti sellisel kujul, nagu ta teile on vajalik, ja siis läheb see kindlat rada mööda. Kui see on meie ühine seisukoht, soovime vastastikku üksteisele jõudu.

Mis puudutab olmeküsimusi, siis ma sõandan teile väita, et töö selles osas jätkub. Kuigi see ei ole juhatuse püha küsimus, ei jäeta jonn. Sain selleks impulsi, püüan veel täna midagi ette võtta. Kas tulemusi on, on raske öelda. Oleme kokku leppinud. Ma tänan nõusoleku eest. Homme istung algab kell 14.00. Head nägemist!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

52. ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG

16. oktoober 1991

Juhataja (M. Lauristin)

Tere päevast! Palun võtke istet! Alustame tööd. Kohaloleku kontroll. Kohal on 68 saadikut, puudub 36. Alustame tööd. Kõigepealt ma informeeriksin teid, kuidas me täna võiksime töötada, mis järjekorras. Mul on ettepanek, et me alustaksime protseduurist. Palun, härra Lebedev!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Ülemnõukogu juhatuse esimehe asetäitjana pöördun teie poole järgmise palvega. Kui me muudame reglementi ja lühendame lõuna aega, siis on palve lahendada saadikute lõuna probleem. Täna oli meil võimalik lõunatada ainult üks tund ühest kaheni. Söökla oli inimesi täis ja seepärast jäid väga paljud kolleegid lõunata. Palun arvestada, et paljud saadikud elavad hotellis ja neil on tarvis oma tervise eest hoolitseda. Seepärast peab juhatuse minu arvates seda järgmine kord arvestama, kui me reglementi muutma hakkame. Tänan!

Juhataja

See ei kuulunud küll meie tööprotseduuri juurde.

Läheme nüüd siiski päevakorra juurde. Mul on ettepanek, et töötaksime täna niisuguses järjekorras. Arvestades seda, et meil on siia välja kutsutud inimesi, alustaksime nendega seotud punktidest. Kõigepealt punkt 2 – Eesti Vabariigi seadus Eesti Advokatuuri kohta. See on esimene lugemine. On selgunud, et härra Roose, kes pidi ära sõitma, saab siiski täna istungil viibida ja me saame viia lõpule maksude vaatluse käibemaksu ja karusnahaaktsiisi osas. Siis saaksime minna nende päevakorrapunktide juurde, mis on meil pooleli, s.o. kodakondsuse ja maaseaduse küsimused.

Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" kehtestamise korra" eelnõu esimene lugemine

Juhataja

Alustaksime päevakorrapunktist nr. 2: Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" eelnõu, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" kehtestamise korra" eelnõu. Ettekandja on Illar Hallaste. Palun!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Meile välja jagatud seaduseelnõu advokatuuri kohta on ette valmistanud Advokaatide Kolleegium ja esitanud kristlik-demokraatlik rühm seetõttu, et Advokaatide Kolleegiumil ei ole seadusandlikku initsiatiivi. Nad pöördusid meie poole, paludes see eelnõu esitada.

Teile välja jagatud eelnõus on vaja teha järgmised parandused, mis selgusid õiguskomisjonis. Kõigepealt sõnastada § 2 lõige 1: "Advokatuur tegutseb käesoleva seaduse, rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normide ja oma põhikirja alusel." Praeguses tekstis puuduvad sõnad "rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normide" – need oleks vaja lisada.

§ 3 lõige 1 sõnastada järgmiselt: "Advokaat on advokatuuri kuuluv kutseline ja sõltumatu esindaja ning õigusabistaja. Eesti Vabariigis võib advokaadina tegutseda ja advokaadi nimetust kanda ainult advokatuuri kuuluv isik."

Veel kaks parandust. Seadusesse tuleb juurde uus paragrahv (§ 9) pärast § 8, kusjuures järgmiste paragrahvide numeratsioon muutub. Uus § 9 kannab pealkirja "Õigusabi riiklik tagamine". Lõige 1: "Eesti Vabariigi Valitsus tagab Eestis asuvatele isikutele, sõltumata nende majanduslikust olukorrast, võrdse võimaluse kasutada piiranguteta advokaadi abi kriminaalajades." Lõige 2: "Advokatuur teeb koostööd Eesti Vabariigi Valitsusega õigusabi organiseerimisel ja tagamisel."

Seaduse-elnõust jääb välja § 13, mis loetleb advokaatide poolt antava õigusabi liigid. Selline on seaduseelnõu tekst. Seaduse vastuvõtmine on vajalik seepärast, et on vaja tagada advokaatide töö, panna see selgele õiguslikule alusele. Konkreetsetele küsimustele advokaatide töö kohta on küllap valmis vastama selle päevakorrapunkti kaasettekandja, Advokaatide Kolleegiumi aseesimees härra Indrek Teder. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, härra Hallaste! Tundub, et küsimusi ei ole. Ma palun kõnepulti kaasettekandja, Eesti Advokaatide Kolleegiumi aseesimehe härra Indrek Tederi. Kas härra Grigorjev tahtis härra Hallastelt siiski midagi küsida? Palun, härra Hallaste, siiski on üks küsimus.

P. Grigorjev

Ma vabandan, et ei jõudnud nupule vajutada. Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus § 5 kohta, kus on öeldud, et advokatuuri võetakse ainult Eesti Vabariigi kodanikud. Meil Narvas ei saa siis 92% advokaatidest oma erialal töötada. Kes hakkavad siis Narva linna kodanikke kaitsma? Tänan!

I. Hallaste

See hakkab sõltuma eelkõige kodakondsuse seadusest. Praegu kodakondsuse seadust ei ole ega ole teada ka, millal see täpselt tuleb. Teatavasti on Eesti Vabariigi kodakondsuse seadus niivõrd liberaalne, et võimaldab kõigil soovijatel teatud tingimuste täitmisel kodakondsust saada. Seetõttu ei tohiks minu arvates § 5 lõikega 1 probleeme tekkida. Ja nende isikute õigusabi võivad anda ka advokaadid teistes linnades. Narva linna elanikele võivad õigusabi anda ka teiste linnade advokaadid, kui peaks tekkima äkki olukord, et Narvas ei ole ühtegi advokaati.

A. Zõbin

Vabandage palun, kui ma asjast õigesti aru ei saanud. Kas kohtutes võivad advokaadina esineda teiste riikide juristid, keda süüalune eelistab?

I. Hallaste

Ma ei oska sellele küsimusele vastata. Selle küsimuse lahendab ära seadus kohtute kohta – kas võivad olla Eesti Vabariigi kohtutes isikute esindajad, kes on teiste riikide juristid. Selleks et anda inimestele õigusabi, ei pea olema advokatuuri liige – seda võib teha igauks, ükskõik millise riigi kodakondsuses ta on. Peaasi, et see õigusabi, mida antakse, oleks piisavalt kvaliteetne.

Juhataja

Aitäh! Veel kord härra Zõbin, teine küsimus.

A. Zõbin

Härra Hallaste! Kas teile ei näi, et teatud määral kujuneb sellest seadusest elukutse keeldu seadus, s.t. järjekordne seadus, mille kohaselt mittekodanikud ei saa advokaadina tegutseda?

I. Hallaste

Tõepoolest, § 5 lõige 1 ütleb, et advokatuuri võib võtta advokaaditööks sobivaid Eesti Vabariigi kodanikke, kuid see ei tähenda elukutse keeldu kellelegi, vaid see piirab ära nende isikute ringi, kes advokatuuri üldse vastu võetakse. Üksainus lõik on, kus jurist saab tegutseda ainult advokaadina – see on kriminaalprotsessi kaitsja. Seal ei saa olla advokaadi asemel teist inimest. Muudes kohtades võib õigusabi anda ka suvaline jurist – ka siis, kui ta ei kuulu advokatuuri.

Juhataja

Aitäh! Tähendab, nüüd on küsimused vastatud. Palun härra Indrek Tedre kaasettekanne.

I. Teder

Austatud juhataja, lugupeetud saadikud! Ainult täpsustaksin paari asja, kuna minu meelest ei ole vaja üle rõhutada, et advokatuuri seaduse vastuvõtmine on vajalik. Nimelt ma täpsustaksin, et nimetatud seaduse väljatöötamisel ei osalenud mitte ainult Eesti Advokaatide Kollegium, seal olid spetsialistid justiitsministeeriumist, Ülemkohtust ja prokuratuurist, ka

Tartu Ülikooli õigusteadlased. Ja nimetatud seadus oma struktuurilt ja olemuselt lähtub kõigepealt sellest, et advokaadi kutse ja advokaadi roll ühiskonnas tuleb seaduse tasandil fikseerida. Ja on lähtunud kahest põhimõttest, et see fikseerimine toimiks reaalselt ja see oleks kooskõlas rahvusvaheliste printsiipidega. Põhimõtteliselt on antud seaduses arvestatud kõiki printsiipe, mis on ÜRO poolt kinnitatud advokaadi töö kohta. Ja antud seaduse need täiendused, mis siit ka ette loeti, on täna just aktsepteeritud ka õiguskomisjoni poolt.

Ma leian, et nimetatud seadus oleks vaja vastu võtta. Ja võib-olla ma konkretiseeriksin paari esitatud küsimust. Nimelt nõue, et advokatuuri võib võtta advokaaditöoks sobivaid Eesti Vabariigi kodanikke. Kodakondsuse nõue tuleneb ÜRO möödunud aasta 14. detsembri aktist "Põhiprintsiibid advokaadi töö kohta", kus öeldakse, et advokaat on ikkagi selle riigi kodanik. Aga samas tahan ma rõhutada, et ei ole vaja muret tunda meie Narva kolleegide pärast. Norm on suunatud tulevikku. Me ei hakka kedagi ju sellepärast advokatuurist välja viskama. Ei ole tekkinud säärast mõtetki.

Kooskõlastatult justiitsministeeriumiga tuli siia juurde uus paragrahv. See on § 9, mis sätestab õigusabi riikliku tagamise. Teatavasti õigusabi kättesaadavus on tagatud riigi poolt ja advokatuuri roll on teha riigiga koostööd õigusabi tagamisel. Ja selle kohustuse loomulikult me endale võtame. Oleme kogu aeg teinud õigusabi tagamisel, organiseerimisel riigiga koostööd ja teeme seda ka edaspidi. See oleks lühidalt kõik.

Juhataja

Küsimusi ei ole. Aitäh! Kas õiguskomisjon, kes arutas seda eelnõu, sooviks esitada oma seisukoha? Palun, härra Kõo!

A. Kõo

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Õiguskomisjon arutas seaduseelnõu Eesti Advokatuuri kohta eelmisel kolmapäeval ja oma tänasel istungil. Me tegime seaduseelnõu autorile rida ettepanekuid muuta paragrahve nii, et oleks selgemini väljendatud advokaadi ja advokatuuri mõiste, antud selle definitsioon ja samuti oleks konkretiseeritud riigi ja advokatuuri vahetõtt. Nendes täiendustes, mida esitas teile ettekandja härra Hallaste, olid need probleemid lahendatud ja seetõttu on ka õiguskomisjoni seisukoht, et käsitletav seaduseelnõu vastab oma ülesehituselt, samuti kontseptsioonilt meie soovidele ja võib olla arutelu aluseks.

Mõningad probleemid või õigemini üks eluline probleem siiski on. Nimelt leiti õiguskomisjonis, et § 15 lõige 2 (advokatuuri ja advokaadibüroosid ei maksustata ei riiklike

ega kohalike maksudega, välja arvatud sotsiaalmaks) ei ole veel praegu piisavalt põhjendatud. Seaduseelnõu autorite seisukoht oli komisjonis, et selline mittemaksustamine tuleneb vajadusest anda õigusabi ka sel juhul ja nendele isikutele, kes ei saa võib-olla oma majandusliku olukorra tõttu tasuda advokaadi teenuste eest, seega on see õigusabi riigi poolt tagatud ja riigi huvides. Samas peab ütlema, et niisuguseid õigusabi andmise juhtumeid on võimalik reguleerida ilma maksustamises erandeid tegemata. Ja selle tõttu õiguskomisjon 6 poolt-, 1 vastuhäälega soovitabki seaduseelnõu autoril see § 15 lõige 2 välja jätta.

Lubatagu mul veel pöörata tähelepanu §-le 5 – advokatuuri vastuvõtmisele. Siin kerkis küsimus härra Zõbinil, kas ka teiste riikide advokaadid võivad anda õigusabi meie kohtutes. Ma tahaksin rõhutada, et Eesti Vabariigi kohtute seaduseelnõus on praegu sõnastus, et õigusabi kohtus võib anda vandeadvokaat. Kui on vajalik, võib seda veel konkretiseerida, aga põhimõtteliselt see annabki niisuguse võimaluse.

Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin öelda, et käesoleva seaduseelnõu kohta oli üsna põhjalikke ja põhimõttelisi, aga ka palju redaktsioonilisi ettepanekuid justiitsministeeriumilt. Need on enamuses asjalikud ja neid enamuses ka arvestati seaduseelnõu väljatöötamisel. Aitäh!

Juhataja

Täna, härra Kõo! Küsimusi kaasettekandjale ei ole. Sellega on Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Advokatuuri kohta" ja ka vastava otsuse esimene lugemine lõppenud.

Eesti Vabariigi karusnahaaktsiisi seaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses" eelnõu teine lugemine

Juhataja

Nüüd läheme maksude temaatika juurde. Ma paluksin härra Koha ja härra Rooset olla valmis karusnahaaktsiisi teiseks lugemiseks. Kas te olete valmis? Palun, härra Roose.

E. Roose

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud saadikud! Karusnahaaktsiisi seaduse teine lugemine on täna. Esimese ja teise lugemise vaheajal ei ole tulnud märkusi ja ettepanekuid, mida teile ette

kanda. On tehtud ainult üks muudatus, s.o. nendes paragrahvides, mis puudutavad importi. Kuna selle seaduse eelnõu tekst tehti suvel ja ei olnud veel Eesti iseseisvust nagu praegu, siis me ei saanud rääkida tollimaksust ja tollimaksu kehtestamisest Eesti riigi valitsuse poolt. Püüdsime karusnahaaktsiisi, teistesse aktsiisidesse panna selliseid paragrahve, mis oleks asendanud tollimakse.

Käesoleval juhul on siis püütud need paragrahvid uuesti välja võtta ja ongi välja võetud. Ja need muudatused on järgmised. Esimene muudatus on §-s 2, sealt on välja võetud sõnad "sealhulgas eksporditud ja nende poolt töötlemiseks kasutatud karusnahkadelt ning eksporditud jne. karusloomadelt". Tähendab, ekspordi- ja impordiküsimused on sellest paragrahvist väljas. Siis on välja võetud § 5, kus räägiti imporditud karusnahkade maksustamisest. §-st 6 on välja võetud endine lõik 1. See kõlab selliselt, et aktsiisimaksu ei maksa taluperemees viie karusnaha või eluslooma eest. See on täpsustus, kuna aktsiisimaksuga maksustatakse § 1 järgi müüdud karusnahad, aga enese kasutamiseks võetud karusnahad ei ole müüdud karusnahad. §-st 7 on välja võetud ka impordi lauselõik ja kõik muu on jäänud samaks. Kuna valitsus praegu valmistab maksukorralduse seaduse kohaselt ette tema poolt kinnitamisele kuuluvat Eesti Vabariigi tollimaksu korda, siis impordiga seotud asjad lähevad tollimaksu sisse. Ma palun seda muudatust aktsepteerida. Tänan!

A. Zöbin

Lugupeetud härra Roose! Palun vabandage, et ma olen naiivne, aga ma tahaksin esitada järgmise küsimuse. Senini arvasin ma, et aktsiisimaksuga maksustatakse toodet, mis põhimõtteliselt teeb inimesele kahju ja mille tootmine on küllalt odav. Näiteks alkohol, tubakas. Alkoholi tootmine on küllalt odav, aga ta teeb palju kahju. Aga kui me räägime karusnahast, siis selle tootmine on küllaltki töömahukas ja inimesed vajavad seda toodet. Seepärast ei saa ma hästi aru, miks riik tahab selle majandustegevuse haru pealt kasu lõigata. Põhimõtteliselt ei ole ju karusnahk inimestele kahjulik. Pealegi on meie põhjapiirkondades karusnahad inimestele hädavajalikud.

E. Roose

Lugupeetud härra Zöbin! Ma tuletaks teile meelde, et praegu kehtiv karusnahaaktsiisi seadus on teie poolt vastu võetud. Jutt on ainult selle üherealise aktsiisiseaduse asendamisest suurema regulatsioonitoimega eraldi seadusega.

Teiseks. Maailmas maksustavad eri riigid aktsiisimaksuga mitte ainult halvastimõjuvaid kaupu, nagu viin ja õlu, vaid maksustavad näiteks elektrienergiat, mootorikütuseid. Saksamaal

maksustatakse isegi soola. Ma usun, et maksustada võib kõike, mida peetakse vajalikuks maksustada. Antud juhul on jutt mitte uue maksu sisseviimisest, vaid olemasoleva maksuseaduse transformeerimisest teiseks maksuseaduseks. Aitäh!

J. Telgmaa

Lugupeetud ettekandja! Ma tahaksin küsida, milliste karusnaha tootmise spetsialistidega on seaduse üle mõtteid vahetatud ja kas nendega on konsulteeritud. Minu küsimus põhineb sellel, et ma puutusin hiljuti kokku Raku sovhoosi direktoriga, kes on ühtlasi mingi karusnahafirma pealik, kes püüdis mulle selgeks teha, et aktsiisimaks karusnahkadelt on enneolematu maailma praktikas ja midagi äärmiselt kohatut. Tänan!

E. Roose

See karusnahaaktsiisi tekst on tehtud koostöös kõigi karusnahatootjatega või nende esindajatega Eestis. Ja härra Teras on võtnud sellest tööst ka kogu aeg osa, aga härra Teras ei ole võib-olla mõningatest asjadest aru saanud. Näiteks tõi ta nädal aega tagasi minu juurde Taani firmade esindajad, kellel ta palus ka mind agiteerida, et see karusnahaaktsiis on väga halb ja see piirab eksporti jne. Aga mul oli väga kerge seletada, et eksporti ei maksustata aktsiisiga ja lõpuks härra Teras nõustus selle loogikaga. See oli nädal aega tagasi.

Juhataja

Aitäh! Tundub, et kõik küsijad on oma teadmisi täiendanud. Ma palun nüüd härra Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Teile kõigile on välja jagatud muudatusettepanekud Eesti Vabariigi karusnahaaktsiisi eelnõu juurde – neid on siin neli. Nagu te märkate, kolm neist on esitanud Eesti Vabariigi Valitsus. Eelarve-majanduskomisjoni seisukoht on nendes küsimustes olnud ühene – toetada. Neljas on härra V. Koisi ettepanek, kus ta põhimõtteliselt protesteerib protsentides maksumäära suhtes ja teeb ettepaneku kehtestada aktsiisimäärad absoluutarvudes. Eelarve-majanduskomisjon ei toetanud tema ettepanekut. Täna härra Koisi kohal ei ole. Eelarve-majanduskomisjonil ei ole rohkem juurde lisada, kui et pärast parandusettepaneku hääletamist, pärast teist lugemist see seadus vastu võtta. Kõigepealt tuleks läbi hääletada härra Koisi ettepanek.

Juhataja

Tähendab, ülejäänud ettepanekute suhtes teil ei ole lahkavamus?

K. Koha

Ei ole. Ainult härra Koisi ettepaneku suhtes. Teda ei ole saalis, peab läbi hääletama.

Juhataja

Härra Koisi ettepanek on selline, et kehtestada aktsiisimäärad absoluutarvudes, mitte protsentides müügihinnast. Panen ettepaneku hääletamisele. Kõigepealt kohaloleku kontroll. Või on soovijaid läbirääkimistel osaleda? Palun, härra Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Minul on niisugune informatsioon karusloomakasvatavate endi käest (s.o. Salutaguse karusloomasovhoos), et nemad toetavad protsentuaalset käibemaksu. Varem oligi niimoodi, nagu Koisi taotleb, et oli kindel summa karusnaha pealt. Aga siis oli käibemaks näiteks naaritsanaha pealt 30 rubla. Ja kui oli ebakvaliteetne nahk, siis selle pealt ei saanudki rohkem kui 30 rubla. See on nendega täiesti kooskõlastatud ja mina ei toeta Koisi ettepanekut, paluksin sellega arvestada.

Juhataja

Aitäh! Kas on veel arvamusalaldusi, soovi osaleda läbirääkimistes? Ei ole. Teeme palun kohaloleku kontrolli. Kohal on 69 saadikut, puudub 35. Kes on härra Koisi poolt tehtud parandusettepaneku poolt kehtestada aktsiisimäärad absoluutarvudes, mitte protsentides? Palun hääletada! Kes jäid hiljaks, palun ennast registreerida. Selle ettepaneku poolt on 5 saadikut, 35 on vastu, 9 on erapooletud. Ettepanek ei leia toetust. Härra Koha soovib pärast parandusettepaneku läbihääletamist esitada oma komisjoni poolt ettepaneku, kuidas me peaksime selle seaduseelnõuga edasi toimima.

K. Koha

Praegu saime siin valitsuse esindajatega juttu ajada ja teeme siiski ettepaneku karusnahaaktsiisi seaduse eelnõu arutelu korra katkestada enne lõplikku hääletamist, selleks et saadikud saaksid lauale lõpliku teksti. Praegu on olemas üks tekst ja parandusettepanekud. Me valmistame hääletamiseks ette täiesti puhta teksti, et siis ei oleks pärast proteste.

Juhataja

Härra Koha! Kas seda on võimalik teha tänase päeva jooksul? Meil on täna 4-tunnine istung.

K. Koha

Ma loodan küll, kui meie tehniline teenistus selle asja korda ajab.

Juhataja

On ettepanek katkestada teine lugemine kuni lõpliku teksti väljajagamiseni. Kes on selle ettepaneku poolt? Palun hääletada! 46 poolt, 1 vastu ja 6 erapooletut. See ettepanek leidis toetust. Nii et me loodame uut teksti veel täna.

Eesti Vabariigi käibemaksuseaduse eelnõu teine lugemine

Juhataja

Läheme nüüd edasi päevakorrapunkti nr. 21 juurde – Eesti Vabariigi käibemaksuseaduse teine lugemine. Siin on taas ettekandja härra Roose, kaasettekanne majanduskomisjonilt, härra Möldrilt. Palun, härra Roose.

E. Roose

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud saadikud! Käibemaksuseaduse tekst on teile ka välja jagatud. Ja võrreldes esimese lugemisega on parandused järgmised. Peaaegu täielikult on muutunud § 1 ja põhiline muudatus on see, et käibemaksukohustuslaseks tuleb registreerida. See tähendab, et kui ettevõtte registreeritakse, siis ta automaatselt ei muutu käibemaksukohustuslaseks. See puudutab § 1 lõiget 1. § 1 lõige 2 viib sisse minimaalse käibe mõiste, mille ületamisel muutub käibemaksukohustuslaseks ettevõtte, kes osutab teenuseid või toodab kaupa. Ja selleks on võetud 10-kordne vabariigis kehtestatud minimaalpalk, s.t. kui käive on 2000 rubla, siis hakatakse rääkima käibemaksukohustuslasest. Ja see on tehtud selleks, et väga väikeste ja juhuslike käivetega ettevõtetega ei peaks Maksuamet aega raiskama. Teiseks, samas lõikes on sisse toodud käibemaksu registreerimise kohustuslikkus ja avalduse esitamine Maksuametile, selleks et registreerida. Sama paragrahvi 4. lõige sätestab, mis puhul võib Maksuamet peale ettevõtete muid organisatsioone käibemaksukohustuslastena registreerida. Ja lõige 5 annab teada, millal võib Maksuamet ta käibemaksukohustuslase

registrist maha kustutada. Kriteeriumiks on siin 10-kordne minimaalpalk. Kui käive läheb alla selle või püsib seal või kui arvestatud käibemaks on püsivalt suurem kui makstud käibemaks. Sellesama põhimõttega korreleerub § 18, kus on toodud vastutus käibemaksukohustuslasena registreerimisavalduse kirjutamata jätmise eest. Siis kasutatakse Eesti Vabariigi maksukorralduse seaduses ettenähtud sanktsioone ja vaadatakse seda kui maksu varjamist. §-s 4 on täpsustatud kauba mõiste ja seal on sisse viidud tekst "eraldi esemed, kaasa arvatud puisteained". §-s 5 on formuleeritud, et käibemaks laekub Eesti Vabariigi riigieelarvesse. Enne võis see laekuda ka kohalike omavalitsuste eelarvetesse. Kohalik omavalitsus võis mäletatavasti kehtestada käibemaksu jaemüügi kaupadelt. Sellise kõrvalekalde tegemine tekitas palju arusaamatusi kohalike maksude võtmisel. Käibemaksu laekumine riigieelarvesse ei tähenda, et kohalikud eelarved jäävad ilma tuludeta. See on kokkuleppe küsimus, nende tulud kaetakse põhiliselt üksikisiku tulumaksu ja ettevõtte tulumaksu arvelt. Kuna kohalike omavalitsuste eelarvete kulud osalt vähenevad, siis peaks kohustusliku ravikindlustuse sisseviimisega nendest tuluallikatest praegu jätkuma.

Järgmine parandus on § 10 lõike 2 lõpus, mis on sisse viidud kalendrikuust erineva maksustamisperioodi puhul. Jutt on põhiliselt väikeettevõtetest, keda võiks maksustada ka kvartali või poole aasta või isegi aasta käibe alusel. Järgmine parandus on § 12 – kõik kaubad, mille käivet ei maksustata. Siit on välja võetud töötlemata loodusvarad.

Viimane parandus on § 15 lõikes 2, kus on öeldud, et kui õigusjärglane käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud vara ettevõtluses ei kasuta (tähendab, kui omandiõigus muutub), siis on Maksuametil õigus lugeda see uue omaniku sisetarbeks kasutatuks. Ilmselt Maksuamet kasutab seda õigust siis, kui on näha, et uus omanik ei kasuta seda uues ettevõtluses, vaid hakkab vara kasutama, kui selline vara on olemas, oma personaalvajadusteks.

Aitäh! Sellega on muudatused teile esitatud. Need muudatused on majanduskomisjoniga läbi arutatud ja majanduskomisjon on neid aktsepteerinud. Lahkhelised kusagil ei ole, muid ettepanekuid ei ole vahepeal juurde tulnud. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Härra Arro soovib küsida. Palun!

L. Arro

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul on teile kaks küsimust. Mispärast on ikkagi seadusesse pandud sisse, et kogu käibemaks laekub riigieelarvesse, kuigi seletuskirjas on kirjutatud, et 30% antakse sealt kohalikusse eelarvesse? Kas see raha peab siis käima läbi

riigikassa? Või on mõeldud see 30% tervikuna anda kohalikesse eelarvetesse, arvestamata seda, milliselt kohalikult vallalt või alevilt käibemaks laekus? Kas selle suurust ka arvestatakse? Ja miks ei või olla seaduses sees, et 30% laekub kohalikusse eelarvesse? See on esimene küsimus.

Teine küsimus. Täna sain teada niisugust asja, et käibemaksuga on maksustatud sanatooriumid. Põllumeeste sanatooriumidele vist tehti soodustus, aga teised sanatooriumid pidid olema ikkagi käibemaksuga maksustatud. Siin loetelus § 17 on kirjutatud "ravikindlustuse meditsiiniteenused". Kas ka sanatooriumid kuuluvad siia alla või ei? Sanatooriumituusikud on praegu küllaltki kallid – tuhat rubla.

E. Roose

Härra Arro! Teie esimest küsimust ma nagu püüdsin oma kõnes valgustada. Tähendab, kohalikesse eelarvetesse laekusid sel aastal põhimaksudena üksikisiku tulumaks täies mahus, 3% jaekaubanduse käibemaksuna ja ettevõtte tulumaksust 35%. Tuleva aasta eelarve jaotused on muutnud vajadust just niimoodi maksta. Tähendab, teadaolevalt moodustasid ravikindlustuse kulud, mis kaeti kohalikust eelarvest (meditsiinasutuste ja arstide ülalpidamine), umbes 400 miljonit rubla, kõigi kohalike eelarvete jaoks kokku. Ja see käibemaks, mis kohalikesse omavalitsustesse laekus, on sellest isegi natukene väiksem.

Kui me võtame need kulud kohalikest eelarvetest ära, siis peaksime ka tuluallika ära võtma. Ja seda praegu ongi tehtud. Ma siiski soovitan oodata see 1. november ära. Siis esitatakse teile eelarve koos maksuseaduste, maksumäärade ja -skaalade ja laekumiste osa käsitlevate muudatustega. Seal te näete täpsemad arvutused ära. Meie pidasime vajalikuks juba praegu see parandus sisse viia, et mitte hakata pärast seda uuesti üle hääletama. See on kõikide kohalike omavalitsuste poolt kontrollitud ja ka fikseeritud.

Nüüd sanatooriumide kohta. Sanatooriume on muidugi mitmesuguseid ja sanatooriumi teenuseid on mitmesuguseid, aga meditsiini- ja raviteenused on sanatooriumis maksuvabad.

A. Ristkok

Aitäh! Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus, mis seondub eile vastuvõetud maksuseaduse projektiga, samuti tänasega. Praegu paistab, et olulised maksuseadused, maksubaas ja mehhanismid saavad sellega kehtestatud. Samal ajal ei näe ükski neist ette laekumisi teise astme kohalike omavalitsuste eelarvesse, tulubaasi. Kuigi meil pole vastu võetud vastavat otsust, et see teise astme omavalitsus ära kaob. Me ei saa talle mingeid kohustusi ega

funktsioone panna, kui tal pole ressursse nende täitmiseks. Miks on seda praegu enne vastavaid otsuseid juba seadusega tehtud?

Teiseks, mul on üks täpsustav küsimus § 4 kohta käibemaksuseaduses. Siin on öeldud, et kaubaks ei loeta taimestikku. Mind huvitab, mida selle all mõeldakse. Erialakeeles ja inimestel on sõnal "taimestik" päris täpne tähendus (taimkate, istikud ja taimed). Tuleks võib-olla täpsustada, mida see siingi tähendab. Aitäh!

E. Roose

Ega praegu ka ükski maksuseadus ei sätesta teise astme kohalikele omavalitsustele maksude laekumist. Kui vallad (tähendab, esimese astme kohaliku omavalitsuse ühikud) pole veel tekkinud, siis võivad maksud teise astme kohalikule omavalitsusele laekuda sel juhul, kui teine aste täidab esimese astme kohaliku omavalitsuse funktsioone kohaliku omavalitsuse seaduse kohaselt. Seetõttu on praegu ette nähtud, et kõik maksud laekuvad esimese tasandi kohaliku omavalitsuse eelarvele.

Ma ei võta endale õigust kommenteerida põhjalikult kavatsetavaid muudatusi, kuid nende kavatsetavate muudatuste alusel on kaks võimalust finantseerida teise astme kohalikke omavalitsusi. Riigivalitsuse funktsioonide täitmisel nähakse riigieelarve projektis ette finantseerimine riigieelarvest. Vastupidi, kui ta täidab valdade poolt delegeeritud funktsioone, siis panevad rahad kokku ja annavad maakonna käsutusse vallad. Aga kuna ma eelarve küsimustega nii põhjalikult tegelnud ei ole, siis võtke palun minu seletust nagu eelnevat.

Nüüd § 4 taimestiku mõiste. Ka mina ei ole selle eriala spetsialist. Ma võtan seda nagu iga inimene. See, mis kasvab, on taim ja kui seda müüakse, siis seda ei loeta kaubaks. See on lülitatud käibemaksu alt välja. Näiteks, kui üks talu müüb teisele mett, seal kasvavad puud. Nende puude müümine kasvavate puudena ei kuulu käibemaksu alla. Ta muutub käibemaksukohustuslaseks, kui ta müüb juba langetatud puid, puitu. Aitäh!

A. Veetõusme

Lugupeetud härra Roose! Üks selline küsimus. Kas valitsuse arvates kuuluvad pangateenuste alla ka laenude väljaandmine?

E. Roose

Jah, lugupeetud härra Veetõusme.

Juhataja

Täna, härra Roose! Küsimusi enam ei ole. Majanduskomisjonist teeb kaasettekande härra Mölder. Palun!

A. Mölder

Austatud spiiker, lugupeetud kolleegid! Majanduskomisjonil ei ole härra Roose ettekandele suurt midagi lisada. Ühtegi parandust, täiendusettepanekut komisjonile siia maani laekunud ei ole ja majanduskomisjon teeb ettepaneku käibemaksuseadus teisel lugemisel vastu võtta.

Juhataja

Aitäh! Kas on soovi pidada läbirääkimisi? Palun, härra Ristkok!

A. Ristkok

Aitäh, proua juhataja! Mul oleks küll üks täiendusettepanek. Tunnistan ennast süüdi, et ma seda varem ei teinud, aga see ei ole suur parandus ja ma arvan, et selle sisseviimine ei ole keerukas. § 14 punkt 2 ütleb, et ei maksustata üld-, kutse-, kõrgkoolitust. Meil levib järjest rohkem ka täiskasvanute lisa- ja täienduskoolitus. Ma arvan, et see on samalaadi tegevus ja oleks patt seda maksustada, sest seda teevad tihtipeale suhteliselt väiksemad ja vähem võimsad firmad, kui on riiklik koolitussüsteem. Ma mõtlen arenduskeskusi, väiksemaid koolitusfirmasid jne. Minu meelest võiks täienduskoolitus samuti käibemaksuvaba olla.

Juhataja

Palun kirjalikult ja ma paluksin ettekandja arvamust. Härra Roose, härra Mölder! Ma palun teie arvamust härra Ristkoki ettepaneku kohta. Nii ettekandja kui ka kaasettekandja nõustuvad härra Ristkoki parandusega. § 14 viiakse sisse ka täienduskoolituse vabastamine käibemaksust. Aitäh! Rohkem sõnasoovijaid ei ole. Lõpetame läbirääkimised. Võime asuda hääletamisele. Palun kohaloleku kontroll. Kohal on 71 saadikut, puudub 33.

Kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi käibemaksuseadus? Seaduse vastuvõtmise poolt hääletas 56 saadikut, vastu oli 1, 5 jäid erapooletuks. Eesti Vabariigi käibemaksuseadus on vastu võetud.

Kirikute vabastamisest maksudest

Juhataja

Lugupeetud saadikud! Kasutades seda, et meil on saalis härra Roose, kes teatavasti on väga liikuv, ja meile on esitatud härra Jürjo poolt otsuse projekt kirikute vabastamise kohta maksudest ja kuna ka majanduskomisjon on selle projekti läbi vaadanud, siis ma teen ettepaneku võtta praegu see küsimus meie päevakorrast arutusele ja võimaluse korral ära otsustada. Kas härra Jürjo on valmis ettekandeks? Palun, härra Jürjo!

V. Jürjo

Austatud proua juhataja, austatud kolleegid! Lubage mul alguseks paar retoorilist meeldetuletust. Me elame õiguslikus mõttes väga kummalises olukorras, kuna Eesti Vabariigil ei ole olemas ei kehtivat põhiseadust, ei seadust kirikute kohta ega teisi usualaseid õigusakte. Ometigi on kirikute näol Eestis tegemist kõige suurema organisatsiooniga. Ma ei eelda, et oleks nõnda, nagu oli Eesti Vabariigis (99,8% rahvast oli kirikuga seotud), aga ka nõukogude ajal tegi koguduste kogu liikmeskond tast ikkagi suurima organisatsiooni maal üldse. Ja selles mõttes on see üsna kurb olukord, et kiriku ja riigi suhted on tegelikult reguleerimata. Kui me kuulutasime välja iseseisva Eesti Vabariigi, siis kirik omapoolse otsusega tervitas seda. Meie riik ei ole sellele esialgu suutnud paraku reageerida. Ja sellest suhete korraldamatusest ongi tingitud see, et kiriku ees seisvad probleemid on muutunud äärmiselt teravateks. Tundes kiriku majapidamist ja olu nii kohtadel kui ka kirikuvalitsuses, võin ma öelda vaid seda, et kirikuvalitsus tunneb praegu tuleviku ees tõsist hirmu.

Ma ei taha öelda, et see on seotud ainult ühe asjaga. See on seotud väga paljude erinevate asjadega, aga üks nendest on ka kirikute majanduslik olukord. Ja paraku me oleme esimest korda olukorras – mida muuseas ei tekkinud kogu nõukogude korra vältel –, et kirikuvalitsuse majanduslik seis on miinustes. Lähtudes Eesti Kirikute Nõukogu initsiatiivist, oleme me pöördunud Eesti Vabariigi poole taotlusega tulla kirikule vastu.

Esimene taotlus, millega pöördusime rahandusministeeriumi poole, oli palve vabastada Eesti kirikud maksudest. See idee ei ole nii ennekuulmatu, kui ta võib tunduda. Kui me lähtume mõttest – nõnda nagu see Ameerikas on –, et kirik ja riik on lahutatud, siis seal on kirikud vabastatud ka maksudest riigi heaks. Ma muidugi ei usu, et Euroopas oleks selline ameerikalik mudel üldse nii täies ulatuses ülekantav. Rahandusministeerium pakkus esialgu teistsugust nägemust – eraldada kirikutele asutuste ja ettevõtete tulumaksust 1%, et ei tuleks

kõige lähemas tulevikus tõepoolest maksujõuetuse tõttu kogudusi ja kirikuhooneid sulgema hakata, aga selline hädaoht on üsna lähedal silmapiiril.

See mõte ei leidnud majanduskomisjoni toetust, samuti teiste meie rahadega tegelevate organite heakskiitu. Arutanud asja veel kord Eesti Kirikute Nõukogus, tulen ma teie ette palvega vabastada kirikud ja nende poolt tehtavad väljamaksed 50 aastaks kõikidest maksudest. Kui te olete valmis kuulama, siis ma toaksin ette ainult mõned maksud, mille tasumiseks mitte ükski Eestimaa kogudus ei ole lähitulevikus suuteline.

Kui võtame maamaksu, siis linnas on maamaksu määraks esialgselt 3 rubla ruutmeeter. Tallinna linn küll (kuna maamaks laekub kohalikku eelarvesse) alandas kirikute maamaksu 30 kopikani. Aga me eeldame praegu, et omandireformi käigus peaksid kogudused tagasi saama neile kuulunud maa. Ja sel juhul, kui me säilitame maamaksu ja tagastame maa, siis esimese maksutähtaja saabudes tuleb meil tegemist teha uue maa sundvõõrandamisega koguduste maksujõuetuse tõttu. Kuna maa oli kogudustel esialgselt (ma mõtlen feodaalsüsteemis) selleks, et saada mingisuguseidki sissetulekuid, siis praegu, kui kõikide koguduste töötajate palgad on allapoole mitte ainult sotsiaalset, vaid ka füsioloogilist elatusmiinimumi, näevad kirikud maa tagasisaamisel võimalust suurendada koguduse töötajate palka, et veidigi majanduslikku olukorda leevendada.

Kõige keerulisem nendest maksudest ja tegelikult kõige hirmutavam on kindlustusmaks. Maks, mida õieti ei peeta maksuks. Aga siiaamaani on kogudused tasunud kindlustusmaksu mingisuguselt nõukogulikult väärtushindelt, mis kirikuhoonelt, maalidelt, orelilt, väärismetallist esemetelt on olnud täiesti sümboolne, sest need on hinnatud paari kuni paarikümne tuhande rublaga. Ma usun, et me peame nõustuma seisukohaga, et taolisi väärtusi tuleks hakata kindlustama nende taastamisväärtusega. Ükskõik kui väike sellelt taastamisväärtuselt võetav kindlustusmaksu protsent oleks, ei ole jällegi Eestimaal ühtegi kogudust, kes suudaks sellist maksu reaalselt tasuda. Vahepealsete arutluste käigus on saanud selgeks see, et tehniliselt ei ole kindlustusmaksule võimalik läheneda nõnda, et sellest lihtsalt vabastada. Ja sellepärast ma tuletan kõigepealt meelde, kuidas kindlustusmaks toimis kirikute suhtes nõukogude ajal.

Kogudused tasusid nende kasutada antud varadelt kindlustusmaksu. Kui varadega midagi juhtus, siis kasseeris kindlustushüvituse riik. Ma teeksin praegu ettepaneku vähemalt ühele osale pöörata see skeem tagurpidi. Ja sõnastada siis juurde 2. paragrahv: "Riikliku kaitse all olevad arhitektuuri- ja kunstiväärtused kindlustab riik." See oleks ainus võimalus viia kuidagi kokku see, et me peame nende meie jaoks (sõltumata kellegi maailmavaadetest) nii

väärtuslike hoonete ja varade säilimise tagama ja need tuleb kindlustada. Ja selle täienduse annan ma kirjalikult üle.

Edasi lähtume me sellest, et kirikud ei ole tulusaavad asutused või organisatsioonid. On väidetud, et kui kirik ei suuda ennast ise ära majandada, siis tuleb ta panna kinni. See väide on samal tasemel kui öelda, et kui kool või haigla ei suuda teenida nii palju raha, et ta suudaks ära tasuda maksu ja läheb pankrotti, siis ta peabki minema, sest ta ei ole eluvõimeline. Selline väide, andke andeks, ei ole meie ühiskonnas ja meie praeguses ellusuhtumises sobiv. Kirikud saavad tõepoolest oma sissetulekud annetustest. Inimesed annetavad ju vabatahtlikult oma palgast, oma pensionist, mis on korra juba maksustatud. Ja need kirikute poolt tehtavad väljamaksed toimuvad kord juba maksustatud rahast. Kuigi erinevates maailma maades on siin erinev praktika, leidis meie rahandusminister põhimõtteliselt võimaliku olevat sellist argumentatsiooni aktsepteerida. Kiriku vabastamine maksudest ei tähenda veel, et see tagab kiriku ülesehituse, remondi, normaalsed palgad. See peaks olema esimene samm, mille eesmärgiks on ainult see, et vältida kirikute füüsilist sulgemist maksujõuetuse tõttu.

Eraldi probleem on tõstatatud veel ühe maksuga ja see on sotsiaalmaks. Praegu enamuse kogudusi on läinud nende jaoks ainuvõimalikku teed, et ei ole sotsiaalmaksu lihtsalt maksnud. Küsitakse, et kui me vabastame kirikud sotsiaalmaksust, kas siis nende töötajad jäävad näiteks ilma haigustoetusest. Üldiselt on kirikute praktika see, et väike palk, mida inimesed seal saavad – mul on ees ühe piirkonna palgaleht, kus on palgadeks 30 rubla, 20, 50, 75 rubla –, ei katke ja sellega midagi ei muutu. Küll aga tahaksin nende palgade puhul rõhutada, et see ei ole faktiliselt kätte saadud palk. Kui kiriku töötaja ei suuda 50 rublaga kuus ära elada ja teenib kusagilt mujalt ka, siis ka see 50 rubla maksustatakse ikkagi veel 25%-lise tulumaksuga. Paraku maksustatakse nii mõnigi kord ka Usuteaduse Instituudi üliõpilaste stipendiume, mis on praegu ikkagi veel 35 rubla – maksustatakse sellesama tulumaksuga, kui nad saavad kusagilt mujalt veel sissetulekut.

Probleemid on kuhjunud tänu sellele, et me oleme neist küsimustest mööda vaadanud, ei ole teadvustanud, kui suure osa rahva jaoks on siin tegemist valupunktidega. Meie poolt vastuvõetud otsus ei lahenda veel kaugeltki kõiki probleeme, ei lahenda isegi enamust nendest. Toetudes Eesti kõikide kirikute juhtide hinnangule ja palvele, pöördun ma teie poolt taotlusega võtta täna vastu Ülemnõukogu otsus kirikute maksudest vabastamise kohta. Kui on arvamusi tähtaja osas, kas see võiks olla 50 aastat (sümboolselt võrdne repressiooniajaga) või peab see tähtaeg olema teistsugune, siis meie jääme 50 aasta juurde. Kui on teistsuguseid ettepanekuid, ma usun, et neid on võimalik läbi hääletada. Oli võimalus osaleda selle küsimuse arutelul keskkonnakomisjonis ja mulle tundus, et see komisjon toetas meie taotlust.

Kahjuks ei olnud mul au osaleda majanduskomisjoni analoogsel nõupidamisel, põhimõtteliselt olen ma nende otsust kuulnud. Aitäh!

Juhataja

Kõigepealt pean ma ütleva, et täna me siiski seda vastu võtta ei saa, kuna sisuliselt ei ole tegemist otsusega, vaid seadusega. Seadustes saab parandusi teha seadusega. Täna on ikkagi esimene lugemine ja teine lugemine veel tuleb. Igatahes on teile hulk küsimusi, härra Jürjo. Palun ärge minge puldist ära. Küsija on kõigepealt härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Härra Jürjo! Teie pikast jutust jäi mul arusaamatuks, mida te mõtlete kiriku all – kas ainult evangeelset luteriusu kirikut või ka vene õigeusu kirikut, katoliku kirikut, metodiste, adventiste, babtiste, hüppajaid, sulekorjajaid, muhameedlasi, juute jne. Teie oma sõnade järgi oleme me kõik jumala ja seaduse ees võrdsed. Tähendab, kas teie jutt kehtib ka igasuguste koguduste ja usuühingute kohta või ainult evangeelse luterliku kiriku kohta?

V. Jürjo

Härra Uluots! Kui võtate teksti ette, siis punkt 1 kõlab: vabastada Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikud. Tõepoolest, täpsustuseks võin ma öelda, et praegu on sellest väljas üks kirik, s.o. vene vanausuliste kirik. Ma tõstatasin selle küsimuse ka kirikute nõukogus ja seal ei jäänud mingit kahtlust, et seda nimekirja on võimalik nii teha, et ka vene vanausulised sinna satuvad. Kõik teised on siin arvestatud.

T. Mets

Lugupeetud kolleeg Jürjo! Siin on öeldud, et kirikute üheks põhiliseks ülesandeks on alati olnud hoolekanne ning haridustöö. Mina ise olen ka kiriku liige, kuid seoses viimaste pretensioonidega kiriku poolt on mul siiski mõningad küsimused – eriti, mis puudutavad kirikute maad.

Teatavasti on kiriku maad tavaliselt alevites või asulates. Viimase 50 aasta jooksul on maa praktiliselt hoonestatud ja sealsamas ei ole võimalik ka maad asendada. Selline nõudmine pingestaks oluliselt alevite, asulate maabilanssi. Ja kui me annaksime maa tagasi kuskil 3–4 versta kaugusel, siis see ei rahulda. Asi on selles, kas kirik peab üldse põllumajandusega tegelema. Me saame aru, et riik peab andma kirikule nii palju materiaalselt toetust, et õpetaja ei oleks tõesti sandi palga peal. Kuid kas ei peaks maaküsimus üldse (eriti mõtlen ma

põllumajanduslikku maad kui kinnisvara) teie programmist välja langema? Seda juhul, kui valitsuse finantstoetus kasvaks.

V. Jürjo

Austatud härra Mets! See Ülemnõukogu otsuse projekt ei kõnele maa tagastamisest, vaid olemasoleva maa maksustamisest. Aga maade alla kuuluvad ju enamikus kogudustes kalmistud, kuulub kirikute ja pastoraatide all olev maa. Üldiselt ma arvan, et enamik kogudusi soovib tagasi füüsilist maad, kui see on võimalik, või kompenseerimist. Aga ma rõhutan, et see küsimus ei ole üldse selle projekti küsimus, sest see puudutab maa maksustamist, mitte tagastamist.

G. Israeljan

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Vabandage palun, kui minu küsimused on naiivsed. Ma ei ole selles valdkonnas eriti tugev ja palun juba ette vabandust oma kolme küsimuse pärast.

Esimene küsimus. Kas te oskate öelda, milliseid makse maksavad kogudused välisriikides? Kas see erineb maksustamisest näiteks endises Nõukogude Liidus?

Teine küsimus. Kas erinevate usutunnistuste puhul on maksu suurus erinev?

Kolmas küsimus. Kas teie otsuse projekt hõlmab ka näiteks Eesti Vabariigi territooriumil asuva kloostri tootmistegevust? Tänan vastuse eest!

V. Jürjo

Välisriikide kirikute maksustamises on riikide kaupa olemas väga suuri erinevusi. Ühelt poolt ma juba nimetasin Ameerika Ühendriike, kus on usuline pluralism ja kus tõepoolest kiriku ja riigi lahutamine on toimunud põhimõtteliselt ja tegelikkuses. Ameerikas toimub mehhanism tõesti nõnda, et kirikud ei maksa riigile mitte mingisuguseid makse, riik ei doteeri kirikut mitte kuidagi. Igasugused dotatsioonid lähevad läbi eraorganisatsioonide või läbi eraisikute. Kuivõrd seal on südametunnistuse ja ka sõjaväeteenistuse vabadus, siis on kiriku liikmetel näiteks vaba valik, kas nad lähevad sõjaväkke teenima või mitte.

Euroopas, samuti Aasias on kirikud ajalooliselt olnud privilegeeritud seisundis. Nagu te teate, on ka Venemaal, samuti Euroopa katoliku maades kirikud ja nende töötajad nende privileegide tõttu osaliselt maksudest vabastatud.

Skandinaaviamaades toimub mehhanism hoopis teistmoodi. Riik abistab kirikut sel kombel, et kasseerib kirikumaksud, liikmemaksud sisse töökohtade kaudu nii nagu iga teistsuguse

maksu. See läheb ühtsesse fondi. Kirikud on siis eelarvelised kogudused ja vastavalt eelarvele eraldab riik koguduste käsutusse raha.

Selles mõttes on meil praegu nende suhtes analoogiat leida küllalt raske. Ma ei tea, kas maksud erinevad usutunnistuste lõikes. Ilmselt on maailmas küllalt palju riike, kus on olemas kas üks riigiusk, privilegeeritud usk – olgu selleks islam, vene õigeusk, rooma katoliiklus ja teised, kes on n.-ö. sallitud uskude seisundis, nagu näiteks oli luterlus Tsaari-Venemaal, kus maksusoodustused kehtisid ainult teatud osa suhtes. Selles mõttes tahaksime me paluda teilt demokraatlikku mudelit, et maksud ja ka maksusoodustused oleksid kõikide jaoks ühetaolised.

Juhataja

Härra Israeljan! Kas oli veel ka kolmas küsimus? See oli kloostrite maksustamise kohta.

V. Jürjo

Kuna vene õigeusu kirik on Eesti Kirikute Nõukogu liige, siis peaks see, mida kloostrid kui vaimulikud üksused teevad, ilmingimata laienema ka nende kohta. Näiteks luterliku kiriku jaoks on asi nõnda, et teatud juhul võidakse moodustada omaette majandusüksusi, mis on ka iseseisva põhikirjaga. Nendele sel juhul maksudest vabastamine ei laieneks, aga kloostriks peaks see küll laienema.

P. Grigorjev

Lugupeetud spiiker, lugupeetud ettekandja! Ma toetan seisukohta, et maksudest tuleb vabastada. Aga mulle teeb muret üks küsimus, millele te täielikult ei vastanud. Kas see otsus laieneb ka kiriku ettevõtlusele, mille hulka kuulub näiteks kirjastustegevus, maa rendile andmine, tasuline pühapäevakool? Kas teiste organisatsioonide poolt kirikule osutatavad teened vabastatakse ka maksust? Tänan!

V. Jürjo

Mingil määral kirikute nn. ettevõtlus seetõttu muidugi laieneb. Ma usun kindlasti, et õigeusu kirikus võib-olla tehakse rohkem küünlaid või trükitakse rohkem eestpalve raamatuid. Ja ma leian, et selline laienemine oleks ka hädavajalik. Mis puutub aga asutustesse, siis see on meil hoopis teistmoodi reguleeritud. Asutused ja ettevõtted võivad oma puhaskasumist kuni 5% annetada kirikutele ja fondidele ja see arvestatakse nende puhul maksustatavast summast

maha. Nii et see küsimus on lahendatud hoopis teise seaduse raamides. Palun vabandust, nüüd on jah 15%.

A. Ristkok

Rahaasja on väga raske otsustada, kui meil ei ole natukene konkreetsemat informatsiooni rahast endast ja seetõttu on mul küsimus. Kui ettekandja ei suuda nüüd vastata, siis võib-olla saab andmeid edaspidi hankida. Kui palju kulutab riik praegu raha Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutele kas oma eelarvest või oma fondidest? Ja kui suure osa praegusel hetkel või selle aasta kogemuste järgi riigist laekuvad maksud moodustavad, juhul kui see bilanss on positiivne? Kui see on negatiivne, siis oleks muidugi otsustajatel oluline teada, mille arvelt või kust see raha võetakse, et siis katta.

V. Jürjo

Sellele on väga lihtne vastata, kuna te ise osalesite riigieelarve kinnitamisel – tähendab, me kõik osalesime. Me eraldasime riigieelarvest selleks aastaks kirikutele 30 000 rubla. See summa on kulutamiseks ette nähtud ja see on kulutatud praostkondade pühapäevakooli sekretäride poole palga maksmiseks. Eestis on 12 praostkonda, 12 või 14 sekretäri – mitte õpetajat, vaid lihtsalt sekretäri, kes saavad igaüks siis lisaks praostkonnast laekuvale 100 rublale veel 100 rubla, mis on meie poolt eelarveliselt eraldatud.

Mingeid muid summasid meie riik ei ole eelarve kaudu kirikutele eraldanud. Ja kui siin on väidetud, et kirikule on eraldatud summasid kirikuhoonete remontimiseks, siis ma kordan veel – olge kenad, võtke lahti riigieelarve ja kui te sealt leiате, siis palun näidake mulle ka. Sellised summad teatavate hoonete remontimiseks on eraldatud maakonna valitsustele või teistele täiesti ilmalikele organisatsioonidele nende tegevuse jaoks.

U. Ugandi

Austatud juhataja, lugupeetud ettekandja! Ma ei räägi üldse kirikumaksudest, räägin ainult maast. Ja mul oleks niisugune küsimus. Kuivõrd tõenäoliselt enamik ei tea, siis kui suured on keskmiselt kirikumaad? Sest erinevatel kirikutel on need suurused erinevad. Kui seda keskmist ei ole võimalik tuua, siis vahest äärmusnäited – kõige suurem ja kõige väiksem, et me saaksime kirikumaade suurusest ettekujutuse. See oleks üks küsimus.

Ja teine küsimus. Mis kaalutlustel ja mis põhjustel (siin on küll mainitud repressioone) on võetud just 50 aastat maksuvabaks? Kui võrrelda taluga, mis on ainult 5 aastaks maksuvaba,

siis miks peavad kiriku tootvad maad just 50 aastat maksuvabad olema? Nii et võib-olla mõtestate selle lahti. Tänan!

V. Jürjo

Esimesele küsimusele on väga lihtne vastata. Me oleme harjunud kasutama terminit "kirikumõisad", nagu nad tsaariajal olid. See oli vist 1922. aastal, kui viidi läbi mõisate redutseerimine. Mõisad, sealhulgas kirikumõisad, redutseeriti 50 ha peale. 50 ha on luterlike maakoguduste puhul tavaline. Näiteks tean ma konkreetselt Otepää kogudust. Eesti Vabariigi ajal kogusid nad raha, tegid korjandusi ja ostsid kogudusele 55 ha maad. Nii et see teeb luteri kiriku puhul Eestimaal umbes 6000–7000 ha ümber.

Milles on erinevus talumaadega? Talumaad on vabastatud maksudest 5 aastaks lootuses, et 5 aasta möödudes peavad need maad andma nii palju tulu, et sellest saab pere ülal pidada ja tasuda kõik maksud. Kirikumaadega on lood praegu raskemad kui ükskõik missugusel taastataval talul. Talusid on juba asutud taastama, väga suures osas on olemas reaalne tehnika, reaalsed hooned. Ja nad on siiski otsesemalt orienteeritud tulundusele. Näiteks Urvaste kogudusel, kus ma ise teenin, on ka 50,1 ha maad. Me oleme sellest reaalselt tagasi saanud 4 ha, millest ülejäänud peale hoonetealuse maa moodustab park ja parkimisplats, kommunikatsioonid, s.t. absoluutselt mittetulunduslik maa. Samuti ei kujuta me ette, et kalmistumaad ja sellised peaksid andma tulusid. Kirikutel ei ole säilinud rentnikemaju, nagu oli Eesti-aegsetes kirikutes, hävinud on laudad. Ja talutehnika on praktiliselt nullis. Nii et sellepärast peame me küll vajalikuks, et see aeg oleks pikem kui 5 aastat, aga õige on see, et 50 aastat on võetud sümboolsena.

A. Paju

Austatud ettekandja! Enne jäi nagu välja ütlemata, kas kõik Eestimaa kirikuhooned on vabariiklikud ajaloo-kultuurimälestusmärgid.

V. Jürjo

Ei ole.

A. Paju

Missugune protsent neist siis on?

V. Jürjo

Kultuurimälestusmärkidena arvele võetute protsenti ma ei oska öelda. Ma arvan, et võib olla umbes kolmandik. Kirikuid ja palvemaju oli Eestimaal eelmise aasta seisuga üle 360. Praegu on see arv muidugi tunduvalt kasvanud. Aga õnneks kuuluvad ajaloo-kultuurimälestiste hulka kõik suured hooned, mille puhul maks tuleks tõepoolest kolossaalne, võib-olla miljonites. Ja võimalik, et seda otsust saaks tõlgendada isegi praeguse sõnastuse alusel nõnda, et väikesed palvemajad, abikirikud, mis ei ole eraldi väärtusena kaitse alla võetud, võiks tõesti lihtsalt vabastada, kuna nende taastamine on siiski tunduvalt odavam.

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus selle 50 aasta kohta. Kas te ei arva, et meie praegune kõrgem seadusandlik kogu ei peaks mitte nii kaugele riigi ajalukku ulatuvaid otsuseid tegema, vaid jätma selle õiguse tulevasele kogule? Võib-olla võtta sealt 50-st näiteks 3 aastat ja kehtestada need soodustused selleks perioodiks.

Ja teine küsimus. Kas te olete nõus loobuma sõnastusest "ning nende poolt tehtavad väljamaksed", sest maksuseadustes kuskil ei maksustata väljamakseid, maksustatakse saadavaid tulusid jne.?

V. Jürjo

Tähtaja suhtes võib tõepoolest otsustada väga erinevalt. Mul on olnud hea meel vaadata neid tegusid, mis on suunatud kaugesse tulevikku. See näitab, et see tulevik saab tõepoolest olemas olema. See on vist peaaegu ainus, mida ma vastata oskan.

Nüüd see "nende poolt tehtavad väljamaksed". Me ei tahtnud luua mingit privilegeeritud klaasi. Me leiame, et meil ei ole õigust näiteks kiriku töötajaid maksudest vabastada. Kuigi sotsiaalset õiglust silmas pidades oleks sellist otsust vaja. See otsus ise on juba kompromiss, sest tegelikult koguduse poolt nende töötajatele väljamakstavad palgad makstakse ju inimeste vabatahtlikest annetustest, mis on juba maksustatud. Selle tõttu oleks nende maksustamine kahekordne maksustamine. Loomulikult eksisteerib maailmas kahekordset ja mitmekordset maksustamist – ega selle suhtes nii hell ei olda, aga see oleks kuidagi kompromiss-sõnastus sotsiaalse õiglase loomiseks. Kui selline soov esitatakse, tuleks see eraldi läbi hääletada.

K. Ellik

Lugupeetud spiiker, lugupeetud ettekandja! Ma toetan täielikult kirikute vabastamist maksudest, kuid siinjuures on mul üks küsimus. Millise korra alusel kasutatakse kiriku organistide tööd? Kas see on tunnitöö või kuupalga alusel või midagi muud? Aitäh!

V. Jürjo

Kõik kirikutöötajad saavad oma koguduselt – nii rikas või vaene, kui see kogudus on – nii palju, kui ta suudab laekunud annetustest palgaks eraldada. Ma ei tea, et ühegi organisti mängimist oleks tunnitöö alusel püütud tasustada. On ikkagi kuupalk ja see kuupalk on küllalt väike. Kuigi näiteks Saaremaal, kui me võtame kõik Saaremaa kirikute töötajad, on ühe organisti palk tõepoolest üks suuremaid üldse, s.o. 205 rubla ja 5 kopikat. Ülejäänute palgad on alla 100 rubla. See tähendab, et kõik koguduse töötajad saavad palka ainult nendest annetustest, mis me ise oma kogu-ustele annetame. Ma ei usu ka seda, et organistil saaks olla nimetamisväärselt palju kõrvalsissetulekuid.

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja! Kristlikust moraalist lähtudes toetab kirik riigis valitsust, tuginedes üldiselt sellisele postulaadile, et igasugune võim on jumalast. Seega toetab ka makse, millega riik oma rahvast maksustab. Kuidas see siis eetilises plaanis välja näeb, kui kirik hakkab ühest küljest jutlustama kuulekust, teisest küljest aga nõuab või palub eriseisundit, et mitte maksta makse kõigi sissetulekute pealt? Minu meelest oleks õige, kui kõigi tulude pealt ikkagi makstaks riigile nii mitu protsenti, kui on ette nähtud. Kuidas te sellesse suhtute eetilisest seisukohast lähtudes?

V. Jürjo

Ma võin öelda muidugi, et kuna me oleme võtnud vastu otsuse, et alla 300 rubla palgad vabastatakse maksudest, siis sellega on see küsimus praktikas päevakorrast maha võetud. Ma arvan, et Eestimaa kirikutes võib-olla tõesti on 10 või 20 inimest, kelle palk on üle 300 rubla. Meie lähtusime küll oma taotluses ainult sellest, et tegemist on topeltnaksustamisega. Ma kordan veel kord, kui inimene toob oma annetuse kirikule, siis selle eest on ta maksu tasunud. Kui ta näiteks annab oma raha oma lapsele, siis seda uuesti maksustada pole võimalik. Kui ta annab selle kirikule, siis kirikus võetakse selle kasutamise eest uuesti maksu. See on olnud motivatsioon ja sellisena on ta Eesti Kirikute Nõukogus heakskiitmist leidnud. Kuna ma esinen sellise mandaadi või sellise volitusega kõigi Eestimaa kirikute nimel, siis ma esitan

teile vastuvõetud seisukohta, palvet. Tõsi küll, ega praktiliselt see nüüd enam mingit muutust kaasa ei too, sest palkasid üle 300 rubla kirikus peaaegu et ei ole.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleeg! Mina olen ateist, sellepärast võib minu küsimus näida mõnevõrra jumalavallatuna. Ma palun siiski arvestada minu ateistlikke vaateid. Regioon tähendab ju üldiselt usku mingitesse ideaalidesse, mingisse isikusse. Meil on väga palju parteisid, kes ka jutlustavad usku mingitesse ideaalidesse. Kas teie arvates ei võiks samasuguseid norme, nagu teie pakute, rakendada ka teiste parteide suhtes? Tänan!

V. Jürjo

Kui ta registreerib ennast usuühinguna, on see tõepoolest täiesti mõeldav. Aga selleks tuleb midagi enne teha. Kui ta ennast sellisena registreerib ja kui ta võetakse pärast seda kirikute nõukogusse vastu, siis tõenäoliselt jah.

V. Lebedev

Ma tänan teid!

A. Zõbin

Mul ei ole küsimus, vaid märkus. Asi on selles, et kahekordne maksustamine ei ole põhjendatud. Iga rahatäht, mis käibel on ja kusagil järjekordselt maksustatakse, on ju mitmekordselt maksustatud.

Juhataja

Aitäh, härra Jürjo! Palun majanduskomisjoni. Kas härra Veetõusme? Palun, härra Veetõusme!

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Viimase 50 aasta jooksul on Eesti pidanud kannatama füüsilisi, majanduslikke ja poliitilisi depressioone. Taastada õiguslikku Eesti Vabariiki, mida 50 aasta jooksul ei olnud, on küllalt raske. Ja võib-olla oleks õiglane vabastada mitte ainult kirikud 50 aastaks kõikidest maksudest, vaid ka kõik Eesti riigi elanikud. Kuid asi on natuke keerulisem. Me saame aru, et need repressioonid on olnud, kuid kirik on üks väike osa ühiskonnast, mida on repressioneeritud. Ja kui me räägime riigi taasloomisest, siis me ei peaks minema selleni, et teatud osa meist oleks privilegeeritud ja

samas ei peaks me ka looma seda momenti, et teatud osa kulutusi peavad kandma teised maksumaksjad. Vabastades ühed organisatsioonid, isegi kui nad on kirikud, kõikidest maksudest 50 aastaks, puudutab see ometi ülejäänud maksumaksjaid.

Eelarve-majanduskomisjon, arutanud seda küsimust kahel korral, ei toeta antud otsuse eelnõu põhimõtteliselt. Siin juba avaldati arvamust ka ühe momendi kohta. Kas Ülemnõukogul on õigust teha selliseks pikaks perioodiks maksuvabastust? Võib-olla peaks sellise põhimõttelise otsuse tegema juba uus valitav kogu.

Edasi, küsimus sotsiaalmaksust. Kas need kirikuteenrid, kes ei maksaks sotsiaalmaksu, teavad, et nad loobuksid siis ka riiklikust sotsiaalkindlustusest? Täna ju maksavad kõik need, kes tahavad saada riiklikku sotsiaalabi, ikkagi sotsiaalmaksu. Mis puutub hoonete kindlustamisse, siis Eesti Vabariigil puudub praegu üleüldse vastav seadusandlus – nii et sellega peaks ehk ootama.

Härra Jürjo toonitas korduvalt, et kirikud toetuvad kõige suuremas osas vaid annetustele. Kuid kui me loeme seda seletuskirja, siis selle seletuskirja mahust vähemalt pool on suunatud tulevikku ja tulevikus toimub neil ikkagi ka majandustegevus, sest saades tagasi need maad, metsa ja muud hooned, tähendab see ju, et neid lihtsalt niisama seisma ei jäeta. Ja kui me räägime majandustegevusest, siis on loomulik, et kõik tegeleksid majandusega efektiivselt. Kui nad ei tule sellega toime, siis järelikult on vist õige anda vara teatud ajaks rendile. Ja kui kirikud ja nende teenri õpivad efektiivselt majandama, siis saab ju kiriku vara tagasi võtta.

Nagu ma ütlesin, eelarve-majanduskomisjon ei toeta seda otsuse eelnõu. Kuid härra Jürjo eksib, arvates, et me ei taha, et eelarves eraldataks vahendeid kirikutele. Vastupidi, meie ettepanek ongi selline, et vajalikud summad määratakse kindlaks eelarves. Mis puutub siin esitatud märkustesse, et kas saame otsusega muuta seadusi, siis ma ühinen sellega, et ei saa otsusega seadusi muuta või teha seaduste suhtes erandeid. Siin oleks võib-olla kõige õigem, kui me kuulaksime õiguskomisjoni või tema esimehe kommentaari selles suhtes.

Mis puutub 25%-lisse maksustamisse, millest oli juttu, siis tõepoolest maksustatakse nende sissetulekuid 25%-ga kui kohakaaslust, kuid aasta lõpus on võimalik tuludeklaratsiooni täitmisega need probleemid lahendada ja saada tagasi liigselt makstud summad. Lõppkokkuvõttes, eelarve-majanduskomisjon antud otsuse eelnõu ei toeta, vaid teeb ettepaneku näha vajalikud summad ette eelarves. Aitäh!

Juhataja

Täna väga, härra Veetõusme! Teile on küsimus härra Petersonilt. Palun!

H. Peterson

Lugupeetud juhataja ja ettekandja! Kui suure osa moodustavad kirikult saadavad või võetavad maksud eelarvest kui tervikust – ühesõnaga, riigikassa täitmisest? Ma usun, et see ei ole eriti suur ja kas siin maksab nii pragmaatiliselt seda asja vaadata. Kui ikkagi arvestaks seda 50 aastat, mil kirik on maksnud elektri eest 4–5-kordselt, samuti maksnud riigile hoone kasutuse eest mitmekordset renti, kusjuures pidanud ise need hooned remontima. Võib-olla ikkagi saaks teha kirikule soodustusi või teatud ajaks maksust vabastada.

A. Veetõusme

Ma arvan samamoodi nagu härra Petersongi, et see osa ei saa olla eriti suur, kui arvestada härra Jürjo ettekannet, kus ta rääkis sellest suurest vaesusest. Globaalselt kõikidest maksudest ja väljamaksetest kirikut vabastada ei ole ka meie komisjoni arvates õige, sest neid isikuid, neid juriidilisi institutsioone, keda on 50 aastat repressioneeritud, on ilmselt rohkem kui ainult kirikud.

A. Paju

Austatud kolleeg, härra Veetõusme! Kuidas te suhtute nende kirikuhoonete kindlustussummasse, mis on vabariiklikud kultuurimälestusmärgid?

A. Veetõusme

Kuna käesolevas eelnõus seda probleemi tõstatatud ei olnud, siis komisjon seda probleemi arutanud ei ole. Ja kuna mul on komisjoni nimel kaasettekanne, siis ei saa ma sellele ka vastata.

A. Sirendi

Lugupeetud kolleeg! Teile on vahest teada see, et ateism oli meil kogu nõukogude korra ajal sisuliselt riigiusuks. See tekitas kiriku vastu erilise repressioonide laine, mis kestis terve see 50 aastat, mitte üks kord ja lühikese aja jooksul nagu repressioneeritute puhul. Kuidas te nüüd arvate, kui kirik peaks riigilt raha tagasi saama, kas temalt nõutakse ka teatud usutunnistusest loobumist selle raha eest või antakse seda päris heauskse annetuseks? Tänan!

A. Veetõusme

Kui härra Sirendi arvab nende inimeste repressiooniga, kes olid repressioneeritud tihtipeale 10–15 aastat, lühikeseks, siis on tõepoolest olukord niimoodi. Kuid ma arvan, et inimese

jaoks, kes oli välja saadetud 1940. aastal ja kes tuli tagasi 50-ndate aastate lõpus, oli see repressiooniaeg väga pikk. Mis puutub usutunnistustesse, siis see ei ole ilmselt antud otsuse eelnõu küsimus.

Juhataja

Aitäh! Rohkem küsimusi ei ole. Ma paluksin oma arvamuse kaasaruande vormis avaldada ka härra Roosel.

E. Roose

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja ja saadikud! Kirikute rahaline või materiaalne olukord vajab kahtlemata lahendamist. Me oleme läbi vaadanud päris mitmeid variante, ma tean härra Jürjo ettepanekut. Me arutasime kirikute nõukoguga ka kirikumaksu sisseviimist, selleks et nad saaksid 1% ettevõtte tulumaksust endale lisa. Me oleme kaalunud ka riigieelarvest kirikutele teatud rahasumma andmist. Kõik need ettepanekud on põhimõtteliselt realiseeritavad.

Majanduskomisjon hääletas maha spetsiaalse 1%-lise kirikumaksu sisseviimise ettevõtte tulumaksu koosseisus. Me leppisime kokku, et seda tuleks lahendada riigieelarve kaudu. Praegu on kirikute nõukogult saabunud rahandusministeeriumile avaldus, kus me oleme pannud tulevase riigieelarve projekti 12 miljonit rubla. See summa on iseenesest hoopis suurem kui nendest maksudest vabastamise lisasummad. Kõik maksuvabastused, ükskõik kui pikaks perioodiks nad ka ei kehtestata, on sisuliselt siiski rohkem maksuorganite tööjõudu nõudvad kui eelarve subsiidiumid. Selle tõttu oleme me majanduskomisjoniga täiesti ühel meelel.

Kuna teoreetilise variandina on ka see võimalik, et te hääletate selle pakutud otsuse poolt või selle sisulise osa poolt, siis ma püüaksin teile ütelda, et formuleering on juriidiliselt ebakorrekne ja sisuliselt ebakorrekne. Tulumaks hakkab alles siis kuuluma selle formuleeringu alla, kui kirikud hakkavad teostama ettevõtetlust. Ei kujuta üldse ette, et käibemaksust on võimalik vabastada, sest käibemaksuseaduses on öeldud, et kirikud on käibemaksukohustuslased või mittekohustuslased. Ei kujuta kuidagi ette, et kui kirik näiteks ostab endale maaharimiseks traktori, et ta saab selle käibemaksuvabalt. See, kes talle traktori müüb, ei müü käibemaksuvabalt. Samuti on ka aktsiisiga. Kui kirikud ostavad endale piiritust või veini, siis nad maksavad selle eest ikka aktsiisi. See, kes müüb neile seda veini, piiritust või viina, ei müü ilma aktsiisita. See formuleering, et nad on käibemaksu- ja aktsiisivabad, on täiesti ebakohane.

Nüüd sotsiaalmaksust. Härra Veetõusme juba rääkis sellest. Kuidas me kujutame ette, kui kirikhärrad on haiged või invaliidistuvad, et me ei maksa neile abirahasid, kuna nad ei ole maksnud sotsiaalmaksu. Mulle tundub see imelikuna. Tegevusloamaks vaevalt kõne alla tuleb, aga tollimaks täpselt samuti. Kui kirik veab midagi välja, mis on tollimaksuga maksustatav, või veab sisse, mis on tollimaksuga maksustatav, siis piiri peal ei küsita, kes veab ja mis veab – seal on kõik ülevedajad ühesugused maksustatavad.

Riigilõivuga seotud tegevus on täpselt samuti maksustatav. Võtame looduskasutuse maksu. Kui kirik hakkab kusagil paekivi murdma, et uut kirikut ehitada, siis on ta kohustatud selle eest maksma. Paekivi omanik ei müü ilma looduskasutuse maksuta, sest tema peab seda maksu maksma.

Mul on ettepanek, et enne, kui te asute hääletama, natuke diskuteerida komisjonis ettevalmistatud otsuse punkti 1 redaktsiooni üle. Selliseid minu poolt väljatoodud absurdsusi ei tekiks reaalses elus, kui te juhuslikult hääletate selle otsuse poolt. Aga ma toonitan, me näeme lahendust selles, et me peaksime teie poolt aktsepteeritavas eelarves ette nägema kirikute nõukogule 12 miljonit rubla järgmiseks aastaks. Ja kirikute nõukogu ise otsustab, kuidas ta jagab selle erinevate kirikute ja ususuundade vahel. See protokolliline otsus on nende poolt vastu võetud ja meie arvates täiesti aktsepteeritav. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, härra Roose! Teile küsimusi ei ole. Tahaksin kõigepealt jõuda selgusele, kas me tegeleme praegu otsuse või seaduse arutamisega. Meie kantselei juristid on arvamusel, et see on seadus, mitte otsus, sest otsusega ei saa seaduses teha muudatusi. Nii et ma arvan ka, et lepime niiviisi ettekandjaga kokku, et me nimetame selle otsuse seaduseks. Seega on meil praegu tegemist seaduse esimese lugemisega.

Ma tahaksin täpsustada majanduskomisjoni seisukohta. Härra Veetõusme kahjuks lahkus. Meie reglement näeb ette, et kui esimesel lugemisel juhtivkomisjon on nõus, siis lõpetatakse ilma hääletamiseta. Kui aga juhtivkomisjon ei ole nõus, siis ma tahaksin kuulda juhtivkomisjoni seisukohta, mis puudutab esimese lugemise lõpetamist.

Kas juhtivkomisjon on nõus esimese lugemise lõpetamisega, kuna tegemist on seadusega, nagu me leidsime, mitte otsusega? Härra Veetõusme, palun!

A. Veetõusme

Kuna eelarve-majanduskomisjon ei toetanud seda dokumenti (on see nüüd otsus või seadus), siis tuleks vist panna hääletusele, kas lükata see eelnõu tagasi või lõpetada esimene lugemine.

Juhataja

Täna! Juhtivkomisjon nõuab hääletamist. See on lihthäälteenamusega tehtav otsus. Kohaloleku kontroll. Kohal on 73 saadikut, puudub 32. Ma kordan asjaolusid nendele, kes ei olnud saalis. Härra Jürjo esitas meile otsuse projekti. Me leidsime siin asja arutades, et tegemist on siiski seaduseelnõuga ja tegemist on seaduse esimese lugemisega. Juhtivkomisjon – majanduskomisjon – ei ole nõus selle eelnõu vastuvõtmisega ja palub panna esimese lugemise lõpetamine hääletusele. See tähendab, et kui me hääletame esimese lugemise lõpetamist, siis sisuliselt me hääletame selle seaduse n.-ö. jätkuvat lugemist teisel lugemisel. Ma panen hääletusele, kes on selle poolt, et lõpetada esimene lugemine ning jätkata selle seaduse arutamist teisel lugemisel, et kõigil oleks selge, mida me teeme. Härra Kama, palun!

K. Kama

Austatud juhataja! Me reeglina ei hääleta esimese lugemise lõpetamist. Me saame majanduskomisjoni ettepanekust aru ainult nii, et majanduskomisjon on teinud ettepaneku see eelnõu esimesel lugemisel tagasi lükata.

Juhataja

Reglement ütleb, et kui ettekandja esitab oma ettekande ja juhtivkomisjon on nõus, siis lõpetatakse esimene lugemine ilma hääletamata. Mis tähendab, et kui ei ole nõus, siis nõuab esimese lugemise lõpetamine hääletamist.

K. Kama

Ma paluksin ka härra Veetõusme kommentaari. Ma saan aru ikkagi niimoodi, et me paneme praegu hääletusele, kas lükata eelnõu tagasi või mitte.

Juhataja

Võib ka nii. Tegelikult teeb see üks ja sama välja. Härra Koha, palun!

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Mina olen praegu ausalt öeldes kimbatuses. Esiteks, meil on otsuse eelnõu. Ma ei näe kuskilt, et see on seadus. Tähendab, ma saan hääletada ainult otsuse poolt või vastu, seda esiteks. Otsuse eelnõu on esitanud kristlik-demokraatlik saadikurühm. Kas kristlik-demokraatlik saadikurühm ei tahaks seda otsuse eelnõu tagasi võtta, arvestades neid kaalukaid põhjendusi, mida on esitanud nii eelarve-majanduskomisjon kui ka valitsuse

esindaja? Ja ma igal juhul protestin sellise teguviisi vastu, et me peame arutama seda kui seadust. Palun vormistada see seadusena ja siis saame alles rääkida seaduse arutamisest. Me oleme arutanud otsuse eelnõu, mitte seaduse eelnõu. Aitäh!

Juhataja

Ma tahaksin küll ka õiguskomisjoni kommentaari. Härra Antonit ei olnud vahepeal ruumis. Oli juba ettepanek, et härra Anton ütleks oma kommentaarid, kas on võimalik otsusega teha seadusesse muudatus. Paluks härra Antoni selgitust.

T. Anton

Lugupeetud istungi juhataja! Ma olen kogu aeg viibinud saalis ja jälginud arutelu. Õiguskomisjonil loomulikult seisukohta ei ole, sest õiguskomisjon ei ole ju seda küsimust arutanud. Kui aga minul on võimalik seisukohta väljendada, siis ma arvan, et antud juhul ei ole küll mõtet otsust vastu võtta. See oleks lihtsalt seaduslikkuse printsiibi rikkumine.

Juhataja

Täna, härra Anton! Ma tahtsin teie kui eksperdi arvamust meie juba väljakujunenud seisukoha toetuseks ja sain selle. Tänan väga! Ma usun, et ka härra Koha sai sellega vastuse. Palun, härra Veetõusme!

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja! Ma arvan, et kõige õigem oleks vist hääletada eelarve-majanduskomisjoni ettepanekut lükata antud dokument tagasi.

Juhataja

Härra Veetõusme! Mul ei ole siamaani selliselt sõnastatud kirjalikku ettepanekut. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! See, et otsuse eelnõust sai seaduse eelnõu, on täiesti võimalik. Kui arutelu käigus tehakse parandusettepanek ka pealkirja osas ja eelnõu esitaja sellega nõustub, siis mingit probleemi tekkida ei tohiks. Ja mis puutub härra Kalju Koha ettepanekusse, et kristlik saadikurühm selle eelnõu tagasi võtaks, siis meie ei pea seda õigeks.

Juhataja

Te nõustute sellega, et see on seadus?

I. Hallaste

See on seadus, seaduse esimene lugemine. Kui majanduskomisjon leiab, et esimese lugemise lõpetamist tuleb hääletada, siis te olete talitanud praegu väga korrektselt ja õigesti ja tulebki panna hääletusele.

Juhataja

Kahtlemata, just nii me teemegi. Nüüd on majanduskomisjoni ettepanek ka kirjalikult sõnastatud. Eelarve-majanduskomisjon teeb ettepaneku otsuse eelnõu tagasi lükata. Kes on eelarve-majanduskomisjoni ettepaneku poolt? Ettepaneku poolt on 31 saadikut, vastu 24, erapooletuid on 9. Ma pean järele vaatama, kuidas esimese lugemise lõpetamisega sel juhul on. Eelnõu tagasilükkamine esimesel lugemisel otsustatakse lihthäälteenamusega. Eelnõu on tagasi lükatud. Vaheaeg. Pärast vaheaega läheme edasi kodakondsusküsimuse juurde.

V a h e a e g

Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse jõustumisest" eelnõu esimese lugemise jätkamine

Juhataja

Jätkame tööd. Palun kohaloleku kontroll. Kohal 75 saadikut, puudub 29.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Läheme nüüd kodakondsuse seaduse juurde. Ma tuletan meelde, et meil on käimas 1938. aasta kodakondsuse seaduse taasjõustamise seaduse esimene lugemine. Selle lugemise käigus on meil aluseks kodakondsuskomisjoni otsuse eelnõu ning samuti on eraldi siia juurde esitatud härrade Kassi ja Kábini eelnõu.

Kuna me lõpetasime kodakondsuskomisjoni otsuse ja ka teiste eelnõude arutelu ning kuulasime ära lõppsõnad, siis on mul töökorralduse suhtes ettepanek, et me viiksime selle töö lõpuni ja hääletaksime läbi alternatiivid. Kuna teise eelnõu autorid ütlesid, et see on eraldi otsus, siis tuleksime selle juurde pärast seda. Ma usun, et teil kõikidel on projekt käes. Teil on põhitekstis kaks alternatiivi ja me peame need läbi hääletama. Samuti paluksin ma kõiki, kes

on teinud täiendusi, parandusi, mida ei ole arvesse võetud, väljendada oma seisukohta, kas nad nõuavad oma täienduste hääletamist. Kas proua Sergij soovib midagi öelda protseduuriga seoses? Palun!

K. Sergij

Lugupeetud juhataja! Kas selle otsuse arutelu toimub? Või me ainult paneme parandused hääletusele ja võtame vastu?

Juhataja

Selle otsuse eelnõu arutelu on lõppenud. Lõppsõnad on peetud. Nii et enam selle otsuse arutelu ei toimu, oleme seda arutanud juba peaaegu kaks kuud. Küll aga jätkub selle teema käsitus, sest ma tuletan meelde, meil on esimene lugemine. Meil ei ole veel täielikku seaduse teksti. Selle otsuse punkt 1, nagu te näete, käsitlebki seda, et on vajalik 1938. aasta seaduse täielik tekst. Meil on vajalik ka rakendusotsuse eelnõu, mida meil ei ole (peaks olema teisel lugemisel), nii et sisuline arutelu kahtlemata jätkub. Kas härra Gussevil on küsimus protseduuri kohta? Palun!

A. Gussev

Täna, lugupeetud juhataja! Tahaksin täpsustada üht küsimust, et meil ei juhtuks nii nagu eelmise otsusega. Käesoleva otsusega, mille projekti me arutame, teeme muudatusi ja täiendusi seadusesse. Kas see ei ole sama, mida me just enne seda tegime?

Juhataja

Ei, selle otsusega ei tee me muud, kui teeme meie juristidele, kes esitavad meile seaduse täisteksti, teatavaks Ülemnõukogu muudatusettepanekud teiseks lugemiseks. See on meie poliitiline otsus. Et mitte teha tühja tööd, esitasid juristid meile palve, et me annaksime oma poliitilise tahte neile teada, enne kui nad hakkavad selle seaduse projektiga lõplikult töötama. Mul on ettepanek, et kõigepealt hääletame läbi põhiteksti alternatiivid ja siis asume parandusettepanekute juurde. Kõigepealt tahaksin kuulda õiguskomisjoni seisukohta põhiteksti alternatiivide suhtes, kuivõrd tean, et ta hääletas need alternatiivid läbi. Palun, härra Anton!

T. Anton

Arutatava otsuse projekti punkti 3.4 ja selle alternatiivi arutas õiguskomisjon eraldi. Viidi läbi hääletamine, kes on punkti 3.4 põhiteksti poolt ja kes on alternatiivi poolt, mille sisu on punkti 3.4 põhitekst välja jätta. Tulemused olid järgmised: alternatiivi poolt, s.o. põhiteksti väljajätmise poolt oli 5, vastu 1, erapooletu 1.

K. Kama

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kuna otsuse viimases redaktsioonis ei ole nüüd enam välja toodud, milline alternatiiv on millise eelnõu esitaja seisukoht, siis ma täpsustaksin seda. Mina ise ja minu teada ka kristlikud demokraadid on punkti 3.4 põhiteksti poolt ja punkti 3.5 põhiteksti vastu, s.t. alternatiivi poolt, et jätta punkt 3.5 välja.

Juhataja

Ma saaksin öelda ka kodakondsuskomisjoni poolt punkti 3.4 kohta. Komisjonil arvamust ei ole. Komisjoniliikmete seisukohad on erinevad. Proua Sergij, protseduuri kohta veel? Palun!

K. Sergij

Lugupeetud Marju Lauristin! Millist teksti me praegu vaatleme? Täna öeldi, et on välja jagatud uus tekst, aga minu laual on ainult vana, midagi muud ei ole.

Juhataja

Kohe, proua Sergij. Praegu me vaatleme teksti, mis on teil käes. See on kodakondsuskomisjoni ja kristlike demokraatide ning Kaido Kama poolt esitatud viimane versioon. Teile jagati täna härrade Kassi ja Käbini otsuse projekti uus versioon. Aga see ei ole selle alternatiiv, nagu nad ise ütlesid, vaid nad tahavad, et me vaatleksime seda eraldi ja selle juurde me alles jõuame. Praegu me seda ei vaatle.

Paneksin siis hääletusele punkti 3.4. Ma panen hääletusele alternatiivi, ma ei pane hääletusele põhiteksti. Kes on alternatiivi poolt punktis 3.4? Alternatiivi poolt on 45 saadikut, vastu on 24, 1 jäi erapooletuks. Alternatiiv leidis toetust.

Vaataksime nüüd järgmise punkti alternatiivi. See on punkt 3.5. Siin pooldab kodakondsuskomisjon põhiteksti, mille esitas härra Kama. Kristlike demokraatide saadikurühm esitas alternatiivi. Ma palun õiguskomisjoni seisukohta.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Ka punkti 3.5 ja selle alternatiivi vaatas eraldi läbi õiguskomisjon. Selles küsimuses viidi läbi hääletamine. Hääletamise tulemused olid järgmised: esitatud põhiteksti poolt oli 6, põhiteksti vastu 1 ja 1 oli erapooletu. Seega õiguskomisjon pooldab 3.5 põhiteksti, mitte aga alternatiivi.

Juhataja

Täna! Panen alternatiivi hääletusele. Kes on punktis 3.5 alternatiivi poolt? Alternatiivi poolt on 33 saadikut, vastu 36, 4 on erapooletud. Alternatiiv ei leidnud toetust. Jääb põhitekst. Nüüd läheme saadikute poolt tehtud ettepanekute juurde, mis ei ole leidnud eelnõus kajastamist. Punkti 2.1 kohta on härra Käbini ettepanek jätta see välja. Härra Käbin soovib oma ettepanekut põhjendada. Palun, härra Käbin!

T. Käbin

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Üks põhjus, miks punkt tuleks välja jätta, on see, et see on sõnastatud juriidiliselt ebakorrektselt. Seadustes me ei kasuta taolisi termineid nagu isaliin ja emaliin. Veelgi olulisem on see, et tegelikult annab 1938. aasta kodakondsuse seadus vajalikud lahendused. On vaja ainult kodakondsuse seadus korralikult läbi lugeda.

Juhataja

Aitäh, härra Käbin! Härra Käbin soovib hääletamist. Ma võin öelda kodakondsuskomisjoni seisukoha. Me arutasime härra Käbiniga täiendust ja leidsime, et 1938. aasta tekstis n.-ö. mees- ja naisliin või ema- ja isaliin erinevad just selle tõttu, et naisliin on eri õigustega antud või lahendatud, nagu ütles härra Käbin. Ja me pooldame lähenemist, mida on pooldanud ka Eesti Kongress, et tänapäeval selline nais- ja meesliini eri sätestamine ei sobi. Mis puutub seaduse juriidilisse täpsustusse, siis selle teevad juristid juba teiseks lugemiseks loodetavasti korda. Kas õiguskomisjonil on selles suhtes oma seisukoht?

T. Anton

Õiguskomisjon arutas eraldi ka praegu käsitletavat sätet, mille kohta on härra Käbini ettepanek. Õiguskomisjon pidas võimalikuks jätta tekst selliseks, nagu ta praegu on Ülemnõukogu liikmetele välja jagatud.

Juhataja

Täna! Panen härra Kābini ettepaneku hāāletusele. Kes on selle poolt, et punkt 2.1 vālja jātta? Hārra Kābini ettepanekut pooldas 7 saadikut, vastu on 54, 10 on erapooletud. Ettepanek ei leidnud toetust.

Jārgmine on hārra Lippmaa ettepanek punktis 2.2. Komisjon ei pidanud vajalikuks sellist lisandust teha. Kas hārra Lippmaa nõuab selle hāāletamist? See ei muuda sisuliselt punkti sisu. Kas hārra Lippmaa nõuab? Ei nõua.

Punktis 2.3 pakub hārra Lippmaa uue redaktsiooni, mis sisuliselt tähendab naturalisatsioonija pikendamist 18 aastani enne avalduse andmist, sealjuures paneb hārra Lippmaa ette jātta aasta pārast avalduse andmist ning lugeda selle 18 aasta hulka isiku Eestis elatud aeg. Kas hārra Lippmaa parandus on arusaadav? Komisjon ei pidanud vajalikuks sellist parandust põhjusel, mis jāi samaks ka teiste analoogsete ettepanekute puhul – nimelt ei pidanud me vōimalikuks 1938. aasta seadust sellisel viisil revideerida, jāttes sedalaadi muudatused, kui neid tōepoolst vajalikuks peetakse, juba Riigivolikogule. Me leidsime, et meie mandaat ei ole selline, et me saaksime nii ulatuslikult viia sisse muudatusi 1938. aasta seadusesse.

J. Lippmaa

Proua Lauristin! Ma olen natukene kimbatuses. Ma pean ütlema, et mul oli proua Sergijga samane arusaam, et sõnavōtud ei ole lõppenud, et me vōtsime sõna variantide vahel valimiseks. Mina oleksin tahtnud oma ettepanekuid põhjendada.

Juhataja

Te saate seda praegu teha. Iga ettepaneku autor saab oma ettepanekut põhjendada.

J. Lippmaa

Aga ma tahaksin sellest pikemalt rāākida.

Juhataja

Hārra Lippmaa soovib oma ettepanekut põhjendada kõne vormis. Palun!

J. Lippmaa

Proua juhataja, head kolleegid! Siiani on kõik sõnavōtjad pōöranud oma tāhelepanu keelekūsimusele. Ma tahaksin teile esitada ũhe vaatevinkli ka paiksustsensuse kohta, mida ma ise olen omaette arutanud ja pean ka ũsna tāhtsaks. Te olete ilmselt kuulnud vōi lugenud, et

teie neljal kolleegil oli uhke ja hea võimalus pista rinda meie ühiselamu ja selle söögikohtade tegeliku peremehega, lõunamaalt siia vallatlema tulnud mafioosoga. Selle asja arutamisel hotelli administraatoriga, kes sel õhtul kohal oli, ja hiljem ka Tallinna politseiprefektiga, kes hotelli tuli, selgus selline tõsiasi, et praktiliselt kõik meie esindushotellid on viimasel viiel või kümnel aastal siia sisse sõitnud Venemaa maffia osakondade kontrolli all.

See, et meie turumajandust, tänavakaubandust ja baarindust kontrollib suuremalt jaolt sissesõitnud maffia, on ju meile kõigile teada. Sellest tingituna esitasin mina endale küsimuse, et kui kaugel on see aeg, kui suure rahakotiga maffia tulevad Eesti Vabariigi poliitikasse ja hakkavad juba siin majas tooni andma. See juhtum oli sel ajal, kui meil oli parajasti laua peal kaks esimest otsuse projekti, nimelt kristlaste oma ja Lauristini optsoonivariant. Ja ma leidsin, et optsoonivariandi korral oleks see võimalus antud juba selle aasta lõpus, kristlaste variandi puhul ilmselt ühe aasta pärast. Neile, kes tahavad ja kellel on vaja keeleeksam teha, ei ole see probleemiks. Sellepärast ma mõtlesin, kuidas käituda ja mida ette panna, et sellist võimalust vähemalt võimalikult kaugemale lükata.

Ma tegin esialgse ettepaneku sellise, et § 6 lõige 2 näeks kodakondsuse seaduses paiksustsensusena ette 20 aastat Eestis elamist enne kodakondsuse avalduse andmist, kusjuures ilma selle ühe lisa-aastata, mida ma ei pea sellise paiksuse juures enam vajalikuks. Vastupidi, seda ühte aastat pean ma ohtlikuks ja näotuks, sest panime ju paika, et esimesed Riigikogu valimised saavad toimuma juba järgmisel aastal. Seega tähendaks see üks aasta, et me lülitame kõik meil elavad muulased Riigikogu valimistest välja. Mis omakorda tähendaks seda, et praeguse rahvusliku koosseisu juures me saame monorahvusliku parlamendi.

Ma kardan, et me saame kõva kriitika osaliseks Lääne demokraatia poolt, kes ei suuda mõista sellist parlamendi koosseisu. Ma leidsin, et see oligi tegelik põhjus optsoonivariandi väljakäimiseks. Mis siis juhtub, kui me võtame vastu 20-aastase tsensuse? Ma küsisin Kirde-Eesti elanikkonna koosseisu tundvate kolleegide käest, kui palju võiks olla Kirde-Eestis elektoraati, kes võiksid ainult paiksustsensuse tõttu juba praegu hääletamisõiguse saada. See on 65–70% elanikest. Minu arust on sellega lahendatud ka see mure, mis oli ilmselt optsoonivariandi väljakäijatel, et meil just nendes õnnetutes Kirde-Eesti linnades ei teki elektoraat. Selle paiksusega see siiski tekib ja küllalt suur, mis peaks selle koha pealt meil mured maha võtma.

Edasi, Leedus võeti vastu praktiliselt meil väljapakutud optsoonivariandi lähedane kodakondsuse seadus ja me teame, et just kõige suuremad märulid ja veri olid Leedus. Mis ütleb seda, et kodakondsuse saamine või mittesaamine ei ole üksinda muulaste pahameele ja tänavale tuleku või mässude põhjus. Tuletame meelde härra Koisi sõnavõttu kuu aega tagasi,

kui ta meile siin rääkis, et praegu ei ole tavalisele lihtsale vene inimesele tähtis, kas ta saab esimestel valimistel valida või ei saa, vaid tema põhimureks on praegu, kust ja mis hinnaga ta saab osta, leiba, vorsti, piima ja muid toiduaineid.

Muidugi, ma olen veendunud, et härra Lebedev ja kompanii – vabandust, et ma nii nimetan – tõstavad jälle suurt märulit ja esitavad propagandistlikke üleskutseid koos esimese ja teise sordi inimeste defineerimisega. Head kolleegid! Kujutage ette kaht naabrinaist Dusjat ja Musjat. Üks neist on saanud kodakondsuse, teine ei ole. Ja kui nad iga päev on poesabades kõrvuti, kui nad mõlemad iga päev kiruvad meie bürokraate, siis on neile varsti selge, et kodakondsus ei määra mitte inimese sordilisust, nagu meie lugupeetud seltskond on välja pakkunud.

Sellepärast väidan ma resümees, et 20 aasta tsensuse puhul tekib meil Kirde-Eestis ja Kirde-Eesti linnades elektoraat. Ja mina olen selle ettepanekuga enda jaoks lahendanud küsimuse, kuidas lükata edasi viimase kümne aasta jooksul siia tulnud kuritegeliku elemendi – Venemaa maffia – pääsu meie riigi valitsemise ja võimu juurde. Muidugi ma tunnistan, et see on mingil määral kabelimats Tallinna impeeriumimeelsele seltskonnale, sest just nemad kaotavad esimestel valimistel suurema osa elektoraadist, kuna viimaste aastate tulijad on just siin. Mina arust (enda seisukohalt vaadates) ei peaks me seda eriti taga nutma. Miks on saanud 20-st 18? Neis vaidlustes ja diskussioonides tehti mulle selgeks, et siin tekib rumal kaheaastane vahe. Siin sündinud, 18-aastaseks saanud ja valimisõiguse saanud eesti keelt oskavad muulased jäävad kaheks aastaks n.-ö. õhku rippuma. Nad ei ole kodakondsed, kuigi neil on muud õigused olemas. Seepärast tegin ma oma ettepanekus järeleandmise vähendada 18 aastani. Lõpetuseks juhin tähelepanu veel sellele, et Läti võttis vastu paiksustsensuse 16 aastat. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Proua Sergij ja härra Zõbin! Ma vabandan, praegu saavad sõna ainult ettepanekute tegijad oma ettepanekute selgitamiseks. Käib ettepanekute hääletamine. Härra Zõbin, kas protseduuri kohta? Palun!

A. Zõbin

Minu "suurepärase" eesti keele oskuse juures tahaksin pöörduda tõlkide poole, et nad täpsemalt tõlgiksid sõnavõtte, vähemalt Lippmaa sõnavõtte. Ma märkasin kahes kohas pehmendatud tõlget, mis nagu looritas teravused. Tahaksin siiski, et tõlge oleks ka sama mahlakas.

Juhataja

Sellesama punkti 2.3 kohta on ka härra Made ettepanek. Nii et kui me hakkame hääletama, siis me peame pidama silmas selle punkti kõiki alternatiive. Härra Made paneb ette pikendada naturalisatsiooniks vajalikku Eestis elamise aega – 5 aastat enne ja 1 aasta pärast 1938. aasta seaduse taasjõustamist. See viimane osa on meil põhitekstis olemas, nii et jutt on ikkagi 5-aastasest pikendusest.

Kas härra Made ettepanek langeb selles osas kokku härra Lippmaa ettepanekuga, et see 1 aasta pärast jääb sel juhul ära? Niisiis, need on kaks alternatiivi – härra Lippmaa 18 pluss 0 ja härra Made 5 pluss 1. Ma panen need hääletusele selles järjekorras, nagu need on esitatud. Tähendab, enne härra Lippmaa, siis härra Made. Kristlik-demokraatlik saadikurühm on saatnud kirja: "Palun enne otsuse hääletamist vaheaega 10 minutiks kristlik-demokraatliku saadikurühma poolt. Oodatud on kõik valimisliitu Isamaa kuuluvate erakondade liikmed ja huvilised." (Hääled saalis.) Enne lõplikku hääletamist? Aitäh! Härra Gussev soovib protseduuri kohta midagi öelda. Palun!

A. Gussev

Lugupeetud juhataja! Palun vabandust, ma võib-olla ei saanud päris hästi aru. Meil kõlab punkt 2.3 järgmiselt: pikendada 10 aastani naturalisatsiooniks vajalikku Eestis elamise aega nendele isikutele, kes tulevad Eestisse elama pärast seaduse jõustamist. Aga Lippmaa teeb ettepaneku, et see kehtiks nende suhtes, kes tulid siia enne seaduse kehtestamist. Need on kaks eri seisukohta.

Juhataja

Põhitekstis oli tsensuse muutusi nähtud ette ainult pärast seaduse kehtestamist. Härra Lippmaa paneb nii nagu ka härra Made ette juba praegu see ajatsensus muuta ka nende suhtes, kes praegu elavad. Komisjon oli seisukohal, et 1938. aasta seaduses, mis praegu on *de jure* kogu aeg kehtiv ja on Eesti kodanike hulka kodakondseid juurde toonud, nii radikaalseid muudatusi mitte teha, jättes selle õiguse järgmisele kogule.

Panen ettepanekud hääletusele. Kõigepealt härra Lippmaa ettepanek, mille kohta te kuulsite selgitust. Kes on härra Lippmaa ettepaneku poolt? (Hääled saalist.) Vaheaega sooviti enne lõpphääletust. Härra Lippmaa ettepaneku poolt on 31 saadikut, vastu on 17, 4 on erapooletud. Ettepanek leiab toetust.

Kas härra Made? Härra Made võtab tagasi. Läheme edasi.

Punkt 2.4. Härra Lebedev tegi ettepaneku muuta ustavuskinnituse või lojaalsuskinnituse redaktsiooni, asendades ustavuse Eesti Vabariigile valimisolekuga järgida põhiseadust ja alluda seadustele. Kodakondsuskomisjon ei pidanud võimalikuks praegu seda sellisena sõnastada, kuivõrd meil põhiseadust veel ei ole. Ja loodetavasti teisel lugemisel, mis toimub paralleelselt põhiseaduse teksti valmimisega, saame me seda uuesti arutada. Praegu me ei pidanud vajalikuks seda sisse panna. Me jätsime praegu sellise vormeli, mis oli vanas Eesti Vabariigi põhiseaduses. Kas härra Lebedev soovib põhjendada või loobute hääletamisest?

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Tahan, et te tähelepanelikult loeksite veel kord läbi punkti 2.4. Me ei koosta ju läkitust ega deklaratsiooni, vaid juriidilist dokumenti. Juriidiliselt ei ole korrektne tekst, kus on öeldud, et tuleb kinnitada ustavust Eesti Vabariigile. Kui inimene võtab endale kodakondsuse, siis võtab ta endale ka kohustused. Seda esiteks. Teiseks ta peab kinnitama, et järgib põhiseadust ja muid põhilisi seadusi. Selles seisnebki laias laastus võttes ustavus riigile, s.t. ta täidab seadusi. Millist ustavuse kinnitust veel vaja on? Ma ei saa sellest aru. See ei ole juriidiliselt korrektne. Seepärast palun selle peale mõelda, lugupeetud kolleegid. Me peame need dokumendid väga korrektselt koostama. Tänan!

Juhataja

Härra Lebedev nõuab hääletamist. Panen härra Lebedevi ettepaneku hääletusele. Me ei pea läbirääkimisi, härra Kois. Me arutame konkreetseid parandusi. Kas härra Kass soovib protseduuri kohta? Kes ei saanud aru, mida me hääletame? Härra Made ei saanud aru. (Hääled saalist.) Haamrilöök oli, aga te ei pannud lihtsalt tähele. Aga kuna saadikud väljendavad arusaamatust selle ettepaneku sisu suhtes, siis palun vaadata tabelisse.

Härra Lebedevi ettepanek käib punkti 2.4 kohta, kus meil on ette nähtud tekst "ustavus Eesti riigile". Härra Lebedev paneb ette asendada see tekstiga "järgida Eesti Vabariigi põhiseadust". See on redaktsiooniline ettepanek. Meie võtsime lähtekohaks vormeli, mis oli Eesti Vabariigi põhiseaduses. Härra Lebedev leiab, et see ei ole korrektne. On nüüd arusaadav? On arusaadav. Härra Lebedevi ettepanek on hääletatud. See ei leidnud kinnitust.

Härra Kass! Vabandust, teie ettepanek punkti 2.3 kohta on tõepoolest läbi hääletamata. Kas te nõuate selle hääletamist, kuigi härra Lippmaa ettepanek on läbi hääletatud? Me praegu hääletamise käigus enam sõna ei anna. Härra Kass! Kas te soovite oma ettepaneku hääletamist? Te soovite hääletamist, kuid me oleme ajatsensust juba hääletanud. Teises asjas ei ole praegu võimalik kõnelda.

J. Kass

Lugupeetud saadikud! Kõigepealt peaksime me praegu hääletama punkti 3.3, kas me üldse loeme NSV Liidus elamise aega Eesti Vabariigi ajatsensuse hulka. Kui me loeme, siis teeme väga jämeda juriidilise vea. Me paneme kahtluse alla Eesti Vabariigi mittetunnustamise teiste riikide poolt. Kõigepealt tuleks seda hääletada. Siis saab teha ettepanekuid, kas 18 aastat või teised aastaarvud. Minu ettepanek lähtub ka sellest, et 15 aastat, kuid mitte NSV Liidus elatud aastad, sest Eesti Vabariigis ei ole ju elatud.

Juhataja

Härra Kassi ettepanek on see, et tsensus tõsta 15 aastani, kusjuures alustada selle aja lugemist seaduse vastusvõtmise hetkest. Kuna me juba võtsime vastu härra Lippmaa ettepaneku, siis ei ole võimalik neid kahte ettepanekut korraga rakendada.

J. Kass

Ma vabandan, aga ma leian, et peame läbi hääletama, kas punkt 3.3 jääb sisse või ei jää. Muidu tekivad takkajärele suured rumalused.

Juhataja

Me veel jõuame punkti 3.3 juurde.

J. Kass

Jah, aga siis on juba hilja.

Juhataja

Ei ole hilja, meil on terviktekst veel hääletamata. Palun, härra Lebedev!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Ma ei saa ikkagi aru, kas ettepanekut hääletatakse uuesti või mitte. Minu kolleegidel oli küsimusi, nad ei saanud formuleeringust aru. Te selgitasite seda pärast hääletamist – seepärast me küsingi, kas tuleb uuesti hääletamine või ei tule.

Juhataja

Härra Lebedev! Teie kolleeg härra Made oli see, kes ei saanud aru. Härra Made sai pärast seletust aru ja ütles, et ta ei nõua uuesti hääletamist.

V. Lebedev

See oli pärast hääletamist, proua Lauristin. Inimene ei saanud aru, te selgitasite talle. Aga kuidas ta siis hääletada sai? (Hääl saalist.)

Juhataja

Meil ei ole raske seda uuesti hääletada, kui saadikud on sellega nõus ja kui leitakse, et see hääletus ei olnud arusaadav. Härra Kama! Ma usun, teil on protseduuri suhtes oma seisukoht.

K. Kama

Jah. Ma tahangi juhtida tähelepanu sellele, et praegu läbiviidud hääletustega on Ülemnõukogu läinud iseendaga vastuollu. Ta on hääletanud kahe asja poolt, mis käivad teineteisele risti vastu. Hääletades härra Lippmaa alternatiivi poolt, otsustati, et ühte aastat ooteaega pärast avalduse esitamist ei ole. Hääletades punkti 3.5 põhiteksti poolt, tehti soodustusi just nimelt selle taotluste läbivaatamise ajamäära, s.o. ühe aasta osas. Ma teen ettepaneku arutelu praegu katkestada ja tehtud hääletused tühistada.

Juhataja

On saabunud ka proua Aaskivi kirjalik ettepanek. Kuna härra Lippmaa ettepanekuga muudeti seaduse teksti (veel ei muudetud, tehti ettepanek muutmiseks), siis ei ole võimalik edasi hääletada seaduse rakendamise muudatusi, sest seaduse rakendus ei haaku. Ettepanek on teha vaheaeg ning õiguskomisjon ja kodakondsuskomisjon peavad tekkinud olukorda arutama. (Hääled saalis.) Härra Lebedev soovib ikka veel uut hääletamist. Palun, härra Lebedev!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Ülemnõukogu reglemendi § 10 alapunktis 3 on öeldud, et enne hääletamisele asumist peab juhataja veenduma, et küsimus, mis hääletusele pannakse, on kõigile saadikutele üheselt arusaadav. 5. alapunktis on öeldud, et kui saadik märkab hääletamise käigus protseduurireeglite rikkumist, siis ta tõuseb püsti ja nõuab, et hääletusprotseduuri korrataks. Vabandage, ma ei tõusnud püsti, et mitte liiga suurt tähelepanu äratada. Tänan!

Juhataja

Ärme hakkame pikalt vaidlema. Ma panen veel kord hääletusele härra Lebedevi paranduse punkti 2.4 kohta. See parandus ei ole seotud ühegi teise asjaga ja me võime seda uuesti

hääletada, et lõpetada siin see vaidlus. See ei puuduta teisi punkte, see on eraldi asi. Kõigile on selge härra Lebedevi ettepanek asendada sõnad "ustavus Eesti Vabariigile" sõnadega "järgida Eesti Vabariigi põhiseadust". Kes on härra Lebedevi ettepaneku poolt? Palun hääletada. Poolt on 16 saadikut, vastu on 42 ja erapooletuid 7. Ettepanek ei leidnud toetust.

Kuidas suhtuvad saadikud ettepanekutesse, mida tegid härra Kama ja proua Aaskivi, et me katkestasime tekkinud olukorra lahendamiseks selle projekti arutelu? Tõepoolest, härra Lippmaa ettepaneku vastuvõtmine muudab mitmed punktid edaspidises tekstis lihtsalt tarbetuks. Me peame ilmselt seda situatsiooni koos härra Lippmaa ja praeguse projekti autorite ning õiguskomisjoniga arutama. On kaks võimalust, kas teha vaheaeg või katkestada praegu arutelu ja tulla selle juurde tagasi. Ma pean ütlema, minu kogemus selle projekti arutamisel näitab, et vaheajast ei piisa. Proua Aaskivi teebki ettepaneku arutelu praegu katkestada. Kas Tiit Made soovib protseduuri kohta teha ettepaneku?

T. Made

Austatud eesistuja! Ma võtan tagasi oma loobumise minu ettepaneku hääletamisest 5 + 1 asjus. Ma palun panna see hääletusele. See on üks protseduuriline asi.

Ja teine asi. Kui me ka kavatseme katkestada, siis on mul ettepanek võtta see tabel siiski läbi ja hääletada ära need kohad, mis niikuinii vajavad hääletamist, ja pärast seda katkestada, selleks et lahendada vastuolu, mis seoses härra Lippmaa ettepaneku vastuvõtmisega tekkis. Aitäh!

T. Anton

Kodakondsuskomisjoni ja õiguskomisjoni kogunemisel (kui selline vaheaeg tehakse) on tingimata vajalik härra Lippmaa osavõtt. Tänan!

K. Kama

Ma palun panna hääletamisele oma ettepanek katkestada praegu arutelu ja tühistada seni tehtud hääletused.

Juhataja

Mis põhjendusel?

K. Kama

Põhjendusel, et Ülemnõukogu otsustused on läinud omavahel vastuollu.

Juhataja

Härra Kama! Ma ei saa seda tühistamise ettepanekut panna hääletamisele enne, kui me oleme arutanud tekkinud olukorda komisjonide ja autoritega. On võimalik proovida leida teid vastuolude ületamiseks.

K. Kama

Kas ma ei tohi hääletusele panna?

Juhataja

Jah, kindlasti, ainult et on kaks erinevat ettepanekut. Üks ettepanek on katkestada, teine ettepanek on tühistada. Kes on selle poolt, et me praegu katkestaksime selle küsimuse hääletamise? Härra Made nõudis küll, et enne hääletatakse läbi veel tema ettepanek 5 + 1. Sel juhul võiksime me hääletada ka teisi. Härra Made pakkus, et me hääletaksime läbi kõik punktid ja teeksime siis katkestuse. Mismoodi me toimime, seda otsustab Ülemnõukogu hääletamisega.

Need on kaks eraldi ettepanekut, kaks eraldi punkti. Mul on kirjalikult kaks ettepanekut. On proua Aaskivi ettepanek teha vaheaeg ja härra Kama ettepanek katkestada ja tühistada tehtud hääletused. Härra Madel on ettepanek, mida ta kirjalikult ei ole vormistanud, et jätkata kuni lõpuni ja siis katkestada. Ma palun teha see kirjalikult. Härra Laar teeb ettepaneku tühistada antud küsimuses tehtud hääletused, kuna Ülemnõukogu otsused on läinud omavahel vastuollu. See on härra Kama ettepaneku teine pool. Proua Aaskivi.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja! Ma siiski paluksin kõigepealt panna hääletusele see, et teha praegu kas või 5- või 10-minutiline vaheaeg. Las need inimesed tulevad kokku, kellest on siin juttu olnud, et siis edasi juba tõepoolest arutada ja leida kokkulepe selles, kuidas praegu jätkata. (Hääled saalis.)

Juhataja

Härra Made tõi vahepeal ettepaneku, mis võib lahendada ka praegu tekkinud olukorra. Härra Made teeb ettepaneku, õigemini nõuab, et tema sama punkti kohta käiv parandus pandaks hääletusele ja kui on kaks parandust sama punkti kohta, siis nad konkureerivad teineteisega. Härra Made paneb ette panna kohe hääletusele tema ettepanek konkureerivana härra Lippmaa ettepanekuga. On see arusaadav? Loevad poolthääled. (Hääled saalis.)

Hääletame läbi härra Made ettepaneku. Seda tuleb nangunii teha, sest see on kirjalikult olemas. Kes on härra Made ettepaneku poolt? (Hääled saalis.) Protseduuri kohta on tõusnud hulk käsi. Palun, härra Menšikov, siis härra Järlik, siis härra Koha. (Hääled saalis.)

V. Menšikov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Reglemendi kohaselt tuleb uued ettepanekud esitada enne seda, kui algab hääletamine. Härra Made ettepanek tekkis juba hääletamise käigus. See tähendab, et reglementi on rikutud.

Juhataja

Härra Made ettepanek on tabelis olemas tabeli lisana ja kõigile paljundatud. Palun, härra Järlik.

R. Järlik

Austatud juhataja! Kas see tähendab, et härra Lippmaa ettepaneku hääletamise tulemus tühistatakse?

Juhataja

Ei tähenda.

R. Järlik

Aga seda hääletati, kui me ei teadnud, et need ettepanekud lähevad konkureerima.

Juhataja

Ei, me teadsime, sest ma ütlesin, et meil on sellesama punkti kohta kaks ettepanekut. Härra Made võttis lihtsalt oma ettepaneku hääletuselt maha pärast härra Lippmaa hääletamist, kuid siis otsustas ümber, milleks tal on õigus.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Ma juhin teie tähelepanu sellele – kui Ülemnõukogu võttis härra Lippmaa ettepaneku häälteenamusega vastu, siis härra Kama tegi teile ettepaneku antud arutelu katkestada põhjusel, et nimetatud ettepanek sai poolthääled ja läks kogu seaduse tekstiga või otsuse tekstiga vastuollu. Seetõttu on mul teile ettepanek: paneme härra Kaido Kama ettepaneku, mis on esitatud teile kirjalikult, praegu hääletusele. Siis tegi proua Ülle

Aaskivi ettepaneku teha vaheaja. Nii et me paneksime ettepanekud saabumise järjekorras hääletusele. Härra Made ettepanek jääks siis viimaseks. Aitäh!

Juhataja

Härra Koha! Ettepanekute hääletamise järjekorra määrab juhataja. Palun, härra Kask.

P. Kask

Aitäh, proua juhataja! Ma tahaksin teie tähelepanu juhtida sellele, et härra Lippmaa läbiläinud ettepanekul ei ole, kui teksti lugeda, tagasiulatuvat mõju. Samal ajal sisaldab seda härra Made ettepanek. Ja mina protestin selle peale, et meie paneme hääletusele ettepaneku, millel on tagasiulatuv mõju. Üheski riigis ei muudeta naturalisatsiooni tingimusi nende isikute suhtes, kes on juba riiki saabunud. Härra Lippmaa tekst seda ei väljenda, ehkki tema sõnavõtust võis nii aru saada. See naturalisatsiooniaja pikendamine mõjub minu arust selle teksti järgi ettepoole, mitte tahapoole. Tänan!

Juhataja

Härra Kask! Palun lugege tähelepanelikult teksti. Seal on täpselt öeldud, mida me hääletasime. Viimane lause härra Lippmaa ettepanekust teie ees olevas tabelis on "Lugeda naturalisatsiooniaja hulka isiku Eestis elamise aeg enne seaduse taasjõustumist." Härra Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kodakondsuse probleem on väga tõsine ja erutab kogu vabariigi üldsust, eriti venekeelset elanikkonda. Seepärast ma arvan, et sellega kauem venitada ei tohi. Esitasin teile ettepaneku, mille mõte seisneb selles, et need parandused, mis me vastu võtsime, tuleb nüüd tunnistada *de facto* ja panna komisjonil praegu hääletusele. Tänan!

Juhataja

Härra Lebedev, aitäh! Teie ettepanek on reglemendivastane. Reglement nõuab, et kõik, kes on teinud parandusettepanekuid, saavad oma ettepanekute hääletamist nõuda ning juhataja ja Ülemnõukogu on kohustatud seda tegema. Ma kuulutan välja vaheaja. 5 minutit nõupidamiseks: kodakondsuskomisjon, õiguskomisjon ja ettepanekute autorid.

V a h e e g

Juhataja

Projekti autorid ja õiguskomisjon pidasid vaheajal välknõupidamise ja selle tulemusena võtavad projekti esitajad selle tagasi, kuivõrd hääletustulemuste tõttu ei ole projekti järgnevad punktid enam loogilised, kogu kompleks tuleb ümber teha ja sellega projekti autorid sellisel kujul ei nõustu. Nii et me peame alustama uuesti otsinguid sellise projekti saamiseks, mis oleks võimalik ilma vastuoludeta vastu võtta. Sellega seoses teen ettepaneku selle küsimuse arutelu katkestada. Kes on selle poolt? Härra Lebedev soovib protseduuri täpsustada. Palun, härra Lebedev!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Mul on küsimus teile kui komisjoni esimehele. Kas teie ettepanek tähendab, et need parandused, mis on juba vastu võetud, komisjonis toimivad? Peale selle on mul komisjoni liikmetele informatsiooniks teatada, et härra Lebedev on Eestis elanud 33 aastat ja härra Petinov 37 aastat – ta on siin sündinud. Palun seda oma projektides arvestada. Tänan!

Juhataja

Tundub, et me hakkame tegema seadust konkreetsete isikute kohta. Siis me peaksime küll tegema seadusest üle 400 versiooni. Veel tahetakse protseduuri kohta. Palun, härra Kork.

T. Kork

Lugupeetud spiiker! Ma paluksin siiski enne hääletamist selgitada, kas me võtame küsimuse päevakorrast maha (mida tagasivõtmine tähendaks) või me katkestame. Kas seda või teist? Ma ei saa aru.

Juhataja

Ma tuletan teile meelde, mismoodi meil praegu see arutus toimub. Meil on päevakorras punkt kodakondsuse seaduse taastõustumisest. Selle päevakorrapunkti me võtsime arutlusse kristlik-demokraatliku saadikurühma algatusel. Käib esimene lugemine. Esimese lugemise käigus oleme me selle ühendanud otsuse vastuvõtmisega, mille esitas kodakondsuskomisjon ja millega ühinesid ka kristlikud demokraadid ja härra Kama kui teiste eelnõude autorid.

Tähendab, meie võtsime õiguskomisjoni ettepanekul vastu sellise seisukoha, et me ei lõpeta esimest lugemist enne, kui meil on tehtud see poliitiline otsus. Juristid, kes peavad meile tegema täisteksti, ütlesid, et nemad ei võta seda väga suure töömahuga tööd ette enne, kui on

selge Ülemnõukogu poliitiline tahe. Nemad keeldusid mitme alternatiiviga projekti esitamast. Seega peame me esimese lugemise käigus vastu võtma otsuse, väljendama n.-ö. oma poliitilist tahet, ja siis me saame lõpetada esimese lugemise. Praegu me võtsime selle otsuse projekti maha, reglemendi järgi on autoritel igal hetkel õigus seda teha. Kui me oleme kaalunud seda olukorda, siis me oleme valmis esitama teile n.-ö. uue projekti.

Esimene lugemine katkestatakse, küsimust ennast päevakorrast maha ei võeta. Niisugune on see loogika. Sellega seoses panen katkestusettepaneku hääletamisele. Palun, härra Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Kui komisjon võtab selle hääletuselt maha, siis peame meie ja peate teie panema hääletusele härra Kassi ja härra Kábini projekti. Tänan!

Juhataja

Palun, protseduuri kohta, härra Panfilov.

P. Panfilov

Lugupeetud juhataja! Ma ei saanud aru, kuidas selle reglemendiga jäi. Mille esimene lugemine? Meil on ju seaduse puhul esimene ja teine lugemine, aga meie arutame otsust. Kuidas siis nii?

Juhataja

Ma seda juba selgitasin, olen nõus teile pärast veel eraldi selgitama. Usun, et see selgitus oli arusaadav. Meil on seaduse esimene lugemine. Seaduse esimese lugemise käigus me peame võtma vastu poliitilise otsuse, selleks et seaduse teiseks lugemiseks teha sellest 1938. aasta seadusest n.-ö. moderniseeritud versioon. Siis tuleb meil seaduse täistekst teisele lugemisele. Härra Made, palun!

T. Made

Lugupeetud eesistuja! Ma ei saa aru. Me arutame siin otsust, mis esitati meile juba septembri alguses, see oli esimesel lugemisel. Esimesel lugemisel ei ole varem hääletamisi läbi viidud. Kas vahepeal on reglementi muudatus sisse viidud? Seadusest me ei räägi – see poliitiline otsus, mida me siin arutame, on teisel lugemisel. Tõsi, see annab teatud impulsi kodakondsuse seaduse koostajatele tulevikus. Need kaks asja ei ole kuidagi omavahel seotud.

Juhataja

Härra Made, need on just nimelt seotud. Me arutame 1938. aasta seaduse taasjõustamise seadust.

T. Made

Peale on kirjutatud otsus. Tulge kirjutage oma käega siis peale seadus.

Juhataja

Ei, härra Made, me võtame selle seaduse lugemise käigus vastu otsuse. Palun järjekorras. Härra Kama.

K. Kama

Austatud juhataja! Juba ammu on tehtud mitu ettepanekut. Ma palun see ettepanek, et praegu päevakorrapunkt katkestada, hääletusele panna.

Juhataja

Jah, aga reglement näeb ette, et protseduurikohaseid küsimusi peaks selgitama, enne kui hakata hääletama. Kas nüüd on protseduur nii selge, et saame hääletada katkestamist? Palun, härra Kass.

J. Kass

Austatud juhataja, kallid kolleegid! Marju Lauristinil on õigus, et meil on enne vaja poliitilist otsust, siis ei tule vigu sisse. Aga minu ja Tiit Kåbini poolt esitatud projekt ongi see poliitiline otsus, mis paneb sellele alusraamid, ja pärast seda ei saa tekkida selliseid vigu, nagu täna tekkis. Kuna kristlaste projekt on tagasi võetud, siis teen ettepaneku minna küsimusega edasi poliitilise otsuse raames. Palun panna selle küsimuse arutlus hääletusele, tahan veel esineda lõppsõnas selgitusega.

Juhataja

Härra Kass on katkestamise vastu, nõudes, et enne hääletataks läbi nende poolt esitatud otsase projekt. Härra Annus.

L. Annus

Lugupeetud spiiker! Loen päevakorra 10. punkti – Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse jõustamisest" eelnõu esimese lugemise jätkamine. Nüüd toob siia segadust otsus, samal ajal poliitilist tahet avaldavad parteid. Seepärast ma toetan ettepanekut, et täna katkestada. Kui me katkestame, siis oleks huvitav teie käest kuulda, millal me jätkame edasist arutelu. Ja järgmisel arutelul paluks rohkem korrektsust.

Juhataja

Palun, härra Lebedev! Ja sellega lõpetame. Härra Lebedevi märkus protseduuri kohta.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Palun täpsustada, millises reglemendi punktis on juttu otsuse mitmest lugemisest. Või ma ei saanud tõlkest õigesti aru? Te räägite kogu aeg sellest, et katkestame esimese lugemise või ei olnud siis tõlge õige. Ma ei ole lõpetanud. Vabandage! Kus on kirjutatud, et otsus võetakse vastu pärast mitut lugemist?

Teiseks. Kui meil on ühe otsuse kaks varianti ja autorid võtavad ühe tagasi, siis tuleb teine variant hääletusele panna. Mitte kusagil ei ole kirjas, et teil on õigus oma võimu kasutades võtta neilt seadusandliku initsiatiivi õigus. Seepärast nõuan, et kolleeg Kassi ja kolleeg Kābini variant pandaks hääletusele. Esitan ettepaneku kirjalikult. Tänan!

Juhataja

Härra Hallaste, palun! Härra Hallaste on viimane ja siis asume hääletama.

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Te olete väga õigesti tõlgendanud meie päevakorda. Tõepoolest, kogu selle kodakondsuse päevakorrapunkti arutamine algas seaduseelnõu esitamisest 1938. aasta kodakondsuse seaduse muutmiseks. Ja võeti vastu otsus, et selle punkti raames tehakse eraldi poliitilised otsused, enne kui esimene lugemine loetakse lõppenuks.

Praegu on esitatud kaks projekti. Üks projekt on kodakondsuskomisjoni, kristlike demokraatide ja härra Kama poolt. Vaheajal otsustati see projekt tagasi võtta. Seega ka kõik hääletused, mis selle kohta tehti, on muutunud nulliks. Seda projekti ei ole enam olemas. Ja seda ei saa ka praegu katkestada. Katkestatakse kodakondsuse seaduse punkt. Laudadel on aga olemas härrade Kassi ja Kābini otsuse projekt, mis tuleks täna läbi hääletada ning sellisel juhul võiks minna järgmine kord edasi. Aitäh!

Juhataja

Täna! Ma arvan, et nüüd on see küsimus selge. Teistsuguseid selgitusi ei ole enam võimalik anda, sest midagi uut ei ole enam võimalik selle kohta öelda. Sellepärast et meil ei ole praegu küsimuse sisuline arutelu, asume me hääletamisele. Hääletamise suhtes on protseduurilised märkused. Me leppisime kokku, et me kuulame praegu ära need inimesed, kes on teinud ettepanekuid, kuulame ettepanekute autoreid. Palun, härra Petinov! Öelge oma seisukoht protseduuriküsimuses, kui selles on midagi uut.

S. Petinov

Täna teid, proua spiiker! Tahaksin võib-olla teha veel ühe uue ettepaneku. Me satume praegu tööpoolest ummikusse. Olen täielikult nõus nendega, kes ütlevad, et me peame vastu võtma poliitilise otsuse Eesti Vabariigi 1938. aasta seaduse kohta. Aga sellega seoses tekib üks arusaamatus. Poliitiline otsus selles küsimuses on kodakondsuskomisjoni esitatud otsuse projektis sees ühe punktina. Seepärast näib mulle, et oleks loogiline võtta ainult punkt, mis tunnustab seaduse rakendamist, ja see olekski poliitiline otsus. Kõik ülejäänud on otsus, mis võetakse vastu selle seaduse järgi. Tahan, et kõik saadikud ja ka lugupeetud proua Lauristin mõtleksid selle üle järele.

Juhataja

Ma usun, et kui autorid esitavad teile uue projekti, siis nad võtavad teie ettepaneku arvesse. Palun, härra Menšikov.

V. Menšikov

Lugupeetud kolleegid! Mulle on mõnevõrra arusaamatud need kired, mis siin saalis valla pääsesid. Kui tähelepanelikult vaadata seda, mis pandi hääletusele kolleeg Lippmaa täienduse põhjal, siis tegelikult pandi ühe parandusega hääletusele kaks punkti, s.t. punkt, mille tema kirja pani, ja punkt 3.3. Punkt 3.3 langes automaatselt välja, aga põhitekst jäi muutmata. Seepärast ma ei saa aru, miks katkestada ja miks edasi lükata ja miks üldse saal nii erutatud on.

Juhataja

Aitäh! Kas härra Aksinin soovib protseduuri suhtes veel mingisuguseid erivariante pakkuda? Ei soovi. Täna! Meil on vahepeal laekunud veel kirjalikke ettepanekuid. Härra Lebedev ja

samuti härra Laar esinevad ettepanekuga, et enne kui edasi minna, s.t. enne kui katkestada, arutada läbi ja hääletada härra Kassi ja härra Käbini esitatud projekt.

Juhatus tegi ettepaneku katkestada enne mis tahes muu projekti arutamist. Ma panen kõigepealt hääletusele ettepaneku katkestada praegu. Kui see ei leia toetust, siis läheme edasi härra Kassi ja härra Käbini projekti arutamisele. Kes on selle poolt, et praegu katkestada antud küsimuse arutamine? Arutelu on katkestatud. Poolt on 37 saadikut, vastu 25, 3 on erapooletud. Ma arvan, et me homme ei ole vist küpsed jätkama. (Hääled saalis.) Päevakorrakpunkt on katkestatud. Jätkame järgmisel istungjärgul. Homme jätkame päevakorra järgi nende küsimustega, mis on veel läbi arutamata.

Meil on istungi lõpuni jäänud aega vaid 5 minutit. Ma arvan, et me ei jõua praegu minna edasi ühegi teise punktiga. Ma annaksin teile informatsiooni homse päevakorra suhtes. Meil on mitmed isikute määramised. Teeksime need kohe hommikul ära, sest inimesed on kohale kutsutud. Osa oli juba täna siin. Ja siis läheksime päevakorraga edasi. Täna jäi meil käsitlemata maaseadus, nii et see on meil esimene järjekorras.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

52. ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG

17. oktoober 1991

Heiki Nurmsalu nimetamine Eesti Vabariigi looduskaitse peainspektoriks

Juhataja (M. Lauristin)

Tere hommikust! Alustame tänast tööpäeva. Palun kohaloleku kontroll. Kohal on 71 saadikut, puudub 33. Alustame tänast tööpäeva nende isikutpuudutavate küsimustega, mis siin järke ootavad. Inimesed on välja kutsutud ja ootavad. Kõigepealt võtaksime vaatluse alla Eesti Vabariigi looduskaitse peainspektori määramise. Härra Lebedev, palun!

V. Lebedev

Lugupeetud proua juhataja! Minu mäletamist mööda võttis kodakondsuskomisjon eile õhtul oma projekti tagasi, kui me kodakondsusküsimust arutasime. Tuletan meelde, et meil oli töös

teine projekt. Minu meelest – kui ma eksin, siis palun juba ette vabandust – me ei katkestanud kodakondsusküsimuse arutelu. Tänan!

Juhataja

Ei, me katkestasime selle küsimuse arutelu. Ma palun minna edasi päevakorraga ja päevakorra esimene punkt on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse eelnõu Heiki Nurmsalu nimetamise kohta Eesti Vabariigi looduskaitse peainspektoriks. Ma palun ettekandeks siia Eesti Vabariigi keskkonnaministri asetäitja proua Eva Kraavi.

E. Kraav

Kõigepealt ma vabandan, et härra minister Kaasik ei saanud tulla, kuna tal oli varem kokku lepitud nõupidamine Eesti kala- ja mereteaduse arendamise asjus. Seaduse "Eesti looduse kaitse kohta" ja Ülemnõukogu maikuus vastuvõetud otsuse täitmiseks on valitsus volitanud mind esitama kinnitamiseks Eesti looduskaitse peainspektori kandidaati Heiki Nurmsalu.

Heiki Nurmsalu on sündinud 1955. aastal Rakveres, 1978. aastal lõpetas Tartu Ülikoolis bioloogia-geograafia teaduskonna füüsilise geograafina hüdroloogia erialal. Läks tööle Viljandisse hüdroloogina ja veekaitse inspektorina. 1989. aastast, kui moodustati territoriaalsed rajoonide looduskaitseametid, on ta olnud Viljandi looduskaitseameti juhataja. Praegusel ajal on ta olnud ka Keskkonnaametite Liidu esimees, ta on oma erialal ja kogu looduskaitse küsimustes väga kompetentne inimene. Omab autoriteeti kogu Eesti looduskaitsejate peres.

Praegusel ajal on looduskaitse peainspektori ametikoht meie looduskaitse ja keskkonnakaitse huvides väga vajalik, kuna me oleme välja töötanud hulgaliselt õigusakte, oleme ümber töötamas ja kohandamas uutele oludele vabariigi looduskaitse ja keskkonnakaitse kontseptsiooni. Väga oluline on see, et vastuvõetud seadusi täidetak. Selleks ongi vajalik ühendada meie maakondade looduskaitseinspektorite jõud – selleks isikuks oleks peainspektor. Sellega seoses ei ole vajadust uusi töökohti luua, kuna keskkonnaministeeriumis on looduskaitse inspeksiooni reorganiseerimise tagajärjel moodustatud peainspektori aparaadiks järelevalve osakond. Ma loodan, et kiidate heaks Heiki Nurmsalu kandidatuuri peainspektori kohale.

Juhataja

Küsimusi ei ole. Palun, härra Nurmsalu! Kas teil on Ülemnõukogule midagi öelda? Palun!

H. Nurmsalu

Lugupeetud Ülemnõukogu juhatus, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Iga inimene, kes oma elus võtab ette sellise küllalt enneolematu sammu, peab teadma, millega ta riskib ja mis teda ees ootab. Mina olen endale seda tulevast ametikohta, kui mind sellele kinnitatakse, kujutanud ette analoogiliselt prokuröri ametikohaga. Ei ole võimalik, et Tallinnast hakatakse sisulist järelevalve tööd tegema. See peab koonduma, nii nagu 1989. aastast on püütud teha, maakondade tasemele. Eriti tuleb tugevdada just maakonna allüksust. Kuid peainspektor ja tema aparaat Tallinnas peab olema ühelt poolt koordineeriv ja teiselt poolt mingisugune taganttõukav jõud, kui maakonna tasemel seadusi rikutakse või ei täideta. Lühidalt oleks see minu nägemus sellest ootavast ametikohast – ükskõik, kes sinna saab. Tänan!

Juhataja

Aitäh! On küsimusi. Palun, härra Ellik!

K. Ellik

Lugupeetud spiiker ja lugupeetud Eesti Vabariigi looduskaitse inspektori kandidaat! Lubage esitada üksainus hamletlik küsimus. Teatavasti on Ülemiste järv tallinlaste põhiline joogivee reservuaar. Lennuvälja naabrusega seoses stardivad ja maanduvad lennukid, mustad mürgised tahmapilved taga, mis satuvad Ülemiste järve, s.o. joogivette. Teame ju, et raskeid metalle on kloreerimisega võimatu eemaldada. Milline on teie nägemus vabariigi tulevase looduskaitse inspektorina antud situatsioonis? Võib-olla te paari sõnaga räägiksite meile. Aitäh!

H. Nurmsalu

Ilmselt on see küsimus rohkem ekspertide valdkonda käiv. Peainspektori ja tema aparaadi ülesanne on vastuvõetud seaduste järgimist täita. Kui võetakse näiteks vastu otsus, seadus, et see lennuväli sealt välja viia või normeeritakse väljalastavate gaaside seas raskemetallide hulk, siis tuleb meil jälgida selle täitmist, kuid ma arvan, et ekspertarvamuse andmine on siiski keskkonnaministeeriumi ülejäänud vastavate allüksuste ülesanne.

L. Annus

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kandidaat! Mul oleks kaks küsimust. Ma muidugi saan aru, et teil tuleb tegelda paljude küsimustega, kuid kui eristada prioriteeti, siis millised oleksid need kolm prioriteetset küsimust, millega te kõigepealt hakkaksite tegelema.

Ja teine küsimus. Kuidas ja mismoodi te kavatsete ellu viia seda poliitikat, mis on meil välja kujunenud Kirde-Eesti suhtes? Aitäh!

H. Nurmsalu

Kõigepealt kolm prioriteetset suunda. Esimesel kohal oleks Kirde-Eesti probleem, sest sellel on ka väga suur rahvusvaheline kõla. Ja tuleb jälgida, et vastuvõetud otsuste, samuti seaduste täitmine oleks seal garanteeritud. Teine suund on kindlasti seotud Läänemere puhtusega, s.t. meie heitvetega. Ja kolmas on minu meelest eriti viimasel ajal tõstatatud probleem – korralagedus, mis on meie metsades. See, mis seal toimub, on lausa anarhia. Ja järelikult tuleb praegusel hetkel hakata väga tugevasti nõudma seaduste täitmist metsamajanduses.

P. Jermoškin

Härra Nurmsalu! Nagu proua Kraav meile teatas, olete te Keskkonnaametite Liidu esimees. Ma saan aru, kui raske kohustuse te praegu endale võtate ja tahaksin teada, kas selle liidu liikmed on lubanud teid toetada kas või teie töö algetapil. Kas teil on olnud sellest juttu? Tänan!

H. Nurmsalu

Kõigepealt ma tahaksin täpsustada. Pärast seda, kui ma andsin nõusoleku sellele ametikohale kandideerida, astusin ma Keskkonnaametite Liidu esimehe kohalt tagasi. Seal olid uued valimised ja uueks liidu esimeheks on Tartu looduskaitsevalitsuse juhataja Uku Alakivi. Samal ajal oli meil ka arutelu, missuguseid funktsioone peaks see koht täitma, kuhu ma kandideerin, millised saavad olema sidemed maakondadega, ja ma arvan, et me leidsime ühise keele.

P. Panfilov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Arvestades teie avasõna, öelge palun, kas poleks lihtsam ja odavam, kui me määrame teid vabariigi prokuröri asetäitjaks ja teeme teile kohustuseks selle, millega te hakkate tegelema. Siis te hakkate jälgima seaduste täitmist ja kõike muud. Võib-olla oleks see odavam, parem ja efektiivsem.

H. Nurmsalu

Minu nägemuse järgi hakkab üldse selline järelevalvesüsteem analoogiliselt muu maailmaga liikuma muu õiguskaitse-süsteemiga kokku. Ma arvan, et praegusel hetkel, kui

õiguskaitseüsteem on ise võrdlemisi nõrk, ei ole sellist küllaltki spetsiifilist ala nagu looduskaitset mõistlik sellega liita. Kuid politseiline järelevalve peaks ilmselt tulevikus olema politsei juures. Administratiivkaristamine on praegu siiski, ütleme otse välja, diletantide käes. See peaks olema kohtute kompetents, samuti ka prokuröri järelevalve. Kuid praegu ilmselt on vara sellist kardinaalset pööret teha. Enne peab meil välja arenema muu õiguskaitseüsteem.

Juhataja

Aitäh, härra Nurmsalu! Rohkem küsimusi ei ole. Asume otsustama. Ülle Aaskivi! Soovite veel küsida? Ülle Aaskivi soovib sõna võtta. Palun!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud kolleegid! Ma paluksin sõna kõigi Viljandimaalt valitud Ülemnõukogu saadikute nimel, selleks et teha teile teatavaks, et härra Nurmsalu näol on tegemist Viljandi maakonnale suure kaotusega, juhul kui te otsustate tema kandidatuuri kasuks. Kuid ometi on Viljandi maakonna saadikud – teades, et Heiki Nurmsalu näol kaotavad nad Viljandi maakonnas keskkonnanõuniku, s.o. nõuniku, kes on pälvinud ühena vähestest Viljandi maavolikogu poolt ametisse nimetatud nõunikest maavolikogu saadikute suure tunnustuse ja kelle töö on tõesti Viljandi maakonnas väga tuntav – valmis selleks, et anda oma parimad pojad Eestimaa jaoks. Sellepärast kutsume Viljandi maakonna saadikutena üles toetama härra Nurmsalu kandidatuuri. Aitäh teile!

Juhataja

Aitäh! Nagu ma aru saan, siis härra Tähiste tahab keskkonnakomisjoni seisukohta öelda. Palun, härra Tähiste!

A. Tähiste

Lugupeetud juhataja, kallid kolleegid! Tõepoolest, keskkonnakomisjon volitas mind ütlema välja oma seisukoha härra Nurmsalu oletatava ametisse määramise kohta. Keskkonnakomisjon toetas ühehäälselt härra Nurmsalu määramist. Äsja me kuulsime, et mulgi jonn on endast võitu saanud ja annab ka oma parimad pojad ära. Nii et kutsume üles ka ülejäänud rahvasaadikuid toetama härra Nurmsalu kandidatuuri.

Veel kord lihtsalt ütleksin, et see on loogiline jätk kahe seaduse täitmisele. Üks on siis, nagu öeldud, seadus "Eesti looduse kaitse kohta", mis nägi ette peainspektori ameti sisseseadmise. Teise akti, otsuse võtsime me siinsamas saalis vastu möödunud kevadel. Ja meil on hea meel

nentida, et vabariigi valitsus on täitnud päris täpselt seda, mida me talle ette panime, esitades praegu Heiki Nurmsalu kandidatuuri. Kutsun üles teda toetama. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, härra Tähistel! Ja nüüd saame otsustada. Palun kohaloleku kontroll. Kohal on 73 saadikut, puudub 31. Kes on selle poolt, et nimetada Heiki Nurmsalu Eesti Vabariigi looduskaitse peainspektoriks? Hääletamine on salajane. Härra Nurmsalu poolt hääletas 59 saadikut, 2 olid vastu, 6 jäid erapooletuks. Härra Nurmsalu on nimetatud looduskaitse peainspektoriks. Õnnitleme! (Aplaus.)

Jüri Paapi valimine Eesti Vabariigi Ülemkohtu liikmeks

Juhataja

Järgmisena on meil ettepanek arutada härra Jüri Paapi valimist Eesti Vabariigi Ülemkohtu liikmeks. Härra Jüri Paapi kandidatuuri esitab Ülemkohtu esimehe asetäitja.

Ülemkohtu esimehe asetäitja

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Lubage mul vastavalt Eesti kohtukorralduse seadusele esitada teile läbivaatamiseks Ülemkohtu liikmekandidaadina Jüri Paapi kandidatuur. Põhjus on selles, et meil läks Ülemkohtu kriminaalkolleegiumist Vaike Merka seoses pensioniikka jõudmisega pensionile ja tema koht jäi vakantseks. Jüri Paap on Tartu Ülikooli haridusega jurist, töötanud üle 15 aasta kohtunikuna, algul Tartus, hiljem Tallinnas. Meie arvates oleks ta see mees, kes saaks meie kõrgemas kohtus aidata kaasa õigusemõistmisele.

Juhataja

Aitäh! Palun, härra Paap!

J. Paap

Nagu eelkõneleja siin ütles, olen töötanud kohtute süsteemis üle 15 aasta ning arvan, et suudan anda oma kogemused selleks, et vabariiklikul tasemel õigusemõistmist abistada.

Juhataja

Aitäh! Tundub, et küsimusi ei ole. Kas õiguskomisjonil on seisukoht härra Paapi suhtes?
Palun, härra Eller!

H. Eller

Lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu õiguskomisjon toetab Eesti Vabariigi Ülemkohtu ettepanekut valida Ülemkohtu liikmeks Jüri Paap. Otsus oli üksmeelne, kõik komisjonist osavõtnud hääletasid selle ettepaneku poolt.

Juhataja

Aitäh! Rohkem sõnavõtte ei ole. Palun kohaloleku kontroll. Kohal on 60 saadikut.
Lugupeetud saadikud! Kes on selle poolt, et Jüri Paap valida Eesti Vabariigi Ülemkohtu liikmeks? Palun hääletada! Poolt on 55, vastu 1, erapooletuid 2. Härra Paap on valitud Ülemkohtu liikmeks. Õnnitleme!

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadiku Mikk Titma saadikuvolituste lõpetamine

Juhataja

Veel üks personaalküsimus, mis puudutab meie kolleegi, härra Titmat. Härra Titma on esitanud juhatusale soovi, et seoses tema siirdumisega Stanfordini Ülikooli aastaks tööle peatataks tema saadikuvolitused. Juhatus arutas seda, andis selle küsimuse analüüsiks ja otsuse ettevalmistamiseks vabariiklikule valimiskomisjonile, kes esitab teile otsuse projekti, mis on teile laiali jagatud. Valimiskomisjoni nimel palun ma komisjoni aseesimehe härra Mälli otsuse projekti tutvustama.

R. Mäll

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud saadikud! Eesti Vabariigi Valimiskomisjon otsustas järgmist. Läbi arutanud Tallinna valimisringkonnast nr. 7 valitud saadiku Mikk Titma avalduse tema saadikuvolituste lõpetamise kohta ning vastavalt Eesti NSV Ülemnõukogu valimisseaduse § 20 punktile 10 otsustab Eesti Vabariigi Valimiskomisjon järgmist: teha Eesti Vabariigi Ülemnõukogule ettepanek lõpetada Tallinna valimisringkonnast nr. 7 valitud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadiku Mikk Titma soovile vastavalt tema saadikuvolitused.

Arvestades asjaolu, et käesoleval ajal töötatakse välja põhiseadust ning Eesti Vabariigi kõrgeima riigivõimuorgani valimised toimuvad 1992. aastal, teeme Eesti Vabariigi Ülemnõukogule ettepaneku mitte korraldada Tallinna valimisringkonnas nr. 7 asendusvalimisi.

Juhataja

Aitäh! Ma juhin Ülemnõukogu tähelepanu sellele, et härra Mälli viimane ettepanek – mitte korraldada asendusvalimisi – ei sisaldu teie käes olevas otsuse projektis. Nii et ma palun seda silmas pidada, kui me hakkame otsust vastu võtma. Tundub, et küsimusi ei ole. Kas võime asuda asja otsustama? Palun kohaloleku kontroll. Saalis on 61 saadikut.

Kes on selle poolt, et võtta vastu otsus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadiku Mikk Titma saadikuvolituste lõpetamise kohta koos härra Mälli poolt esitatud täiendusega mitte korraldada asendusvalimisi? Palun hääletame! Otsuse poolt hääletas 46 saadikut, 5 olid vastu, 6 jäid erapooletuks. Otsus jäi vastu võtmata.

Teeme uue hääletamise ja kohaloleku kontrolli. Saalis on 78 saadikut, puudub 25, tegelikult on kokku kohal 80. Kes on selle poolt, et võtta vastu Ülemnõukogu otsus Ülemnõukogu saadiku Mikk Titma saadikuvolituste peatamise kohta koos täiendusega projektile mitte korraldada asendusvalimisi? Otsuse poolt oli 59 saadikut, vastu 8, 1 erapooletu. Otsus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi maareformi seaduse eelnõu teise lugemise jätkamine

Juhataja

Asume arutama katkestatud päevakorraküsimust, s.o. maaseadust. Ma palun kõnetooli härra Kama.

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu! Me oleme maareformi seaduse eelnõu teist lugemist jätkanud mitmes etapis. Oleme hääletanud läbi kuus põhialternatiivi, mis muutsid või panid aluse kogu seaduse struktuurile. Möödunud nädalal hääletasime läbi ülejäänud alternatiivid. Meie komisjoni poolt on praeguseks asi sealmaal, et me võiksime läbi hääletada parandusettepanekud, mis on seaduseelnõu kohta meile esitatud, ning seaduse vastu võtta.

Minu teada on samal seisukohal ka maaelukomisjon. Kuid ma poleks liiga optimistlik, võttes arvesse, et eile oli ka kodakondsuskomisjon seisukohal, et otsuse kodakondsuse kohta võiks vastu võtta, et asi on selleks küps. Aga ikkagi ma paluksin Ülemnõukogu praegu usaldada komisjoni, usaldada neid inimesi, kes on selle tööga pidevalt tegelnud, ja mitte minna hääletamisel n.-õ. juhuslikkuse teed.

Juhataja

Kas me asume hääletama? Ma palun, et härra Kama ütleb selgelt hääletatavad küsimused. Siis ma paluksin ka härra Telgmaal öelda maaelukomisjoni seisukoha ja seejärel hääletame, kusjuures ettepanekute tegijatel on nähtavasti ka võimalik öelda oma selgitusi, kui vaja.

K. Kama

On selline ettepanek, et liikuda meie seaduseelnõus edasi järjekorras, paragrahvilt paragrahvile, ja hääletada järjest läbi kõik parandusettepanekud, mis on nende paragrahvide kohta tehtud. Sealhulgas nimetaksin ma ära ka need redaktsioonilised parandused, mis meie komisjon ise on eelnõu teksti sisse viinud, samuti need parandusettepanekud, mida komisjon on aktsepteerinud, mis ei lähe hääletusele.

Esimene parandusettepanek on § 2, mis on tehtud meie komisjoni liikme härra Tergi poolt ja seisneb selles, et § 2 lõppu lisada sõnad "ning ratsionaalse maakasutuse põhimõtetest". Tähendab, maareform lähtuks endiste omanike õiguste järjepidevusest, praeguse maakasutajate seadusega kaitstud huvidest ja kolmandaks, härra Tergi poolt pakutud ratsionaalse maakasutuse põhimõtetest. Meie komisjon on selle ettepaneku vastu põhjendusega, et me keegi ei tea, millised on ratsionaalsed maakasutuse põhimõtted. Samuti veendumusest, et kõige ratsionaalsema maakasutuse tagab see, kui me saame lahti sellest maa üldrahvalikust omandist. Samuti ei normeerime selle lõike lisamine mitte midagi, eelnevad kaks asja – õiguste järjepidevus ja praeguste maakasutajate seadusega kaitstud huvid – on seaduses fikseeritud, aga mis asjad on ratsionaalse maakasutuse põhimõtted, seda fikseeritud ei ole. Meie komisjon on ettepaneku vastu.

J. Telgmaa

Asi on niimoodi, et pärast meie kahe komisjoni ühisistungit võiks täna saalis toimuda nende alternatiivide hääletamine ainult omandi- ja maareformi komisjoni seisukohtade põhjal. Oma konkreetsed ettepanekud on esitanud ka maaelukomisjon. Maaelukomisjon võtaks täna sõna

ainult oma konkreetsete ettepanekute põhjal, kui need lähevad lahku omandi- ja maareformi komisjoni ettepanekutest.

Juhataja

Ma palun siis anda märku selle kohta. Läheme edasi. Võime panna hääletusele. Kas härra Tergi paranduse sisu oli kõigile arusaadav? Oli.

Kes on selle poolt, et lisada seaduse projekti teisele paragrahvile härra Tergi poolt lisatud sõnastus? Palun hääletada! Poolt on 14 saadikut, 29 on vastu, 15 jäävad erapooletuks. Härra Tergi parandusettepanek ei leidnud toetust.

K. Kama

Järgmine parandusettepanek on § 6 lõike 2 punktis 2, kus räägitakse, et maad ei tagastata, kui maa on antud teisele füüsilisele isikule taluseaduse alusel vastavalt seaduse §-le 8. Liia Hänni ettepanek on lisada sõnad "on antud teisele füüsilisele isikule põliseks kasutamiseks seaduslikus korras Eesti NSV taluseaduse alusel." Ja ma seletan ka selle ettepaneku sisu. See probleem oli ka meil arutlusel, kui me seaduseelnõu koostasime. Küsimus on selles, et praegu on väga paljud talueraldused Eestis tehtud taluseaduse protseduure rikkudes. Ja loomulikult ei saa seaduse rikkumise teel tehtud tähtajata maa eraldamine olla põhjuseks maa mittetagastamisel. Saavad olla ainult need maeraldused, mis on tehtud taluseadusega ettenähtud korras.

Proua Hänni ettepanek teeks asja n.-õ. piltlikult selgemini mõistetavaks, samal ajal on juristid, kes on seaduseelnõu ettevalmistamisel kaasa töötanud, väitnud, et ei ole vaja kirjutada seadusesse sisse põhimõtet, et seadus on täitmiseks mõeldud või midagi muud taolist, et see peaks olema enesestmõistetav. Proua Hänni hirm seisneb selles, et kui seda sisse ei kirjuta, siis kohalikud kohtud ei võta üldse taolisi asju arutusele, viidates maareformi seadusele ja öeldes, et kui on juba eraldatud, siis asi vaidlustamisele ei kuulu. Praegu ma komisjoni nimel seda ettepanekut pooldada ei saa. Mul ei ole selle kohta praegu selget seisukohta. Paluksin proua Hänni ettepanek hääletusele panna.

Juhataja

Härra Peterson, palun!

H. Peterson

Ma tahan sõna selgituseks.

Juhataja

Selgituseks saab sõna kas härra Kama, Härra Telgmaa või ettepaneku esitaja. Asume hääletama.

Kas proua Hänni ettepaneku sisu on saadikutele selge, s.t. lisada § 6 lõige 2 "seaduslikus korras"? Palun hääletame. Poolt on 27, 23 on vastu, 11 erapooletut. Proua Hänni parandus leidis toetust.

K. Kama

Järgmine parandus on meie komisjoni poolt § 6 lõige 2 punkt 5. Kuna igal pool mujal § 6 lõikes 2 on öeldud ka viide vastavale paragrahvile, mille järgi kogu asi toimub, siis punktis 5 seda öeldud ei ole. Meil on palve lisada lõppu sõnad "vastavalt aluste § 12 lõike 3 punktile 6".

Juhataja

Seda maaelukomisjon ei vaidlusta, hääletamist pole vaja läbi viia.

K. Kama

See täpsustab, mis korras toimub see maade tagastamine või mittetagastamine, mis praegu ei allu vabariigi jurisdiktsioonile. Muidu on liiga kategooriline.

Järgmine parandusettepanek on § 7 härra Reinsoni poolt. Siin on lõikes 1 ja 3 räägitud hoonete juurde kuuluvast maast, mis on vajalik hoonete teenindamiseks. Hoone või rajatise teenindamiseks vajalik maa on termin, mis on selles seaduses mitmes kohas. Härra Reinsonile teeb muret, et see termin on väga laialt tõlgendatav ja teeb ettepaneku asendada see mõistega "hoonetealune maa". Meie komisjon seda sellisel kujul et aktsepteeri, kuna hoonetealuse maana on võimalik tõlgendada seda maad, mis on piiratud ainult hoone vundamendiga. Me arvame, et praegu on vaja jätta seadusesse mõiste "teeninduseks vajalik maa" ja pärast mõiste eraldi normatiivaktiga lahti seletada. Ilmselt on vajalik rakendusotsusesse lisada üks punkt, mis ütleks, et teenindamiseks vajaliku maa kohta on vaja eraldi definitsiooni. Meie komisjon on härra Reinsoni ettepaneku vastu asendada "teenindamiseks vajalik maa" sõnadega "hoonetealune maa".

J. Telgmaa

Siin ma tahaksin toetada Kaido Kama ja juhtida tähelepanu sellele, et siin seaduseelnõus on mitmes kohas kirjas: kohaliku omavalitsuse organ koos Maa-ametiga. Täna võttis meie viimasest ühisistungist osa ka Maa-ameti peadirektor. Koos Maa-ametiga tähendab seda, et

igas vallas peab olema oma vannutatud maamõõtja. Kui me kirjutame kusagil "kohaliku omavalitsuse organ koos Maa-ametiga", s.t. vallavolikogu koos selle vannutatud maamõõtjaga. Tähendab, mingit niisugust bürookraatlikku asja venitamist sellest ei tule mitte kuskil. Seda ohtu ei ole.

Juhataja

Aitäh! Härra Reinson soovib selgitada oma ettepanekut. Palun!

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Asi on tõepoolest niimoodi, et kui me ütleme hoonetealune maa, siis võib tõesti tõlgendada vundamendist vundamendini, aga siin räägitakse hoonetest ja rajatistest. Kui ma kirjutan sinna hoonete ja rajatiste alune maa, siis see on hoopis midagi muud. Kõik teed, piirdetarad kaasa arvatud, kuuluvad rajatiste hulka, ja see ei tähenda sugugi vundamendist vundamendini. Küll aga on see minu arvates lihtsalt palju täpsem kui see teenindamiseks vajalik maa, mis on üldse avamata. Samuti jääb paigale too kohaliku omavalitsusorgani maamõõtja määramine, nii et ega meie ei kirjuta siin ette, mis on – see jääb ikkagi nende määramispiirkonda, aga uutes raamides.

Juhataja

Aitäh! Ma arvan, et küsimus on saadikutele arusaadav. On nii? Võime asuda hääletama.

Kes on härra Reinsoni parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 20 saadikut, 30 on vastu, 7 on erapooletud. Ettepanek ei leidnud toetust.

K. Kama

§-s 8 on meie komisjoni poolt pealkirjas tehtud parandus. Sõna "talumaa" asendada sõnadega "Eesti NSV taluseaduse alusel põliseks kasutamiseks antud maa". See on lihtsalt täpsustamiseks, et oleks täpselt selge, millist maad selles paragrahvis ikkagi mõeldakse.

§ 1 lõikes 1 paluks sisse viia seesama proua Hänni parandus, mis juba läbi hääletati: on antud seaduslikus korras Eesti NSV taluseaduse alusel.

Lõike 2 kohta on ettepanek härra Petersonilt. Lõige 2 räägib sellest, et taluseaduse alusel antud maad üldjuhul ei tagastata. Sellest tagastatakse ainult eluaseme koht endisele omanikule või tema pärijale kuni 2 ha suuruses, kui selle tagastamine ei ole teisiti võimalik. Härra Peterson pakub välja järgmise paranduse: "Teisele isikule antud talumaast tagastatakse

õigustatud subjektile eluaseme koht kuni 2 ha suuruses sellele omanikule või ühele pärijatest juhul, kui endine omanik õigusvastaselt sunniti lahkuma oma kodukohast."

Meie komisjon ei aktsepteeri härra Petersoni ettepanekut. Meie ettepanek on, kui seda küsimust üldse hääletada, siis hääletada seda kujul, et lõige 2 üldse välja jätta. Me ei pea õigeks teha siin diferentseeritud lähenemist erinevatele maareformi subjektidele lähtuvalt sellest, kas nad olid represseeritud või nad ei olnud represseeritud. See muudab kogu protseduuri jälle ühe astme võrra keerukamaks ja kuskil mujal taolisi erisusi tehtud ei ole. Kui härra Peterson nõuab, pannakse ettepanek muidugi hääletusele sellisel kujul, nagu see on esitatud.

H. Peterson

Lugupeetud proua juhataja ja ettekandja! Kodukohaõigus on väga vajalik terves selles seaduse mõttekonstruktsioonis, nagu see on üles ehitatud. Kuid ärme lööme siin päriselt kirvega kõigile ühtemoodi. Nendele inimestele, kes pandi sunniviisiliselt oma kodust lahkuma, on väga vajalik taastada oma juured. Ka meil tuleb teha mööndus ning tagasiulatuva jõuga suruda ta maaseadusesse sisse taluseaduse alusel juba eraldatud maa kohta. Kuid enamik juhtusid on sellised, kus inimesed on müünud oma kodukohaõiguse maha, nad on müünud hooned, mille ümbruses on nad kasutanud 2, 3, 4 ha ja mõnes perifeeriakohas isegi 10 ha. Kui nad on juba kord ise müünud ära hooned ja läinud vabatahtlikult sealt minema, siis nüüd minna nende inimeste käest tagasi võtma, kes on juba talu loonud, ma leian, ei ole õige. Nad saaksid selle 2 ha asendusmaana kuskil looduskaunis kohas – kas oja ääres, kus tõesti sobiksid need väikesed elukohad. Ainult nendele oleks tõesti mõeldav, kes sunniti lahkuma. Sellepärast ma paluksin teha niisugune mööndus ja mitte võtta kõiki ühe mõõdupuuga.

Juhataja

Härra Kama soovib seda kommenteerida.

K. Kama

Ma lisaksin härra Petersoni jutule ainult ühe kommentaari. Härra Petersoni jaoks on väga tähtis see, kui inimene on ise hooned müünud. Ma tuletan meelde, et Nõukogude seadused, mille järgi on elatud, ei võimaldanud inimesel omada mitut hoonet. Näiteks, kui inimesel oli maja linnas ja ta päris pärast isa surma oma isa kodumaja, pidi ta selle maha müüma, sest tal ei tohtinud olla kahte maja.

Juhataja

Kas küsimus on selge? Tundub, et on. Kas härra Peterson nõuab hääletamist? Nõuab. Ma sain aru, et härra Peterson ei muuda oma ettepaneku sisu.

K. Kama

Härra Petersoni ettepanek on lõige 2 järgmises sõnastuses: "Teisele isikule antud talumaast tagastatakse õigustatud subjektile eluaseme koht kuni 2 ha suuruses sellele omanikule või ühele pärijatest juhul, kui endine omanik õigusvastaselt sunniti lahkuma oma kodukohast."

Juhataja

Maaelukomisjonil ei ole märkusi. Asume hääletama.

Kes on härra Petersoni parandusettepaneku poolt? Selle ettepaneku poolt on 27 saadikut, 17 on vastu, 10 on erapooletud. Härra Petersoni ettepanek leidis toetust.

K. Kama

Komisjoni esimehena võtan eelnõu tagasi.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma ei saanud aru kolleeg Kama demaršist. Kuidas ta võib kogu komisjoni nimel projekti tagasi võtta, kui ta pole komisjoniga nõu pidanud? Tänan!

Juhataja

Ma usun, et komisjon peab tõepoolest oma seisukoha selles küsimuses langetama. Meie reglement ei näe ette, et komisjoni esimees võib komisjoni eest langetada otsuseid. Kas härra Telgmaal on juhtivkomisjoni seisukoht selles küsimuses? Palun, härra Telgmaa!

J. Telgmaa

See on üks neid juhte, kui ma suutsin õigesti selles küsimuses orienteeruda, kus on mindud seda teed, et teha asi lihtsamaks. Ma ikkagi pakuksin maa- ja omandireformi komisjonile praegu väikest veerandtunnist vaheaega. Las nad otsustavad kollektiivselt, kas võtavad tagasi või ei võta. Mulle tundub, et ei ole tingimata vaja sellepärast veel tagasi võtta, et Petersoni ettepanek läbi läks. Võib-olla võtab sellest otsustamisest osa ka härra Peterson kui selle komisjoni liige, et nad saaksid omavahel läbi rääkida.

Juhataja

Palun, härra Annus! Lubage, et me siiski läheme edasi reglemendi järgi. Palun!

L. Annus

Lugupeetud Marju Lauristin! Ma saan muidugi aru teie suhtumisest minusse. Ma olen ka saadik ja ma paluksin seda arvestada. Mul oleks reglemendiküsimus. Nimelt, ma teen ettepaneku katkestada lugemine seni, kuni komisjon on oma seisukoha välja öelnud.

Juhataja

Aitäh! Ma paluksin katkestamise ettepanekut kirjalikult. Härra Peterson palub ettepaneku esindajana sõna. Palun, härra Peterson!

H. Peterson

Mul on ettepanek teha vaheaeg 7 minutit, me arutame omandi- ja maareformi komisjoniga selle läbi.

Juhataja

Vaheaeg 7 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Palun istuda kohtadele. Härra Rätsep soovib sõna. Kas komisjon ja härra Peterson on vaheajal jõudnud selgusele? Palun, härra Peterson!

H. Peterson

Lugupeetud juhataja! Ma pean seda enda poolt pakutud lahendust väga tähtsaks ja olen kolleegidele tänulik, et seda ka aktsepteeriti. Seoses erimeelsustega poliitiliste jõudude vahel võib saada takistatud maaseaduse vastuvõtmine ka sellisel kujul, nagu see on esitatud. Kuigi ma kõigega siin rahul ei ole, aga see on ikkagi parem kui mitte midagi ning seetõttu olen sunnitud oma ettepaneku tagasi võtma.

Juhataja

Härra Peterson loobub oma ettepanekust. Palun rahu! Milline on sellega seoses komisjoni seisukoht?

K. Kama

Ma kõigepealt väga vabandan Ülemnõukogu ees. Kahtlemata ei olnud mul ainuisikuliselt õigus eelnõu tagasi võtta. Aga selle viimase hääletamisega läks Ülemnõukogu just seda teed, mille eest ma hoiatasin enne hääletustele asumist. Tähendab, hääletatakse sisse parandusettepanekuid, mis ei sobi üldse kogu muu seaduse struktuuri. Käitatakse taoliselt, nagu käituti kodakondsuse küsimuse arutamisel eile. Vaheajal konsulteerides oli härra Peterson nõus oma ettepaneku tagasi võtma. Kahtlemata tuleb see nüüd uuesti läbi hääletada.

Juhataja

Palun paneme hääletusele härra Petersoni uue parandusettepaneku. Ülemnõukogu saab kõiki asju otsustada hääletamise teel. Kui saadik on teinud ettepaneku see parandus, mille ta tegi, tagasi võtta, peab see saama läbi hääletatud. Palun, härra Lebedev!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Asi on selles, et Ülemnõukogu võttis häälteenamusega vastu selle paranduse ja see ei ole enam härra Petersoni parandus, vaid on Ülemnõukogu parandus. Ja pärast seda ei saa enam keegi panna seda küsimust uuesti hääletusele. Autoril ei ole selleks enam õigust. Seda võib otsustada ainult Ülemnõukogu. Meie relemendis on öeldud, et kui otsus on vastu võetud, siis ei saa seda enam uuesti hääletusele panna. Tänan! Ainus, mida võib teha, on seaduseelnõu tervikuna tagasi võtta. Tänan!

Juhataja

Härra Lebedev! Ülemnõukogu saab otsustada mis tahes küsimusi hääletamise teel. Ka seda ettepanekut, mida komisjon ja härra Peterson koos kaalusid – me tegime selleks vaheaja, et leida lahendus –, saab Ülemnõukogu otsustada hääletamise teel. Palun, härra Made!

T. Made

Austatud eesistuja! See kõik on tõsi, Ülemnõukogu saab kõike otsustada. Kuid me saame nüüd otsustada, kas tühistada see hääletamine või võtta see punkt seaduseelnõust välja, mitte enam uuesti panna Härra Petersoni ettepanekut hääletusele.

Juhataja

Ei, kindlasti mitte.

T. Made

Teie redaktsioon oli niisugune, et panna Petersoni ettepanek uuesti hääletusele. See ei sobi.

Juhataja

Ma mõtlesin, et tuleb tühistada selle punkti hääletamine, mis tähendab sisuliselt, et me peame hakkama seda uuesti hääletama.

T. Made

Ei, mitte uuesti hääletama, vaid me hääletame nüüd selle ettepaneku tühistamise poolt või vastu.

Juhataja

Just täpselt seda ma paningi ette.

T. Made

Ei, nii päris ei olnud.

Juhataja

Ma paneksin siiski nüüd selle ettepaneku hääletamisele. Ainukesena on õigustatud sisuliselt selles küsimuses sõna võtma härra Telgmaa. Palun, härra Telgmaa!

J. Telgmaa

Ma ütlesin mõne sõna, mis seisukohal maaelukomisjon üleüldse selle seaduse eelnõu puhul on. Seda väljendas ka härra Peterson oma viimase repliigi lõpus. Ja nimelt, igasugune eelnõu on paratamatult ebatäiuslik ja igasugune seadus jääb ka ebatäiuslikuks – ükskõik, kuidas me seda vastu ei võta. Kuid praegu on see eelnõu sellises konditsioonis, et isegi ilma nende parandusteta, mis on pakutud, oleks õigem see vastu võtta. Sellepärast tuleks kasutada ära kõik võimalused leida siin saalis praegu kompromiss ja mitte nii väga reglemendi suhtes juuksekarva lõhki ajada, kui see vähegi võimalik on. Ja kui praegu need kaks poolt jõudsid kompromissile, siis tuleme vastu ja kas või hääletame kõigepealt seda, kas panna uuesti hääletusele või mitte. Otsime kompromissi, mida meilt oodatakse.

Juhataja

Aitäh! Härra Pohla tahab protseduuri osas veel täiendada.

V. Pohla

Lugupeetud juhataja! Mul on muidugi kahju, et meil selline konflikt tekkis selle eelnõu vastuvõtmisel, kuid ma tunnen muret ühe asja pärast. Kui on olemas range kord, mis meie reglemendis on ette nähtud, ja kui me ultimatiivsete nõudmiste alusel seda nüüd eirame, siis tekib küsimus, kuidas me oma tööd edaspidi üldse korraldame. Reglemendis ei ole ette nähtud nii, et me võtame otsuse vastu ja kohe pärast seda hakkama otsust uuesti vastu võtma ja uuesti tühistama. Reglemendis ei ole sellist korda ette nähtud.

Juhataja

Kas protseduuri suhtes? Ei, küsimustele me praegu ei vasta. Asume kohe hääletama. (Hääli saalist.) Palun komisjoni seisukoht saadikutele enne hääletamist.

K. Kama

Meil ei olnud praegu koos komisjoni kvoorumit, kellega oleks saanud taolist otsust vastu võtta.

Juhataja

Ma palun siis saadikutel härra Petersoni ja härra Telgmaa ettepanekul tühistada härra Petersoni parandusettepanek. Kas sellega ollakse nõus? Palun hääletada. Selle poolt on 30 saadikut, vastu on 26, 5 on erapooletud. Otsus on langetatud, härra Petersoni ettepanek on tühistatud. Palun läheme edasi.

K. Kama

Sellega siis jäävad § 8 lõiked 2 ja 3 sellisel kujul, nagu nad on esitatud eelnõu tekstis. Järgmine parandusettepanek on härra Petersonilt § 9 lõike 2 kohta. Ma loen teile täpselt ette härra Petersoni ettepaneku: "Sellisel kujul esitatuna jätta välja." Härra Peterson ei ole pakkunud, mis kujul see võiks sisse jääda. Meie komisjon ei aktsepteeri härra Petersoni ettepanekut, et lõige 2 välja jätta. Kui praegu automaatselt lõige 2 välja lülitada, siis see muudab kogu seaduse struktuuri. Seda ei ole võimalik teha nii, et ainult üks lõige välja lülitada. Mul on ettepanek härra Petersonile, kas ta ei tahaks oma ettepanekut tagasi võtta.

Juhataja

Palun, härra Peterson!

H. Peterson

Lugupeetud juhataja ja komisjoni esimees! Antud juhul, kui see läks paragrahvist 8 välja, ei ole mõtet panna ka § 9. Pole midagi teha, kui Ülemnõukogu ei saa aru, et programmeerime tüli aastakümneteks, killustame meie talupidamise ja meie tulevase maaelu. Ma ei pane seda hääletamisele.

Juhataja

Me ei pane ettepanekut hääletamisele.

K. Kama

Järgmine parandus on §-s 10 härra Petersoni poolt. See on seesama parandusettepanek, mida ükskord juba hääletati ja pärast see hääletus tühistati. § 10 lõige 2 jätta välja sõnad "kusjuures loomakasvatusfarmide teenindamiseks vajaliku maa hulka ei loeta karjamaad jm. söödatootmiseks vajalikku". Meie komisjon ei ole härra Petersoni ettepanekuga nõus. Ja meie arvates on siin just nimelt selgituslikult vajalik, et me annaksime mingisugusegi kriteeriumi sellele, mida me mõistame selle teenindamiseks vajaliku maa all, mis härra Reinsonilegi muret tegi. Oleme härra Petersoni ettepaneku vastu.

Juhataja

Kas maaelukomisjon on nõus omandireformi komisjoniga? Maaelukomisjonil ei ole seisukohta. Härra Peterson, palun!

H. Peterson

Lugupeetud juhataja! Selle ma siiski tahaksin jätta hääletamisele. Karjamaa on farmi teenindav maa ja kui me seda eirame, siis me lähme põllumajandusteaduse ajalukku. Illustreeriva näitena on see sama hea, kui me ütleksime, et Tallinna sadam ei kuulu Tallinna juurde või ükski sadam ei kuulu hansalinna juurde. Ning seda ma paluksin panna hääletamisele. § 18 töötab mõlemas suunas ning igasugused ohud, et karjamaa all olevat maad ei saa kätte, ei vasta tõele. Ja meil oli läbi hääletatud ka variant (ma ise ka toetasin seda), et selle farmi all oleva maa endine omanik saaks eelisolukorras selle farmi omale rendile ja ära

osta. Kuid me ei tohi tervikut lahutada, ükskõik kummale see läheb. Et vähemalt tootmine säiliks ja Tallinnas ja terves Eestis oleks piima ka lähemal viiel aastal.

Juhataja

Aitäh! Selgitused on piisavad. Härra Petersoni ettepanek on arusaadav. Palun asume seda ettepanekut hääletama. Me oleme seda juba ükskord hääletanud. Ei, me ei aruta praegu komisjoni käitumist.

Kes on selle ettepaneku poolt, mille tegi härra Peterson: jätta § 10 lõikest 2 ära lõpp alates sõnast "kusjuures"? Palun hääletada! See härra Petersoni ettepanek leidis toetust: 26 oli poolt, vastu 24, 6 jäi erapooletuks.

K. Kama

Lähme edasi § 11 juurde. Kõigepealt on siin meie oma komisjoni redaktsiooniline parandus lõikes 4. Lõige 4 kõlaks nüüd järgmiselt: "Kui mitu õigustatud subjekti soovivad asendusmaad vastavalt käesoleva paragrahvi lõikele 3 ning neil on selleks võrdne õigus, korraldatakse nende vahel enampakkumine." Sisu on täpsustamises, et see enampakkumise asi käib ainult lõike 3 kohta, mitte ei ole laiem.

Ja sellesama lõike 4 kohta on ka maaelukomisjoni ettepanek. Ettepanek on selline, et jätta ära "korraldatakse nende vahel enampakkumine" ning selle asemel oleks "otsustab küsimuse kohaliku omavalitsuse volikogu". Tähendab, kui mitu subjekti soovivad asendusmaad, näiteks halduspiirkonda, kus nad elavad, ja kõigile pole seda võimalik anda, siis meie ettepaneku järgi läheb asi enampakkumisele. Maaelukomisjoni ettepanekul otsustab küsimuse kohaliku omavalitsuse volikogu. Meie oleme maaelukomisjoni ettepaneku vastu põhjendusega, et kui näiteks mitusada inimest soovivad maad mere ääres Tallinna linna lähedal, siis ka maaelukomisjoni variandi järgi toimub niikuinii enampakkumine, ainult natukene teisel aadressil.

J. Telgmaa

Me peame ajutise omandi- ja maareformi komisjoni põhjendust mõnevõrra kunstlikult konstrueerituks. Ja asi on selles, et kohaliku omavalitsuse volikogu koosneb kohaliku rahva hulgast valitud isikutest, kes on avalikkuse kontrolli all ja kelle otsused on seetõttu samuti avalikkuse kontrolli all – see on üks asi. Ja põhiline on, et siin on tegemist õigustatud subjektiga. See tähendab, et need on inimesed, kelle omandiõigus taastatakse ja kelle omand

taastatakse asendamise teel. Ja ei ole lihtsalt eetiline panna neid omavahel veel enampakkumisel esinema.

Juhataja

Aitäh! Saame panna küsimuse hääletusele. Kes on maaelukomisjoni parandusettepaneku poolt, et asja otsustaks kohalik volikogu? Maaelukomisjoni ettepanek leidis toetust 32 häälega 20 vastuhääle ja 7 erapooletu juures.

K. Kama

Sama paragrahvi lõikes 5 juhtis härra Reinson tähelepanu sellele, et praeguses sõnastuses määratakse asendusmaa suurus kindlaks, lähtudes tagastamata maa õigusvastase võõrandamise aegsest väärtusest ning maakorralduse nõuetest. See tähendab, et seda võiks tõlgendada ka niimoodi, et maakorraldus hakkab otsustama, kas 20 või 40 ha. Ja me pakume nüüd ise välja redaktsioonilise paranduse teha esimesest lausest kaks lauset järgmiselt. Esiteks oleks "Asendusmaa suurus määratakse kindlaks, lähtudes tagastamata maa õigusvastase võõrandamise aegsest väärtusest" ning teine lause oleks "Asendusmaa piirid määratakse kindlaks vastavuses maakorralduse nõuetega." Kas härra Reinsoni see asi rahuldab?

Juhataja

Härra Reinsoni rahuldab, härra Telgmaad rahuldab. Läheme edasi.

K. Kama

Järgmine on meie komisjoni liikme härra Erik Tergi ettepanek § 13 kohta. Praegu on §-s 13 kirjutatud, et maa kompenseeritakse õigusvastase võõrandamise aegses väärtuses. Härra Terk pakub välja, et see toimuks õigusvastase võõrandamise aegsest väärtusest lähtudes. Küsimus on puhtpoliitiline. Omandireformi aluste seaduses me kirjutasime, et vara kompenseeritakse õigusvastase võõrandamise aegsest väärtusest lähtudes. Seda on praegu juba majandusministeeriumi esindajad asunud tõlgendama niimoodi, et see kompensatsioon võib olla tollaegsest väärtusest lähtudes näiteks 10%. Et taolisi tõlgendusi välistada, on meie komisjon praeguse teksti poolt, s.t. öelda, et see toimub võõrandamisega väärtuses.

Juhataja

Maaelukomisjon on samal seisukohal. Tähendab, on härra Tergi paranduse vastu. Kas

küsimus on selge? Asume hääletama. Kes on härra Tergi paranduse poolt? Härra Tergi paranduse poolt oli 13 saadikut, vastu 33, 7 erapooletut. Parandus ei leidnud toetust.

K. Kama

Järgmine on härra Reinsoni parandusettepanek § 14 lõike 1 kohta. Ettepanek on järgmine: "Kui maa tagastamist nõuavad mitu pärijat, võivad nad omavahel leppida maa jagamise osas. Kui maa tagastamist nõudvad pärijad kokku ei lepi ja maad ei ole võimalik nende vahel tükeldada ..." ja edasi teksti järgi. Parandusettepaneku sisu seisneb selles, et lubada pärijate vahel maa tükeldamist ka väiksemaks kui 10 ha. Ülemnõukogu otsustas juba (kui me § 17 alternatiive läbi hääletasime), et maa tükeldamisel ei lubata väiksemaid tükke kui 10 ha. See tähendaks nüüd pärijate puhul sellest reeglist erandi tegemist. Meie komisjonil ei ole ettepaneku suhtes seisukoht kooskõlastatud, paluksin ettepanek hääletusele panna.

Juhataja

Kas ettepaneku sisu on arusaadav? Härra Reinson soovib selgitada. Palun, härra Reinson!

J. Reinson

Austatud juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu! Ma tahan juhtida tähelepanu ühele sellisele momendile. Kas meie oleme siis need kõige targemad, et teame, et just nimelt 10 ha suurust maatükki on hea kasutada? Võib-olla need omanikud otsustavad vabalt ja kui nad oskavad selle maaga ka 2 ha suuruses ümber käia, siis miks me peaksime neile seda keelama?

Juhataja

Tänan! Maaelukomisjonil ei ole seisukohta? Ei ole. Kes on härra Reinsoni ettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle poolt on 35 saadikut, vastu on 16, 8 on erapooletud. Härra Reinsoni ettepanek leidis toetust.

K. Kama

Järgmine parandusettepanek on § 15 maaelukomisjoni poolt. Maaelukomisjon teeb ettepaneku lisada: käesoleva seaduse ning nende alusel Eesti Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud normatiivaktidega määratud korras. Nii et juurde tuleks neli sõna: Eesti Vabariigi Valitsuse poolt. Meie komisjon ei aktsepteeri seda seisukohta põhjendusega, et normatiivakt on näiteks ka see seadus, mille peab kehtestama mitte valitsus, vaid parlament. Ja samuti on vägagi tõenäoline, et ka valitsusest alamal seisvatel astmetel (kohalikel omavalitsustel jne.) tuleb

kehtestada normatiivakte, selleks et maareformi läbi viia. Ei ole mõeldav kogu asja teha valitsuse tasemel. Nii et me oleme maaelukomisjoni ettepaneku vastu.

Juhataja

Palun, härra Telgmaa!

J. Telgmaa

Maaelukomisjoni mõttekäik on siin selline, et see punkt ei kajasta tervet maareformi – peale tagastamise, asendamise ja kompenseerimise on maareformis veel ka maa erastamine. Aga mis puutub tagastamisse, asendamisse ja kompenseerimisse – see puudutab just endiste omanike õiguste realiseerimist –, siis oleme me seisukohal, et see peaks käima ühtlaselt üle terve Eesti. Ei saa lubada, et näiteks iga maakonnavalitsus võtaks selle kohta vastu mingeid eraldi normatiivakte. See on meie otsuse alus, et seda teeks valitsus ühtlaselt üle terve Eesti.

K. Kama

Ma ütleks veel ühe kommentaari. Kui me võtame maaelukomisjoni ettepaneku vastu, siis tähendab see, et ka maakorralduse reeglid, mida meil praegu ei ole (meil on kindlasti vaja maakorralduse seadust, enne kui me hakkame seda reformi läbi viima), peaks kinnitama valitsus, mitte Ülemnõukogu.

Juhataja

Loodetavasti on kõigile arusaadav selle vaidluse sisu ja maaelukomisjoni ettepanek anda normatiivaktid valitsuse pädevusse. Kes on maaelukomisjoni ettepaneku poolt? Poolt on 22 saadikut, vastu 33, erapooletuid on 4. Ettepanek ei leidnud toetust.

K. Kama

Järgmine ettepanek maaelukomisjoni poolt on § 17 lõige 2. On ettepanek asendada "väljaspool linna või alevi piire asuvad maad" sõnaga "talumaad" – see käib tükeldamise kohta. Maaelukomisjon pakub, et talumaad saab tükeldada vaid tingimustel, et maatükid vastavad jne. Me ei saa seda ettepanekut aktsepteerida, kuna selle seaduse kontekstis on sõnaga "talumaa" mõistetud väga kitsalt ja konkreetselt ainult seda maad, mis on eraldatud taluseaduse alusel. Mingis muus kontekstis sõna "talumaa" ei kasutata. See viiks kogu seaduse struktuuri paigast ära. Kas maaelukomisjon oleks valmis oma ettepanekut tagasi võtma?

J. Telgmaa

Me ei loe välja, et selles seaduses mõistetakse taluseaduse järgi välja antud talumaid talumaadena. Siin on tegemist endiste talude taastamisega, endiste talude tagasiandmisega. See on selles seaduses põhilisemaid asju, mis see peab tegema – andma tagasi endised talumaad. Sellepärast me tegime siin selles punktis ettepaneku, et me eristame talumaad mis tahes muust maast. Talu on siiski tervik – tervikut ei tohi tükeldada, aga muu maa tükeldamisel piiranguid ei ole. Selles suhtes oli meie komisjon üksmeelne.

Juhataja

Maaelukomisjon oma ettepanekut tagasi ei võta, kusjuures maaelukomisjon ei nõustu talumaade nii kitsa tõlgendamisega.

K. Kama

Kui lubatakse, siis ma natukene kommenteerin. Küsimus ei ole siin mitte niipalju mõisteline kui terminoloogiline. Kui me toome praegu siia sisse talumaa, siis on see mõisteta nii, et see käib ainult taluseaduse järgi eraldatud maa kohta. Meil on igal pool ainult kahes kategoorias: kas alevite piirides või väljaspool linnade ja alevite piire. Maaelukomisjoni esimehe mõte eraldada talumaad muudest maadest – mina isiklikult ei mõista, mis on muud maad. Meie komisjon seda ei aktsepteeri.

Juhataja

Maaelukomisjon palub paar minutit vaheaega. Maaelukomisjon on jõudnud otsusele. Palun, härra Telgmaa!

J. Telgmaa

Vastu tahtmist võtame selle ettepaneku tagasi, jäädes lootma pärijate heale läbisaamisele, mis peaks reegel olema, ja mis siis ei vii nende maade väga suurele killustamisele. Nii et me võtame tagasi.

Juhataja

Härra Telgmaa ettepanek on selge, hääletamist ei tule. Palun, läheme edasi.

K. Kama

Järgmised ettepanekud on § 18 kohta. § 18 lõige 3 räägib sellest, et maa tagastamisel või asendamisel võib kohalik omavalitsus koos Maa-ametiga kehtestada maasaajale tähtajaliselt kuni 5 aastaks piiranguid või kohustusi maa kasutamisel. Mitmetes saadikutes on tekitanud küsimusi, kas omavalitsus koos Maa-ametiga võib täiesti suvalisi piiranguid kehtestada nii palju kui tahab. Selle lõike 3 all on mõeldud eelkõige just nimelt karjafarmide juurde karjamaana kuuluvat maad, et selle tagastamisel on võimalus teha maaomanikule kohustuseks näiteks 5 aasta jooksul rentida seda maad farmile või panna talle näiteks kohustus 5 aasta jooksul müüa sellele farmile heina. Samuti on siin mõeldud neid inimesi, kes elavad praegu maal ja peavad loomi, aga kes elavad kas siis kolhoosi või sovhoosi majades. Kui nüüd praegu nende kasutuses olev maa tagastatakse, oleks võimalik teha maaomanikule piiranguid nende kasuks.

Ettepanekud on maaelukomisjonilt ja samuti härra Reinsonilt. Aga me arutasime selle probleemi läbi ja pakusime ise ühe täienduse, mis võib-olla rahuldab nii maaelukomisjoni kui ka härra Reinsonit. Nimelt pärast sõnu "5 aastaks" lisada: Eesti Vabariigi normatiivaktiga ette nähtud piiranguid või kohustusi. See tähendab, et tuleb välja töötada täiendav akt selle kohta, milliseid piiranguid või kohustusi tohib kehtestada. Paluks need sõnad sisse viia: Eesti Vabariigi normatiivaktiga ette nähtud piiranguid või kohustusi.

Parandusettepanekud on järgmised. Maaelukomisjoni ettepanek on lisada lõppu: mis on suunatud maa senise kasutusviisi säilitamisele. Kas maaelukomisjon nüüd antud kujul nõuab seda parandust või ei nõua?

J. Telgmaa

Mulle tundub, et härra Kama poolt pakutud redaktsioon langeb sisuliselt kokku meie omaga ja sel juhul ma võtaksin oma ettepaneku tagasi. Aga ma palun maaelukomisjoni liikmeid, kui minu otsus kelleski protesti tekitab, sellest kohe märku anda.

Juhataja

Kas maaelukomisjoni liikmetest keegi protestib? Ei protesti. Lähen edasi.

K. Kama

Teine ettepanek sama lõike juures on härra Reinsonilt. Ettepanek seisneb selles, et lisada lõppu: "Maaomanikul on õigus piirangute ja kohustuste otstarbekus vaidlustada kohtus." Sisuliselt on see loomulikult väga õige seisukoht, aga me ei saa seda praegu pooldada

põhjendusel, et niikuinii on väga palju asju selles seaduses kirjas. Õigus vaidlustada kohtus oli meil kirjas juba alustes ja selle kohta peavad tulema täiendavad normatiivaktid, mida kahjuks valitsus ei ole meile siamaani esitanud. Kui me ainult § 18 lõikesse 3 kirjutame selle sisse, siis võib tekkida mulje, et muudel juhtudel kohtusse kaebamise õigust ei ole. Sellisena me ei saa seda aktsepteerida. Kas härra Reinsoni rahuldab see parandus, mille me juba sisse viisime?

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mind see parandus ei rahulda. Tähendab, see parandus on täiesti loomulik ja õiges kohas, aga ma tahan ikkagi rõhutada oma täienduse vajalikkust. Tõepoolest on ju omandireformi aluste seaduses ja selles seaduses sätestatud küsimuste vaidlustamine kohtus, aga kui seda piirangute paragrahvi peetakse nii tähtsaks, et selle lõikes 7 sätestatakse omanikult kohtu korras maa äravõtmine sundmüüki, kui ta rikub neid nõudeid, siis peab igal juhul olema ka omaniku kohtulik kaitse sellesamas paragrahvis sätestatud.

Juhataja

Aitäh! Niisiis, härra Reinson nõuab oma ettepaneku hääletamist. Kas ettepaneku sisu on selge? Palun korrata veel härra Reinsoni ettepanekut.

K. Kama

Härra Reinsoni ettepanek on lisada § 18 lõige 3 lõppu: "Maaomanikul on õigus piirangute ja kohustuste otstarbekus vaidlustada kohtus."

Juhataja

Täna! Asume hääletama. Kes on härra Reinsoni parandusettepaneku poolt? Poolt on 30 saadikut, vastu 15, 4 on erapooletud. Härra Reinsoni ettepanek leidis toetust.

K. Kama

Järgmine parandusettepanek on sama, 18. paragrahvi lõige 4. See on komisjonipoolne parandus ja kõlab nii: "Kui tagastatav või asendatav maa on kehtivas korras antud rendile, jääb rendileping maa tagastamisel või asendamisel jõusse." Meil on sõlmitud maa rendilepinguid ka vastavalt muudele normatiivaktidele, mitte ainult vastavalt taluseadusele. See laiendab rendilepingu kehtivusse jätmist kõikidel juhtudel.

Juhataja

Aitäh! Läheme edasi.

K. Kama

Järgmine on EMKE parandusettepanek § 19 kohta, see on teile kätte jagatud: maa ostu-müügi objektiks muutmise 5 aasta piirang asendada piiranguga, et see on keelatud kuni maa võõrandamise seaduse kehtestamiseni. Meie seda ettepanekut ei poolda. Põhjendus on järgmine: nimelt on selle 5 aasta konstruktsiooni peale see seadus üles ehitatud, siin on see sõlmkoht. Kui me selle ära muudame, muutub küsitavaks see, miks on vaja 5 aasta jooksul neid piiranguid, sihtotstarbelist kasutamist ja kõike muud – miks just 5 aasta jooksul, mitte kauem ega vähem. Lõpuks on meil alati võimalus (kui leiame 3 aasta pärast, et meil on maareform läbi viidud ja maa võib muutuda ostu-müügi objektiks) sellekohane seadus vastu võtta. Meie oleme ettepaneku vastu.

Juhataja

Kas ettepaneku tegijad soovivad ettepanekut kommenteerida? Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud juhataja, austatud härra Kama ja kolleegid! Meie ettepaneku mõte oli see, et mitte pidurdada 5 aastaks iseregulatsiooni tekkimist maasuhetes. Me leidsime, et see 5 aastat ei ole eriti põhjendatud. Kui me suudame seadusandlikud aktid varem saada, siis võiks see olla tähiseks, millal maa müüki läheb. Me võiksime siiski hääletada seda punkti.

Juhataja

Niisiis ettepanek läheb hääletusele. Ettepaneku sisu on selles, kas jätta kindel termin 5 aastat või panna piiriks vastava normatiivakti eraldi vastuvõtmine, ilma aastaid märkimata. Härra Fjuk, palun! Kas protseduuri kohta?

I. Fjuk

Ma paluksin rahva-keskfraktsioonile enne seda hääletust 3 minutiks vaheaega.

Juhataja

Kell 12 algab korriline vaheaeg, nii et võimalik on nõu pidada sellel vaheajal, ilma eraldi vaheajata. Enne vaheaega kuulame ära veel maaelukomisjoni, härra Telgmaa seisukoha.

J. Telgmaa

Tahaksin rõhutada veel ühte aspekti, mispärast me toetame Kaido Kama komisjoni ettepanekut. See keeld hoiab ära maade igaks juhuks omandusse võtmise, et siis hakata äri tegema.

Juhataja

Aitäh! Härra Antonil on teadaanne. Palun!

T. Anton

Lugupeetud õiguskomisjoni liikmed! Palun teid vaheajal õiguskomisjoni ruumi. Meil on vaja koosolekut pidada. Aitäh!

Juhataja

Seesama kehtib kodakondsuskomisjoni liikmete kohta. Me jätkame õiguskomisjoniga koos nõupidamist kodakondsuse seaduse vastuvõtmise üle.

V a h e a e g

Juhataja

Asume töökohtadele, jätkame tööd. Kohaloleku kontroll. Jätkame maaseaduse käsitlemist. Palun, härra Kama!

K. Kama

Meil jäi pooleli EMKE parandusettepanek § 19 lõike 1 kohta, mis seisnes selles, et maa ostumüügi 5 aasta piirang asendada piiranguga, et maa ost-müük on keelatud kuni maa võõrandamist reguleeriva seaduse kehtestamiseni. Meie komisjon on ettepaneku vastu ja nagu ütles härra Telgmaa, on selle vastu ka maaelukomisjon. EMKE soovis ettepaneku hääletamist.

Juhataja

Kas saadikutel on EMKE ettepanek selge – mitte panna 5-aastast piirangut maa ostule müügile, vaid jätta see seaduse otsustada? Kes on EMKE ettepaneku poolt? Poolt on 13, 37 on vastu, 8 on erapooletud. Ettepanek ei leidnud toetust.

K. Kama

Järgmine parandusettepanek on §-s 21 meie komisjoni poolt. See seisneb selles, et jätta sellest paragrahvist välja 2. lõige. Kogu paragrahv muutuks ühelõikeliseks ja muutub ka pealkiri: "Maa erastamise õigustatud subjektid". Kohustatud subjektid jäävad välja, need on paika pandud juba alustes. Neid siin vaja ei ole.

Järgmine parandus meie komisjoni poolt on § 22 lõikes 3. Teises lauses jätta välja sõnad "enampakkumise korras". See on puhtredaktsiooniline. Kuna niikuinii esimeses lauses räägitakse enampakkumisest, käib kogu see lõige enampakkumise kohta.

§ 24 lõikes 1 on maaelukomisjoni ettepanekul ja meie poolt aktsepteeritud redaktsiooniline parandus: piirsuurused. Rea esimene sõna.

Aga § 24 kohta on parandused maaelukomisjoni ja härra Raigi või EMKE fraktsiooni poolt. Nende sisu on üks: jätta lõikest 2 välja seal sätestatud maa erastamise piirsuurus (et ei tohi olla üle 10 ha). Meie lähtusime sellest, et kui me esimest kuut alternatiivi hääletasime ja otsustasime, et maa tagastamisel ei tohi maad tükeldada väiksemaks kui 10 ha, siis see piirang peaks automaatselt kehtima ka maa erastamise puhul.

Nüüd on kaks ettepanekut. Maaelukomisjon teeb ettepaneku jätta lõige 2 üldse välja. EMKE teeb ettepaneku sõnastada lõige 2 järgmiselt: väljaspool linnade ja alevite piire erastatava maa suurus ei ole piiratud, välja arvatud krundid ja eluasemekohad kuni 2 ha suuruses vastavalt käesoleva seaduse § 8 ja § 9 lõige 1. Meie ettepanek on selline. Kui seda küsimust hakatakse hääletama, siis hääletada kogu paragrahvi tervikuna väljajätmist, sest lõige 2 on ainus lõige, mis midagi normeerib. Kas see ettepanek rahuldab maaelukomisjoni ja EMKE-d?

J. Telgmaa

Ma arvan, et see ettepanek rahuldab maaelukomisjoni, aga kui keegi maaelukomisjonist arvab teisiti, siis paluks kohe protestida.

Juhataja

Kas maaelukomisjonist keegi arvab teisiti? Ei arva. Kõik on härra Telgmaaga nõus, härra Kama on nõus. Kas EMKE on nõus sel juhul loobuma oma ettepanekust? Ka EMKE on nõus. Hääletamist ei ole tarvis.

K. Kama

Ma ütlen veel kord, et meie komisjon seda parandust ei ole aktsepteerinud, vaid teeb ettepaneku hääletada sellisel kujul, kas jätta see paragrahv välja või mitte. Meie oleme lähtunud sellest, et Ülemnõukogu on tagastamise juures 10 ha piirangu juba kehtestanud.

Juhataja

Kes on selle poolt, et jätta eelnõust välja § 24? Selle poolt hääletas 42 saadikut, vastu oli 8, 6 jäid erapooletuks. Ettepanek võeti vastu.

K. Kama

Nüüd me jõuame 4. peatükini, mille kohta on EMKE saadikufraktsioonilt kompleksne parandusettepanek, mis on teile ka laudadele jagatud. See tähendab, kogu 4. peatükk asendada nende nelja paragrahviga, mille on EMKE fraktsioon alljärgneval kujul välja pakkunud. Mõni sõna selgituseks. Sisuliselt või ka vormiliselt on tegemist uue parandusettepanekuga, mida Ülemnõukogul tuleb kahtlemata ka hääletada. Sisuliselt on tegemist uuesti otsustamisega. Nimelt on Ülemnõukogu üks kord juba otsustanud, et kogu maareform toimub nii, et vaheastmena on maa munitsipaalomanduses. Tookord oli meie komisjon selle vastu, maaelukomisjon oli selle poolt ja see ettepanek läks Ülemnõukogus läbi. Sisuliselt tähendab EMKE ettepanek, et me muudame selle otsuse ja reformi perioodil on maa ikkagi riigi omanduses ning munitsipaalomandusse antakse maa ainult kitsalt ja konkreetset piiritletud kindlaks otstarbeks.

Juhataja

Kas härra Koha esindab EMKE-d antud juhul? Palun, härra Koha!

K. Koha

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Meie ettepanek põhineb kahel dokumendil. Esiteks, 20. detsembri 1991. aasta Eesti Vabariigi maareformi otsuse punktil 6.1, mis ütleb, et Eesti Vabariigi Valitsus tagab ühtse ja riikliku juhtimise. Et maareformi ühtset juhtimist tagada, peab tagastamisele kuuluva maa omanik olema riik. Teiseks, kohalike omavalitsuste aluste seaduse § 2 lõige 3 jagab kohalike omavalitsuste põhifunktsioonid ja § 7 lõige 2 määrab ära kohalike omavalitsuste põhilise pädevuse. Nendele kahele dokumendile toetudes me tegime sellise ettepaneku.

J. Telgmaa

Meie seisukoht on selline, et see ettepanek ei tuleks hääletusele, sest tegemist on otsustatud punkti uuesti hääletamisega. Meil oli eelmises tekstis selle kohta spetsiaalne alternatiiv, ka Ülemnõukogu hääletas nii, nagu alternatiivis jäi. See, et maareformi ühtne riiklik juhtimine peaks tähendama tingimusteta maa omamist riigi poolt, ei pea paika pidama – ühtne riiklik juhtimine tähendab ühtseid eeskirju. Nii et see EMKE ettepanek on suunatud sellele, et kaudseid teid pidi korra juba Ülemnõukogus otsustatud ümber otsustada. Teen ettepaneku seda ettepanekut mitte hääletada.

Juhataja

Ma ei saanud aru, kas härra Kama seisukoht oli uuesti hääletada või mitte.

K. Kama

Formaalselt on parandusettepanek esitatud meile uue parandusettepanekuna. Lugupeetud juhataja! Palun otsustada, kas see läheb hääletusele või ei.

Juhataja

Härra Koha soovib täiendada. Palun!

K. Koha

Austatud juhataja! Me palume 3 minutit vaheaega, et oma fraktsiooniga nõu pidada.

Juhataja

EMKE fraktsioonile 3 minutit vaheaega. Vahepeal pidasime me nõu reglemendikomisjoni esindajaga. Olukord on tõesti kahemõtteline, sest ühelt poolt on vormiliselt esitatud parandusettepanek, sisuliselt tähendab see aga juba vastuvõetud otsuse revideerimist ja sellega me looksime reglemendivälise pretsedendi Ülemnõukogu edaspidiseks toimimiseks mis tahes seaduste puhul. Nii et ma palun ka EMKE-l seda olukorda kommenteerida. Palun, härra Kama!

K. Kama

Olukord on jah selline, et kui me praegu asume seda küsimust hääletama, mida minu arvates on vormiliselt EMKE-l õigus nõuda, siis me loome sellega situatsiooni, kus me näiteks võtame vastu poliitilise otsuse kodakondsuse kohta, siis pannakse meile lauale kodakondsuse

seadus ja me hakkame selle seaduse raames uuesti seda poliitilist otsust muutma. Tegemist on väga ohtliku pretsedendiga. Teine asi, mida ma kardan, et juhul, kui praegu tõepoolest pannakse EMKE ettepanek hääletusele ja see läbi läheb, siis ma väga kahtlen selles, et see seadus leiab 53 poolthäält pärast seda.

Juhataja

Ma paluksin nüüd EMKE seisukohta. Palun enne härra Möldrit.

K. Koha

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Me tahaksime teile kinnitada, et me siiralt soovisime teha uue parandusettepaneku, seejuures kindla arusaamisega, et kohalikul omavalitsusel ei vähene mingisugunegi õigus. Ta ei saa täiesti omandiõigust kogu maale, mis on selle valla territooriumil, kuid kohalikul omavalitsusel jääb alati õigus reformis osaleda. Aga praegu jätame selle küsimuse juhataja ja reglemendi otsustada, selles suhtes meie ei esita pretensioone. Aitäh!

Juhataja

Protseduuri suhtes soovib sõna ka härra Veidemann. Enne oli härra Mölder. Palun!

A. Mölder

Austatud juhataja! Me leppisime juba mitu päeva tagasi üheselt kokku, et räägivad siiski juhtivkomisjon ja omandireformi komisjon. Kui te nüüd lubate täiendusettepanekuid teha kõigil, siis on see ebaõiglane.

Juhataja

Ma vabandan, härra Mölder. Täiendusettepanek oli esitatud komisjonile, komisjon esitas selle hääletamisele, härra Kama kandis selle ette. Ma ei näe küll mingisugust rikkumist.

A. Mölder

Siis on komisjon valesti teinud.

Juhataja

Ma palun härra Veidemanni, protseduuri kohta.

R. Veidemann

Proua juhataja! Ma paluksin, et te siiski jälgiksite tähelepanelikult komisjoni esimehe, härra Kama sõnavõttu. Ta püüab pidevalt mõjutada, ähvardada, hoiatada. Kas see on korrektne? Ma ei pea seda korrektseks. Palun olla erapooletu niisugustes asjades!

Juhataja

Kas EMKE soovib veel muuta oma seisukohta või täiendada või protseduuri suhtes teha ettepanekut? Palun!

K. Koha

Lugupeetud kolleegid! Meie ettepanek on läbi arutatud omandi- ja maareformi komisjoni koosolekul, mis toimus esmaspäeval kell 12. Me jäime tookord enda juurde, et me esitama selle ettepaneku saali. Nii et kõik on korrektne. Aitäh! See on trükiviga.

Juhataja

Aitäh! Ma sain ka nii aru, et kõik on korrektne ja siin oli lihtsalt arusaamatus. (Hää! saalist.) Vormiliselt on ettepanek esitatud parandusettepanekuna. Kuna esitaja nõuab hääletamist ja kuna komisjonidel ei ole selget seisukohta, siis tuleb otsus langetada Ülemnõukogul hääletamise teel.

Kes on selle poolt, et neljandas peatükis viia sisse EMKE saadikurühma poolt esitatud parandused? Selle poolt on 14 saadikut, vastu on 33, 8 jäid erapooletuks. Parandus ei leidnud toetust.

K. Kama

Järgmine parandusettepanek on maaelukomisjonilt § 29 pealkirja kohta. Nimelt teeb maaelukomisjon ettepaneku, et pealkiri oleks "Munitsipaalomandusse jäetav maa, mis ei kuulu tagastamisele, asendamisele ega kohustuslikule erastamisele". Tähtis on sõna "kohustuslikule". Maaelukomisjon leiab, et praegu nõutakse seda maa erastamist kohaliku omavalitsuse käest liiga kategoorilises vormis. Ja tulemuseks võib olla see, et maa tuleb igal juhul erastada, kuigi võib-olla soovijaid ei ole – selle asemel et seal arendada näiteks ühistegevust või midagi muud taolist. See oht ei ole nii tõsine, nagu maaelukomisjon arvab.

Nimelt ütleb § 23, et maa erastamise korra kehtestab vabariigi valitsus ja see erastamine võib olla väga mitmeetapiline ja kõike muud. See kõik on veel edasi delegeeritav. Kui me võtame maaelukomisjoni paranduse kujul, nagu see on pakutud (munitsipaalomandusse jäetav maa,

mis ei kuulu tagastamisele, asendamisele ega kohustuslikule erastamisele), siis tekib järgmine olukord. Nimelt on meil §-s 29 loetletud maade mittetagastamise põhjused. Kohe alguses viitab § 6 §-le 29, et need maad, mis jäetakse selle paragrahvi alusel munitsipaalomandusse, ei kuulu tagastamisele. Kui me nüüd ütleme selle kohta, et see ei kuulu kohustuslikule erastamisele, siis tekib olukord, kus ühele inimesele ei anta maad tagasi põhjendusel, et me jätame selle munitsipaalomandusse ja homme päev võidakse see maa teisele isikule maha müüa. Sellel põhjusel on meie komisjon maaelukomisjoni ettepaneku vastu.

J. Telgmaa

Ma pean vabandama, kuid härra Kama ei andnud maaelukomisjoni mõttekäiku päris täpselt edasi. Maa, mis ei kuulu kohustuslikule erastamisele, ei ole selline maa, mida ei tohiks erastada. Ja kuna selles §-s 29 on kindel loetelu, siis selles loetelus olev maa on sellest vabatahtlikust või valla initsiatiivil toimuvast erastamisest ka väljas. Tähendab, see maa, mis ei kuulu kohustuslikule erastamisele, on selline maa, mida võib sellegipoolest erastada. Ainult vallal ei ole seda kohustust. Ja me näeme just ette, et vallal tekivad raskused maa ülejääkidega, mida keegi ei taha. Ja kui ta nüüd on sunnitud selle maa erastama, mida keegi ei taha, siis ongi selline olukord, et tuleb tekitada maa vähempakkumine või ma ei tea mis. Meie loogika oli selline.

Juhataja

Täna! Kas küsimus on selge? Härra Kama soovib veel selgitada.

K. Kama

Ma veel kommenteeriks. Nagu ma juba ütlesin, see hirm on üle paisutatud, et tuleb igal juhul erastada – isegi juhul, kui ei ole neid, kellele erastada. See erastamise kord kehtestatakse veel eraldi. Kui me viime selle paranduse sisse, siis tekib olukord, millest ma rääkisin. Tähendab, munitsipaliteedil jääb võimalus jätta munitsipaalomandusse tagastamisele mittekuuluvana maa, mida on võimalik ka pärast erastada. Tähendab, öelda ühele inimesele, et sulle me tagasi ei anna, ja homme see maa teisele inimesele maha müüa.

J. Telgmaa

Ma pean ikka veel lisama. Just sellest on tingitud see pealkirja muudatus. Et tagastamine ja asendamine on midagi muud kui erastamine. Tagastamine ja asendamine puudutab endiste

omanike või tegelike omanike õiguste taastamist. Aga erastamine puudutab täiesti uutele ja võõrastele inimestele maa andmist, müümist vms. Kõike ei saa panna ühele pulgale.

Juhataja

Kas Ülemnõukogul on maaelukomisjoni parandus selge? Asume hääletama.

Kes on maaelukomisjoni paranduse poolt? 24 poolt, 19 vastu, 13 erapooletut. Ettepanek leidis toetust.

K. Kama

Sama paragrahvi kohta on maaelukomisjonilt parandusettepanek jätta välja § 29 lõiked 4 ja 5 ning härra Reinsonilt ettepanek jätta välja punkt 5 ja punktist 6 sõnad "valla või linna arenguks". See tähendab, et punktis 6 oleks siis jutt ainult lühiajalistest maakasutusvajadustest, aga perspektiivselt valla või linna arenguks vajaliku maa jätmist munitsipaalomandusse ei pea härra Reinson vajalikuks.

Ma ütlen selgituseks nii palju, et nende punktide sisu on selles, et siin on ammendav loetelu nendest maadest, mida üldse saab jätta munitsipaalomandusse tagastamisele mittekuuluvana. Konkreetsete maade jätmise munitsipaalomandusse toimub munitsipaliteedi toetusel Eesti Vabariigi Valitsuse otsusel. Kui jätame siit välja punktid 4 ja 5, siis pole munitsipaliteedil üldse võimalik taotleda taolise otstarbega maa jätmist munitsipaalomandusse. Nii et me ei saa seda pooldada. Ja palun eraldi hääletada maaelukomisjoni ettepanekut punktid 4 ja 5 välja jätta, kui maaelukomisjon seda nõuab. Ja siis tuleme härra Reinsoni ettepaneku juurde.

J. Telgmaa

Muidugi ei ole see küsimus pärast parandust pealkirjas enam nii terav. Kuid härra Kama viimasele väitele võib vastu pakkuda sellesama loetelu 1. punkti, kus munitsipaalomandusse jäävate hoonete ja rajatiste alune ja neid teenindav maa jääb alati munitsipaliteedile. Kuid maaelukomisjoni idee oli see, et omanikule võiks need ikkagi tagastada, kui omanikuga muidu kokkuleppele ei saa, ning samuti võiks neid maid ka erastada, et mitte neid tingimata sellest erastamise ringist välja lülitada. Kuid nüüd, kui pealkirja parandus on tehtud, on küsimus erastamise seisukohast lahenenud. Ja ma nüüd ei julge üteldagi, kas mul on mõtet nõuda maaelukomisjoni nimel selle parandusettepaneku kehtivaks jätmist. Nii et mina võtaks selle maha, kui keegi maaelukomisjonist ei protesti.

Juhataja

Kas maaelukomisjoni liikmed protestivad härra Telgmaa kui esimehe ettepanekule jätta see parandus tegemata? Tundub, et ei protesti. Härra Reinson, palun!

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Meie kõigi ootused maareformi seadusest võivad selle majanduslikus ja poliitilises tähenduses olla erinevad. Minu jaoks on teinekord tähtsam, et see seadus oleks selge ja arusaadav. Oma parandusettepanekutes ma just seda taotlen, sest ma ei tea, mis on munitsipaaltegevõtte ja -asutuste põllumajandusmaa. Ma ei tea praegu vabariigis ühtegi sellist eksisteerivat. Kas neid hakatakse looma ja kui palju neid luuakse? See on selgusetu. Täiesti selgusetu on, mis on maareserv, mis on vajalik linna ja valla arenguks. Aga rääkida, et see võtab vallalt või linnalt edaspidi võimaluse maad saada, ei ole päris tõsiselt arvestatav. Sellepärast et kogu maailmas toimub nende maade ostmine.

Ja kui me vaatame § 13, mis räägib maa kompenseerimisest, selle tõelisest väärtusest, siis on minu arust täiesti ükskõik, kas see omanik saab selle väärtuse tagasi täna ja talle ei tagastata maad või saab ta selle siis, kui tollel vallal või linnal seda maad tegelikult vaja on, saab selle kompensatsiooni. Maksta tuleb ühteviisi. Peale selle ei looda sellega sellist võimalust, et maad jääb asjata n.-ö. igaks juhuks reservi, sest me taotleme selle reformiga ju maale tõelise peremehe saamist.

K. Kama

Kõigepealt tuleb alustada sellega, et maaelukomisjon võttis oma ettepaneku tagasi. Härra Reinsoni esimene ettepanek on see, et punkt 5 välja jätta. See puudutab munitsipaaltegevõtete ja -asutuste põllumajandusmaad. Kui me jätame punkti 5 välja, siis on meil üldse välistatud võimalus, et põllumajandusmaa võiks pika perspektiiviga munitsipaalomandusse jääda. Meie arvasime, et see oleks praegu vajalik, arvestades näiteks munitsipaal-põllumajanduskoole ja muud taolist, kellel võiks olla vaja ka põllumajandusmaad. Kas härra Reinson nõuab ettepaneku hääletusele panemist?

Juhataja

Härra Reinsoni esimene ettepanek: jätta välja § 29 punkt 5. Kes on selle ettepaneku poolt? Poolt on 16 saadikut, 33 on vastu, 5 on erapooletud. Ettepanek ei leidnud toetust.

K. Kama

Härra Reinsoni teine parandusettepanek on jätta punktist 6 välja valla või linna arenguks vajaliku maa mõiste, nii et reserv hõlmaks ainult seda maad, mis on vajalik halduspiirkonna elanike lühiajaliste maakasutamisevajaduste rahuldamiseks. Härra Reinson juba ise ka põhjendas ja kaitses oma ettepanekut. Kui härra Reinsoni ettepanek läheb läbi, siis on tulemuseks lihtsalt see, et me anname juba praegu linnade kasutuses oleva maa tagasi, kuigi võib-olla on juba projekt tehtud, aga ehitusluba veel ei ole antud, ja hakkame pärast uuesti inimese käest seda maad linna jaoks ostma. Meie komisjon seda ei aktsepteeri, läheb hääletusele.

Juhataja

Härra Reinsoni teine ettepanek: jätta punktist 6 välja sõnad "mis on vajalik valla või linna arenguks". Palun hääletada! Kes on selle väljajätmise poolt? Selle poolt on 12 saadikut, vastu on 35, 4 on erapooletud. Ettepanek ei leidnud toetust.

K. Kama

Nüüd on sellesse paragrahvi veel meie komisjoni poolt parandusettepanek punktis 6: lisada vallale ja linnale ka alev. See kõlaks siis: valla, alevi või linna maareserv. Samuti: mis on vajalik valla, alevi või linna arenguks. Ma tahan seda lihtsalt Ülemnõukogule teadvustada. Nimelt on siit loetelust praegu väljas selline mõiste nagu vallametsad. Täheandab, me ei näe ette, et majandusmets peaks olema valla omanduses. Loomulikult võib munitsipaliteet taotleda oma valdusse puhkemetsasid jm. See käib punkti 4 alla – täheandab, puhkeotstarbeline maa. Meie komisjonis ei olnud selles küsimuses selget seisukohta, keskkonnakomisjon ei poolda sellist asja nagu vallametsad. Kui keegi ei nõua, siis ma seda küsimust hääletusele ei pane, aga ma tahan lihtsalt teadvustada probleemi, et Ülemnõukogu saaks aru, et praegu on sellest §-st 29 vallametsad välja jäetud.

Juhataja

Kuna meil ei ole sellist ettepanekut, siis me ei saagi seda hääletada. Läheme edasi.

K. Kama

Järgmised parandused on §-s 32. Kõigepealt lõige 1 punktis 1 härra Jermoškini parandusettepanek, et lisaks hoonetele ja rajatistele nimetada ära ka ettevõtted ja lisaks teenindavale maale öelda ka, et nende funktsioneerimiseks vajalik maa. Meile on arusaadav

härra Jermoškini mure ja see, mida ta taotleb oma ettepanekuga, aga me ei pea seda vajalikuks, sest see kõik, mille pärast härra Jermoškin muretseb, on punktiga 1 niigi hõlmatud. Meil tuleb niikuinii eraldi akt selle "teenindava maa" tõlgendamise kohta, samuti piisab hoonete ja rajatiste nimetamisest. Ega ettevõtte ei asu kuskil õues, sellel ettevõttel on ka oma hooned või rajatised ja kui ta juba on riigi omanduses, on see piisav põhjus maa jätta riigi omandusse.

Juhataja

Kas härra Jermoškin soovib hääletamist?

P. Jermoškin

Lugupeetud kolleegid! Tahaksin põhjendada oma parandust ja sooviksin, et me selle ikkagi hääletusele paneksime. Asi on selles, et hooned ja rajatised on väga laialivalgud mõiste. Ehitus või rajatis asub ühel kohal ja selle jaoks on pidevalt vaja fikseeritud tükk teenindavat maad. Mulle teeb muret põlevkivi- ja turbatootmine Kirde-Eestis. Asi on selles, et maavarade kaevandamise territoorium muutub kogu aeg ja seega võib minu arvates tekkida komplikatsioone maavaldaajate, nii munitsipaal- kui ka eraomanike ja valitsuse vahel. Asi on selles, et viimase poole aasta jooksul oleme jõudnud arusaamani, et meil on tingimata vaja energeetika- ja põlevkivitootmise riiklikku programmi. Alternatiivseid kütuseliike ja elektrienergia allikaid pole seni leitud ja ilmselt on see väga tähtis probleem. Seepärast palun panna see parandus hääletusele ja toetada mind. Tänan!

Juhataja

Kas saadikutele on küsimus arusaadav? Härra Kama soovib täpsustada.

K. Kama

Ma ütlen, et rajatis on väga konkreetne mõiste, väga selge mõiste. Ja kaevandus on kahtlemata rajatis. Ma loen härra Jermoškini ettepaneku täpselt ette vene keeles, nagu kirjutatud on.

Juhataja

Kes on härra Jermoškini paranduse poolt? Poolt on 7 saadikut, vastu on 41, erapooletuid on 7. Parandus ei leidnud toetust.

K. Kama

Järgmise parandusettepaneku samas paragrahvis on teinud maaelukomisjon ja meie komisjon on seda aktsepteerinud, s.o. lõige 1 punktis 6. Jätta punktist 6 välja "riigimetsamaa" ja "riigiomanduses seisuga 16. juunil 1946. aastal".

Juhataja

Hääletust ei ole vaja.

K. Kama

Veel on §-s 32 härra Reinsoni ettepanek punkti 7 kohta. On ettepanek lisada lause: nende ettevõtete ja asutuste nimekiri ja eraldatavate maade suurused täpsustatakse lisa nr. 1. Me ei poolda seda ettepanekut – me ei tea, mis on lisa nr. 1. Teiseks, riigi valdusesse jäetavad maad esitatakse niikuinii kinnitamiseks Ülemnõukogule. See sisaldub §-s 30.

Juhataja

Kas härra Reinson nõuab hääletamist? Ei nõua, läheme edasi.

K. Kama

Meie komisjoni parandus sama paragrahvi lõikes on selgitava iseloomuga: lihtsalt lisada lõppu sõnad "ning erastatakse riigi poolt". Järgmine parandus on § 35 lõikes 1 tehtud maaelukomisjoni ettepanekul ja meie komisjon on seda aktsepteerinud: "Maa rentimist reguleeritakse Eesti Vabariigi rendiseadusega, kui käesolevast seadusest ei tulene teisiti."

Juhataja

Härra Telgmaal on ettepanek.

J. Telgmaa

Ma lubaksin ühe märkuse selguse huvides. See VI peatükk kannab pealkirja "Maa lepingulise kasutamise õigus", see tekitas palju küsimusi. Kuid kuna kogu see seadus kehtib maareformi perioodil, siis on küsimusi palju vähem.

K. Kama

Järgmine parandusettepanek on meie komisjoni poolt jätta lõikes 3 välja sõnad "riigi- või munitsipaal-". See on puhtredaktsiooniline, jääb lihtsalt "erastamisele kuuluvat maad rendile ei anta".

Järgmine parandusettepanek maaelukomisjoni poolt on lisada eraldi lõik lõike 4 järele: "Rendileping põllumajandusmaale sõlmitakse vähemalt 5 aastaks, kui pooled ei lepi kokku teisiti." Meie ei aktsepteeri seda järgmisel põhjusel. See seadus sisaldab seda, et rendileping saab olla ainult tähtjaline. Maa puhul ei saa olla tähtajatut rendilepingut, järelikult on enesestmõistetav ja eeldatav, et rendilepingus peab olema igal juhul kirjas tähtaeg, mitmeks aastaks leping sõlmitakse. Ja sel juhul kaotab igasuguse sisu ettepanek, et see sõlmitakse vähemalt 5 aastaks, kui ei lepita kokku teisiti. Mõte oleks siis, kui oleks võimalus, et rendileping on tähtjatu – siis oleks täpsustus, et on sõlmitud 5 aastaks. Aga sellisel kujul me ei poolda.

Juhataja

Härra Telgmaa! Kas te nõuate hääletamist?

J. Telgmaa

Meil on siin teine seisukoht. Kuna tegemist on põllumajandusmaaga, siis puudutab see jutt ka ainult põllumajandusmaad, mitte mingit muud maad. See, et on sees nõue vähemalt 5 aastaks, tähendab, et kui pooled ei lepi kokku teisiti, siis ei saa maade rendilepinguid sõlmida ei neljaks, kolmeks, üheks aastaks ega kaheks kuuks. Tähendab, kui pooled ei lepi kokku teisiti, tuleb põllumajandusmaa rendileping sõlmida vähemalt 5 aastaks, sest põllumajandusmaa on midagi muud kui mis tahes teine maa.

Juhataja

Härra Telgmaa ja maaelukomisjon soovivad hääletada oma ettepanekut. Kas ettepaneku sisu on arusaadav? On. Palun hääletada! Kes on maaelukomisjoni pakutud 5-aastase rendilepingu tähtaja poolt? Selle ettepaneku poolt hääletas 20 saadikut, 22 on vastu, 9 erapooletut. Ettepanek ei leidnud toetust.

K. Kama

Sama paragrahvi lõikes 5 hääletas Ülemnõukogu möödunud nädalal alternatiivi poolt, et üheks rendilepingu ennetähtaegse lõppemise aluseks võib olla ka see, kui põllumajandusmaa

rentnik ütleb ühepoolset lepingu üles. Meil oli 6-kuulise etteütle misega. Maaelukomisjon nõudis tollal aastast etteütle mist. Nüüd on viidud see alternatiiv ka uude redaktsiooni. Lõikele 5 järgneb tekst: "Samuti põllumajandusmaa rendilepingu ülesütlemine rentniku poolt 1. aprillist vähemalt 6-kuulise etteteatamisega." Selle kohta on olemas maaelukomisjoni ettepanek, mis redaktsiooniliselt natukene erineb. Aga kas härra Telgmaad nüüd selline redaktsioon rahuldab?

Juhataja

Hääletamist ei ole tarvis.

K. Kama

Ja viimane maaelukomisjoni parandusettepanek §-s 38. On ettepanek jätta §-st 38 välja talumaad ning rääkida ainult nendest maadest, kus asuvad isiku omanduses olevad hooned. Sisuliselt on tegemist sellega. Praegu võimaldab meil see seadus ainult üht tüüpi maakasutust, s.t. maakasutust lepingu alusel. Mingeid muid otsuselisi, põliseid ja muid maakasutusi kehtima ei jää. Praegu kehtivad tähtajata maakasutused tuleb kõik reformi käigus ümber vormistada lepinguliseks maakasutuseks.

Maaelukomisjoni ettepanek tähendaks seda, et teha erand talumaade suhtes, mis on antud taluseaduse alusel, ja jätta talumaad talunikele tähtajata kasutusse, kohustamata neid seda maad välja ostma, samuti kohustamata neid selle maa eest renti maksma. Meie komisjon ei pea seda õigeks ja arvab, et nii praegused krundivaldajad, kellele on antud maa tähtajata kasutuseks, kui ka talunikud, kellele on antud maa tähtajata kasutuseks, peaksid kas sõlmima pikaajalise rendilepingu, kui ei soovi maad osta, või maa välja ostma.

J. Telgmaa

Ma olen sunnitud seekord natukene täpsustama. Tähendab, jutt ei saa olla sellest, et inimesed, kellele maa on antud talupidamiseks Eesti NSV taluseaduse alusel põliseks kasutamiseks ühes pärandamisõiguse ja kõige muuga, saaksid meie parandusega rendi maksmisest vabaks. Renti peavad nad ikkagi maksma. Kuid kui inimene on teinud olgu kas või Eesti NSV-ga kauba ja on saanud maa endale põliseks kasutamiseks ühes pärandamisõigusega, siis meil ei ole õigust või lihtsalt ei ole ilus neil hakata seda õigust piirama mingi 99 aastaga või millega tahes. Selle paragrahvi lahendus on tegelikult antud § 37 lõikes 2, mis ütleb, et maa tagastamiseni või muul viisil erastamiseni jätkub maa kasutamine seni kehtiva kasutusõiguse alusel. Seesama

lõik on ka üks seni kehtiva kasutusõiguse liikidest. Ei pea ausaks riigi käitumist murda lepingut, mis on juba tehtud taluseaduse alusel konkreetse talupidajaga.

K. Kama

§ 37 lõige 2 räägib ainult reformiperioodist kuni maa tagastamiseni või muul viisil eraomandusse andmiseni. Tähendab, praegu kehtivad edasi senised maakasutusõigused. Kui me jätame §-st 38 välja talumaad, siis me anname praegu neile isikutele, kes on saanud taluseaduse alusel kätte maad, piiramata õiguse jätkata tähtajatut maa kasutust renti maksmata.

J. Telgmaa

Kust tuleb loogika, et nad ei hakka maksuma renti? Praegu on talupidajad vabastatud maamaksudest esimese 5 aasta vältel. Pärast seda tuleb neil hakata maksuma kõiki makse, ka renti.

K. Kama

Selgitan veel. Praegu on talud välja antud tähtajata kasutamiseks, nagu antakse välja ehituskruunid. § 38 järgi peab isik, kel on talumaad ja hooned tähtajata kasutuses ja kes ei soovi seda maad välja osta või kellel pole seda õigust, kuna ta pole erastamise subjekt, sõlmima rendilepingu kuni 99 aastaks. Kui me jätame siit talumaad välja, siis see ei kohusta ka talu sõlmima rendilepingut.

Juhataja

Usun, et Ülemnõukogule on küsimus selge. Palun hääletada!

J. Telgmaa

Võib-olla on küsimus selles, et maaelukomisjon ei saa juriidiliselt asjast aru. Oleks kena, kui juristid teeksid meile väikesel vaheajal asja selgeks.

Juhataja

Ma usun, et saate sellest 2 minutiga aru saalist lahkumata. Palun, härra Oviir!

M. Oviir

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma ei pea põhimõtteliselt vajalikuks härra Kama seletusele midagi juurde lisada. Juriidilises mõttes oli tema seletus korrektne. Ja juriidilises mõttes tooks maaelukomisjoni muudatuse aktsepteerimine nimelt kaasa need põhjused, et jääb selgusetuks vastavalt Eesti NSV taluseadusele eraldatud maade õiguslik staatus, mille alusel seda kasutatakse. Selliselt ma lihtsalt palun arvestada härra Kama poolt antud seisukohta. Härra Telgmaa aktsepteerib oma sõnavõttus just täpselt sedasama seisukohta, et õiguslik alus peab selle maa kasutamiseks olema. See tähendab, rendileping tuleb maa kasutamiseks sõlmida – vaatamata sellele, et teatud perioodiks on ta maksudest vabastatud. See on ainukene niisugune küsimus, mis siin on.

Juhataja

Tänan! Härra Telgmaa! Kas te jääte oma nõudmise juurde ettepanekut hääletada?

J. Telgmaa

Asi on selles, et muidugi tuleb usaldada spetsialisti ja ma mõtlen, et me võiksime selle praegu maha võtta, kuid mul jääb siin veel üks küsimus, mis nõuab hääletamist. Tähendab, kui ma seda punkti loen, siis mulle jääb mulje, et selle reformi käigus siiski see talupidaja ei saa enam sõlmida lepingut põlise kasutamise õigusega koos pärandusõigusega – siin on mingi 99 aasta piir, kui ma nüüd õigesti aru saan.

K. Kama

Jah. Ei saa aru.

J. Telgmaa

Siis tuleks kindlasti anda mingisugune uus formuleering. Siiski peaks see põlise kasutamise õigus jääma. Muidu muus osas, jah, oli meil lihtsalt vale arusaamine asjast.

K. Kama

Meil on räägitud juba § 6 alguses lepingulise kasutamise õiguse mõistest. Meil on räägitud, et maa kasutamine teise isiku poolt saab toimuda ainult lepingu alusel, mitte mingit muud moodi. See on kogu selle peatüki sisu. Siis tuleb hakata tervet peatükki muutma.

J. Telgmaa

Teeks siis niimoodi, et me ei nõuaks selle paranduse hääletamist, kui maaelukomisjoni liikmetest keegi ei protesti.

Juhataja

Kas maaelukomisjoni liikmed on nõus, et ei hääletata seda ettepanekut? See võetakse tagasi. Aitäh! Läheme edasi.

K. Kama

Edasi ei ole enam kuhugi minna. Nüüd tuleks kõigepealt küsida, kas on saadikuid, kelle ettepanekud on jäänud tähelepanuta.

Juhataja

Kas saalis on saadikuid, kelle ettepanekud ei ole hääletamist, arutamist, hinnangut leidnud? Ei ole. Mulle on siia saabunud härra Kase ettepanek katkestada praegu seaduse lugemine. Põhjus on selles, nagu härra Kask kirjutab, et komisjonis pole linna probleemid esindatud ühegi liikmega, mistõttu on linna puudutavad sätted puudulikud. Kas on selge, mis saab eriotstarbelisest maast, mida Tallinnas on 10 km²? Kas on võimalik selgitada ja kas on vaja eriotstarbelist komisjoni linna osas?

K. Kama

Need eriotstarbelised maad on võimalik selle seaduse alusel jätta munitsipaalomandisse. Kui nad muu alla ei mahu, siis nad mahuvad just selle maareservi alla, mis on vajalik linna arenguks. Väidet, et linnade osa on nõrgalt käsitletud, ei pea ma põhjendatuks. See on lihtsalt ütlemine, et üks asi on halb. Kui härra Kask nõuab, tuleb tema ettepanekut hääletada, aga meie komisjoni poolt on seaduseelnõu sealmaal, et võiks asuda selle vastuvõtmisele.

Juhataja

Aitäh! Komisjon leiab, et seadus on küps vastuvõtmiseks, kuid härra Kask nõuab katkestamist.

P. Kask

Ma palun juhatajalt fraktsioonile 5 minutiks vaheaega.

Juhataja

Hoiatan ette, et enne, kui asume hääletama, on härra Telgmaa palunud maaelukomisjoni poolt kommentaariks sõna ja seda olen ma härra Telgmaale lubanud.

K. Kama

Kui tuleb vaheaeg, paluksin komisjoniliikmeid koguneda akna juurde.

V a h e a e g

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Teeme kohaloleku kontrolli, kuna paljud saadikud olid majas laiali. Palun kohaloleku kontroll. Kohal on 81 saadikut, puudub 33. Meil jäi arutelu pooleli härra Kase ettepaneku juures. Palun! Kas härra Kask? Kumb teist? Härra Junti. Palun!

A. Junti

Ma palun see ettepanek siiski läbi hääletada. Täna!

Juhataja

Härra Kask palub katkestusettepaneku läbi hääletada. Härra Telgmaa ja härra Kama on esitanud sellise soovi. Arvesse võttes, et komisjonid peavad võimalikuks seadust vastu võtta praegu ja mitte katkestada, siis juhul, kui tehakse otsus katkestamiseks, tehakse ettepanek panna konkureerima otsus lõpetada teine lugemine ja esitada eelnõu kolmandale lugemisele. Ma panen esimesena hääletamisele. Palun, härra Junti!

A. Junti

Lugupeetud juhataja, head kolleegid! Ma tahan tähelepanu juhtida asjaolule, et me kõik tahame ilmselt, et meie poolt vastuvõetud aktid oleksid korrektsed ja tulevikku suunatud ja et me nende alusel saaksime mitte ainult täna ja homme, vaid ka kuude ja aastate pärast töötada. Arvestades täna arutatava akti iseloomu ja praegust situatsiooni, kus me oleme suuliselt, ma kordan, suuliselt hääletanud sisse või välja 20 parandusettepaneku ümber, ei ole meil tegelikult sisulist ülevaadet seaduse tekstist kui tervikust. Selle tõttu mina isiklikult ei saa võtta osa hääletamisest, kui mul ei ole seda lõplikku teksti, mis määratleb Eesti maa ja maaelu tuleviku aastakümneteks, võib-olla ka rohkemaks.

Seetõttu ma toetan ettepanekut katkestada, et me saaksime lõplikuks otsustamiseks täisteksti täna sisse viidud parandustega. See ei ole mingi eraldi lugemise või mingi täiendusettepaneku esitamise taotlus, vaid see on selleks, et me saaksime täpselt orienteeruda, täpselt teada, mille poolt me hääletame. Vaevalt on kõigil need parandused oma teksti sisse viidud. Tänan!

Juhataja

Tänan, härra Junti, selgituste eest! Kas see tähendab, et härra Kase nõudmine katkestada selleks, et komisjon jätkaks tööd täiendatud koosseisus linna maaprobleemide kallal, on maha võetud?

A. Junti

Kase ettepanekut maha võtta ei saa, sest selle esitas härra Kask. Ja ma ütlen, et ma toetan Kase ettepanekut, kuid lisan siia täiendava motiivi.

Juhataja

Need on sisult natukene erinevad, selles mõttes on mul raske näha siin ühte ettepanekut. Ma panen katkestamise ettepaneku hääletusele, kuid ma jääksin sel juhul siiski härra Junti formuleeringu juurde, kuna komisjonid on leidnud, et nad on töö lõpetanud ning härra Junti leiab samuti, et töö on lõpetatud ja täienduste tekst tuleb esitada kirjalikult. Sellise põhjendusega katkestamine võiks olla hääletatav, kui härra Kama ja härra Telgmaa sellise lähenemisega nõustuvad. Kas nad võtavad maha oma ettepaneku teise lugemise lõpetamise kohta või vastupidi – nad ikkagi esitavad oma ettepaneku? Palun, härra Kama!

K. Kama

Meie komisjoni liikmed arutasid asja vaheajal ja leidsid, et kuigi seaduseelnõusse läks sisse osa parandusi, mis meie komisjoni poolt ei ole aktsepteeritud, oleks siiski õige see seadus praegu vastu võtta. Me tegime koos härra Telgmaaga ettepaneku, et juhul, kui Ülemnõukogu otsustab katkestada, siis lugeda teine lugemine lõppenuks ja see eelnõu läheb kolmandale lugemisele. Aga me soovime, et täna asutaks seadust vastu võtma.

Juhataja

Niisugune lahendus ei ole vist reglemendiga ette nähtud. On ikkagi võimalik valida, kas teine lugemine lõpetada või teine lugemine katkestada ja pärast katkestamist võtta vastu teisel lugemisel. Palun, paneme hääletusele!

Kes on selle poolt, et katkestada praegu teine lugemine kuni nende tingimuste täitmiseni, millest kõneles härra Junti? Palun hääletada! Kes on katkestamise poolt? Selle ettepaneku poolt hääletas 30 saadikut, vastu 41, 5 jäi erapooletuks. Katkestamise ettepanek ei leidnud toetust.

Asume eelnõu vastuvõtmisele. Kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi maareformi seadus? 64 häälega (3 vastu ja 3 erapooletut) on seadus vastu võetud. Härra Telgmaa soovis maaelukomisjoni poolt esineda enne otsuse juurde asumist.

J. Telgmaa

Ma tänan lugupeetud proua Lauristini, kes võimaldab mul esineda alljärgneva lühikese avaldusega. Sellest ajast peale, kui maaseaduse eelnõu läks töötlemisele ajutise omandi- ja maareformi komisjonile, on meil olnud tegemist täiesti uue tekstiga, mille autoriks on olnud sisuliselt nimetatud komisjon ja mille nimeks sai sestpeale maareformi seaduseelnõu, mitte enam maaseaduse eelnõu. Sellest ajast ei ole maaelukomisjon antud küsimuses sisuliselt enam juhtivkomisjoni rollis olnud. Et eelnõu jõudis sellisesse konditsiooni, et seda oli võimalik täna vastu võtta, on ajutise omandi- ja maareformi komisjoni teene. Et maareform on sellega lõpuks liikuma läinud just selles suunas, nagu ta nüüd minemas on, võlgname samuti tänu eelkõige ajutise omandi- ja maareformi komisjoni tööle. Tahaksin, et seda teataks. Maareformi komisjon ei taha ennast võõraste sulgedega ehtida.

Muidugi oleksime oodanud täna vastuvõetud seaduselt suuremat respekti põllumajandusmaa kui meie kõigi toitja vastu, suuremat respekti valdade ja volikogude kui maarahva tulevaste demokraatlike esinduskogude vastu, tagastatavate talude tervikluse vastu. Kuid ilmselt seda respekti siin saalis lihtsalt rohkem ei ole. Ja teisest küljest pidid kõik siin saalis kindlasti millestki loobuma, mõnest oma seisukohast, et jõuda selle tänase kompromissini.

Nii et tahaksin veel kord tänada ajutist omandi- ja maareformi komisjoni ja kogu Ülemnõukogu tõepoolest konstruktiivse töö eest, et suutsime maareformi lõpuks algatada. Et rahvas saab lõpuks ometi teada, mis saab maast edaspidi. Pealegi jätkab maaelukomisjon tööd maaseaduse eelnõu kallal, mille Ülemnõukogu on talle ülesandeks teinud. Sest maareformi seadus viib maa ainult ühest omanduslikust seisundist teise. Mis saab edasi, seda saab reguleerima maaseadus. Nii et tänan veel kord kõiki!

Juhataja

Tänan teid! Nagu ma aru saan, siis me täna otsuse juurde ei asu. Ja läheme edasi päevakorraga. Ma sain aru, et me täna otsust ei aruta, et me arutame täna ainult seadust ja

otsust arutame järgneval istungjärgul. Kas otsuses on vajalikud veel vahepealsed hääletused või ei ole vajalikud? Kas saab otsuse tervikuna vastu võtta? Palun, härra Kama!

K. Kama

Ma pean vajalikuks otsuse vastuvõtmist täna. Kuna me oleme just hetk tagasi võtnud vastu seaduse, mis ütleb, et maa mittetagastamise põhjuseks on ainult see, kui ehitusluba või talumaa on välja antud seaduse vastuvõtmise ajaks, s.o. tänaseks päevaks. Homme ei ole antud talumaa enam mittetagastamise põhjus. See otsus reguleerib seda küsimust, selles mõttes oleks otsuse vastuvõtmine vajalik.

Juhataja

Kas otsuses on vajalikud veel vahepealsed hääletused või on see tervikuna vastuvõetav?

K. Kama

Ma arvan, et see peaks olema tervikuna vastuvõetav. Aga ma pean seda natukene tutvustama ja selgitama.

Juhataja

Minu mure põhjus oli see, et meil oli tänaseks välja kutsutud majanduskomisjoni arupärimise põhjal majandusminister, härra Leimann, kes sõidab ära Ameerikasse ja meil jääb see arupärimine siis täielikult ära kuulamata. Kas Ülemnõukogu on nõus niisuguse lähenemisega, et juhul, kui me ei jõua tööaja sees ära kuulata härra Leimanni, siis me pikendame nii, et me saame härra Leimanni ära kuulata? Olete nõus sellega? Kas on tarvilik hääletada? Sel juhul ma paluksin härra Kamal väga lühidalt tutvustada otsust, et minna juba otsuse vastuvõtmisele.

K. Kama

Teie käes oleva otsuse eelnõu ei ole mitte maareformi seaduse rakendamise otsus, vaid otsus seaduse kehtestamise kohta. Põhjenduseks on see, et kuna omandireformi seaduse rakendusotsuse rakendamisega on olnud väga palju arusaamatusi, siis paluda vabariigi valitsusel endal esitada rakendusotsuse eelnõu Ülemnõukogule, kus on siis edasised sammud, etapid maareformi läbiviimisel nii, nagu valitsus seda näeks.

Aga nüüd eraldi punktist 3. See kattub probleemiga, mille me härra Kohaga tõstatasime eelmisel nädalal Ülemnõukogu ees. Tookord me tahtsime maaeraldusi õigusvastaselt võõrandatud maal peatada. Praegune punkt 3 kehtestab selle, et me ei peata ei ehituslubade, ei

talumaade väljaandmist, aga see tohib toimuda ainult vastavuses Eesti Vabariigi maareformi seadusele. Ja see tähendab, et kui praegu näiteks võõral maal hoone omanik soovib talu, tal on avaldus sees või ta tahab selle avalduse sisse anda, siis võiks talle (ütleme, et tegemist on 60 ha taluga) ka praegu anda sellest maast taluseaduse järgi kasutusse ainult 20 ha, nii nagu on otsustatud praegu maareformi seaduses, ja kui 27. detsembriks ei ole antud avaldust maa tagastamise kohta, siis ta võib saada ülejäänud. Samuti saab toimuda maa kasutusele andmine endistele omanikele, nende pärijatele. Sisu on selles, kui pärast takkajärele tekib konflikt, siis peab praegu see inimene, kes võtab endale maa kasutusse, arvestama sellega, et see on toimunud pärast tänast päeva. Kui pärast tekib vastuolu maareformi seadusega, võidakse see maa talt käest ära võtta. See on minu poolt lühidalt kõik.

Juhataja

Aitäh, härra Kama! Üks ettepanek on. Palun, härra Kama!

K. Kama

On ettepanek härra Tammelt ja härra Parderilt lisada otsusesse lõik, et käesolev otsus ei oma tagasiulatuvat jõudu maakasutuse vormistamise ajaks ajutise maakasutuse õiguse saanud talude kohta. Küsimus on selles, et osale talu taotlejatele on antud praeguseks kätte ajutine maakasutusõigus, aga see maa ei ole neile veel ametlikus korras eraldatud. Aga härra Tamme ja Paderi parandus kahjuks ei lahenda seda probleemi, kuna meil seaduses on öeldud ühemõtteliselt, et käesoleva seaduse vastuvõtmise ajaks on maa antud põliseks kasutamiseks taluseaduse alusel, s.t. kellele on praegu ajutise maakasutuse õigusega antud maa kätte, siis nüüd ei ole ajutine kasutusõigus juba seaduse järgi maa mittetagastamise põhjuseks ja siin otsuses seda lahendada ei saa.

Juhataja

Kas härra Tamm nõuab oma ettepaneku hääletamist? Kohapealt võib-olla. Palun, härra Tamm!

A. Tamm

Lugupeetud kolleegid! Ma olen sunnitud enda ja Eldur Paderi poolt tehtud ettepaneku tagamaid lähemalt selgitama. Meie poolt äsja vastuvõetud maareformi seaduses tegime me mitu mööndust seniste talupidajate kahjuks. Me andsime võimaluse praegu vormistatud taludest võtta 2 ha endistele omanikele, kes ei soovinud talu asutada, andsime võimaluse

saada 2 ha hoonete valdajatel, tagatipuks võtsime me ära taluseadusega antud garantii see talu saada põliseks maakasutuseks pärandiõigusega, me piirasime seda 99 aastaga §-s 38.

Nüüd ma tooksin teie ette sellise praktilise olukorra, mis momendil on. Kui talumees hakkab talu taastama või uut talu rajama, siis tal tuleb läbi käia pikast kadalipust, kooskõlastustest senise maavaldajaga, maakorraldusametiga, kuni jõuab kohalikus omavalitsuses otsustamiseni, kas aktsepteerida talu taastajat või mitte. Kui aktsepteeritakse, siis antakse ajutine maakasutusõigus. Sinna kulub tavaliselt 6 kuud, vahel isegi rohkem. Seejärel, kui ajutine kasutusõigus on antud, läheb materjal Maa-ametisse, õigemini "Põllumajandusprojekti", kus vaadatakse järele, ega selle maa läheduses ei ole veetrassi, kõrgepingeliini, mingit maanteetrassi. Tavaliselt muid probleeme valda enam tagasi ei tule, selle otsusel tehakse maaeraldus.

Kolmas järk on see, kui piirid on kantud loodusesse ja antakse riiklik kasutusakt. Nüüd taluseadus seda täpselt paika ei pannud, taluseaduse vastuvõtmise järel oli esimene maakorralduse ajutine juhend. Aga praegu kehtib teine, Maa-ameti poolt välja antud juhend – just selle alusel peame me väga oluliseks ajutise maaeralduse otsust, sest Eestimaal on täna toimimas ca 8000 sellist talu. Teise otsuse on saanud 6000 talu. Need 2000 talu on võib-olla pool aastat aktiivselt tegutsenud ja täna me anname tagantjärele veel ühe hoobi ja võtame ära nende õigused. See on, lugupeetud kolleegid, teie otsustada – ma tõin teieni lihtsalt situatsiooni. Aitäh!

K. Kama

Ma võiksin praegu tuua väga drastilisi näiteid teise poole pealt – endiste maaomanike poole pealt, kelle maadele on viimast võimalust kasutades viimastel aegadel vorbitud neid talusid nii palju, kui on jõutud, aga ma ei hakka neid näiteid tooma. Ma väidan härrade Tamme ja Pardi poolt esitatud täienduse kohta, et see ei ole selle otsuse küsimus. Sel juhul, kui te seda soovite, oleks tulnud see sisse viia seadusesse § 6, kus oleks öeldud, et maa mittetagastamise põhjus on ka see, kui on juba talunikule antud ajutine maakasutusõigus. Taolist asja meil praegu ei ole ja see asi ei ole otsuses enam reguleeritav. Me peame sel juhul hakkama muutma seadust. Mul on palve, et te otsuse suhtes võtaksite oma ettepaneku tagasi. Sest ma ütlen veel kord, otsusega seda reguleerida ei saa.

Juhataja

Kas härra Tammele on probleem selge? Kas ta nõuab hääletamist? Ettekandja ei aktsepteeri.

A. Tamm

Ma ei saanud Eldur Parderiga praegu konsulteerida. Ma paluksin selle siiski hääletusele panna. Otsuse projekti punkti 2 alusel kohustatakse Eesti Vabariigi Valitsust esitama Eesti Vabariigi Ülemnõukogule maareformi seaduse rakendamisotsuse eelnõu 10 päeva jooksul. Kui me teeme siin selle meie poolt pakutud viite, siis saab valitsus oma seaduse rakendusjuhendis või eelnõus seda arvestada. Ma näen, et otsuses see midagi liigset ei oleks. Aitäh!

Juhataja

Ma ei saa praegu aru härra Petersoni sõnasoovist. Kas tal on veel mingi teine ettepanek? Siis peaks tegema kirjalikult härra Kamale. Või on protseduuriküsimus? Küsimus härra Kamale?

H. Peterson

Lugupeetud juhataja ja ettekandja! Ma ühinen Aldo Tamme ja Eldur Paderi ettepanekuga. Nimelt on asi selles, et meil on praegu Eestis ...

Juhataja

Teil pidi olema küsimus, härra Peterson.

H. Peterson

Ma tahaksin härra ettekandja käest küsida (sest meil oli omandi- ja maareformi komisjonis temaga vaidlus), missugusest momendist tema ikkagi loeb talu eraldatuks. Nimelt ütleb taluseaduse § 11 lõige 1: "Veekogud ja kohaliku tähtsusega üldlevinud maavarad antakse tasuta talupidajale pärandusõigusega põliseks kasutamiseks kohaliku omavalitsuse organi otsusega. Vormistatakse maa põliskasutuse riikliku aktiga." Nimelt on 8000-st 2000 juba praegu vormistamisel ja põliskasutuse akte on antud ainult 500-le, sest loobuti põliskasutuse aktist, kuna nagunii tuleb uuel aastal need piirid realselt maa peal maha mängida. Nii et me vaidlesime. Esimene otsus peaks ikkagi juriidiliselt õige olema. Kas selle otsuse projektiga, mis praegu on esitatud, peaks olema ära näidatud ka, missugused osad taluseadusest lähevad tühistamisele? Samuti ka maareformi seadusega.

K. Kama

Mis läheb taluseadusest tühistamisele, see on juba rakendusotsuse küsimus. Kahtlemata tuleb hakata praegu muid olemasolevaid normatiive viima kooskõlla maareformi seadusega. Aga

see, mis hetkest läheb maa talupidaja käsutusse, on väga selge asi. Kohalik omavalitsus teeb otsuse anda maa tähtajata kasutamisse. Ja just see tähtajata kasutus on see, mis on kirjas ka seaduses. Ajutine kasutusõigus, tähtajaline kasutusõigus ei ole ka vastuvõetud maareformi seaduse järgi mittetagastamise põhjus. Nii et ma veel kord selgitan, et see otsus praegu enam ei kehtesta mingit uut normi, vaid sisuliselt see punkt 3 seletab, mis praegu juhtus, millises olukorras me oleme.

Juhataja

Aitäh! Härra Fjukil on ka küsimus.

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Mul on sedalaadi küsimus. Nagu ma aru saan härra Aldo Tamme seletusest, oli see ettepanek taoliseks sisuliseks muutuseks esitatud komisjonile juba päevi tagasi. Miks ei teinud komisjon sellest järeltust, ei esitanud seda hääletamisele seaduse parandusena ja blokeerib praegu seda otsuse tegemisel väitega, et seadus on vastu võetud, enam ei saa seda teha? Me oleksime saanud seda pool tundi tagasi teha. Miks komisjon ei pidanud vajalikuks seda transponeerida otsuse parandustest seaduse paranduseks?

K. Kama

Põhjused, et komisjon ei aktsepteerinud seda ettepanekut ka sisuliselt ja § 6 kohta ühtegi taolist parandusettepanekut meile ei laekunud.

I. Fjuk

Seadusi võtab vastu Ülemnõukogu, mitte komisjon.

Juhataja

Aitäh! Ka härra Tammel oli võimalus praegu seaduse arutelul see parandusettepanek seadusesse teha. Kas härra Tamm nõuab oma ettepaneku hääletamist? Ma paluksin see ettepanek üks kord veel ette lugeda, et kõigil oleks selge, mida me hääletame. Palun, härra Kama! Teie käes on see tekst.

K. Kama

Härra Tamme ja härra Pardi ettepanek on järgmine: "Käesolev otsus ei oma tagasiulatuvat jõudu maakasutuse vormistamise ajaks ajutiselt maakasutuse õiguse saanud talude kohta."

Juhataja

Kas kõikidele on härra Tamme ettepanek selge? Panen selle hääletusele.

Kes on härra Tamme ettepaneku poolt? Selle poolt hääletas 27, vastu 15, erapooletuks jäi 9. See ettepanek on vastu võetud. Kas saame nüüd asuda hääletamisele? Kes on selle poolt, et vastu võtta otsus Eesti Vabariigi maareformi seaduse kehtestamise kohta? Poolt oli 42 saadikut, mis ei ole piisav otsuse vastuvõtmiseks.

Mis puutub kohaloleku kontrolli, siis ühe päevakorrapunkti puhul ei ole vajadust teha mitmeid kohaloleku kontrolle, kui me oleme olnud kogu aja saalis. Teeme uue kohaloleku kontrolli ja uue hääletuse. Esimene hääletamine tühistatakse. Palun kohaloleku kontroll. Kohal on 75 saadikut.

Kas kõigile on selge, mida me hääletame? See on otsus Eesti Vabariigi maareformi seaduse kehtestamise kohta koos härra Tamme parandusega. Palun hääletada! Otsuse poolt on 57 saadikut, vastu ei ole keegi, 14 jäävad erapooletuks. Otsus on vastu võetud. Härra Lebedev soovib protseduuri asjus. Palun! Palun saadikutel pidada kinni meie kokkuleppest.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Spiikri ja spiikri asetäitja funktsioonid seisnevad selles, et saada kõrgemat töötasu ja istuda kõrgel tribüünil. Spiikri asetäitja funktsioon on olla alati valmis spiikrit asendama. Teie mätsisite tegelikult oma tegevusega eile küsimuse kinni ja tekitasite täna segadust. Ja praegu te rikkusite reglemendi § 8, milles on öeldud, et saadikute kohalolekut kontrollitakse enne iga päevakorrapunkti hääletusele panemist. Tänan!

Juhataja

Selge.

Eelarve-majanduskomisjoni arupärimine omandireformi aluste seaduse rakendamise kohta

Juhataja

Palun saadikutel pidada kinni meie kokkuleppest, mis puudutas tööpäeva pikendamist seoses arupärimisega ja vajadusega kuulata härra Leimann, enne kui ta Eestist pikemaks ajaks lahkub. Palun hääletame selle pikenduse läbi, et kõikidel oleks selge.

Kes on selle poolt, et tänast tööaega pikendada, et ära kuulata nii majanduskomisjoni esitus kui ka härra Leimanni ettekanne, ja siis katkestada? Kes on sellise lähenemise poolt? Ma palun härra Kohal esitada küsimus ja kuulame ära härra Leimanni.

K. Koha

Kõigepealt tahaks ma märkida, et see probleem ei ole lühidalt arutatav. Teie laudadel peab olema eelarve-majanduskomisjoni järelepärimine Eesti valitsusele 12. septembrist 1991 teatud küsimustes. Ma pean andma selgituse, miks arupärimine on päevakorda tulnud eelarve-majanduskomisjoni poolt. 13. juunil 1990 võtsime vastu omandireformi aluste seaduse, mis on dokument kõikidele täitmiseks. 20. juunil 1990 võtsime vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse rakendamise kohta, kus me kooskõlastatult valitsusega panime kuupäevaliselt paika ülesanded, millised eeltööd tuleb läbi viia, et omandireformi aluste seadus rakenduks.

Omandireformi seadusest endast loogiliselt tulenevalt pandi paika järgmine järjekord. 20. juuliks pidi valitsus ära määrama §-s 6 lõige 2 tulenevate avalduste esitamise ja nende läbivaatamise tõendite esitamise ning hindamise korra. 1. augustiks oli kohustus valitsusel ära määrata see vara, mis on vajalik riigivarana, ja see vara, mida on vaja riiklike erastamisprogrammide alusel erastada. Seaduse § 21 kohaselt kuulub see nimekiri kinnitamisele Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi poolt. Kolmandaks, Eesti Vabariigi Valitsus pidi esitama Eesti Vabariigi Ülemnõukogule seaduseelnõud ja ettepanekud, et neid viia kooskõlla teiste seadustega. Neljandaks, 15. septembriks pidi valitsus esitama vabariigi Ülemnõukogule terve rida seadusi, mida senini tehtud ei ole. Viieandaks oli 1. oktoobriks vaja uut eelnõu omandireformi objektiks oleva vara maksumuse määramiseks.

Eesti Vabariigi eelarve-majanduskomisjon küsib, millistel põhjustel vabariigi valitsus ei ole otsust täitnud, miks valitsus ei ole pöördunud Ülemnõukogu poole täitmise võimatuse korral või nõudnud ajapikendust.

Juhataja

Aitäh! Meil on selles küsimuses välja kutsutud härra Leimann, härra Raidla ja härra Kamratov. Ja ma palun härra Leimannil anda oma seletus.

J. Leimann

Väga austatud juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Ma võiksin teha üpris lühidalt, öeldes, et objektiivsetel põhjustel vähemalt kahel objektiivsel põhjusel. Ühelt poolt selgus

praktikas, et seda rakendusotsust ei ole võimalik täita realses maailmas ja selles keerulises tagastamise, munitsipaliseerimise ja erastamise protsessis. Ja teiselt poolt need jõud, ajud, töökaed, mis on valitsuse käsutuses, ei osutunud lihtsalt piisavaks. Seda olukorras, kus alates augusti teise poole sündmustest tekkis tuhandeid uusi töid ja tegemisi, millega valitsus oli ja on seotud.

See ei tähenda sugugi, et valitsus ei pea omandireformi tähtsaks – selle tähtsust on konstateeritud 3 x 3 programmi teises osas. See on 3 kuu perioodil kõige tähtsam, sellega algab ka programmi vastav osa, majandusreformi osa. On lahti kirjutatud kahel lehel, mis kõik on kavas teha. Ja ma sellega piirduksingi, kuna aega ei ole. Mul on küll ette valmistatud pikem tekst ka sellest, mis on tehtud ja tehtud ei ole omandireformi elluviimiseks sugugi mitte vähe. On ka ette valmistatud tekst, missugused sisulised, kontseptuaalsed probleemid on üliteravalt üles kerkinud pärast seda, kui juulis see lugupeetud auditoorium selle seaduse vastu võttis, aga meil pole selleks praegu aega.

Niisiis, ma ütleks, et meile sobib see otsuse projekt, mis on juurde lisatud. Me teeme 10 päeva jooksul oma ettepanekud, kuidas tähtpäevades korrektiive teha, selles võrkskeemis, mille järgi me seda protsessi püüame suunata, mõningaid parandusi teha ja püüame järelejäanud töökuude jooksul veel sel aastal vähemalt osa neid mahajäämusi ka likvideerida. Kuigi, ega kõik need küsimused, mis siin on esitatud, ei ole küll sugugi omandireformi protsessi sõlmküsimused. On mitmeid muid, nii et ma piirduksin sellise põhimõttelise pakkumisega, kuigi olen valmis märksa pikemalt rääkima. Ja ma tahaks öelda, et tõepoolest on saalis inimesi, kes detaile piisavalt tunnevad. Ma nimetaks härra Kamratovit, ma nimetaks härra Oviiri, ma nimetaks kolleeg Raidlat. Kui te soovite täpsemalt, siis võib tuleval nädalal nende abil jätkata.

Juhataja

Just nii me olemegi seda kavandanud, arvestades seda, et tuleval nädalal me teid ei saa kuulata. Me jätkame sedasama küsimust esmaspäeval. Kas see kontseptuaalne osa on ette valmistatud kirjalikult?

J. Leimann

Vastus on ette valmistatud kirjalikult, kuigi see ei ole viimistletud tekst. Ma oleksin hea meelega rõhuasetusi juurde lisanud.

Juhataja

Kas me saame kokku leppida, et see kirjalik osa oleks saadikutele kättesaadav ja teie kolleegid saaksid need rõhuasetused paika panna oma ettekannetes, mida me kuulame järgmine nädal?

J. Leimann

Proovime teksti homseks ära lihvida, täna ei ole see veel paljundatav.

J. Reinson

Austatud juhataja, lugupeetud ettekandja! Kas valitsus ei ole asunud arutama komisjoni poolt ettevalmistatud kontseptsiooni?

J. Leimann

Ma ei ütleks nii, et ei ole asunud arutama – kontseptsiooni on arutatud õige mitmes seltskonnas, see töö jätkub. Küsimus on selles, et see kontseptsioon pole lõplik kontseptsioon, pigem on see ideestik. Kontseptsiooniga tullakse välja novembris, kusjuures see ideestik kasutatakse ära.

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja, austatud härra minister! Omandireformi rakendusotsuste raames pidi valitsus 1. oktoobriks saama hakkama 9 aktiga. Kahjuks sai ta hakkama 1 aktiga ja seda kuni kuuajase hilinemisega. See on õigusvastaselt võõrandatud vara esitamise kord. Kas valitsuse tegevusetus omandireformi rakendusotsuste elluviimisel on vastuolus seadusega või ei?

J. Leimann

Aitäh! Ma arvan, et valitsuse tegevus ei ole vastuolus seadusega. Valitsus ei ole suutnud kinni pidada kõigist otsuses fikseeritud tähtpäevadest. Kui me räägime summaarselt (9 või 8), siis enamus dokumente on töös, need on viimistlusjärgus, läbivaatamise järgus. Saage must aru – väga lihtne on kirjutada, planeerida, oleme teinud seda aastakümneid, oleme määranud tähtpäevi, aga väga raske on neist ülikiiretest tähtpäevadest nii keerulises protsessis kinni pidada.

Juhataja

Aitäh! Rohkem küsimusi ei ole võimalik esitada, kuigi kindlasti soovijaid oleks. Ma tänan

herra Leimanni ja vabandan, et pidime tal enne ärasõitu nii kaua oodata laskma. Me jätkame arutelu ja ma arvan, et meil on võimalik esitada küsimusi ka teistele ettekandjatele herra Leimanni asemel.

Mul on lugupeetud saadikutele informatsioon, enne kui me laiali läheme. Nimelt, mulle on saabunud protest herra Ellerilt juba hääletatud küsimuse suhtes, mis puudutab herra Titma saadikuvolitusi: "Antud otsuse punkt 2 on ebaseaduslik, Ülemnõukogul ei ole õigust oma otsusega muuta valimisseadust." Tehakse ettepanek jätta 2. punkt otsusest välja. Me arutasime seda vahepeal. Kuna ettepanek tuli keskvalimiskomisjonilt, kelle otsene ülesanne on valimisseadusega kooskõlas olevaid seadusi ette valmistada, siis me lähetame herra Elleri protesti tagasi valimiskomisjonile ja tuleval nädalal kuulame ära valimiskomisjoni seletuse. Ja kui on vaja, siis peame tõesti osa otsust muutma.

Nüüd tahaksin pärast istungi lõppu õnnitleda meie head kolleegi Rein Veidemanni, kellel on täna 45. sünnipäev. (Aplaus.)